

Honvédségi Szemle

151. ÉVFOLYAM
2023/6. SZÁM

**A Magyar Honvédség szakmai,
tudományos folyóirata
Kiadja a Honvéd Vezérkar**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre dandártábornok (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Balla Tibor ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Csiki Varga Tamás (PhD)

Dr. Daruka Norbert őrnagy (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)

(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes (PhD)

Dr. Kiss Álmos Péter (PhD)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)

(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)

(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)

(Bournemouth-i Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD)

(Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A kiadásban és terjesztésben közreműködik
a HM Zrínyi Geoinformációs és Toborzástámogató
Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadó vezetője: Dr. Hajdú Ferenc (PhD) igazgató

Szerkesztőség:

Felelős szerkesztő: Havasi Máté

E-mail: havasi.mate@hmzrinyi.hu

Telefon: +36 70-199-8648

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Vermes Judit

Tördelés: Petrezselyem Kitti

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

E-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

Cím: 1024 Budapest, Szilágyi Erzsébet fasor 7–9.

Nyomdai kivitelezés:

HM Zrínyi Geoinformációs és Toborzástámogató

Közhasznú Nonprofit Kft.,

Kreatív Tervező és Sokszorosító Igazgatóság

Felelős vezető: Pásztor Zoltán igazgató

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó
könyvesboltjában (1024 Budapest, Fillér utca 14.), valamint
webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

ISSN 2060-1506 (nyomtatott); ISSN 2732-3226 (online)

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság

„A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny,

Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd,

Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA).

Honvédségi Szemle

151. ÉVFOLYAM,
2023/6. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

Gémesi Géza alezredes:

Az információs hadviselés egyes elemei az orosz–ukrán konfliktusban 3

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Csepregi Zsolt:

Az orosz–ukrán háború hatásai a közel-keleti hatalmi rivalizálásra
és kiegyezési folyamatokra 15

Boda Mihály:

A proxyháború filozófiai és etikai megközelítésben 27

Nagy Imre törzsőrmester:

Az al-Kaida és az Iszlám Állam afrikai képviselői:
a túlélés és terjeszkedés stratégiája 40

Pulai Bence:

A befolyásolás mint a hibrid hadviselés eszköze
a 2021-es lengyel–fehérorosz migrációs- és határválság során 56

Porkoláb Imre dandártábornok – Dávid Ferenc:

Innovációs erő: felforgató technológiai megoldások újszerű alkalmazása
az orosz–ukrán háborúban 68

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Mező Ferenc – Mező Katalin:

A kognitív képesség és teljesítőképesség fokozásának lehetőségei 83

Ripszám Dóra:

Gondolatok a katona élethez való jogáról 102

Gilles Clément:

Az űrhajósok kiválogatásának pszichológiai és szociológiai kérdései (3.) 114

HADTÖRTÉNELEM

Fekete Tamás r. alezredes – Balázs Benedek r. főhadnagy:

A modern dunai vízi- és folyamrendészet szervezeti története, 1897–2022 (1.) 126

FÓRUM

Tomori Pál hadnagy:

Sodró László ezredes élete és munkássága 145

SZEMLE

Szakály Sándor:

„Királylátogatás” 1921 októberében 150

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Nemzetközi szakirodalmi szemle 152

Gál Csaba ny. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 162

ABSTRACT 171

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk figyelmüket arra, hogy a kiadvány végén található szerzői útmutatónk megújult. A legfontosabb változtatás a részletesebb és áttekinthetőbb forrásjelölési rendszer. Ennek értelmében elsősorban a lábjegyzetek formátuma lesz mostantól jóval egyszerűbb, ezért mindenkit kérünk, gondosan tekintse át a teljes útmutatót. A 2024/1. számtól kezdve ezt fogjuk használni. (A korábban leadott kéziratok esetében a szükséges módosításokat természetesen a szerkesztőség végzi.)

Köszönjük!

HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó
Tudományos Kiadványok Szerkesztősége

Gémesi Géza alezredes:

AZ INFORMÁCIÓS HADVISELÉS EGYES ELEMEI AZ OROSZ–UKRÁN KONFLIKTUSBAN

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.1

ÖSSZEFOGLALÓ: Az Oroszországi Föderáció fegyveres ereje 2022. február 24-én megtámadta Ukrajnát. Az Oroszország által szomszédja ellen folytatott hadviselés elérte a háborús küszöböt, és a szembenállás ezáltal a nyílt fegyveres konfliktus szintjére emelkedett. Ukrajna a hagyományos katonai eszközökkel és módszerekkel indított támadás ellen magától értetődően elsősorban konvencionális eszközökkel védekezik. Mindemellett, a konfliktusban közvetlenül részt vevő mindkét fél tevékenysége továbbra is tartalmaz hibrid elemeket, többek között az információs hadviselés eszköztárából. Jelen írás célja ismertetni a volt szovjet/orosz részről alkalmazott információs hadviselés (ezen belül a reflexív kontroll és az úgynevezett maszkirovka, azaz álcázás) definícióját, és rávilágítani arra a körülményre, hogy a konvencionális, lineáris katonai tevékenység mellett a harctéri taktikai és stratégiai célkitűzések teljesítése érdekében a felek előszeretettel fejtenek ki tevékenységet az információs térben is.

KULCSSZAVAK: hibrid hadviselés, információs hadviselés, dezinformáció, maszkirovka, reflexív kontroll

A SZERZŐRŐL:

Dr. Gémesi Géza alezredes, PhD-hallgató, NKE Hadtudományi Doktori Iskola (ORCID: 0009-0006-6903-3937; MTMT: 10089255)

BEVEZETÉS

„Ha Putyin Sztálin, Nagy Péter vagy Dzsingisz kán szellemében vívná háborúit, az orosz tankok már régen megindultak volna Kijev és Tbiliszi, ha ugyan nem Varsó és Berlin felé. Putyin azonban nem Dzsingisz kán, és nem is Sztálin. Úgy tűnik, mindenki másnál jobban tudja, hogy katonai erővel nem lehet messzire jutni a 21. században, és hogy a sikeres háború korlátozott háborút jelent”¹ – írta Yuval Noah Harari izraeli történész 2018-ban megjelent, *21 lecke a 21. századra* című világszerte sikeres könyvében. A népszerű és szakmailag elismert történész fenti okfejtése új megvilágításba került 2022. február 24-én azon tények okán, hogy az Oroszország és Ukrajna között fennálló konfliktus nem nevezhető többé korlátozottnak: a szembenállás a lineáris és szimmetrikus hadviselés képét mutatja, meghaladva a hibrid hadviselés jellemző attribútumát, azaz – amíg lehetséges – a konfliktus háborús küszöb alatt tartását.

Resperger István ezredes fogalmi meghatározását irányadónak tekintve – azaz a hibrid hadviselés a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak rugalmas

¹ Yuval Noah Harari: *21 lecke a 21. századra*. Animus Kiadó, Budapest, 2021, 156.

alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyük és akaratomat rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet² – az ukrajnai történések egyértelműen kikerülnek a hibrid hadviselés meghatározása alól: a két ország konfliktusa felismerhetően meghaladta a háborús küszöböt.

Mindazonáltal azok a tevékenységek, melyek a hibrid konfliktusok jellemzői, továbbra is alkalmazásban állnak a szemben álló felek részéről, beleértve a diplomáciai, gazdaság-pénzügyi, kiber- és információs műveleteket, a különleges erők és lázadók alkalmazását, ezen kívül a válogatás nélküli, illetve kontrollált erőszak alkalmazását. Jelen dolgozat célja azon egyes, alapvetően a hibrid konfliktusokban jellemző műveletek bemutatása, melyek a háborús küszöb átlépése után is a szemben álló felek eszköztárának részét képezik, kiemelt figyelemmel az információs műveletekre.

TERMINOLÓGIAI ÁTTEKINTÉS

A téma részletesebb tárgyalása előtt indokoltnak tartom a vonatkozó terminológia tisztázását, azaz az információs műveletekre, a katonai megtévesztésre és a lélektani műveletekre vonatkozó meghatározások megvizsgálását.

A 2023 januárjában kiadott, információs műveletekre vonatkozó NATO-doktrína a következőképpen definiálja az információs műveletek, kommunikációs tevékenység és információs környezet fogalmakat:

Információs műveletek: a katonai törzs funkciója, amely az információs tevékenységek elemzését, tervezését, értékelését és integrálását végzi, hogy a kívánt hatást gyakorolja az ellenfelek, potenciális ellenfelek és a közönség akaratára, megértésére és képességére a műveleti célok elérésének támogatása érdekében.

Információs tevékenységek: olyan, valamely képesség vagy eszköz által kifejtett tevékenységek, amelyek tudati hatások előidézésére fókuszálnak.

Kommunikációs tevékenységek: a doktrína alkalmazásában a katonai közönségkapcsolatok terén és pszichológiai műveleti képességek által végzett információs tevékenység.

Információs környezet: környezet, amely az információt magát, az információt fogadó, feldolgozó és átadó személyeket, szervezeteket és rendszereket, valamint az ezeknek teret adó tudati, virtuális és fizikai környezetet foglalja magában.³

A NATO vonatkozó dokumentuma a lélektani műveletek definícióját a következőképpen adja meg:

A lélektani műveletek (PSYOPS) olyan tervezett tevékenységek, amelyek kommunikációs módszerek és más eszközök felhasználásával irányulnak meghatározott közönségekre, annak érdekében, hogy befolyásolják a megítélést, az attitűdöket és a viselkedést, és ezáltal hatást gyakoroljanak a politikai és katonai célok elérésére.⁴

² Resperger István: A válságkezelés és hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 21.

³ NATO Standard Allied Joint Doctrine for Information Operations (AJP-10.1.) (Edition A Version 1), 2023. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1133515/AJP-10.1-Info_Ops_web_accessible.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

⁴ NATO Standard Allied Joint Doctrine for Psychological Operations (AJP-3.10.1.) (Edition B Version 1), 2015. <https://www.gov.uk/government/publications/ajp-3101-alliedjoint-doctrine-for-psychological-operations> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

A NATO-kifejezések jegyzéke a *harctéri pszichológiai műveletek* definícióját a következőképpen adja meg: a harctéri műveletek szerves részeként alkalmazott, tervezett pszichológiai tevékenység, melynek célja, hogy az ellenség által ellenőrzött területen elhelyezkedő ellenséges erőkre, valamint a civil lakosságra pszichológiai nyomást helyezzen, és ezáltal elősegítse a kitűzött műveleti célok elérését.⁵

A *katonai megtévesztés* fogalma a vonatkozó NATO-doktrínában a következő: szándékos intézkedések az irányító döntéshozók megtévesztésére annak érdekében, hogy olyan viselkedést provokáljanak ki, amely előnyös a parancsnok célkitűzései szempontjából.⁶

A megtévesztés célja az, hogy a célzott ellenfél döntéshozóit téves döntésekre bírja a viselkedés befolyásolásával, valamint a megítélés átformálásával. A megtévesztés kifejezetten a döntéshozókra irányul, akik bárhol lehetnek a hierarchiában és bármilyen környezetben, akár közvetve is célponttá válhatnak a csoportok vagy szenzorok befolyásolása révén. A hatékony megtévesztés pontosan meghatározott döntéshozóra és annak döntéshozatali folyamatára összpontosít. Ha a megtévesztés nem a döntéshozókat célozza meg, és nincs mögötte mélyreható elemzés, valószínűtlen, hogy olyan eredményekhez vezethetne, amelyek előnyösek a baráti erők számára.⁷

Az Egyesült Államok hadseregének vonatkozó doktrínája hasonlóképpen írja le a katonai megtévesztés fogalmát:

A *katonai megtévesztés* (MILDEC) olyan intézkedések végrehajtása, amelyek célzottan félrevezetik az ellenséges katonai, paramilitáris vagy erőszakos szélsőséges szervezet döntéshozóit, ezáltal arra készítetve az ellenséget, hogy olyan konkrét intézkedéseket hozzon, vagy mulasszon el, amelyek hozzájárulnak a küldetés teljesítéséhez.⁸

A hatályos NATO-szabályzók mellett érdemes megvizsgálni a nemzetközi jog területén kidolgozott definíciókat is.

A Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete által kiadott művelet-végrehajtási kézikönyv az információs műveletek csoportjába sorolja a katonai megtévesztést és a lélektani műveleteket, az elektronikai hadviselés és a számítógép-hálózati műveletek mellett.

A *katonai megtévesztés* (*military deception*) körébe tartoznak a baráti erők képességei, szándékai és műveletei tekintetében az ellenség katonai döntéshozóinak szándékos félrevezetése érdekében végrehajtott cselekmények, azzal a céllal, hogy az ellenség meghatározott cselekményeket végrehajtson (vagy ne hajtson végre), hozzájárulva ezzel a baráti fegyveres erők küldetésének teljesítéséhez.

A *lélektani műveletek* (*psychological operations*) tervezett műveletek a kiválasztott információknak és jelzéseknek a célközönséghez való közvetítése céljából, annak érdekében, hogy befolyásolják a célközönség érzelmeit, indítékait, objektív gondolkodását, és végeredményképpen a kormányok, szervezetek, csoportok és egyének viselkedését. A lélektani műveletek célja, hogy indukálják és megerősítsék a kezdeményező céljainak kedvező hozzáállást és viselkedést.

⁵ NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French). (AAP-06). NATO Standardization Agency (NSA) NATO Headquarters B – 1110, Brüsszel, 2019.

⁶ Allied Joint Doctrine for Operations Security and Deception (AJP-3.10.2), 2020. <https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-operations-security-anddeception-ajp-3102a> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

⁷ Uo.

⁸ Military Deception. United States Joint Chiefs of Staff, Washington D. C., 2012.

A humanitárius jog ezen műveleteket nem tartja jogellenesnek, és megkülönböztetést állít fel a hasonló, ámde jogellenes cselekményekre vonatkozóan, melyeket az úgynevezett *hitzsegés* (*perfidy*) megnevezéssel illet: hitszegésnek olyan megtévesztő cselekmények minősülnek, amelyek az ellenség bizalmának kihasználása révén azt a látszatot keltik, hogy a fegyveres konfliktusok joga szerinti védett státuszt kell biztosítani, és céljuk ezen bizalommal való visszaélés. Hitszegő cselekedetre példaként szolgálhat a színlelt megadás annak érdekében, hogy csapdába csalja az ellenséget.⁹

Mark Johnson és Jessica Meyeraan a katonai megtévesztés céljaként az ellenfél döntéshozatali folyamatát azonosítja be, melyet annak érdekében hajtanak végre, hogy az ellenfél a műveleti környezetről téves felfogást alakítson ki, és ez alapján a saját erőknél kedvező magatartást tanúsítson. A szerzőpáros a megtévesztés tágabb fogalma alá vonja a tényleges megtévesztést (*deception*, azaz a valóságról hamis kép muttatását), illetve a tényleges, valós információ eltitkolását, visszatartását (*denial*). Megközelítésük szerint a megtévesztés és eltitkolás maga a művelet; míg a dezinformáció és a propaganda annak eredménye, produktuma.¹⁰

MASZKIROVKA ÉS REFLEXÍV KONTROLL

A maszkirovka („маскировка”) szó oroszul álcázást, eltitkolást, elrejtést jelent. A katonai doktrinális szóhasználatban olyan tevékenységet takar, amely az ellenfelet olyan lépések megtételére készíti, amelyeket a módszer alkalmazója már előzetesen megtervezett, ezáltal bizonyos fokú kontrollt biztosít az ellenfél tevékenysége felett. A maszkirovka tágabb elméleti fogalom, magába foglalja az álcázást, eltitkolást, megtévesztést, tettetést, titoktartást és figyelemelterelést is. A modern kori katonai információs hadviselésben a szovjet és a jelenlegi orosz terminológia maszkirovka kifejezésével rokon, ámde annál kifinomultabb, kidolgozottabb fogalom, a reflexív kontroll feleltethető meg (Reflexive Control, RC).¹¹

A reflexív kontroll az 1960-as években tevékenykedő szovjet pszichológus és matematikus, Vladimir Lefebvre meghatározása szerint olyan folyamat, amelyben egy szereplő ki tudja alakítani ellenfelében a döntéshozatal alapjául szolgáló megfontolásokat, más megfogalmazásában pedig szovjet módszer az ellenfél döntéshozatali folyamatának befolyásolására.¹² Timothy Thomas a reflexív kontrollt a következőképpen definiálta: olyan, speciálisan előre elkészített információnak egy partnerhez vagy ellenfélhez való eljuttatása, amely őt szándékosan a módszert alkalmazó szereplő elképzelésének megfelelő cselekvésre készíti.¹³

Mindazonáltal Keir Giles szerint maga a reflexív kontroll kifejezés az utóbbi időszakban inkább a nyugati – orosz információs hadviselésre vonatkozó – szakirodalomban van jelen. Az orosz szakmai nyelvben a reflexív kontroll kifejezést nagymértékben felváltotta a „felfogás-menedzsment” (perception management) szóösszetétel, amely inkább a nyugati ter-

⁹ Alan Cole et al.: A művelet-végrehajtási szabályok kézikönyve. A Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete, Sanremo, 2009.

¹⁰ Mark Johnson – Jessica Meyeraan: Military Deception: Hiding the real – showing the fake. US Joint Forces Staff College, 2003.

¹¹ Christian Kamphuis: Reflexive Control – the relevance of a 50-year old Russian theory regarding perception control. Militaire Spectator, 21. 06. 2018. <https://militairespectator.nl/artikelen/reflexive-control> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

¹² Volodymyr N. Shemajev: Reflexive control in socio-economic systems. Information & Security, 2007/22., 28–32. https://procon.bg/ru/system/files/22.04_Shemayev.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 08. 21.)

¹³ Timothy L. Thomas: Russia's Reflexive Control Theory and The Military. Journal of Slavic Military Studies, Vol. 17, 2004, 237–256.

minológiában használatos. A reflexív kontroll („рефлексивный контроль”) ma már inkább az oktatási és humánmenedzsment kontextusában használatos, és reflexív gyakorlatot jelent.¹⁴

Thomas ugyanakkor azt állítja, hogy a reflexív kontroll módszere különbözik a nyugati koncepcióktól – mivel az alapvetően az ellenfélben kialakult felfogás kontrolljáról, és nem menedzseléséről szól. A menedzselés alapvetően a nyugati terminológia információs hadviselésre vonatkozó kontextusában értelmezhető, és később alakult ki, mint a reflexív kontroll elmélete. Ebben a cikkben tehát a reflexív kontroll alatt a felfogás kontrollját értem.

Jelentős átfedés van a nyugati terminológia katonai megtévesztés fogalma és az orosz „reflexív kontroll” fogalma között. Maria Snegovaya a reflexív kontrollt olyan módszerként írja le, amely „egy erősebb ellenfelet szándékosan arra készítet, hogy olyan intézkedéseket válasszon, amelyek a legelőnyösebbek az orosz célok szempontjából, határozottan alakítva az ellenfél helyzetérzékelését”.¹⁵

Morgan Maier szerint a megtévesztés orosz és amerikai felfogása egyes területeken hasonlóságokat, míg más területeken eltéréseket mutat. A megtévesztésen alapuló katonai műveletek amerikai felfogása és az orosz maszkirovka koncepciója hasonlóságot mutat abban a tekintetben, hogy mindkettő a katonai értelemben vett siker elérését szolgálja. Az amerikai felfogás szerint a megtévesztés célja egyrészt az elrettentés, másrészt a védekező és a támadó műveletek sikerének elősegítése. A megtévesztés amerikai alkalmazásban azt célozza, hogy az ellenfél elérje a kulminációs pontot,¹⁶ és ezzel hozzásegítse a saját vagy szövetséges erőket a műveleti célok eléréséhez. A maszkirovka hasonlóan arra törekszik, hogy kedvező környezetet teremtsen a saját vagy szövetséges erők számára, azonban különbözőséget mutat abban, hogy kifejezetten célozza a meglepő hatás elérését. Az orosz felfogásban a megtévesztés lehetőséget nyújt a meglepetés kiváltására és az ellenfél tevékenységének befolyásolására, ezáltal fenntartja a műveletben részt vevő egységek harcértékét, csökkenti a kockázatokat és növeli a csapásmérés erejét. Az Egyesült Államok fegyveres erőinek és az orosz fegyveres erőknek a felfogásában különbség mutatkozik a megtévesztés alkalmazási szintjeinek tekintetében is. Míg az amerikai alkalmazás jellemzően a harcászati és hadműveleti szinten történik, az orosz nézőpont szerint azt a műveletek valamennyi szintjén, erősen központosított vezetés mellett és a különböző törekvések összehangolásával kell alkalmazni, így törekedve a sikeres alkalmazás valószínűségének növelésére.¹⁷ Az orosz doktrína megfogalmazása az információs hadviselésről a következőképpen hangzik: két vagy több kormány közötti konfrontáció az információs térben azzal a céllal, hogy károkat okozzon a kritikus jelentőségű információs rendszerekben, folyamatokban és erőforrásokban, valamint más struktúrákban; aláássa a politikai, gazdasági és társadalmi rendszert – s a tömegek pszichológiai céllal történő befolyásolása a társadalom és a kormány destabilizálása érdekében, hogy a kormányt olyan döntések meghozatalára kényszerítse, amelyek az ellentétes oldal érdekét szolgálják.¹⁸

A maszkirovka alkalmazása során rendkívül fontos a manipulált információk koordinációja. A különféle megtévesztő információk egy „igazságmag” köré épülnek. Ez képezi annak

¹⁴ Keir Giles: Handbook of Russian Information Warfare. NATO Defence College Research Division, Rome, 11. 2016.

¹⁵ Maria Snegovaya: Putin's information war in Ukraine: Soviet origins of Russia's hybrid warfare. Institute for the Study of War, Washington D. C., 09. 2015.

¹⁶ Joint Publication (JP) 3-13.4, 2012.

¹⁷ Morgan Maier: A Little Masquerade: Russia's Evolving Employment of Maskirovka. School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2016, 6–7.

¹⁸ Conceptual views on the activities of the armed forces of the Russian Federation in the information space. Russian Ministry of Defense, 2011.

az alapját, hogy egy helyzetet látszólag hihető hamis valósággá deformáljanak. A reflexív kontroll elmélete szerint ez a hamis valóság kell hogy uralja a célcsoport felfogását, hogy olyan döntéseket hozzanak, amelyek elősegítik a tervező céljait. Azonban ahhoz, hogy a hamis valóság hiteles maradjon, a taktikai, operatív és stratégiai szinteket össze kell hangolni, hogy elkerüljék az ellentmondásokat.

A koordináció lényege a kommunikáció és a döntéshozatal központosítása. Habár az információs technológiák terjedése a folyamatos kommunikációt egyre könnyebben elérhetővé teszi, a központosítás történelmileg elsőbbséget élvezett, és valószínűleg ez így is marad.

Zsukov marsall, aki a második világháború során egy időszakban az 1. Belorusz Front parancsnoka volt, azt írja, hogy a központosítás vezetett sikeres katonai megtévesztő műveletekhez: „A Nagy Honvédő Háborúban az operatív maszkirovka jó eredményeket hozott, mert azt a főhadiszállás központosított irányítása alapján tervezték, készítették elő és hajtották végre. Az operatív maszkirovka megszervezése volt a legfontosabb, és változatlanul teljesült is az összes hadműveletben minden fronton.”¹⁹

Igor Panarin, orosz tudós és a Kreml tanácsadója hasonlóképpen tulajdonítja a 2014-es katonai megtévesztő műveletek sikerét Vlagyimir Putyin személyes vezetésének, aki központosította az összes kulcsfontosságú politikai, gazdasági, pénzügyi, katonai, hírszerző és információs eszköz irányítását.²⁰ Bár a személyes vezetés, a kormányzati forma, a hadműveleti környezet és az elérhető technológiák változtak az elmúlt hetven évben, a központosítás továbbra is kulcsfontosságú tényező maradt a megtévesztési céllal végrehajtott orosz műveletekben.²¹

AZ RC MŰKÖDÉSÉNEK KOGNITÍV OLDALA

A reflexív kontroll (*Reflexive Control, RC*) lényege az ellenfél gondolati folyamatainak lekpezése, és az ellenfél olyan cselekvésre történő készítése, amely végső soron hátrányos lesz számára. A „reflexív” kifejezés ebben a kontextusban nem arra a cselekvésre utal, amelyet a módszer alkalmazója az ellenfélből kiváltani kíván, hanem a szemben álló fél gondolati folyamatainak imitálását, vagy cselekvésének előrejelzését jelenti. A módszer alkalmazásának szempontjából megkülönböztethetünk küldőt és fogadót: a küldő a módszer alkalmazója, a fogadó pedig az az ellenfél, akin a reflexív kontrollt gyakorolják, tehát a folyamat célpontja.

A fogadó a cselekvésre vonatkozó döntését a rendelkezésre álló tudásanyagának, felfogásának, elképzeléseinek, tapasztalatainak egész halmaza alapján hozza meg. Ez az összesség az úgynevezett szűrő, vagy filter, ami alapján a fogadó megkülönbözteti a lényeges információt a lényegtelenről. A küldő az RC módszerét alkalmazva megtalálja a gyenge pontot a filterben, amit kihasználva lemodellezheti a fogadó viselkedését. Természetesen a jelen korban a filter már nemcsak emberi döntéshozókból áll, hanem automatikus adatfeldolgozó rendszerekből is, ezért a reflexív kontroll digitálisan tárolt információt is felhasználva a kibertérben is kifejti hatását.²²

¹⁹ David M. Glantz: *Soviet military deception in the Second World War*. Frank Cass and Company Limited, New York, 1989.

²⁰ Little green men: A primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine, 2013–2014. United States Army Special Operations Command, Fort Bragg, 2015.

²¹ Sara Morrell – Margaret Kosal: *Military Deception and Strategic Culture*. Journal of Information Warfare. Vol. 20, 2021/3., 127–145.

²² Kamphuis: i. m.

Az orosz hadművészet szerint a maszkirovkának történelmileg három célja azonosítható be: meglepetést vált ki; lehetőséget nyújt az ellenfél tevékenységének befolyásolására; és fenntartja a saját erők csapásmérő erejét.

- A meglepetés erejét a szovjet vezérkar a második világháború során kihangsúlyozta: „egy művelet eredményessége nagymértékben függ a váratlanságtól. A művelet előkészítésének titokban tartása és váratlan csapás mérése a győzelem egyik legfontosabb feltétele”.
- Az ellenfél döntéshozatali folyamatának befolyásolására is képesnek kell lennie a maszkirovkának, s arra is, hogy az ellenfelet a számára kedvezőtlen lépések megtételére sarkallja. Ebben a tekintetben a maszkirovka és a reflexív kontroll egymás mellett működik: közös alkalmazásuk létrehozhatja a megtévesztést, meggyőzheti az ellenfelet a téves cselekvés helyességéről, és az alkalmazó által kívánt cselekvésre készítheti az ellenfelet.
- A maszkirovka a saját erők megóvásában, a harcérték fenntartásában is szerepet játszik: az álcázás, elrejtés, a téves információk közlése a saját erők túlélését és csapásmérő erejük fenntartását is elősegíti.²³

GYAKORLATI MEGVALÓSULÁS

A Timothy Thomas által idézett Ivanov vezérőrnagy felsorolása alapján a reflexív kontroll közvetlen alkalmazása a katonai műveletek során megvalósulhat a következőképpen:

Nyomásgyakorlás: szankciókkal fenyegetés, a saját csapatok készenlétének fokozása, fegyverek tesztelése, nem reguláris erők alkalmazása az ellenfél hátsószágának destabilizálására, engedmények adása az ellenfél szövetségeseinek, ha azok beszüntették a harcot.

Intézkedések a téves információk terjesztésére: leplezés, azaz gyengeség mutatása az erős helyeken, nem valódi, megtévesztő létesítmények építése, a csapatok közötti kapcsolatok leplezése, új fegyverek titokban tartása, titkos (részben valódi, részben hamis) dokumentumok elvesztése, illetve megtorló akciók kiprovokálása annak érdekében, hogy az ellenfél ezáltal időt és erőforrásokat veszítsen.

Az ellenfél döntéshozatali folyamatainak befolyásolása: rendszeres vezetési gyakorlatok tartása, tevékenységek demonstratív végzése annak érdekében, hogy az ellenfél azt rutinfeladatnak tartsa, szándékosan téves doktrínák kiadása, szándékosan rossz adatok közzététele.

Az ellenfél döntéshozatali idejének befolyásolása: váratlan harci tevékenységek végzése, és ezzel kapcsolatos információk továbbítása annak érdekében, hogy az ellenfél elhamarkodott döntést hozzon.²⁴

S. A. Komov ezredes a reflexív kontroll elemeit a következőképp sorolja fel:

Elterelés: a harci cselekmények előkészítő szakaszában olyan képzelt vagy valós fenyegetés létrehozása az ellenfél szárnyain vagy hátában, amely arra kényszeríti, hogy változtasson a tervén.

Információtúlterhelés: egymásnak ellentmondó információelemek nagy mennyiségben és gyakoriságban történő közzététele.

Megbénítás: olyan érzet keltése az ellenfélben, hogy valamely kiemelten fontos vagy éppen gyenge pontjára vonatkozóan fenyegetés áll fenn.

²³ Maier: i. m. 7.

²⁴ Thomas: i. m. 243–246.

Kimerítés: az ellenfél értelmetlen akciókra készítése, ami miatt a tényleges harci cselekményekben már csökkent erőforrásokkal tud részt venni.

Megtévesztés: az ellenfél kényszerítése, hogy egy elképzelt fenyegetésre reagálva erőket csoportosítson át a harci cselekmények kezdeti szakaszában.

Megosztás: megosztottság keltése az ellenfél szövetségi rendszerében, azaz olyan cselekményekre való rávétele, amely a szövetségi rendszer érdekei ellen hat.

Megnyugtató: az ellenfélnek abban a tudatban tartása, hogy nem harci cselekmény előkészítése, hanem gyakorlat zajlik.

Elrettentés: a saját erők erőfölényének elhitése az ellenféllel.

Provokáció: az ellenfél készítése a saját erők számára előnyös tevékenység végzésére.

Sugalmazás: olyan információ terjesztése, amely jogi, erkölcsi, ideológiai alapon érinti az ellenfelet.

Nyomásgyakorlás: olyan információ terjesztése, amely az ellenfél kormányának vagy katonai vezetőinek hitelét rontja a saját lakosságának értékelésében.²⁵

A továbbiakban néhány példát sorolok fel annak a megfigyelésnek az alátámasztására, hogy a reflexív kontroll elemei közül számos relevánsan jelen van a jelen pillanatban is zajló orosz–ukrán konfliktus hadviselési módszerei között, és azokat a szembenállásban érintett felek célkitűzéseik elérése érdekében aktívan alkalmazzák.

A HARCTÉRI HELYZETET BEFOLYÁSOLÓ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK OROSZ RÉSZRŐL

Jelen cikk írásának pillanatáig nem indult átfogó támadás Kijev felé Fehéroroszország irányából. Az információs térben, beleértve szakértői elemzéseket, újságcikkeket, blogokat, podcasteket, kommenteket stb., folyamatosan jelen van a Fehéroroszország felőli új, átfogó támadás lehetőségének tárgyalása. A washingtoni székhelyű Institute for the Study of War (ISW) elemző központ naponta megjelenő elemzéseiben rendszeresen felveti és értékeli az új offenzíva lehetőségét.

Aljakszandr Lukasenka belarusz elnök 2022. október 7-én jelentette be, hogy megállapodtak Putyin elnökkel az orosz–belarusz közös regionális kötelék mozgósításáról, melynek feladata a két ország közös védelme. Belarusz nyilatkozatok szerint ezernél több orosz katona kerül áthelyezésre belarusz területre, hogy reagáljon a „nyugati határ mentén kialakult eszkalációs kockázatokra”. Október 10-én a Kyiv Post ukrán lap értesülése szerint orosz katonák érkeznek vasúton nagy tömegben belarusz területre, jelentősebb fegyverzet és járművek nélkül. Az ISW elemzése szerint feltételezhető, hogy Oroszország kb. 20 000, frissen besorozott újoncot helyez át, hogy fehérorosz területen állomásoztassa és kiképzésben részesítse őket. Az ISW elemzése szerint ilyen mértékű, nehézfegyverzettel és jelentős járműállománnyal nem rendelkező orosz átcsoportosítás nem alkalmas arra, hogy Kijev irányába offenzíva induljon; mindemellett számos elemzés és vélemény olvasható arról is, hogy a fehérorosz vezetésnek nem érdeke egy, a konfliktusban történő mélyebb és kiterjedtebb részvétel. Ugyanakkor a Kijev irányába történő új offenzíva lehetőségének felvetődése alkalmas arra, hogy ukrán erőket kössön le a térségben, melyek természetesen egyéb műveletekben nem tudnak részt venni. Az erők lekötése mellett az ukrán felet a helyzet folyamatos moni-

²⁵ Uo. 248–249.

torozására és reagálási tervek kidolgozására kényszeríti, melyek szintén csökkentik az ukrán vezetés erőforrásait.²⁶

Meglátásom szerint az orosz erők jelenlegi fehéroroszországi tevékenysége megfeleltethető a fenti, S. A. Komov által tett felsorolásban szereplő módszereknek, ugyanis létrehoz egy olyan érzetet az ellenfélben, mely szerint valamely kiemelten fontos és érzékeny pontjára – vélt vagy valós – fenyegetés nehezedik, és ezért mind anyagi, mind mentális erőforrásai átcsoportosítására kényszerül.

A kialakított narratívát, mely szerint elképzelhető egy orosz offenzíva Fehéroroszország felől (esetlegesen akár tényleges belarusz részvétellel), erősítette a kiemelkedő, a hidegháború óta nem látott mértékű katonai aktivitás belarusz részről, és az orosz elnök Minszkben tett látogatása is.²⁷

Itt kívánom megjegyezni, hogy a fenti témában indokolt a különösen óvatos megfogalmazás, mivel jelen publikáció írásának pillanatában, 2023 októberében még nem indult átfogó offenzíva Fehéroroszország irányából – ugyanakkor az bármikor megtörténhet, tehát elképzelhető, hogy a hónapokig tartó megtévesztő művelet valós támadásba megy át.

A Wagner-csoport Bahmut környéki offenzíváját övező kommunikációs tevékenység vizsgálata során is felismerhetők a maszkirovka elemei, és arra enged következtetni, hogy nemcsak az orosz reguláris erők, de a Wagner-csoport-féle „katonai magánvállalatok” (Private Military Companies, PMC-k) is alkalmazhatják a megtévesztés módszerét. A csoport azóta állítólag elhunyt vezetője, Jevgenyij Prigozsин 2023 májusában, a Bahmut-környéki igen heves harcok közepette tette közzé elhíresült videóját, amelyben élesen kritizálta az orosz katonai felső vezetést, köztük Szergej Sojgu védelmi minisztert. Hangsúlyozta, hogy az orosz reguláris csapatok és a Wagner-csoport állománya sem kapja meg a szükséges utánpótlást, elsősorban tüzérségi lőszeretek tekintetében. Prigozsин a videón nagy számú, sorba rendezett holttesteket mutatott, azt állítva, hogy ezek a Wagner-csoport elesettjei, akiket a hiányos tüzérségi lőszerutánpótlás miatt vesztett el. Hozzátette, hogy a PMC tüzérségi lőszerkészletei 70%-ban kimerültek, és amennyiben nem kap sürgős segítséget, úgy kénytelen lesz visszavonulni Bahmut alól. Ezt követően az orosz erők koordinált, heves tüzérségi tűzzel megtámogatott támadást indítottak az ukrán védők ellen. A lengyel Kasimir Pulaski Alapítvány elemzői szerint a videó a maszkirovka tipikus alkalmazása volt, azzal a céllal, hogy elfedje a Bahmutot ostromló erők támadási szándékát, ezáltal relatív hamis biztonságérzetet alakítson ki a védőkben, csökkentve éberségüket.²⁸

AZ UKRÁN VEZETÉS ÁLTAL KIFEJTETT INFORMÁCIÓS MŰVELETI TEVÉKENYSÉG

2022. szeptember 5-én az ukrán fegyveres erők ellentámadást indítottak Harkiv térségében, melynek eredményeképpen szeptember 10-re 3000 négyzetkilométert foglaltak vissza a korábban az oroszok által megszállt területekből.

²⁶ Kateryna Stepanenko et al.: Russian Offensive Campaign Assessment. Institute for the Study of War, 10. 10. 2022.

²⁷ Ukraine Stages War Games Near Belarus Amid Talk of Russian Assault. Reuters, 11. 01. 2023. <https://www.voanews.com/a/ukraine-stages-war-games-near-belarus-amid-talk-of-russian-assault-/6914480.html> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

²⁸ War In Ukraine – Weekly Update (06. 05.–12. 05. 2023.). <https://pulaski.pl/war-in-ukraine-weekly-update-06-05-12-05-2023/>

A harkivi sikeres előrenyomulás szignifikáns módon betudható annak a körülménynek, hogy az orosz fegyveres erők az ukrán offenzíva előtt csapatokat és felszerelést mozgattak át Herszon térségébe. Az orosz erők áthelyezésének oka azon feltevés volt, hogy az ukrán offenzíva valószínűbb délen, a herszoni térségben. E feltevés azon az információs kampányon is alapulhatott, melyet az ukrán fél folytatott a műveletei előtt és elején.

Augusztus 29-én az ukrán Déli Parancsnokság bejelentette, hogy Herszon térségében megkezdődött a régóta tervezett ellentámadás. A bejelentés ellenére, ebben az időszakban nem lehetett igazolt információt találni ukrán területek, települések visszafoglalására.

A szeptember 11-ét megelőző hetekben azonban az ukrán erők délen visszafoglaltak egyes falvakat, mely történekekről a nemzetközi sajtó részletesen beszámolt. Ez az előrehaladás azonban valójában nem különbözött az elmúlt hónapok lassú mozgásától, a nemzetközi sajtóvisszhang viszont jóval nagyobb hangsúlyt fektetett rá. A Déli Parancsnokság szóvivője, Natalia Humeniuk²⁹ hírzárlatot rendelt el, és megtiltotta az újságíróknak, hogy a herszoni frontot látogassák és onnan tudósítsanak.

Mindeközben az információs kampány részeként az ukrán szolgálatok folyamatosan számolták fel a harkivi térségben tevékenykedő informátorokat, mielőtt azok továbbíthatták volna szerzett értesítéseiket a csapatmozgásokról.³⁰

A herszoni térség körüli médiatörténekek erősíthették az orosz felet abban a feltevésében, hogy a régióban komoly műveletek várhatók, és a harkivi erők rovására eszközöket, valamint előerőt csoportosítottak át délre, ezáltal gyengítvén a saját pozíciókat, teret adva az ukrán előrenyomulásnak.³¹

ÖSSZEGZÉS

Az orosz–ukrán konfliktus 2014 óta váltakozó intenzitással folyt a felek között. A 2022. február 24-i orosz támadás megtörténtével a szembenállás intenzitása a háborús küszöb fölé emelkedett, ezáltal nem nevezhető klasszikus értelemben vett hibrid konfliktusnak, de a hibrid hadviselés körébe eső módszereket és eljárásokat a felek továbbra is alkalmazzák. A felek a harcéri műveleteik során felhasználják az információs hadviselés eszköztárába tartozó metódusokat, igénybe véve az információs tér számos részterületét, úgymint nyomtatott és elektronikus sajtó, közösségi médiafelületek, rádióforgalmazás stb. Az alkalmazott módszerek fellelhetők a szakirodalom és a doktrinális irodalom által a nyugati kontextusban információs műveleteknek, a volt szovjet/orosz szóhasználatban pedig maszkirovkának, illetve reflexív kontrollnak nevezett eljárásrendszerben. Az információs térben kifejtett tevékenység hatékonysága kimutatható a szemben álló felek által elért harcéri eredmények, elfoglalt területek és az adott frontszakaszokon rendelkezésre álló erőforrások vetületében.

²⁹ Natalia Kostiantynivna Humeniuk (ukránul: Наталя Костянтинівна Гуменюк).

³⁰ Aaron Santelises: The Ukrainian Kharkiv Counter-Offensive and Information Operations. The Cove, 02. 11. 2022. <https://cove.army.gov.au/article/ukrainian-kharkiv-counter-offensive-and-information-operations> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 21.)

³¹ Isobel Koshiw et al.: Ukraine's Southern Offensive was Designed to Trick Russia. The Guardian, 10. 09. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/10/ukraines-publicised-southern-offensive-was-disinformation-campaign> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allied Joint Doctrine for Operations Security and Deception (AJP-3.10.2), 2020. <https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-operations-security-anddeception-ajp-3102a>
- Cole, Alan – Drew, Phillip – McLaughlin, Rob – Mandsager, Dennis: *A művelet-végrehajtási szabályok kézikönyve*. A Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete, Sanremo, 2009.
- Conceptual views on the activities of the armed forces of the Russian Federation in the information space. Russian Ministry of Defense, 2011.
- Giles, Keir: *Handbook of Russian Information Warfare*. NATO Defence College Research Division, Rome, 11. 2016.
- Glantz, David M.: *Soviet military deception in the Second World War*. Frank Cass and Company Limited, New York, 1989.
- Harari, Yuval Noah: *21 lecke a 21. századra*. Animus Kiadó, Budapest, 2021.
- Johnson, Mark – Meyeraan, Jessica: *Military Deception: Hiding the real – showing the fake*. US Joint Forces Staff College, 2003.
- Joint Publication (JP) 3-13.4, 2012.
- Kamphuis, Christian: *Reflexive Control – the relevance of a 50-year old Russian theory regarding perception control*. Militaire Spectator, 21. 06. 2018. <https://militairespectator.nl/artikelen/reflexive-control>
- Koshiw, Isobel – Tondo, Lorenzo – Mazhulin, Artem: *Ukraine's Southern Offensive was Designed to Trick Russia*. The Guardian, 10. 09. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/10/ukraines-publicised-southern-offensive-was-disinformation-campaign>
- Little green men: A primer on modern Russian unconventional warfare. United States Army Special Operations Command, Fort Bragg, 2015.
- Maier, Morgan: *A Little Masquerade: Russia's Evolving Employment of Maskirovka*. School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2016.
- Military Deception. United States Joint Chiefs of Staff, Washington D. C., 2012.
- Morrell, Sara – Kosal, Margaret: *Military Deception and Strategic Culture*. Journal of Information Warfare. Vol. 20, 2021/3., 127–145.
- NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French). (AAP-06). NATO Standardization Agency (NSA) NATO Headquarters B – 1110, Brüsszel, 2019.
- NATO Standard Allied Joint Doctrine for Information Operations (AJP-10.1.) (Edition A Version 1), 2023. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1133515/AJP-10.1-Info_Ops_web_accessible.pdf
- NATO Standard Allied Joint Doctrine for Psychological Operations (AJP-3.10.1.) (Edition B Version 1), 2015. <https://www.gov.uk/government/publications/ajp-3101-alliedjoint-doctrine-for-psychological-operations>
- Resperger István: *A válságkezelés és hibrid hadviselés*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Santelises, Aaron: *The Ukrainian Kharkiv Counter-Offensive and Information Operations*. The Cove, 02. 11. 2022. <https://cove.army.gov.au/article/ukrainian-kharkiv-counter-offensive-and-information-operations>
- Shemajev, Volodymyr N.: *Reflexive control in socio-economic systems*. Information & Security, 2007/22., 28–32. https://procon.bg/ru/system/files/22.04_Shemayev.pdf
- Snegovaya, Maria: *Putin's information war in Ukraine: Soviet origins of Russia's hybrid warfare*. Institute for the Study of War, Washington D. C., 2015.

- Stepanenko, Kateryna – Hird, Karolina – Evans, Angelica – Harward, Christina – Clark, Mason: *Russian Offensive Campaign Assessment*. Institute for the Study of War, 2022. 10. 10.
- Thomas, Timothy L.: *Russia's Reflexive Control Theory and The Military*. Journal of Slavic Military Studies, Vol. 17, 2004. DOI: 10.1080/13518040490450529
- Ukraine Stages War Games Near Belarus Amid Talk of Russian Assault. Reuters, 11. 01. 2023. <https://www.voanews.com/a/ukraine-stages-war-games-near-belarus-amid-talk-of-russian-assault-/6914480.html>
- War In Ukraine – Weekly Update (06. 05.–12. 05. 2023.). <https://pulaski.pl/war-in-ukraine-weekly-update-06-05-12-05-2023/>

A HADIFINANSZÍROZÁS GAZDASÁGI ALAPJAI AZ ÓKORTÓL NAPJAINKIG

Az olvasó a kötet évszázadokon átívelő, Európa különböző államaihoz kapcsolódó tanulmányain keresztül ismerheti meg, hogy a különböző korok, az eltérő gazdasági súllyal rendelkező államok milyen módon biztosították hadseregük, illetve az egyes háborúk pénzügyi hátterét, milyen azonos, de mégis eltérő válaszokat adtak a felmerülő problémákra, és milyen hatással voltak a hadi vállalkozások a gazdaságra és annak szereplőire.

Szerkesztők: Pósán László,
Veszprémy László, Isaszegi János
Megjelenés éve: 2022
keménytáblás
432 oldal

7800 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.) vásárolható meg.

Csepregi Zsolt:

AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ HATÁSAI A KÖZEL-KELETI HATALMI RIVALIZÁLÁSRA ÉS KIEGYEZÉSI FOLYAMATOKRA¹

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.2

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány az orosz–ukrán háború három kiemelt hatását mutatja be a közel-keleti regionális szereplők közötti hatalmi dinamikákra, mind a konfliktusok, mind a normalizációs és együttműködési folyamatok tekintetében. Egyrészt a fegyveres erőszak Oroszország általi alkalmazása és a nyugati államok figyelmének elterelődése hatást gyakorolt a közel-keleti hatalmi egyensúly alakulására, hozzájárulva a térségi kiegyezési folyamatok felgyorsulásához. Másodsorban a közel-keleti államok mindegyike megerősítette az egyensúlyozó politika követését Oroszország és a Nyugat között. Végezetül a tanulmány rámutat, hogy a közel-keleti kiegyezési folyamat feszültségeket is teremt az eddig egymással szemben asszertív ellensúlyozást alkalmazó államokban, ezzel paradox módon a regionális konfliktusok eskalálódásával fenyeget az átmeneti időszakban. Összességében a tanulmány amellet érvel, hogy a közel-keleti államok a világrend jelenleg zajló átalakulása során egy önérdekkövető, haszonmaximalizáló és kárminimalizáló politikát követnek, ameddig ki nem kristályosodnak a globális hatalmi viszonyok a háború kimenetelének függvényében.

KULCSSZAVAK: Közel-Kelet, orosz–ukrán háború, hatalmi egyensúly, Irán, Szaúd-Arábia, Izrael

A SZERZŐRŐL:

Csepregi Zsolt, biztonsági elemző, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájának hallgatója (ORCID: 0000-0003-3543-8961; MTMT: 10075893)

BEVEZETÉS

Oroszország 2022. február 24-én, felhagyva korábban követett, hibrid műveletekre építő stratégiájával hagyományos inváziót indított Ukrajna ellen. A helyi kliensekre való építés, a tagadhatóság, a szűrkezonás műveletek alkalmazásával szemben Oroszország bevonult Ukrajnába, hogy a regnáló kijevi vezetést megdöntse és – mint a négy ukrán megye 2022. szeptember 30-i annektálásával bebizonyosodott – területeit elcsatolja. A háború számos hatással van az Európán kívüli világra is, így a tanulmány tárgyát képező közel-keleti régióra is. Az elemzésben elsőként ismertetem a közel-keleti hatalmi rend jellemzőit a 2022-es év elején, azaz, hogy milyen regionális viszonyok léptek kölcsönhatásra az orosz–ukrán háború tovagyrűző hatásaival. Ennek keretében elemzem a szabályalapú globális rend (*rule-based global order*) ellen intézett nyers kihívásnak a Közel-Keleten 2003 óta átalakulóban lévő regionális rendre gyakorolt hatásait. Ezt követően három kiemelt kérdést vizsgálok, elsőként

¹ Szerzőnk a kéziratot 2023. július 18-án nyújtotta be. A benne foglaltak egy részét felülírhatja az Izrael 2023. október 7-én ért támadás, illetve az ezután történt közel-keleti események.

az erőszak alkalmazásának új horizontjait és annak fenyegetését az instabil közel-keleti régióra. Másodsorban bemutatom a regionális nagyhatalmak közötti kiegyezési folyamatokat, amelyekre katalizálóan hatott az orosz–ukrán háború. Harmadrészt rámutatok, hogy a kiegyezési folyamat bizonyos szereplőkben feszültségeket teremt, ami eszkalációval fenyeget egy alapvetően enyhülésként jellemezhető időszakban. Végezetül tárgyalom a közel-keleti államokra alapvetően jellemző önérdékkövetési stratégiát, ennek logikáját, amely igyekszik a háború nyomán keletkező károkat enyhíteni és a megnyíló lehetőségeket kihasználni.

A KÖZEL-KELET BIZTONSÁGI ARCHITEKTÚRÁJA ÉS HATALMI EGYENSÚLY ÁLLAPOTA 2022-BEN

A közel-keleti térség a hidegháborút követő korszak egyik elsődleges konfliktuszónájává vált. Az 1991-es öbölháború, az izraeli–palesztin konfliktus és az arab tavasz nyomán kirobbant polgárháborúk mind arra utaltak, hogy a térség a biztonság tekintetében súlyos problémákkal terhelt. Ugyanakkor a Közel-Keletre jellemző instabilitás ellenére Irak 1990-ben Kuvait ellen indított inváziója volt az utolsó olyan közel-keleti háború, amely egy szomszédos állam szuverenitásának felszámolására irányult. A közel-keleti hatalmi szereplők ezzel szemben sokkal inkább kliensszervezeteken keresztül igyekeznek érvényesíteni akarataikat és korlátozott műveleteken keresztül előmozdítani regionális befolyásukat.² A közel-keleti hatalmi rend teljességét nézve 2003-ra datálható annak teljes felborulása azáltal, hogy a rend viszonylagos stabilitását garantáló Irak–Irán ellensúlyozó párból Szaddám Huszein hatalmának megdöntésével kiiktatásra került az egyik egyensúlyi pillér.³ Irak szerepét nem tudta és nem kívánta átvenni az a három állam, amely így Irak helyett az iráni regionális ambíciók útjába került, azaz Törökország, Izrael és Szaúd-Arábia. A kialakuló új dinamikát négy regionális nagyhatalom ambíciói alakítják, közvetlen harc helyett a köztük elterülő libanoni, szíriai és iraki területek adják a fő küzdőteret, míg Jemen kiegészítő konfliktuszónát jelent.⁴ A nagyhatalmak közötti konfliktusok által meggyengített régiókban megerősödhetnek az olyan terrorszervezetek, mint az al-Kaida és az Iszlám Állam.

A térségi dinamikákat tovább komplikálta a régió kívüli hatalmak jelenléte és befolyása. Mint említettük, a viszonylagos hatalmi egyensúlyt az Amerikai Egyesült Államok által vezetett 2003-as iraki beavatkozás bolygatta meg. A 2008-as világgazdasági válságot követően, a közel-keleti fiatalok által vágyott jobb élet, illetve a klimatikus és mezőgazdasági viszonyok kedvezőtlen alakulásának együttes hatására 2010-ben kitört a kezdetben arab tavasznak nevezett folyamat a Közel-Keleten, Tunéziából kiindulva Marokkóig és a Perzsa-öböl hatást gyakorolva a térségre. A különböző államokban egymástól eltérő folyamatok mentek végbe, ezalatt azonban több évig az Iszlám Állam brutalitása mutatta meg, milyen veszélyeket rejt magában a regionális hatalmi vákuum. Az Egyesült Államok viszonylagos kivonulása a közel-keleti térségből összefüggésben áll a Kínai Népköztársaság felemelkedésével és azzal az igénnyel, hogy Washington közel-keleti partnerei képesek legyenek

² Proxy Warfare in the Greater Middle East and its Periphery: An Atlas. <https://www.newamerica.org/international-security/reports/twenty-first-century-proxy-warfare-confronting-strategic-innovation-multipolar-world/proxy-warfare-in-the-greater-middle-east-and-its-periphery-an-atlas/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

³ N. Rózsa Erzsébet: A Közel-Kelet a XXI. század elején. Máltai tanulmányok, III. évf. 2021/4., 384.

⁴ Joshua Krasna – George Meladze: The “Four Plus One”: The Changing Power Politics of the Middle East. Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, 07. 10. 2021. <https://dayan.org/content/four-plus-one-changing-power-politics-middle-east> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

közvetett amerikai támogatással garantálni a térség stabilitását, hogy Amerika erőforrásai a távol-keleti térségbe összpontosulhassanak. Érthető módon a biztonság költségeinek áthárítása nyugtalansággal töltötte el az Egyesült Államok partnereit, és nem egyértelmű követő magatartást mutattak, hanem részben regionális egyensúlyozással, részben térségen kívüli hatalmakkal fejlesztett kapcsolatokkal igyekeztek ellensúlyozni az amerikai katonai jelenlét csökkenését.⁵ Oroszország volt az, amely biztonsági értelemben leginkább növelte jelenlétét a Közel-Keleten, míg Kína térségi ambíciói egyelőre a gazdasági és technológiai szférára összpontosulnak. Oroszország nyílt beavatkozása a szíriai polgárháborúban az Aszad-rezsim oldalán, partnersége Iránnal, katonai és nukleáris együttműködési kísérletei az arab államokkal és a „magán” katonai szervezetek térségbeli jelenléte mutatta meg, hogy Moszkva továbbra is globális befolyással rendelkező hatalom, még ha a Szovjetunió képességeit messze nem is éri el.

Az arab tavasz nyomán eszkalálódó államokon belüli, közötti és feletti konfliktusok egy évtized alatt, 2020-ra túlterhelték a közel-keleti államok kapacitásait. Szükség volt egy bizonyos fokú regionális *modus vivendi* elérésére, mind a harcoló felek közötti legalább átmeneti kiegyezés elérése, mind pragmatikus együttműködések kiépítése által. Három ilyen példát említek meg, jelezvén, hogy bár a regionális enyhülésre katalizálóan hatott az orosz–ukrán háború, ezek a folyamatok már a 2022 előtti évben is jelen voltak. Az első ilyen folyamat az Ábrahám-megállapodások, amely az Izrael, az Egyesült Arab Emírátsok, Bahrein és Marokkó között aláírt normalizációs egyezmény.⁶ A második kiemelt folyamat Törökország változó diplomáciai stratégiája volt, amely a konfliktusokkal terhelt, Davutoğlu-féle külpolitikát felváltó stratégiával ellentétben kiegyezésre törekedett a közel-keleti államokkal.⁷ A harmadik jelentős folyamat a közel-keleti hatalmi egyensúly fő kérdésének tekinthető iráni–szaúdi vetélkedés enyhítésére, illetve a Szíria és az arab államok közötti viszony normalizációjára irányuló szándékok már az orosz–ukrán háború kirobbanása előtt.⁸

OROSZORSZÁG KÖZEL-KELETI RELEVÁNCIÁJA AZ UKRAJNAI HÁBORÚ KONTEXTUSÁBAN

A Nyugat figyelmének viszonylagos elfordulása a Közel-Keletről és ennek következtében Oroszország szerepének felértékelődése nem 2022. február 24-én, az Oroszország által Ukrajna ellen indított támadás után kezdődött. Az afganisztáni és iraki beavatkozásokba belefáradt nyugati, különösen amerikai közvélemény, a 2008-as világválságtól meggyengült gazdasági alapok, Kína felemelkedése és már a 2014-es orosz hibrid beavatkozás Ukrajnában mind olyan tényezők voltak, amelyek gyengítették a közel-keleti stabilitásért tett erőfeszítéseket, különösen az Egyesült Államok részéről. Ukrajna szuverenitásának megsértése azonban egyszerre fenyeget azzal, hogy a szabályalapú világrend eltűnik, továbbá azzal, hogy amennyiben a revizionista szándékokkal rendelkező Oroszország képes győzedelmeskedni, úgy egy újabb

⁵ Csicsmann László: Arab tavasz – arab tél. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2020, 45.

⁶ Szalai Máté – Wagner Péter: Ábrahám-megállapodások. Külügyi és Közgazdasági Intézet, 2020/84. <https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/10/KKIElemzesek.E-2020.84-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

⁷ Meliha Benli Altunışık: The new wave of normalization in Turkey's Middle East foreign policy. Middle East Institute, 21. 04. 2021. <https://www.mei.edu/publications/new-wave-normalization-turkeys-middle-east-foreign-policy> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

⁸ Iran-Saudi Talks. United States Institute of Peace, 22. 12. 2022. <https://iranprimer.usip.org/blog/2021/may/04/secret-iran-saudi-talks> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

globális nagyhatalmi kihívóként emelkedik fel a Nyugattal szemben.⁹ Ez az akut veszély így mind az Egyesült Államok, mind az EU és az Egyesült Királyság, továbbá a NATO figyelmét és energiáit Oroszország feltartóztatására és Ukrajna támogatására irányította. Kevesebb energia maradt tehát a közel-keleti konfliktusokra, amelyek nem jelentenek egzisztenciális fenyegetést a Nyugatra nézve. A közel-keleti regionális nagyhatalmi küzdelem középtávon biztosítja, hogy térségi hegemonnal szemben megfelelő ellensúlyozó szereplők lépnek fel, így a Nyugat beavatkozása minimális mértékben szükséges. Mindez a fokozott elfordulás aggasztó jele a közel-keleti államok számára, amelyek az elmúlt évtizedekben rászoktak a nyugati támogatásra, és így ez az önsegély szükségességét húzta alá.¹⁰ A Nyugat elvárása, hogy ezek az államok biztosítsák a közel-keleti hatalmi egyensúlyt és stabilitást a költségminimalizáció érdekében, nem várt kiegyezési kompromisszumok elérését és a külső támogatók jelentőségének további felértékelődését eredményezte a térségben.

Oroszország szerepe ebből következően alapvetően megváltozott az Ukrajna elleni invázió megindításával. Habár az inváziót követő egy éven belül Oroszország nem volt képes győzelmet elérni, erőforrásai jelentős mértékben odavesztek a háborúban, azonban semmiképpen sem állítható, hogy veszített volna. Moszkva továbbra is jelentős katonai, nukleáris, diplomáciai és gazdasági hatalommal rendelkezik, különösen a szegényebb, kiszolgáltatottabb államok viszonylatában. Oroszország közel-keleti prioritásai nem változtak, ezek: a nagyhatalmi státusz megőrzése, a katonai jelenlét, az energiahordozókkal kapcsolatos diplomáciai együttműködés, a fegyver-, élelmiszer- és nukleáris export, illetve a tőkeimport.¹¹ Az elhúzódó háború és a Nyugattal szembeni konfrontációjának hidegháború lezárását követően nem látott szintig való erősödése ugyanakkor azt is jelenti, hogy Oroszország számára mindenfajta külső támogatás, így közel-keleti pozícióinak és kapcsolatainak hasznosítása is kiemelten fontos.

A közel-keleti államok szempontjából a fenti viszonyok, különösen az Egyesült Államok viszonylagos háttérbe vonulása, azt eredményezik, hogy felértékelődött az Oroszország által biztosítható előnyök jelentősége, mind a belső stabilitás fenntartása, mind a regionális kihívókkal szembeni hatalmi pozíciójuk megerősítése szempontjából. Ezek az Oroszország által biztosított erőforrások lehetnek fegyverek, katonai támogatás, nukleáris technológia, élelmiszer vagy energiahordozók.¹² Az előnyök mellett ugyanannyira fontos a hátrányok elkerülése, amely eredhet Oroszország destabilizációs kísérletéből, vagy közvetetten abból, hogy egy adott közel-keleti állam ellenfele részesül nagyobb orosz segítségben. Összességében tehát a háború hatása egy egymással összefüggő hármas rendszer, amiben makroszinten a nemzetközi rend jóval kiszámíthatatlanabbá és feszültebbé vált, miközben a konfliktus résztvevői nagy nyomást gyakorolnak a nemzetközi közösség tagjaira, hogy egyik vagy másik oldalra álljanak. Az Egyesült Államokkal kapcsolatos félelem, hogy az kevésbé energiát

⁹ Anders Åslund et al.: *Global Strategy 2022: Thwarting Kremlin Aggression Today for Constructive Relations Tomorrow*. Atlantic Council, Washington, 2022. <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2022/02/Global-Strategy-2022-Thwarting-Kremlin-aggression-today-for-constructive-relations-tomorrow-February-2022-Final-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

¹⁰ Tamir Hayman – Yoel Guzansky: *The Beginning of a New Era? The Implications of Regional Détente*. Institute for National Security Studies. INSS Insight No. 1720, 04. 05. 2023., 2. <https://www.inss.org.il/publication/detante/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

¹¹ Dimitri Trenin: *Russia in the Middle East: Moscow's Objectives, Priorities, and Policy Drivers*. Carnegie Endowment for International Peace, 25. 03. 2016. https://carnegieendowment.org/files/03-25-16_Trenin_Middle_East_Moscow_clean.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

¹² Christopher M. Blanchard: *Middle East and North Africa: Implications of the Russia-Ukraine War*. Congressional Research Service, 02. 06. 2023. <https://sgp.fas.org/crs/mideast/R47160.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

szentel közel-keleti partnereinek támogatására, azt eredményezte, hogy Oroszország szerepe felértékelődött a térségben. Ebben a helyzetben a közel-keleti államok reakciói alapvetően az orosz–ukrán háborútól való viszonylagos távolmaradást, a külső támogatók teljes elidegenítésének elkerülését, az önségélyt és a regionális viszonyok legalább átmeneti enyhülését helyezték előtérbe. Így érhető el a közel-keleti államok számára, hogy a költségminimalizálás és haszonmaximalizáció stratégiáját a gyakorlatban megvalósíthassák.

KÖZEL-KELETI REAKCIÓK AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚRA

Az orosz–ukrán háborúval párhuzamosan és annak következményeként a közel-keleti kiegyezési folyamatok felgyorsultak 2022 februárját követően. Egy kivételt jelent Izrael és Irán konfliktusa, amely, ha mérsékelten is, de tovább eszkalálódott. A regionális enyhülés három fő esete, a szaúdi-jemeni-iráni háromszög, az Aszad-rezsim normalizációja és a szaúdi-iráni kiegyezés. A kiegyezések mellett a fejezet második felében a globális nagyhatalmakhoz fűződő kapcsolatokat vizsgálom, legfőképpen az Oroszországgal a háború ellenére fenntartott és adott esetekben megerősített viszonyokat.

A 2014 óta tartó jemeni polgárháborúban legalább három külső szereplő került szembe: a nemzetközileg elismert jemeni kormányt támogató Szaúd-Arábia, a felkelő húszikat támogató Irán és harmadikként a déli szeparatista erőket támogató Egyesült Arab Emírségek. A közel egy évtizede tartó polgárháború jelentős erőforrásokat kötött le a harcoló feleket támogató külső szereplők részéről is, különösen a húsz támadásokat elszenvedő Szaúd-Arábia oldalán, így az orosz–ukrán háború felgyorsította a deeszakalációs folyamatot. 2022 áprilisában a felek ENSZ-közvetítéssel két hónapos tűzszünetet hirdettek, amelyet ezt követően kétszer hosszabbítottak meg, és ami a 2022. októberi formális összeomlást követően is kitart a gyakorlatban.¹³ A harcok intenzitásának csökkenése összességében azonban nem oldotta meg a konfliktust. Jemen továbbra sem egységes, békés állam, továbbra is rendszeresek az összecsapások, és a hatalmi vákuumot számos terrorszervezet képes kihasználni. A Jemenben fennálló helyzet jól jellemzi ezt a sajátos regionális kiegyezést. A konfliktusokat nem oldják meg, csupán intenzitásukban enyhülnek. A praktikus lépések és szimbolikus gesztusok hozzájárulnak ahhoz, hogy a külső felek kevesebb erőforrással fenntarthatassák befolyásukat a küzdelem terét adó proxykonfliktusokban. Jemen is tehát egy ilyen terület, ahol a kiegyezés eredményei kézzelfoghatóak, azonban a belső feszültségek és a megoldatlan érdekellentétek következtében a polgárháború lezárásáról nem beszélhetünk.¹⁴

A második példa az Aszad-rezsim helyzete, amely látványos javulást ért el 2022-t követően. Ennek eddigi betetőzése volt Aszad elnök fogadása Rijádban az Arab Liga tanácskozásán. Ez a normalizációs folyamat már négy éve tartott, és megelőzte több nagykövetségre, illetve diplomáciai találkozóra, amelyekben az Emírségeknek jelentős szerepe volt a szaúdiak támogatásával.¹⁵ A cél, hogy Szíria, amely ugyancsak egy több mint egy évtizedes konfliktustól

¹³ Gregory D. Johnsen: Saudi Arabia's Big Bet in Yemen. The Arab Gulf States Institute in Washington, 20. 03. 2023. <https://agsi.org/saudi-arabias-big-bet-in-yemen/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

¹⁴ Ibrahim Jalal: China and the Saudi-Iran rapprochement: Implications for Yemen. Middle East Institute, 05. 04. 2023. <https://www.mei.edu/publications/china-and-saudi-iran-rapprochement-implications-yemen> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

¹⁵ William Roebuck: Chronicle of a Normalization Foretold: Saudi Arabia and Syria Ease Toward Restoring Ties. The Arab States Institute in Washington, 11. 04. 2023. <https://agsi.org/chronicle-of-a-normalization-foretold-saudi-arabia-and-syria-ease-toward-restoring-ties/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

szenved, ami minden térségbeli szereplő erőforrásait fogyasztja, bizonyos fokú nyugvóponton jusson, miközben befolyását senki sem kívánja feladni. Törökország továbbra is az északi területek ellenőrzéséhez és a kurdok feltartóztatásához ragaszkodik. Irán fenntartja állásait az országban mind kliensek révén, mint az Iszlám Forradalmi Gárda Kuds Erői révén, amelyek előretolt állásokként működnek Izraellel szemben és Libanon felé szárazföldi összeköttetést biztosítanak.¹⁶ Itt visszautalok arra, hogy Szíria jelentősége annak köszönhető, hogy – mint említettük – 2003-ban kiiktatták Irakot mint nagyhatalmi szereplőt, így Irán ott is jelentős befolyásra, ha nem is dominanciára tett szert. Szaúd-Arábia és a többi szunnita arab állam Szíriát, amely az arab világ szerves része, még Aszad elnök vezetésével is vissza kívánja integrálni, elfogadva bizonyos fokú iráni befolyást az országban, azt követően, hogy az Aszad-rezsim megbuktatására tett fegyveres kísérletek súlyos kudarcot vallottak, köszönhetően az iráni és orosz segítségnek. Az Iszlám Állam korábbi tevékenysége pedig bebizonyította, hogy nem lehet büntetlenül engedni a hatalmi vákuum terjedését a Közel-Keleten, és a legkevésbé rossz megoldást még mindig Aszad-rezsim nyújtja a térségnek.

Végezetül talán a legtöbbet tárgyalt kérdés a 2023-as szaúdi–iráni kiegyezés, amely részben éppen a 2019–2021-es időszakban Irán által indított támadások amerikai válasz nélkül maradására reagálva indult el.¹⁷ Idő kérdése volt tehát csak, hogy Rijád és Teherán is képes lesz normalizálni a viszonyát, miközben mindkettő számos külső és belső kihívással küzd, és minden lehetőséget megragadnak, hogy tehermentesítsék magukat. Nincsen tehát szó a közel-keleti viszonyok radikális átrajzolódásáról, új tengelyek létrejöttéről, önmagában a diplomáciai kapcsolatok nyílt ápolása semmilyen nagyszabású együttműködést nem jelent, csupán enyhülést hoz egy olyan korszakban, ahol a félrekalkulációt és a feszültségek költségeit a felek már nem engedhetik meg maguknak. A közvetítő félre, Kína szerepére kitérve ebben sem szabadna semmi meglepőt látni. Az Egyesült Államok a közte és Irán között feszülő konfliktusos viszony miatt nem lehetett közvetítő. Oroszország nincs abban a nemzetközi szerepben, hogy más térségekben zajló enyhüléssel foglalkozzon. Maradt tehát Kína, amely igyekszik betölteni a másik két nagyhatalom által hagyott űrt a Közel-Keleten, és mind Szaúd-Arábia, mind Irán igyekszik Kínával, a világ legnagyobb kőolaj-importőrével és (reménybeli) tőkeexportőrével jó kapcsolatokat ápolni és közös projekteket indítani.¹⁸ Teszi ezt mindkét állam saját jól felfogott érdekében, elősegítve a gazdasági és technológiai fejlődésen keresztül társadalmi stabilitásának garantálását és regionális nagyhatalmi szerepének jövőbeli erősítését vetélytársaihoz képest, azaz egymással szemben is.

A régió végighaladó viszonylagos enyhülési, kiegyezési folyamat mintázatából Izrael lóg ki, mivel számára ez az új környezet rendkívül fenyegetően hat. Az orosz–ukrán háborút megelőzően Izrael a haszonélvezője volt annak a blokkosodási folyamatnak, amelynek eredményeként megszülettek az Ábrahám-megállapodások, és amely azzal a lehetőséggel kecsegtetett, hogy a többi öböl menti arab állam csatlakozásával egy Izrael-barát és Irán-ellenes partnerség jön létre. Ezzel szemben Izrael jelenleg azt tapasztalja, hogy blokkoso-

¹⁶ Nakissa Jahanbani – Suzanne Weedon Levy: Iran Entangled: Iran and Hezbollah's Support to Proxies Operating in Syria. Combating Terrorism Center, West Point, 2022, 24–29. <https://ctc.westpoint.edu/iran-entangled-iran-and-hezbollahs-support-to-proxies-operating-in-syria/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

¹⁷ Kristian Coates Ulrichsen: Saudi-US Relations in a Changing Global and Regional Landscape. Arab Center Washington D. C., 29. 06. 2023. <https://arabcenterdc.org/resource/saudi-us-relations-in-a-changing-global-and-regional-landscape/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

¹⁸ Ariel Cohen: Has China Shifted the Middle East Balance of Power? National Interest, 25. 03. 2023. <https://nationalinterest.org/blog/lebanon-watch/has-china-shifted-middle-east-balance-power-206343> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

dás helyett kiegyezés történik, az arab államok közelebb kerülnek ellenségeihez, Iránhoz és Szíriához. A fő izraeli félelem a viszonylagos elszigetelődés kapcsán, hogy a kiegyezések nyomán felbátorodó Irán és partnerei asszertívabb módon fenyegethetik Izraelt.¹⁹ Ez természetesen egy percepcióbeli kérdés, hiszen a kiegyezés egy dinamikus folyamat, így nem egyik pillanatról a másikra kerül sor a váltásra két statikus regionális állapot között. Ennek az az eredménye, hogy paradox módon az enyhülés folyamata egyes szereplőkben, különösen Izraelben feszültségeket teremt, mivel ez egy nyílt végű folyamat, nem lehet előre látni az így kialakuló közel-keleti hatalmi viszonyokat. Az izraeli bizonytalanság erősödésével párhuzamosan növekszik az Iránra és partnereire mért kinetikus csapások száma.²⁰ A katonai műveletek mellett az izraeli politikai és katonai vezetők részéről ugyancsak egyre intenzívebb a Teherán nukleáris programjával szembeni megelőző csapással kapcsolatos fenyegető retorika.²¹ Ennek következményeként hangsúlyozni szükséges, hogy a közel-keleti enyhülési folyamat egy regionális konfliktus kiindulópontja is lehet, amennyiben nem sikerül az izraeli félelmeket és az ezekből következő preventív csapásra vonatkozó szándékot mérsékelni.²²

A KÖZEL-KELETI ÁLLAMOK STRATÉGIÁJA AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ KAPCSÁN

A közel-keleti államok orosz–ukrán háborúval kapcsolatos álláspontjait három különböző kategóriába sorolhatjuk, ami szükségszerűen leegyszerűsítésekkel jár. A három országcsoportot úgy jellemezhetjük, hogy az Oroszország-pártiak (Irán, Szíria), az egyensúlyozók (az arab öböl-államok, Egyiptom), illetve a Nyugat-párti közvetítők (Törökország, Izrael). Az Oroszországot nyíltan támogató két ország az óvatosabb egyensúlyozásért cserébe nem várhat döntő támogatást a Nyugattól. Szíria jelentős mértékben függ Oroszországtól katonai értelemben, ha már nem is a felkelőkkel szembeni küzdelemben, de a hatalmi vákuum elkerülése és a regionális nagyhatalmak, köztük Irán befolyásának ellensúlyozásában. Szíria ugyanakkor jelentős támogatást nem képes nyújtani Oroszországnak és annak meggyengülése újabb érv amellet, hogy Damaszkusz kiegyezzen a közel-keleti hatalmi blokkokkal. Irán szerepe ennél jelentősebb, hiszen viszonylag fejlett katonai drónokkal segítette Oroszország Ukrajna elleni háborúját.²³ Irán szempontjából még a meggyengült és lefoglalt Oroszország is jelentős katonai, gazdasági és nukleáris támogatást képest nyújtani. Egyéb támogató hiányában Irán

¹⁹ Sima Shine et al.: Iran and Saudi Arabia Renew Relations. Institute for National Security Studies. INSS Insight No. 1695, 14. 03. 2023. <https://www.inss.org.il/publication/iran-saudi-arabia-2/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

²⁰ Eden Kaduri: The Campaign between the Wars in Syria: What Was, What Is, and What Lies Ahead. Institute for National Security Studies, 06. 03. 2023., 2–5. <https://www.inss.org.il/publication/war-between-the-wars-syria/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

²¹ Isaac Scharf: Israeli national security chief: New Iranian nuclear facility not immune from attack. Associated Press, 23. 05. 2023. <https://apnews.com/article/israel-iran-nuclear-netanyahu-bunker-buster-12ee682de21a7cbb6c7e551ca8celb63> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

²² Luis Rene Beres: Russia's War Against Ukraine – Impacts on Israeli Nuclear Doctrine and Strategy. Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 27. 04. 2023., 14. <https://besacenter.org/russia-war-against-ukraine-impacts-on-israeli-nuclear-doctrine-and-strategy/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

²³ Robbie Gramer: Iran Doubles Down on Arms for Russia. Foreign Policy, 03. 03. 2023. <https://foreignpolicy.com/2023/03/03/russia-iran-drones-uav-ukraine-war-military-cooperation-sanctions/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

nem engedheti meg, hogy elveszítse Moszkva partnerségét.²⁴ A közel-keleti hatalmi viszonyok tükrében alá kell húzni, hogy Irán regionális ellenfelei és ellenségei jóval potensebb külső támogatókat tudhatnak maguk mögött, így Irán számára az orosz partnerséggel szemben nincs más alternatíva. Látni kell ugyanakkor, hogy a retorika szintjén még Irán is tagadja, hogy támadó drónokat szállítana Oroszországnak, jelezve, hogy igyekszik minimalizálni a nyugati ellenlépéseket.

Az arab államok ezzel szemben nem támogatják nyíltan Oroszország Ukrajnával szembeni katonai törekvéseit, ugyanakkor nem is hátráltatják azt.²⁵ Ukrajnának limitált humanitárius és gazdasági támogatást nyújtanak annak érdekében, hogy minimalizálják a Nyugat által rájuk helyezett nyomást, ugyanakkor ne váltsanak ki orosz ellenlépéseket. Ahol valójában aktívak, az a saját közvetlen érdeküket szolgáló kérdések, így a kőolajexport terén együttműködnek Oroszországgal, különösen Szaúd-Arábia, hogy az árakat magasan tartsák.²⁶ Mindkét oldallal kooperálnak annak érdekében, hogy a gabonaexport folytatódjon a háború ellenére is mind Oroszországból, mind Ukrajnából, amelyek az arab világ legnagyobb beszállítói, és ezeknek a rezsimeknek a stabilitása elsődlegesen függ az élelmiszeráraktól.²⁷ Végezetül meg kell jegyezni, hogy a térség országai mind törekednek valamilyen fokú nukleáris program folytatására, és a mostani háborúban ennek a célnak alárendelve igyekeznek engedményeket elérni. Ennek egyik fontos eszköze, hogy Moszkva is hatékonyan tud nukleáris technológiát exportálni, ezzel erős alkupozíciót szerezve a közel-keleti proliferációval szemben, ellentétben az igen gyanakvó nyugati államokkal. Meghaladja az írás kereteit a közel-keleti atomprogramok állapota, azonban a hatalmi egyensúly tekintetében ez az egyik legfontosabb kérdés, az izraeli–iráni konfliktus egyik pillére, az arab államok fő ambíciója, amelyben Egyiptom és az Egyesült Arab Emírátságok jelentős előrehaladást értek el.²⁸ Ezt a stratégiai célkitűzést nem fogják az orosz–ukrán háború oltárán feláldozni, sokkal inkább kihasználják a lehetőséget.

Végezetül Törökország és Izrael helyzete kényes. Ők több szempontból a nyugati blokk részei, így pozíciójuk az orosz–ukrán háború kapcsán nem lehet oly mértékben semleges, mint az arab államoké. Ugyanakkor mindkét országnak megvannak a maga számításai, ami miatt nem támogathatják olyan mértékben Kijevet, mint Washington, London vagy Berlin. Törökország számára a Fekete-tenger északi oldalán megjelenő orosz hegemonia rémképe miatt logikus Ukrajna pozícióinak erősítése, ugyanakkor energiafüggősége és stratégiai kitettsége okán Oroszország retorzióit sem kívánja elviselni és megfizetni ezért a teljes költségeket. Összetett stratégiát követve katonailag is támogatja Ukrajnát, miközben

²⁴ Kourosh Ziabari: Iran's Involvement in the Ukraine War: Compromising Declared Principles. Arab Center Washington D. C., 09. 05. 2023. <https://arabcenterdc.org/resource/irans-involvement-in-the-ukraine-war-compromising-declared-principles/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

²⁵ Giorgio Cafiero: Where has the Ukraine Conflict Left Gulf States? Italian Institute for International Political Studies, 22. 02. 2023. <https://www.ispionline.it/en/publication/where-has-the-ukraine-conflict-left-gulf-states-116712> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

²⁶ Achref Chibani: Grains and Hydrocarbons: The Middle East and the War in Ukraine. Wilson Center, 22. 04. 2022. <https://www.wilsoncenter.org/article/grains-and-hydrocarbons-middle-east-and-war-ukraine> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

²⁷ Hussein Mubarak: The Russian Invasion of Ukraine and the Arab World, One Year After. Wilson Center, 16. 03. 2023. <https://www.wilsoncenter.org/article/russian-invasion-ukraine-and-arab-world-one-year-after> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

²⁸ Amnah Ibraheem: The nuclear-energy option in the Arab Gulf states. International Institute for Strategic Studies, 06. 11. 2022. <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2022/11/the-nuclear-energy-option-in-the-arab-gulf-states/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

béketárgyalásokat szorgalmaz, elősegíti a gabonaexportot, és igyekszik Oroszországgal ápolni konstruktív kapcsolatait megőrizni.²⁹ Izrael legfőképpen a szíriai orosz jelenlét miatt óvakodik teljes mértékben a Nyugat oldalára állni a háború során, humanitárius segítséget nyújt és puha rakétavédelmi technológiák megosztására hajlandó Ukrajnával, azonban ennél messzebb nem megy az orosz agresszióval szembeni fellépésben.³⁰

A közös pont ezeknek az államoknak a politikájában, hogy a rendkívül instabil térség egyrésztől nem kívánja kiváltani a nagyhatalmak haragját és megtorlását, a másik, hogy a jelenlegi helyzetben is igyekeznek maximális előnyöket elérni. Tehát egy haszonmaximalizáló és költség-, illetve kárminimalizáló stratégiáról beszélhetünk, ahol a döntéseket az adott állam által a nemzetközi hatalmi rendben elfoglalt pozíciója határozza meg. Irán példáját tekintve így megmagyarázható, miért érdemes Oroszország pártjára állnia, ahol ebből az irányból maximalizálja a hasznot. Itt is látható azonban, hogy a nyugati szankciók intenzitásának csökkentése, azaz a kárminimalizálás a teheráni rezsim célja az orosz–ukrán háború kontextusában is. A két tengely nem kizárólagos, tehát egy adott közel-keleti állam mindkét oldal részéről igyekszik maximalizálni a hasznot és minimalizálni a károkat, azonban míg Irán esetében a haszon jellemzően orosz oldalról, míg a kár nyugati oldalról érkezik, a másik oldalon Izrael és Törökország esetében a károkat leginkább Oroszország okozhatja, míg a Nyugattól hasznot remélhetnek. A mintegy középen álló arab államok számára egyszerre összetett, ugyanakkor egyértelmű szövetségi elköteleződés hiányában egyszerűbb kérdés is az orosz–ukrán háború során gyakorolt magatartás, mivel mindkét oldalról igyekeznek a hasznot maximalizálni és a károkat minimalizálni. A közel-keleti országok emellett nem csupán azzal kalkulálnak, hogy saját államuk milyen előnyöket érhet el, illetve károkat kerülhet el, hanem hogy ellenségeik milyen pozíciót vesznek fel, tehát relatív értelemben hogyan változik a hatalmi helyzetük. Ennek tükrében belátható, hogy tovább csökken a közel-keleti államok mozgástere és szükségessé válik számukra az egyensúlyozó politika alkalmazása. Nyugati szempontból gyakran elhangzik a kritika, hogy a közel-keleti államok nem tesznek eleget Ukrajna támogatása érdekében, emellett túl nagymértékű az együttműködésük Oroszországgal. A közel-keleti hatalmi egyensúlyt, pontosabban annak dinamikus alakulását vizsgálva látható, hogy a közel-keleti szereplők nem bíznak, nem bízhatnak abban, hogy majd a szabályalapú világrend megvédi őket a szomszédok agressziójától. Az orosz–ukrán háború kitörése a realista külpolitikai stratégia reneszánszát hozta el a Közel-Keleten, amely szükségszerűen összeütközik a liberális, szabályalapú világrend elképzeléseivel. A tanulmányunk nem célja értéktételeket alkotni, azonban a fenti logikát megvilágítva érthetőbbé válik a konfliktus a közel-keleti államok magatartása és a Nyugat elvárásai között.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az orosz–ukrán háború kirobbanása korszakhatár volt a világtörténelemben, amely lezárta a poszthidegháborús korszakot, és egy új érárt nyitott meg, amelynek következménye még nem látható előre. Annyi bizonyosan megállapítható, hogy Oroszország által a fegyveres

²⁹ Egeresi Zoltán: Közvetítő szerepben – Törökország és az orosz–ukrán háború. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Elemzések, 2022/4., 5–7. https://www.academia.edu/76088010/Közvetítő_szerepben_Törökország_és_az_orosz_ukrán_háború (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

³⁰ Daniel Rakov: The Netanyahu Government's Approach to Russia and Ukraine. Washington Institute, 28. 02. 2023. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/netanyahu-governments-approach-russia-and-ukraine> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

erőszak alkalmazása területfoglalási szándékkal új precedenst teremtett, amely felülírhatja Irak sikertelen kísérletét Kuvait integrálására. A háború jelentősége túlmegy Ukrajna sorsán: a teljes „szabályalapú” és liberális világrend jövője a tét. A precedens majdani tanulsága a háború kimenetelétől függ, azonban ettől függetlenül a Közel-Keleten rendkívül aggasztó fejleményként érzékelik, bármilyen végkimenetele is legyen. A tanulmány bemutatta, hogy a 2003-as iraki beavatkozás következtében az elmúlt húsz évet a turbulens hatalmi viszonyok jellemezték a Közel-Keleten, amelyet súlyosbított a hatalmi vákuum, a regionális nagyhatalmak közötti küzdelem és az Egyesült Államok viszonylagos kivonulása a térségből. A Nyugat által most feltett szabályalapú világrend mindig is korlátozottan jelent meg itt, ahol sokkal inkább a hatalmi és fenyegetési egyensúly, elrettentés és korlátozott háborúk jellemezték a viszonyokat, szemben a történelem végeként idealizált poszthidegháborús nyugati rendszerrel. A közel-keleti nagyhatalmak 2022 elejére regionális kiegyezésben lettek érdekeltek, elkerülendő a nyílt háborút, továbbá időt szándékoznak nyerni és forrásokat átcsoportosítani a belső viszonyok rendezése érdekében. Ezzel a szándékkal szemben párhuzamosan megjelent egy blokkosodási trend, amelyben Irán és partnerei a szunnita arab–izraeli és a török oldalakkal szemben vívták proxyháborújukat a Libanontól Szírián és Irakon át, illetve Jemenre kiterjedő színtereken.

Az írás bemutatta, hogy az orosz–ukrán háború kitörése katalizáló tényezőként hatott a regionális kiegyezésekre, szemben a blokkosodási tendenciákkal. Kérdéses azonban, hogy meddig tartanak ki ezek a folyamatok, mivel az enyhülésre éppen az intenzív hatalmi küzdelem okán volt szükség, amelyek túlfeszítették a résztvevők lehetőségeit, illetve a belső stabilitást veszélyeztették. A regionális hatalmi harcnak okait adó érdekellentétek nem oldódtak meg, ezért csupán átmeneti enyhülésről beszélhetünk. A kiegyezési lépésekkel párhuzamosan a térség országai egyensúlyozó politikával válaszoltak az orosz–ukrán háború kihívására, a mozgásterüket pedig a háború előtt elfoglalt nemzetközi pozíciójuk határozza meg. A két oldalról jövő rendkívüli nyomásgyakorlás és a térségi ellenfelekkel szembeni lemaradástól való félelem miatt egy haszonmaximalizáló és költségminimalizáló politikát láthatunk megvalósulni. Rámutattam továbbá, hogy az enyhülés, mivel az egy dinamikus, nyílt végű folyamat, ezért paradox módon feszültségeket is teremt. A blokkosodás enyhülése különösen annak haszonélvezőjében, Izraelben teremt félelmeket, ami megerősíti az Iránnal szembeni megelőző csapás indításának esélyét. Az orosz–ukrán háború tehát kényes helyzetet teremtett a Közel-Keleten is, amelynek a Nyugat számára kedvező befolyásolása a háborúval párhuzamosan elsődleges fontosságú. A cél elkerülni a félrekalkulációkból eredő potenciális eszkalációt, ugyanakkor kihasználni a megnyíló lehetőségeket, hogy az enyhülésből akár hosszú távú haszon is kialakulhasson. Az orosz–ukrán háború által katalizált enyhülés a tanulmány megállapítása szerint egy átmeneti lehetőségablak, amelyet követően a regionális ellentétek újra felszínre fognak kerülni. Ez azonban nem jelent determinációt, hogy pontosan oda térjünk vissza, ahol a háború előtt voltunk. Az ellentétek ellenére is lehetséges a kooperáció a felek között. Ennek hasznosítása csak akkor érhető el, ha figyelembe vesszük a térségi szereplők által saját jól felfogott érdekeiből és a térség volatilitásából eredően követett haszonmaximalizáló és költségminimalizáló kül- és biztonságpolitikai stratégiáját.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Altunışık, Meliha Benli: *The new wave of normalization in Turkey's Middle East foreign policy*. Middle East Institute, 21. 04. 2021. <https://www.mei.edu/publications/new-wave-normalization-turkeys-middle-east-foreign-policy>
- Beres, Luis Rene: *Russia's War Against Ukraine – Impacts on Israeli Nuclear Doctrine and Strategy*. Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 27. 04. 2023. <https://besacenter.org/russias-war-against-ukraine-impacts-on-israeli-nuclear-doctrine-and-strategy/>
- Blanchard, Christopher M.: *Middle East and North Africa: Implications of the Russia-Ukraine War*. Congressional Research Service, 02. 06. 2023. <https://sgp.fas.org/crs/mideast/R47160.pdf>
- Cafiero, Giorgio: *Where has the Ukraine Conflict Left Gulf States?* Italian Institute for International Political Studies, 22. 02. 2023. <https://www.ispionline.it/en/publication/where-has-the-ukraine-conflict-left-gulf-states-116712>
- Chibani, Achref: *Grains and Hydrocarbons: The Middle East and the War in Ukraine*. Wilson Center, 22. 04. 2022. <https://www.wilsoncenter.org/article/grains-and-hydrocarbons-middle-east-and-war-ukraine>
- Cohen, Ariel: *Has China Shifted the Middle East Balance of Power?* National Interest, 25. 03. 2023. <https://nationalinterest.org/blog/lebanon-watch/has-china-shifted-middle-east-balance-power-206343>
- Csicsmann László: *Arab tavasz – arab tél*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2020.
- Egeresi Zoltán: *Közvetítő szerepben – Törökország és az orosz–ukrán háború*. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Elemzések, 2022/4. https://www.academia.edu/76088010/Közvetítő_szerpben_Törökország_és_az_orosz_ukrán_háború
- Gramer, Robbie: *Iran Doubles Down on Arms for Russia*. Foreign Policy, 03. 03. 2023. <https://foreignpolicy.com/2023/03/03/russia-iran-drones-uav-ukraine-war-military-cooperation-sanctions/>
- Hayman, Tamir – Guzansky, Yoel: *The Beginning of a New Era? The Implications of Regional Détente*. Institute for National Security Studies. INSS Insight No. 1720, 04. 05. 2023. <https://www.inss.org.il/publication/detante/>
- Ibraheem, Amnah: *The nuclear-energy option in the Arab Gulf states*. International Institute for Strategic Studies, 06. 11. 2022. <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2022/11/the-nuclear-energy-option-in-the-arab-gulf-states/>
- Iran-Saudi Talks. United States Institute of Peace, 22. 12. 2022. <https://iranprimer.usip.org/blog/2021/may/04/secret-iran-saudi-talks>
- Jahanbani, Nakissa – Levy, Suzanne Weedon: *Iran Entangled: Iran and Hezbollah's Support to Proxies Operating in Syria*. Combating Terrorism Center, West Point, 2022, 22–29. <https://ctc.westpoint.edu/iran-entangled-iran-and-hezbollahs-support-to-proxies-operating-in-syria/>
- Jalal, Ibrahim: *China and the Saudi-Iran rapprochement: Implications for Yemen*. Middle East Institute, 05. 04. 2023. <https://www.mei.edu/publications/china-and-saudi-iran-rapprochement-implications-yemen>
- Johnsen, Gregory D.: *Saudi Arabia's Big Bet in Yemen*. The Arab Gulf States Institute in Washington, 20. 03. 2023. <https://agsiw.org/saudi-arabias-big-bet-in-yemen/>
- Kaduri, Eden: *The Campaign between the Wars in Syria: What Was, What Is, and What Lies Ahead*. Institute for National Security Studies, 06. 03. 2023. <https://www.inss.org.il/publication/war-between-the-wars-syria/>

- Krasna, Joshua – Meladze, George: *The “Four Plus One”: The Changing Power Politics of the Middle East*. Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, 07. 10. 2021. <https://dayan.org/content/four-plus-one-changing-power-politics-middle-east>
- Mubarak, Hussein: *The Russian Invasion of Ukraine and the Arab World, One Year After*. Wilson Center, 16. 03. 2023. <https://www.wilsoncenter.org/article/russian-invasion-ukraine-and-arab-world-one-year-after>
- N. Rózsa Erzsébet: *A Közel-Kelet a XXI. század elején*. Máltai Tanulmányok, III. évf. 2021/4., 383–404.
- Proxy Warfare in the Greater Middle East and its Periphery: An Atlas. <https://www.newamerica.org/international-security/reports/twenty-first-century-proxy-warfare-confronting-strategic-innovation-multipolar-world/proxy-warfare-in-the-greater-middle-east-and-its-periphery-an-atlas/>
- Rakov, Daniel: *The Netanyahu Government’s Approach to Russia and Ukraine*. Washington Institute, 28. 02. 2023. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/netanyahu-governments-approach-russia-and-ukraine>
- Roebuck, William: *Chronicle of a Normalization Foretold: Saudi Arabia and Syria Ease Toward Restoring Ties*. The Arab States Institute in Washington, 11. 04. 2023. <https://agsiw.org/chronicle-of-a-normalization-foretold-saudi-arabia-and-syria-ease-toward-restoring-ties/>
- Scharf, Isaac: *Israeli national security chief: New Iranian nuclear facility not immune from attack*. Associated Press, 23. 05. 2023. <https://apnews.com/article/israel-iran-nuclear-netanyahu-bunker-buster-12ee682de21a7cbb6c7e551ca8ce1b63>
- Shine, Sima – Guzansky, Yoel – Shavit, Eldad: *Iran and Saudi Arabia Renew Relations*. Institute for National Security Studies. INSS Insight No. 1695, 14. 03. 2023. <https://www.inss.org.il/publication/iran-saudi-arabia-2/>
- Szalai Máté – Wagner Péter: *Ábrahám-megállapodások*. Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2020/84. <https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/10/KKIElemzesek.E-2020.84-1.pdf>
- Trenin, Dimitri: *Russia in the Middle East: Moscow’s Objectives, Priorities, and Policy Drivers*. Carnegie Endowment for International Peace, 25. 03. 2016. https://carnegieendowment.org/files/03-25-16_Trenin_Middle_East_Moscow_clean.pdf
- Ulrichsen, Kristian Coates: *Saudi-US Relations in a Changing Global and Regional Landscape*. Arab Center Washington D. C., 29. 06. 2023. <https://arabcenterdc.org/resource/saudi-us-relations-in-a-changing-global-and-regional-landscape/>
- Ziabari, Kourosh: *Iran’s Involvement in the Ukraine War: Compromising Declared Principles*. Arab Center Washington D. C., 09. 05. 2023. <https://arabcenterdc.org/resource/irans-involvement-in-the-ukraine-war-compromising-declared-principles/>
- Åslund, Anders – Herbst, John E. – Kramer, David J. – Vershbow, Alexander – Whitmore, Brian: *Global Strategy 2022: Thwarting Kremlin Aggression Today for Constructive Relations Tomorrow*. Atlantic Council, Washington, 2022. <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2022/02/Global-Strategy-2022-Thwarting-Kremlin-aggression-today-for-constructive-relations-tomorrow-February-2022-Final-1.pdf>

Boda Mihály:

A PROXYHÁBORÚ FILOZÓFIAI ÉS ETIKAI MEGKÖZELÍTÉSBN

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.3

ÖSSZEFOGLALÓ: A proxyháború a második világháborút követően a mai napig az egyik legelterjedtebb háborútípus. A proxyháború elméleti jellegzetességei nem teljesen feltáratlanok, az elmúlt évtizedekben azonban a proxyháború jellege megváltozott, ami újra szükségessé teszi az elméleti jellegzetességek vizsgálatát. Ez a tanulmány a katonai filozófia és a katonai etika fogalmi eszközeivel igyekszik feltárni a proxyháború meghatározását, illetve az ebből levezethető olyan etikai jellegzetességeit, melyek összefüggenek a proxyháborúnak az igazságosságra támaszkodó igazoltságával.

KULCSSZAVAK: proxyháború, igazságos háború elmélete, orosz–ukrán háború

A SZERZŐRŐL:

Boda Mihály a Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörténelmi Tanszék tanszékvezetője, habilitált egyetemi docens (ORCID: 0000-0003-3037-3644; MTMT: 10027457)

BEVEZETÉS

A proxyháború a 20. század második felének és a 21. század elejének egyik¹ tipikus háborús jelenségének tekinthető, bár némely szerző korábbra (a 17. századi harmincéves háborúra, amikor a katolikus spanyolok és a protestáns franciák támogatták a német császárságon belüli vallási konfliktus szemben álló feleit,² vagy a 18. századra, amikor a franciák támogatták a britek ellen harcoló brit gyarmatok lakosságát³), sőt jelentősen korábbra (a Kr. e. 3. századra, amikor Róma a Messzéna városát uraló zsoldos mamertinusokat támogatta, azok pedig viszonzásul felléptek a szicíliai karthágói jelenléttel szemben⁴) is visszavezeti a proxyháborúk történetét.

A proxyháborúk szerepe azonban a 20. század második felében a nagyhatalmi versengés, illetve a 21. század elején a terrorizmus elleni harc eszközeként különösen felértékelődött. Ezt követően a proxyháború jelentősége ismét átértékelődött, és a hatalmi versengés eszközeként

¹ Egy másik háborús jelenség a hibrid háború. Lásd Boda Mihály: A hibrid háború etikája: az igazságos hibrid háború elmélete. In: M. Szabó Miklós (szerk.): A hadtudomány aktuális kérdései napjainkban. I. kötet. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022, 9–109.; Boda Mihály: Hibrid háború: konfliktusforma a harmonikus béke és a direkt háború között – A hibrid háború katonafilozófiai értelmezése. In: Gócze István – Padányi József (szerk.): Lehelyezett kö: Tanulmányok M. Szabó Miklós emlékére. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023, 21–28.

² Andrew Mumford: Proxy Wars. Polity Press, Cambridge és Malden, 2013, 11.

³ Seyom Brown: Purposes and pitfalls of war by proxy: A systemic analysis. Small Wars and Insurgencies, 27. évf. 2016/2., 244.

⁴ Tony Pfaff: Proxy War Ethics. Journal of National Security Law and Policy, 9. évf. 2017/2., 305.

kapott szerepet.⁵ Fontos esetei voltak a szíriai (2011), a líbiai (2011), a mali (2013), illetve a jemeni konfliktus (2014), az orosz Wagner-csoport beavatkozása a Közép-afrikai Köztársaságban, illetve az orosz–ukrán(–amerikai) konfliktus (2014-től, illetve 2022-től).⁶

Ezek közül a hossza, illetve a kisebb és nagyobb hatalmaktól kapott figyelve miatt az orosz–ukrán konfliktus a legfontosabb. Érdekessége, hogy amíg orosz oldalról hibrid hadviseléssel kezdődött, addig ukrán részről már a tízes évektől támaszkodtak a nyugati országok – tanácsadói, kiképzői – segítségére, azaz az eseménysor a módszerek, a hibrid és a proxyhadviselés konfliktusa is volt egyben. 2022-től a háború orosz részről és ukrán részről direkt háborúvá vált, amely azonban továbbra is magában foglal olyan hibrid elemeket, mint az információs hadviselés, ideértve a hekkertámadásokat, a dezinformációt és a propagandát is. Emellett a nyugati országok egy része (többek között az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió, illetve annak számos országa is) és Ukrajna proxyviszonyt alakítottak ki, amelyben igyekeznek az említett állam önvédelmét támogatni, illetve saját céljaikat is elérni.

A támogató országok saját céljai nem teljesen azonosak. Amíg az Európai Unió – benne például Lengyelországgal – saját védelmében is támogatja Ukrajnát, addig az Amerikai Egyesült Államok tágabb politikai, gazdasági és stratégiai célokat követ. Ha feltételezzük Ukrajna bármilyen sikerét, ami a konfliktus lezárásához vezethet, előreláthatóan akkor is megnehezítik a konfliktus lezárását a háborúban alkalmazott különböző módszerek, illetve a többszörös proxyviszony kialakulása.

A hagyományos eszközökkel vívott háborúk, így a proxyháborúk is komoly embervesztéssel, egyéb károkkal és nagymértékű anyagi ráfordítással járnak. Ezért a háborúzó feleknek igazolniuk szükséges a háborúkat. Ezt többféleképpen is megoldhatják, például a minden érintett érdekét figyelembe vevő igazságosság, vagy a más érdekét figyelmen kívül hagyó, esetleg egyenesen alárendelő saját államérdek fogalmára támaszkodva. Ez a tanulmány a proxyháborúnak az igazságosság fogalmára támaszkodó etikáját nyújtja katonai filozófiai és katonai etikai vizsgálat segítségével. Először meghatározza a proxyháború fogamát, majd annak és az igazságos háború elméletének a segítségével a legfontosabb etikai jellemzőit.

A PROXYHÁBORÚ MIBENLÉTE

Definíciók

A proxyháború definíciója többféleképpen is megadható. Most három ilyen definíciót mutatok be és elemzek, amelyek a nemzetközi viszonyok más és más felfogásához kapcsolódnak.

A proxyháború a bipoláris, az unipoláris és a poliarchikus nemzetközi viszonyok között
A hidegháború idején, 1964-ben Karl W. Deutsch úgy határozta meg a proxyháborút, hogy „*két idegen hatalom közötti nemzetközi konfliktus, amelyet azok egy harmadik állam területén vívnak az adott állam belső konfliktusának álcázva, felhasználva annak némely vagy minden humán és más erőforrásait, illetve területét a döntően idegen célokért és stratégiák megvalósításáért*”.⁷ Deutsch definíciója a hidegháború terméke volt, amikor a proxyháború

⁵ Vö. Ember István: A proxyháborúk evolúciója. Honvédségi Szemle, 150. évf. 2022/1., 35–46.

⁶ Lásd bővebben: Cyprian Aleksander Kozera et al.: Game of Proxies – Towards a new model of warfare: Experiences from the CAR, Libya, Mali, Syria, and Ukraine. Security and Defense 31. évf. 2020/4., 80–90.

⁷ Karl W. Deutsch: External Involvement in Internal War. In: Harry Eckstein (szerk.): Internal War, Problems and Approaches. Free Press of Glencoe, New York, 1964, 102.

két világhatalom közötti konfliktusában a nukleáris háború elkerülésének egyik lehetséges módja volt. Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió konfliktusa által meghatározott bipoláris világrendben a nagyhatalmak a proxyháborúban kihasználták más országok erőforrásait, köztük területüket és belső konfliktusaikat, hogy felülkerekedjenek egymáson.

Tyron L. Groh 2019-es (bár korábbi állapotokat tükröző) definíciója egy jelentősen más világot és abban a proxyháborúknak egy másik funkcióját tárja elénk. Groh szerint a „*proxyháború az erőszak alkalmazása a politikailag érdekelt, helyi szereplőn keresztül a célállam politikai viszonyainak indirekt befolyásolásának a céljával*”.⁸ Groh definíciójának egyik tulajdonsága, hogy a proxyháború jelenségét leszűkíti azokra a latin-amerikai, afrikai, ázsiai és közel-keleti államokra, ahol a sajátos nemzetközi helyzet következtében sajátos társadalmi fejlődés zajlott le. Ezeknek az államoknak a nagyhatalmi támogatás következtében nem kellett a külső veszélyekkel foglalkozniuk, hanem koncentrálni kizárólag a belpolitikai problémáikra. Ennek következtében nem volt szükségük nagy professzionális hadseregre, és megjelentek a párt-, a törzsi és egyéb részérdekeket erőszakosan érvényesítő paramilitáris csoportok. Ennek a fejlődésnek a következtében az erőszak nem monopolizálódott az állam kezében, hanem számos fegyveres nem állami szereplő – helyi milícia – jelent meg, amelyek szervezeti felépítése és működési mechanizmusa jelentősen különbözött a professzionális hadseregektől. A milíciák kialakulását támogatta az is, ha a kérdéses ország európai hatalom gyarmata volt, és a gyarmati sorból forradalommal és nem tárgyalással szabadult meg. Ebben az esetben ugyanis az utódállam nem örökölte az anyaországból származó és a gyarmati államban meglévő professzionális katonai kultúrát.⁹

A nem állami milíciákat támogatva egy külső állam (de akár a saját állam is) indirekten befolyásolhatta (és befolyásolhatja) az államon belüli politikai eseményeket. A befolyásolás egyik kiemelten fontos célja a terrorizmus elleni küzdelem helyben, a terrorszervezetek saját környezetében,¹⁰ az úgynevezett „résállamokban”. Thomas P. M. Barnett szerint a hidegháborút követően Amerikának új stratégiát kell elfogadnia, és annak alkalmazkodnia kell a nemzetközi viszonyok megváltozott struktúrájához. A hidegháborút követően Amerika egyedül maradt nagyhatalomként a nemzetközi viszonyok területén. Ez azonban nem jelentette azt, hogy semmilyen veszély nem fenyegette, mint ahogy a 2001. szeptemberi terrortámadás is jelezte ezt. Az unipoláris világban egyeduralkodó Amerikai Egyesült Államok annak köszönhetette kiemelkedő szerepét, hogy a kapitalista gazdasági, liberális-demokratikus politikai és emberijogi morális globalizáció egyik legfőbb, bár nem egyetlen motorja volt (Nyugat-Európával, Japánnal, Ausztráliával, illetve a felzárkózó Kínával, Oroszországgal, Indiával stb.), mivel gyakorlatilag a saját társadalmi rendszereit kellett exportálnia. A globalizációt támogató vagy azt elfogadó államokat Barnett *magállamoknak* (*core countries*) nevezi, az azt elutasító államokat pedig *résállamoknak* (*gap countries*). Utóbbiba tartoznak a Közel-Kelet, Dél-Ázsia, Délkelet-Ázsia és Afrika országai. Elképzelése szerint a terrorista szervezetek a résállamokban tudnak létrejönni és megerősödni, ahonnan aztán fenyegetést jelentenek a magállamokra nézve, különösen pedig az Amerikai Egyesült Államokra. Amerika egyik helyes katonai stratégiája, hogy a „világ csendőréként” vagy a „világ tűzoltójaként”

⁸ Tyron L. Groh: *Proxy War*. Stanford University Press, Stanford-California, 2019, 29.

⁹ Ariel I. Ahran: *Proxy Wars. The Rise and Fall of State-Sponsored Militias*. Stanford University Press, Stanford-California, 2011, 8–20.

¹⁰ Cyprian Aleksander Kozera: *The Use of Local Non-State Armed Groups in Counterinsurgency and Counterterrorism – Examining the Case of Mali*. In: János Besenyő – Viktor Marsai (szerk.): *The Dynamics of Conflicts in Africa in the early 21st Century*. Dialóg Campus, Budapest, 2018, 10.

a résállamokban igyekszik felvenni a harcot a terrorista szervezetekkel, indirekten beavatkozva ezeknek az államoknak a belpolitikájába, felhasználva más helyi csoportokat, milíciákat.¹¹ Ezzel kapcsolatos Groh definíciójának másik tulajdonsága, hogy a proxyháborút – a hidegháborús proxyháborúhoz hasonlóan – elsősorban eszközviszonynak tekinti, amikor a nem állami szereplőt a beavatkozó állam (ki)használja a saját érdekében. Ennek okán korábban a proxyháborúkat helyettesítő útján vívott háborúknak is nevezték.

Groh definíciójához képest Andrew Mumford 2013-ban szélesebben határozza meg a proxyháborút, amely szerint *„olyan konfliktus, amibe harmadik fél indirekten avatkozik be azzal a céllal, hogy befolyásolja annak a stratégiai kimenetelét az általa támogatott fél számára”*, majd valamivel lejjebb, *„a proxyháború logikus lépés azon államok számára, amelyek stratégiai céljait is meg kívánják valósítani, ám ugyanakkor el is kívánják kerülni a költséges és véres direkt háborút”*.¹²

Mindhárom definícióban közös, hogy indirekt beavatkozásról van szó. Fontos különbség azonban, hogy Mumford meghatározása szerint nincs jelentősége annak, hogy a külső állam nem állami szereplőt vagy egy másik államot támogat-e, amiként a beavatkozó is lehet állam vagy nem állami szereplő. Jelentősége annak van, hogy közöttük a támogató (*benefactor*) és a támogatott (proxy) viszonya áll fenn. Ennek keretében a támogató fegyvereket, kiképzést és pénzbeli segítséget nyújt a támogatottnak, amely a saját céljai mellett a támogató állam céljait is igyekszik megvalósítani. Mumford meghatározásában a támogatott céljainak is szerepe van, akit a támogató így nem csupán (ki)használ.

Mumford definíciója a nemzetközi viszonyok új szerkezetére, a poliarchikus világra is reflektál. Az unipoláris, bipoláris és multipoláris világra az jellemző, hogy egy, kettő vagy sok hatalmi centrum igyekszik a világ feletti befolyását érvényesíteni. A poliarchikus világban több nagyhatalom van, ezek azonban nem képesek a kisebb országokat tartósan a maguk oldalán tartani, hanem mindegyik (kisebb és nagyobb) állam a saját céljait is követve társul más államokkal, nem állami szereplőkkel (állam alatti és transznacionális szervezetekkel), vagy éppen együttműködő partnert vált. Ennek következménye az államok és a nem állami szereplők egymástól való decentralizált gazdasági, technológiai és politikai függése.¹³ A poliarchikus világ John J. Mearsheimer és Stephen M. Walt szerint új nagystratégiát kíván az Amerikai Egyesült Államoktól: a világ csendőri felügyelete helyett Amerikának a kiemelten fontos területeken más államokat (és nem állami szereplőket) kell arra buzdítania, hogy a megfelelő keretek között tartsák a felemelkedő hatalmakat, és csak a szükséges esetben és a szükséges mértékben kell magának beavatkoznia. A jelentőséggel rendelkező területek Európa, Északkelet-Ázsia és a Perzsa-öböl, ahol Amerikának vagy az egyensúly fenntartására kell törekednie (Európa és Oroszország, illetve Északkelet-Ázsia és Kína), vagy arra, hogy egyik állam se erősödjön lokális hegemon hatalommá (Perzsa-öböl).¹⁴ Proxyháborús stratégiával azonban nemcsak Amerika rendelkezik, hanem más államok is, így például Oroszország, Kína és Irán is.¹⁵

¹¹ Thomas P. M. Barnett: *The Pentagon's New Map*. G. P. Putnam's Sons, New York, 2004.

¹² Andrew Mumford: *Proxy warfare and the future of conflict*. *RUSI Journal*, 158. évf. 2013b/2., 40.

¹³ Brown: i. m. 245–246.

¹⁴ John J. Mearsheimer – Stephen M. Walt: *The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy*. *Foreign Affairs*, 95. évf. July/August 2016, 71–73.

¹⁵ Lásd Stephen Watts et al.: *Proxy Warfare in Strategic Competition State Motivations and Future Trends*. RAND, Santa Monica, 2023, 55–126.

A proxyháború fogalma

A fenti meghatározásokat is figyelembe véve a proxyháború következő összetett fogalmát – meghatározását – javaslom. A proxyháború a támogató és a támogatott közötti viszony, azaz a támogató részéről egyoldalúan elhatározott, részben vagy egészében fedett, indirekt katonai beavatkozás egy (kialakuló vagy folyamatban lévő) konfliktusba, a konfliktusban érintett és politikai érdekekkel rendelkező félnek (a támogatottnak) pénzzel, fegyverrel, tanácsadással és kiképzéssel történő támogatásával, a konfliktus feletti befolyás gyakorlásának rövid távú céljával, aminek segítségével elérhetők a támogató és a támogatott – nem teljesen egyező – hosszú távú céljai. Nézzük részletesebben a definíció egyes elemeit.

A proxyháború a támogató, a támogatott és az ellenség között fennálló proxyviszonyon alapul, ami fennállhat államok és nem állami szereplők között is – ugyanakkor ez a cikk csak az állami támogatás jellemzőivel foglalkozik. A proxyviszony kialakításában a támogatónak jelentősen nagyobb szerepe van, mint a támogatottnak, elsősorban rajta múlik, hogy használja-e vagy segíti-e a támogatottat. A támogató és a támogatott közötti viszony ezért különbözik a szövetségi viszonytól, aminek a kialakításában mindkét félnek hasonló szerepe van. Ezért is mondhatjuk, hogy a proxyháború beavatkozás a támogatott ügyeibe, háborús konfliktusába. A proxyháború indirekt beavatkozás, ami azt jelenti, hogy a beavatkozó (támogató) nem a saját személyi állományával (hadseregével vagy ügynökeivel) vesz részt a harcokban, mint a direkt beavatkozás esetében, hanem pénzzel, fegyverrel, tanácsokkal és kiképzéssel. A nemzetbiztonsági szolgálatok direkt beavatkozása ezért nem proxyháború.¹⁶ A beavatkozás egy kialakuló vagy már zajló konfliktusba történhet, ami azt jelenti, hogy a támogatottnak szándékában kell álljon harcolni, vagy már ténylegesen harcol. Ezzel az is együtt jár, hogy a konfliktusban a támogatott lényeges érdekei forognak kockán. A támogató csak beavatkozik, de a támogatottnak önállóan kell döntenie a konfliktus vállalásáról. A támogatott fél döntésének politikai döntésnek kell lennie, így például a katonai magáncégek alkalmazása (vagy hekkerek felbérleése) egy háborúban nem jelent proxyháborút. A támogató a beavatkozással igyekszik befolyást gyakorolni a támogatott és a konfliktus felett, ami kettejük hierarchikus viszonyát eredményezi.¹⁷ Ennek következtében az indirekt beavatkozás egy másik típusa, a pusztá fegyverszállítás nem minősül proxyháborúnak, ha az csupán a fegyverek átadását foglalja magában.

A befolyás és a hierarchikus viszony nem jelenti egyben a támogatott autonómiájának a teljes felszámolását, hanem azt, hogy a támogatott direkten és a támogató indirekten együtt küzdenek hosszú távú céljaik megvalósításáért. Ezek a célok nem teljesen azonosak, mivel a támogató a támogatottra áldozott anyagi és egyéb javakért cserébe olyan előnyöket vár(hat) el, amelyek nem előnyök a támogatott számára. Ilyen például a regionális befolyásszerzés vagy egy állam önvédelmének támogatása esetében az ország újjáépítésében való részvétel és ezzel befolyásszerzés.

PROXYHÁBORÚ VÁLLALÁSA: ELŐNYÖK ÉS HÁTRÁNYOK

A proxyháború relatíve kis anyagi ráfordítást, elköteleződést, illetve társadalmi és nemzetközi támogatást igényel a támogató állam részéről, ami ugyanakkor a támogatott révén hiteles

¹⁶ Mumford: Proxy warfare... (2013) i. m. 21–26.

¹⁷ Groh: i. m. 28–29.

lokális ismeretekre és a helyzetet jól ismerő, abban cselekedni képes társakra tesz szert, akiken keresztül képes hatás gyakorolni a konfliktusra és megvalósítani hosszú távú célját.¹⁸

A proxyháborúban a támogató nem a saját hadseregével és ügynökeivel vesz részt, hanem fegyvert szállít és anyagi erőforrásokat biztosít, amivel fegyverei egy jelentős részét megspórolja, a komoly anyagi ráfordítással kiképzett katonái életét pedig megóvja. A beavatkozással ugyan jelzi, hogy a konfliktus kimenetele nem teljesen közömbös számára, de a beavatkozás indirekt jellege arra is utal, hogy az nem érinti közelről lényeges érdekeit – például területének és politikai működésének a biztonságát. A támogató lényegében nem is alkalmaz erőszakot, hanem lehetővé teszi a támogatott számára, hogy az erőszakot alkalmazzon. Emellett a támogató részben vagy egészben nem nyilvánosan képes vívni a proxyháborút, ami hozzásegíti ahhoz, hogy ne kelljen otthoni politikai népszerűségét és egy esetleges nemzetközi presztízsvesztést kockáztatnia. Természetesen az indirekt beavatkozás is jár valamennyi anyagi kiadással és politikai kockázattal (aminek az oka a támogató és a támogatott érdekei közötti ellentét), ezek azonban megtérülnek, ha a támogató a beavatkozással képes hatást gyakorolni a konfliktusra és érdekeit elősegíteni.

A proxyháborúval összefüggésbe hozott két probléma az eskalációs probléma és az érdekellentét-probléma. Az eskalációs probléma megítélése a szakirodalomban nem egyértelmű, mivel némely szerző véleménye az, hogy a proxyháború lényegileg hajlamos eskalálódni,¹⁹ más szerzők ezzel szemben azt hangsúlyozzák, hogy a proxyháború vállalása éppen a háborús eskaláció elkerülésének az egyik módja.²⁰ Ha ehhez hozzávesszük, hogy az eskaláció a háborús belső törvényszerűsége²¹ akár direkt, akár indirekt háborúról van szó, akkor azt mondhatjuk, hogy az eskalációs probléma nem, vagy nem speciális probléma a proxyháború esetében.

Az érdekellentét-probléma ezzel szemben jóval jelentősebbnek tűnik.²² A proxyháborúban a támogató és a támogatott céljai és érdekei egyaránt szerepet kapnak. Ugyanakkor a viszonyban a támogató befolyással rendelkezik a támogatott és a konfliktus felett, de a konfliktusban kockán forgó lényeges érdekek a támogatott oldalán vannak. Ez azt jelenti, hogy a támogató mondja meg, mi történjen olyan helyzetben, amelyben a támogatottnak forognak kockán a lényeges érdekei. A támogatónak kizárólag nem lényeges érdekei forognak kockán. Ez a helyzet vezethet érdekellentéthez. Továbbá a támogatott harci motivációja lehet megfelelő, de túlságosan alacsony vagy túlságosan magas is. Amennyiben a támogatott nem eléggé köteleződik el a támogató érdekeinek, akkor hajlamos túlságosan gyorsan feladni a harcot; ha azonban túlságosan is mélyen érinti a proxyháború célja, például történeti, etnikai vagy vallási okok miatt, akkor pedig nem lesz hajlamos a háborút a támogató által megkívánt módon vívni, illetve azt befejezni, hanem abba igyekszik a támogatót is mélyebben bevonni, és saját érdekeit érvényesíteni.²³ Ez a helyzet szintén vezethet érdekellentéthez. A támogató és a támogatott érdekei a beavatkozáskor ugyan (jelentősen) átfedik egymást, az idő múlásával és a konfliktus állapotának a változásával azonban ez az átfedés meggyengülhet, és akár meg is szűnhet.

¹⁸ Mumford: *Proxy Wars* (2013) i. m. 41.; Kozera et al.: i. m. 79.; Groh: i. m. 26.

¹⁹ Pfaff: i. m. 338.; Vö. James Pattison: *The Ethics of Arming Rebels*. *Ethics and International Affairs*, 29. évf. 2015/4., 458–460.

²⁰ Mumford: *Proxy warfare...* (2013) i. m. 42.; Groh: i. m. 26.

²¹ Walter Bryce Gallie: *Understanding War*. Routledge, London és New York, 1991, 54–55.

²² Pfaff: i. m. 336–337.; Kozera et al.: i. m. 79.; Kozera: i. m. 15.; Brown: i. m. 247.

²³ Vö. Pattison: i. m. 457–458.

A továbbiakban rátérek a proxyháborúk etika megítélésére, amihez a proxyháború fogalmának némely elemét (mint a fedett és az indirekt természetet, a befolyás gyakorlását, illetve a támogatott és a támogató hosszú távú célját), az érdekellentét-problémát és az igazságos háború elméletét fogom felhasználni.

AZ IGASZÁGOS PROXYHÁBORÚ ELMÉLETE

Az igazságos háború elmélete az igazságos háború szabályait foglalja magában, vagyis azokat a szabályokat, amelyeket figyelembe véve lehet egy háborút igazságosan indítani, viselni és lezárni. A háborús igazságosság és az azzal összefüggő igazolásigény a saját katonák motiválásának, szövetségesek szerzésének és megtartásának, a semleges államok megnyugtatójának, illetve bizonyos mértékben még az ellenséges katonák és civilek demotiválásának is fontos eszköze.

Az igazságos háború elmélete

A háborús igazságosság minden korban és társadalomban fontos volt, de természetesen nem mindig és mindenhol ugyanazon tartalommal.²⁴ A számunkra most jelentőséggel rendelkező háborús igazságosság a Michael Walzer nevéhez kapcsolódó igazságos háború hagyományos elmélete, illetve ennek kiterjesztései.²⁵

Az elmélet szerint a háborús igazságosság szabályai a háború indításának a szabályait (a háború igazságos okának és céljának, a legitim autoritásnak, a helyes szándéknak, az utolsó lehetőségnek, a siker értelmes esélyének, az arányosságnak és a nyilvános deklarációnak a szabálya), a háború viselésének a szabályait (a diszkrimináció szabálya), valamint a háború lezárásának a szabályait (az igazságos célnak, igazságosabb állapot létrehozásának, a büntetésnek és az újjáépítésnek a szabálya) foglalják magukban.

A háború igazságos okai az állam területi integritáshoz és politikai szuverenitáshoz való jogai, illetve az emberi jogok sérelmében állhatnak. Ezzel összefüggésben a háború igazságos célja pedig ezeknek a jogoknak a védelme. Igazságos háború lehet így az állami önvédelem és egy másik állam védelme, illetve a direkt beavatkozás egy állam belügyeibe egy politikai közösség elszakadását segítve, egy polgárháborús felet segítve (ha a másik felet egy harmadik ország segíti) és a humanitárius beavatkozás. Az ilyen háborúkat az arra felhatalmazott személy vagy fórum indíthatja (aki ezért legitim autoritással rendelkezik), ha a közvélemény által is támogatott szándékai jelentősen nem térnek el az igazságos cél tartalmától, amit nyilvánosan is deklarál. A háború indítása csak akkor igazságos, ha az igazságos cél elérésére nincs békésebb eszköz, ha van értelmes esély a sikerre, és ha az okozott kár jelentősége nem lesz nagyobb az igazságos cél jelentőségénél. A háború viselése során figyelemmel kell lenni a harcolók és a nem harcolók közötti különbségre (diszkriminálni kell), és csak az előbbieket szabad támadni. A sikeres háborút az igazságos cél eléréséig lehet vívni. Ezt követően azt úgy kell lezárni, hogy a háborút megelőző állapotnál igazságosabb

²⁴ Boda Mihály: A háborús ideológiák története. Ludovika, Budapest, 2023.

²⁵ Boda Mihály: Az igazságos háború elméletének újrafelfedezése a 20. század második felében: Paul Ramsey és Michael Walzer. In: Gócze István (szerk.): Keresztény teoretikusok, államférfiak és katonák háborúelméletei. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2019, 63–78.; Boda Mihály: A teremtsévédelem és az igazságos háború elmélete: az igazságos háború elméletének története a középkortól a 20. századig. Hadtudományi Szemle (benyújtva).

állapot jöjjön létre. Ennek eszköze a háborús bűnösök megbüntetése, kompenzáció kérése és a legyőzött agresszor társadalmának, gazdaságának és politikai rendszerének az újjáépítése.

A proxyháború nem önvédelmi háború, mivel a támogató számára nem forognak kockán lényeges érdekek (amiket állami jogok védenek), és nem is direkt beavatkozás egy másik állam jogainak a védelme érdekében. A proxyháborúnak megvannak azok a fogalmi sajátosságai, amelyek alapján fel lehet fedni a háborús igazságosság rá jellemző formáját. Ezek a sajátosságok a fedettség, a beavatkozás indirekt jellege, a befolyás gyakorlása, illetve a támogatott politikai és a támogató hosszú távú céljai.

Az igazságos proxyháború elmélete

Az igazságos proxyháború elméletében is megkülönböztethetjük a háború indításának, viselésének és lezárásnak az igazságosságát. Mindhárom szabálysoportban vannak a proxyháborúra jellemző sajátosságok.

A proxyháború indításának és viselésének igazságossága

Az igazságos háború indításának legfontosabb szabálya az igazságos ok és cél szabálya. A proxyháború a támogató, a támogatott és az ellenség viszonyán alapul, ezért az igazságos ok és cél szempontjából jelentősége van mind a támogatott, mind a támogató háborúba lépése okának és céljának. A támogatott okának igazságos oknak kell lennie ahhoz, hogy a támogató igazságosan támogathassa és így indíthassák meg a proxyháborút.²⁶ Ez azt jelenti, hogy a támogatottnak vagy állami önvédelmet (vagy másvédelmet) kell folytatnia, vagy az emberi jogsértéssel szemben kell harcolnia. A támogató igazságos oka és célja összetett, aminek része a támogatott igazságos oka, hiszen támogatja az igazságos céllal harcoló támogatottat, de emellett részei lehetnek a saját, realistábban értékelhető állami érdekei is.²⁷ Ennek az az oka, hogy a támogatónak a ráfordított anyagi és egyéb javakért viszonzásul vannak saját hosszú távú céljai a proxyháborúval. Az állami érdekeket három nagy csoportba sorolva megkülönböztethetjük a területi és a szűkebb politikai érdeket (ezek a lényeges érdekek), a tágabb politikai, gazdasági és stratégiai érdeket, valamint a kulturális érdeket.²⁸ Ezek közül a területi és a szűkebb politikai érdek az állam tényleges működését és létét érinti, ezért lényeges érdeknek minősül, aminek a védelme direkt háborúval is igazságos. Az ilyen érdekvédelem esetében kizárható a támogató részéről, hogy kizárólag – direkt háború nélküli – proxyháborút vív. A kulturális érdek ezzel szemben túlságosan súlytalan ahhoz, hogy hagyományos – bár indirekt – háborúval segítsék elő, amikor az erőszak-alkalmazásnak a kisebb foka, például a hibrid háború is alkalmas erre. A tágabb politikai, gazdasági és stratégiai érdek az, aminek az elősegítésére a proxyháború igazságos a támogató részéről – aminek azonban lehet kulturális vetülete is.²⁹

Amennyiben a támogatott kezdetben igazságos céllal háborúzott, ám később ettől részben vagy egészben eltért, akkor az rossz fényt vet nem csupán rá, hanem a támogatóra nézve is, aki így a támogatással bepiszkolja a kezét. James Pattison ugyanakkor úgy látja, hogy a fegyverek szállítása akkor is igazságos lehet, ha a fegyverszállítás címzettje igazságtalan háborút vív és csupán a hatalomért küzd, ha azzal képes megakadályozni a támogatott fél

²⁶ Pattison: i. m. 462–464.; Pfaff: i. m. 315–322.

²⁷ Vö. Mearsheimer–Walt: i. m. 73.

²⁸ Vö. Boda (2022): i. m. 97.; Mumford (2013a): i. m. 32–38.; Watts et al.: i. m. 13–28.

²⁹ Watts et al.: i. m. ix-x.

ellenségének győzelmét, ami még rosszabb – igazságtalanabb – feltételekkel járna.³⁰ Ha a fegyverszállítást kiterjesztjük a proxyháborúban történő támogatásra, akkor ez azt jelentené, hogy a támogatott okától függetlenül lehetne proxyháborút indítani. A Pattison által említett eset – hogy az ellenség győzelme még rosszabb lenne – azonban nem alapozza meg azt, hogy a fegyverszállítás vagy a proxyháború lehetne igazságos, csupán azt, hogy a támogatott fél győzelme – vagy vereségének elkerülése – a kisebb rossz lenne. A háború indításának a „kisebb rossz” értelmében vett igazolása a háborús igazolások egyik típusa, ami azonban nem az igazságosság fogalmára támaszkodik.

A proxyháború indítása részben vagy egészben fedett maradhat, ezért nem szükséges nyilvánosan deklarálni az indítását, és a hozzá kapcsolódó helyes szándék sem kell, hogy a támogató állam közszándékát (közvéleményét) tükrözze, hanem elég, ha a helyes szándék az állam legmagasabb szintű vezetői részéről fennáll.

Az indítás előtt a támogató állam vezetőinek mérlegelniük kell, hogy elérhető-e az összetett igazságos cél, és hogy nincs-e békésebb eszköz az összetett igazság céljának az eléréséhez, mert bár a proxyháború nem végső eszköz (az a direkt beavatkozás), viszont békés eszköznek sem tekinthető. Így a politikai és a gazdasági szankciók, a hibrid akciók és a fegyverszállítás mind megfontolandó stratégia. Amennyiben ezek nem működnek, vagy túlságosan aránytalanul lehetne általuk elérni az igazságos célt, akkor a proxyháború lesz a jó választás. Az arányosság szabályának alkalmazása a proxyháború indítását támogatja, mivel a támogatott igazságos célja a támogatással arányosabban valósítható meg, mint a támogatás nélkül. Az arányossági kalkulációt a konfliktus és a háború adott állapotában kell elvégezni, ezért ha az egyik fél által megindított proxyháborúra a másik fél is proxyháborúval reagál, az a háború eszkalációját jelenti, amikor az arányossági kalkulációt újra el kell végezni.

A háború viselésének a legfontosabb szabálya a diszkrimináció szabálya, aminek a proxyháború esetében az a jellegzetessége, hogy a támogatónak vannak külön elvárásai a támogatottal szemben, hogy utóbbi miként vívja a háborút az előbbi pénzével és fegyvereivel, illetve tanácsai és kiképzése alapján. A támogatott indiszkriminatív hadviselése így nem csupán a maga részére nézve okoz problémákat, hanem a támogató részére is, aki ezáltal bepiszkolja a kezét.³¹ Ennek elkerülése végett a támogatónak szükséges a támogatott katonáinak kiképzését megkövetelnie, aminek nem csupán fegyverhasználati, harcászati, hadműveleti és hadászati kiképzést kell magában foglalnia, hanem az igazságos hadviselés szabályaival történő megismertetést is. Ideális esetben a kiképzésnek már a konfliktus kirobbanása előtt meg kell indulnia.

A proxyháború lezárásának igazságossága

A háború lezárásához kapcsolódó legfontosabb szabály, hogy a háborút megelőző állapothoz képest egy igazságosabb állapotot kell teremteni, hiszen egyébként nagy lesz egy újabb háború kirobbanásának a kockázata. Az igazságosabb béke kritériuma kapcsolható a háború indításához mint a helyes szándék tartalma,³² vagy mint az igazságos háború célja,³³ de némely kortárs szerző a háború viselésével kötötte össze mint az igazságosan viselt

³⁰ Pattison: i. m. 466.

³¹ Pfaff: i. m. 342–349.

³² James Turner Johnson: Just War Idea: the State of the Question. *Social Philosophy and Policy*, 23. 2006/1., 167–195.; Larry May: Jus Post Bellum, Grotius, and Meionexia. In: Carsten Stahn – Jennifer S. Easterday – Jens Iverson (szerk.): *Jus Post Bellum*. Oxford University Press, Oxford, 2014, 16.

³³ John Rawls: *A népek joga*. L'Harmattan, Budapest, 2018, 104.

háború következményét.³⁴ Az utóbbi időben azonban a szabályt inkább a háború lezárására vonatkozó szabályok között fogalmazták meg.³⁵ Ennek a szabálynak a követése azonban komoly veszélybe kerülhet a proxyháborúk esetében az ilyen háborúk által lehetőség szerint magukban foglalt, a támogató és a támogatott között fennálló érdekellentét miatt.

A támogatott lehet állam vagy nem állami csoport. A nem állami támogatottak (például milíciák) esetében az érdekellentét a zavaros belpolitikai helyzetből, a támogató és a támogatott közötti kulturális-professzionális különbségből, illetve a diffúzió problémájából származhat. A milíciák ugyanis egy összetett törzsi vagy közösségi belpolitikai helyzetnek a részei, ahol pozíciójuk meghatározza érdekeiket és céljaikat. Így hiába köteleződnek el az igazságos célok mellett, a helyi viszonyok az elköteleződést időről időre felülírhatják, amikor törzsi céljaikat fogják követni. Egy másik problémát jelentenek a kulturális-professzionális különbségek, amelyek következményeként a támogatott milíciákkal kialakított viszony lehetőség szerint nem lesz stabil. A milíciák vezetői sok esetben ajándékokat várnak, illetve az illegális és a féllegális üzleteik hallgatolagos tudomásul vételét, másrészt pedig nem veszik teljesen komolyan a támogató által elvárt, de alapvetően a professzionális hadseregek hadviselését jellemző háborúviselési szabályokat.³⁶ Végül probléma lehet az is, hogy a támogatott rendelkezésére bocsátott (modern) fegyverek miként kerülnek összegyűjtésre, vagy ellenkezőleg, a támogatott társadalom tagjainál maradnak, amelyeket azok saját érdekeiknek megfelelően használnak. Ez nem esik egybe a támogatónak azzal az érdekével, hogy a fegyvereket igazságtalan célokra ne használják, hanem a konfliktus végével gyűjtsék össze és szolgáltatassák vissza. Ez a diffúzió problémája.³⁷ Az igazságos célok és az igazságos hadviselés szabályainak a figyelmen kívül hagyása és a diffúzió problémája érdekellentétet vezet a támogató állam és a támogatott nem állami szereplő között, ami jelentősen megnehezíti az igazságosabb béke feltételeinek a megállapítását.

Mi a helyzet a proxyháborúban támogatott államokkal? A belpolitika összetettségének itt nincs szerepe, feltételezve, hogy legitim államról van szó, hiszen egyedül a legitim állam vezetői azok a politikai szereplők, akik azonosítják az állam érdekét, illetve meghatározzák annak céljait. Ugyanakkor a támogatott államnak ez a jellegzetesége azzal jár együtt, hogy önálló politikai érdekei vannak, amelyeknek csak egy részét (bár lényeges részét) alkotják a területének a védelme és a politikai életének az épsége. A támogató és a támogatott államnak az igazságos céllal azonosított azonos érdeke mellett lesznek eltérő érdekei is.³⁸ A támogató pluszérdekét magában foglalja a saját összetett igazságos célja. A támogatottnak minimálisan az a pluszérdeke, hogy minél jobban nyerje meg a háborút a támogató segítségével, ami magában foglalja azt a részérdeket, hogy a támogató minél inkább része legyen a konfliktusnak, például szövetségesként. Ez azonban nem érdeke a támogatónak, hiszen pontosan azért vállalta az indirekt háborút, mert a direkt beavatkozást túlzónak találta. A politikai érdekkülönbség ennél azonban nagyobb is lehet, amennyiben az eredeti konfliktusnak kulturális (etnikai, vallási) alapja van. A kulturális-professzionális különbség problémájának egy verziója így itt is érvényes. A támogatott lényeges érdekei ugyanis kulturális érdekeket is magukban foglalnak a területi integrációhoz és a politikai szuverenitáshoz való jogok

³⁴ Uo. 105–106.

³⁵ Michael Walzer: *Just and Unjust Wars*. Basic Books, New York, 2006, 121.; Pfaff: i. m. 335.

³⁶ Pattison: i. m. 457.; Norman Jr. Cigar: *Tribal Militias: An Effective Tool to Counter Al-Qaida and Its Affiliates?* U.S. Army War College Press, Carlisle Barrack, 2014, 11.; Kozera: i. m. 15.

³⁷ Pattison: i. m. 460–461.

³⁸ Vö. Mumford: *Proxy warfare...* (2013): i. m. 33.

mellett. Ez pedig könnyen elvezethet a háborúviselési szabályok időleges figyelmen kívül hagyásához a kulturálisan különböző ellenséggel szemben folytatott harcban.

Végül, a diffúzió problémája itt talán kevésbé égető, hiszen a legitim államhatalom és a professzionális hadsereg jobban képes a fegyvereket nyomon követni és azokat begyűjteni, teljesen azonban itt sem hagyható figyelmen kívül.³⁹ Összességében az mondható, hogy mivel a támogató többek között a nem lényeges érdekei mentén (modern) fegyverek átadásával befolyást kíván gyakorolni egy olyan konfliktusra, amely nem érinti az ő lényeges érdekeit, ezért érdekkülönbség léphet fel a támogató és a lényeges érdekeit védő támogatott között.

Miként lehet elszámolni ezzel a problémával az igazságos proxyháború elméletén belül? Az érdekellentét problémája, illetve az azzal kapcsolatban tárgyalt egyéb problémák más szerzők szerint vagy arányossági problémát vetnek fel, ami miatt a proxyháború csak egyetlen igazságos céllal, az emberi jogsértés elhárításaként vívható;⁴⁰ vagy csupán olyan morális veszély, amelynek van kockázata, amit azonban lehet kezelni, és aminek ezért direkt módon nincs hatása az igazságos célok listájára vagy a proxyháború igazságosságára.⁴¹ Ez a két álláspont azonban szélsőségesnek tűnik, és az igazságot valahol e két álláspont között kell keresni. Amíg ugyanis az igazságos célok listájának szűkítése az önvédő (és másvédő) háború kihagyásával túlságosan erős reakciónak tűnik a felvetett problémára, addig az érdekellentétet és a kapcsolódó problémákat csupán veszélynek titulálni túlságosan gyenge reakciónak tűnik.

A problémát az igazságosabb békére való törekvés szabályának a segítségével tudjuk beszámolni az igazságos háború elméletébe. Ez a szabály ugyan alapvetően a háború lezárásának a szabálya, de összekapcsolható a háborúindítással és a háborúviseléssel is. Ez azért lényeges, mert mint láttuk, az érdekellentét problémája is összekapcsolódik a háború mindhárom időszakával. Ennek értelmében az mondható, hogy bár proxyháború indítható és az indirekt támogatás megadható mind az önvédelmi (és másvédelmi) háborúban, mind pedig az emberi jogsértéssel szembeni fellépés esetén, de csak akkor, ha a konfliktus előreláthatóan igazságosabb békével zárható le, mint amilyen béke azt megelőzte. Nyilván nem minden esetben megvalósítható feladat a háború elején annak az előrelátása, hogy lehet-e majd igazságosabb békét elősegíteni. Van azonban legalább egy olyan tényező, amely erősen megnehezíti az igazságosabb béke megvalósítását. Ez a konfliktus kulturális (etnikai, vallási) jellege, ami miatt egy konfliktus legtöbb lezárása magában hordozza az újraéledés lehetőségét. Így az igazságosabb béke megvalósításának a szabálya felől nézve a proxyháborút, az nem lehet igazságos, ha a támogató kulturálisan megalapozott konfliktusba avatkozik be.

ÖSSZEGZÉS

A katonai filozófiai és katonai etikai kutatás célja a háború különböző formáinak vagy éppen elemeinek az elvont fogalmi megközelítése és ezzel ezeknek a jelenségeknek a jobb megértése. A jelen tanulmány a proxyháború katonai filozófiai vizsgálatát és a proxyháború fogalmához kapcsolt katonai etikai értékelést célozta meg.

Az igazságosságnak a katonai etikában az a szerepe, hogy igazolással szolgáljon a háború indítására, az egyes háborús tettekre és a háború lezárására nézve. Ugyanakkor nem kizárólag a minden érintett érdekét figyelembe vevő igazságosság fogalma képes igazolást nyújtani, hanem például a mások érdekeit alapvetően figyelmen kívül hagyó vagy egyenesen alárendelő

³⁹ Pattison: i. m. 461–462.; Pfaff: i. m. 341–342.

⁴⁰ Pattison: i. m. 461–462.

⁴¹ Pfaff: i. m. 335.

saját államérdek fogalma is. Mivel azonban az igazolás nagy részben mások számára szól, ezért az igazságosság fogalmának segítségével nyújtott igazolás erősebb igazolást biztosít, mint a saját érdek fogalmára támaszkodó. A tanulmányban azt vizsgáltam meg, hogy a katonai filozófiai eszközök segítségével felderíthető meghatározás alapján milyen körülmények között igazságos és ebben az értelemben igazolt a proxyháború.

Fogalmát (meghatározását) tekintve a proxyháború a támogató és a támogatott közötti viszony, azaz a támogató részéről egyoldalúan elhatározott, részben vagy egészében fedett, indirekt katonai beavatkozás egy kialakuló vagy folyamatban lévő konfliktusba, a konfliktusban érintett és politikai érdekekkel rendelkező félnek (a támogatottnak) pénzzel, fegyverrel, tanácsokkal és kiképzéssel történő támogatásával, a konfliktus feletti befolyás gyakorlásának rövid távú céljával, aminek segítségével elérhetők a támogató és a támogatott – nem teljesen egyező – hosszú távú céljai. A definíció néhány elemének (a fedettség, az indirektség, a befolyás gyakorlása, a támogatott és a támogató hosszú távú céljai), illetve az érdekellentét problémájának és az igazságos háború elméletének különös jelentősége van az etikai értékelésben.

A támogatott akkor rendelkezik igazságos céllal, ha önvédelmet (esetleg másvédelmet) folytat vagy emberi jogsértéssel szemben harcol. Ezzel szemben a támogató igazságos oka és célja összetett, aminek része a támogatott igazságos oka, valamint a ráfordított anyagi és egyéb javakért viszonzásként a saját, realistábban értékelhető hosszú távú érdekei, mint a tágabb politikai, gazdasági és stratégiai érdekei. A proxyháború részben vagy egészben fedett, ezért nem szükséges nyilvánosan deklarálni az indítását, és a hozzá kapcsolódó helyes szándéknak sem kell a támogató állam közszándékát (közvéleményét) tükröznie, hanem elég, ha a helyes szándék az állam legmagasabb szintű vezetői részéről fennáll. A proxyháború nem végső eszköz az igazságos cél eléréséhez (az a direkt beavatkozás), de nem is békés eszköz. A békésebb eszközök (politikai és gazdasági szankciók, hibrid akciók és fegyverszállítás) megfontolására szükség van a proxyháború indítása előtt. Az arányosság szabálya szempontjából, a proxyháború elején kalkulálva, a támogatott igazságos célja a támogatással arányosabban valósítható meg, mint a támogatás nélkül. A háború vívása során a támogatói befolyás miatt a támogatottnak követnie kell a támogatónak az igazságos háborúvívásra vonatkozó elvárásait, és diszkriminatívan kell a háborút viselnie. Végül, szintén a befolyásgyakorlás miatt, érdekkülönbség léphet fel a támogató és a támogatott között, ami a kulturálisan megalapozott konfliktus esetében komolyan megnehezíti a konfliktus végén az igazságosabb béke létrehozását, ezért a kulturálisan megalapozott konfliktusok esetében nem igazságos a proxyháború indítása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ahram, Ariel I.: *Proxy Wars. The Rise and Fall of State-Sponsored Militias*. Stanford University Press, Stanford – California, 2011.
- Barnett, Thomas P. M.: *The Pentagon's New Map*. G. P. Putnam's Sons, New York, 2004.
- Boda Mihály: *A háborús ideológiák története*. Ludovika, Budapest, 2023.
- Boda Mihály: *A hibrid háború etikája: az igazságos hibrid háború elmélete*. In: M. Szabó Miklós (szerk.): *A hadtudomány aktuális kérdései napjainkban*. I. kötet. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022, 9–109.
- Boda Mihály: *A teremtésvédelem és az igazságos háború elmélete: az igazságos háború elméletének története a középkortól a 20. századig*. Hadtudományi Szemle (benyújtva).

- Boda Mihály: *Az igazságos háború elméletének újrafelfedezése a 20. század második felében: Paul Ramsey és Michael Walzer*. In: Göcze István (szerk.): *Keresztény teoretikusok, államférfiak és katonák háborúelméletei*. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Budapest, 2019, 63–78.
- Boda Mihály: *Hibrid háború: konfliktusforma a harmonikus béke és a direkt háború között – A hibrid háború katonafilozófiai értelmezése*. In: Göcze István – Padányi József (szerk.): *Lehelyezett kő: Tanulmányok M. Szabó Miklós emlékére*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023, 21–28.
- Brown, Seyom: *Purposes and pitfalls of war by proxy: A systemic analysis*. *Small Wars and Insurgencies*, 27 évf. 2016/2., 243–257.
- Cigar, Norman Jr.: *Tribal Militias: An Effectice Tool to Counter Al-Quida and Its Affiliates?* U.S. Army War College Press, Carlisle Barrack, 2014.
- Deutsch, Karl W.: *External Involvement in Internal War*. In: Eckstein, Harry (szerk.): *Internal War, Problems and Approaches*. Free Press of Glencoe, New York, 1964, 100–110.
- Ember István: *A proxyháborúk evolúciója*. *Honvédségi Szemle*, 150. évf. 2022/1., 35–46.
- Gallie, Walter Bryce: *Understanding War*. Routledge, London és New York, 1991.
- Groh, Tyron L.: *Proxy War*. Stanford University Press, Stanford-California, 2019.
- Johnson, James Turner: *Just War Idea: The State of the Question*. *Social Philosophy and Policy*, 23. 2006/1., 167–195.
- Kozera, Cyprian Aleksander et al.: *Game of Proxies – Towards a new model of warfare: Experiences from the CAR, Libya, Mali, Syria, and Ukraine*. *Security and Defense* 31. évf. 2020/4., 77–97.
- Kozera, Cyprian Aleksander: *The Use of Local Non-State Armed Groups in Counterinsurgency and Counterterrorism – Examining the Case of Mali*. In: Besenyő János – Marsai Viktor (szerk.): *The Dynamics of Conflicts in Africa in the early 21st Century*. Dialóg Campus, Budapest, 2018, 9–22.
- May, Larry: *Jus Post Bellum, Grotius, and Meionexia*. In: Stahn, Carsten et al. (szerk.): *Jus Post Bellum*. Oxford University Press, Oxford, 2014, 15–25.
- Mearsheimer, John J. – Walt, Stephen M.: *The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy*. *Foreign Affairs*, 95. évf. July/August 2016, 70–83.
- Mumford, Andrew: *Proxy warfare and the future of conflict*. *RUSI Journal*, 158. évf. 2013/2., 40–46.
- Mumford, Andrew: *Proxy Wars*. Polity Press, Cambridge és Malden, 2013.
- Pattison, James: *The Ethics of Arming Rebels*. *Ethics and International Affairs*, 29. évf. 2015/4., 455–471.
- Pfaff, Tony: *Proxy War Ethics*. *Journal of National Security Law and Policy*, 9. évf. 2017/2., 305–353.
- Rawls, John: *A népek joga*. L'Harmattan, Budapest, 2018.
- Walzer, Michael: *Just and Unjust Wars*. Basic Books, New York, 2006.
- Watts, Stephen et al.: *Proxy Warfare in Strategic Competition State Motivations and Future Trends*. RAND, Santa Monica, 2023, 55–126.

Nagy Imre törzsőrmester:

AZ AL-KAIDA ÉS AZ ISZLÁM ÁLLAM AFRIKAI KÉPVISELŐI: A TÚLÉLÉS ÉS TERJESZKEDÉS STRATÉGIÁJA¹

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.4

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség 2022-ben jelentősen csökkentette részvételét az EUTM Mali kiképzőmisszió keretében, a Barkhane művelet lezárulása és a tervezett többnemzeti, különleges műveleti Takuba misszió elbizonytalanodása pedig még súlytalanabbá tette Afrikát a stratégiai tervezésben, különösen mikor az európai kontinensen, közvetlen szomszédságunkban nagyszabású államközi konvencionális háború zajlik. A nemzeti és euroatlanti értékek és érdekek védelme azonban az erőforrások mérlegelésével távolabbi régiókban is fontosak, így a szubszaharai térség továbbra sem kerülhet ki a kutatói szféra, a hírszerző-elemzői közösség, illetve a politikai és katonai vezetés figyelmének köréből.

KULCSSZAVAK: JNIM-ISGS/ISSP, al-Shabaab (Szomália)-ISS, ISWAP-Boko Haram, ADF/IS-CAP, „al-Shabaab” (Mozambik)/ISIS-M

A SZERZŐRŐL:

Nagy Imre törzsőrmester, MH Altiszti Akadémia, Nemzetközi Kiképző Alosztály, Counter-IED kiképző altiszt, végzős hallgató az NKE Hadtudományi Doktori Iskoláján (ORCID: 0000-0002-1420-4296; MTMT: 10087681)

2018-ban az Amerikai Egyesült Államok új Nemzetbiztonsági Stratégiát² hirdetett meg, ami gyakorlatilag a „terrorizmusellenes háború” (hivatalosan: *Global War on Terrorism*) végét jelentette. Valójában csak annak prioritása szorult – igaz, jelentősen – a háttérbe. A Kínával és Oroszországgal való nagyhatalmi rivalizálást és a konvencionális állami fegyveres erőkkkel szembeni felkészülést tolva előtérbe a szalafista-dzsihadista globális hálózatokkal, vagyis az al-Kaida és az Iszlám Állam számos tagszervezetével szembeni fellépés egyre inkább más szereplőkre, illetve a leginkább fenyegetett törékeny államok még mindig felkészületlen biztonsági szervezeteire maradt. Ugyanakkor számos új front nyílt a terroristák számára az elhibázott külhatalmi beavatkozások nyomán, az Iszlám Állam rövid diadalmenete pedig még inkább ösztönzőleg hatott több konfliktusos régióban. 2022–2023 fordulóján ugyan mind az al-Kaida afganisztáni–pakisztáni székhelyű, mind az Iszlám Állam iraki–szíriai

¹ A kézirat lezárásának időpontja 2023. július 15. Az ezt követően, 26-án Nigerben lezajlott katonai hatalomátvétel jelentősen befolyásolhatja a Száhel-övezet vonatkozásában leírtakat. A régió vonatkozásában további fontos információ, hogy október 18-án Szalay-Bobrovniczky Kristóf honvédelmi miniszter bejelentette, hogy a tervek szerint 2024 tavaszán egy legfeljebb 200 fős magyar katonai misszió indul Csádba többek között a terrorizmus elleni küzdelem és a humanitárius segítségnyújtás érdekében. (A szerző megjegyzése.)

² Melynek alcíme: Sharpening the American Military's Competitive Edge. Ennek bevezetőjében kifejeződik az amerikai stratégiai gondolkodás elmozdulása: „Inter-state strategic competition, not terrorism, is now the primary concern in U.S. national security.” (1. oldal.) <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 12.)

magszervezete súlyát veszítette az évek során elszenvedett csapások után, de eszmeiségük és az általuk életre keltett „brand” továbbra is szívósnak és vonzónak bizonyult. Jelen cikk rövid áttekintést nyújt az ilyen, eddig megtörhetetlennek bizonyult szervezetek helyzetéről a szubszaharai térségben, 2023 tavaszán.

ISZLAMISTA FEGYVERES AKTIVITÁS A SZUBSZAHARAI TÉRSÉGBEN

Az aktív terrorista csoportok közül legdinamikusabban az afrikai szubszaharai szervezetek fejlődnek, és látványosan eredményesek mind több országban az államhatalom, illetve a közbiztonság aláásása terén. Az amúgy is nehezen kontrollálható, hosszú és változatos, a gyarmatosítók által mesterségesen kreált határok nyilvánvalóan semmiféle kötöttséget vagy korlátot nem jelentenek e fegyveres képződmények számára. Ebben is rejlik erősségük, egyben műveleti rugalmasságuk egyik kulcstényezője is ez. A törzsek, népcsoportok határok általi megosztottsága, az inter-etnikai és a helyi közösségek közötti kulturális másság, továbbá a történelmi sérelmek, a klímaváltozás súlyosbította, földekért és vízlelőhelyekért való versengés szalafista-dzsihadista átidealizálása, illetve militarizálása kikezdi a gyenge központi hatalom tekintélyét, emellett a tradicionális vezetők és vitarendezési formák működését. Az önvédelemből felfegyverkező helyi közösségek összecsapásai vagy éppen egyoldalú megtorló akciói jelentősen megnehezítik a rendezést. A képlet nem egyszerűsíthető le tehát pusztán a biztonsági erők és a dzsihadisták („jó és rossz”) közötti antagonisztikus harcra. Utóbbi két fél jobbra nem kész, és nem is akar tárgyalni – hisz egymás legitimitását eleve nem fogadják el, a két tűz közé szorult lakosság pedig kénytelen oldalt választani.

Ez a bizonytalanság – a terroristák hatékony stratégiája, taktikája és propagandája, illetve a jogot és rendet érvényesíteni hivatott, felkészületlen és alulmotivált katonai-rendőri erők túlkapásai mellett – okozhatja azt, hogy a relatíve alacsony aktív létszámú (pár száztól a néhány ezerig), mérsékelt lakossági támogatottságú fegyveresek a kiterjedt nemzetközi támogatás dacára mégis miért sikeresek hosszú időn át Afrika államai ellenében.

2023 tavaszán az alábbiak voltak a főbb dzsihadista motivációjú konfliktusok a szubszaharai térségben:

- a Száhel-övezet Malival a központban (JNIM és ISGS,³ illetve Burkina Fasóban az Ansarul-Iszlám terrorista szervezetekkel), Burkina Faso, Niger és Algéria irányába terjeszkedve, de Elefántcsontpartot és Benint, illetve Togót is érte már támadás;
- Északnyugat-Nigéria (Ansaru terroristacsoport), illetve Északkelet-Nigéria és a Csád-tó térsége: Niger, Csád, Kamerun (az ISWAP és Boko Haram⁴ tevékenysége által érintve);
- Szomália és környezete: Puntföld, Etiópia, Kenya (al-Shabaab és ISS⁵);
- Kongói Demokratikus Köztársaság keleti-délkeleti régiói és Uganda (ADF/IS-CAP⁶);
- Észak-Mozambik és Tanzánia déli Mtwara körzete („al-Shabaab” Mozambique/ISIS-M⁷).

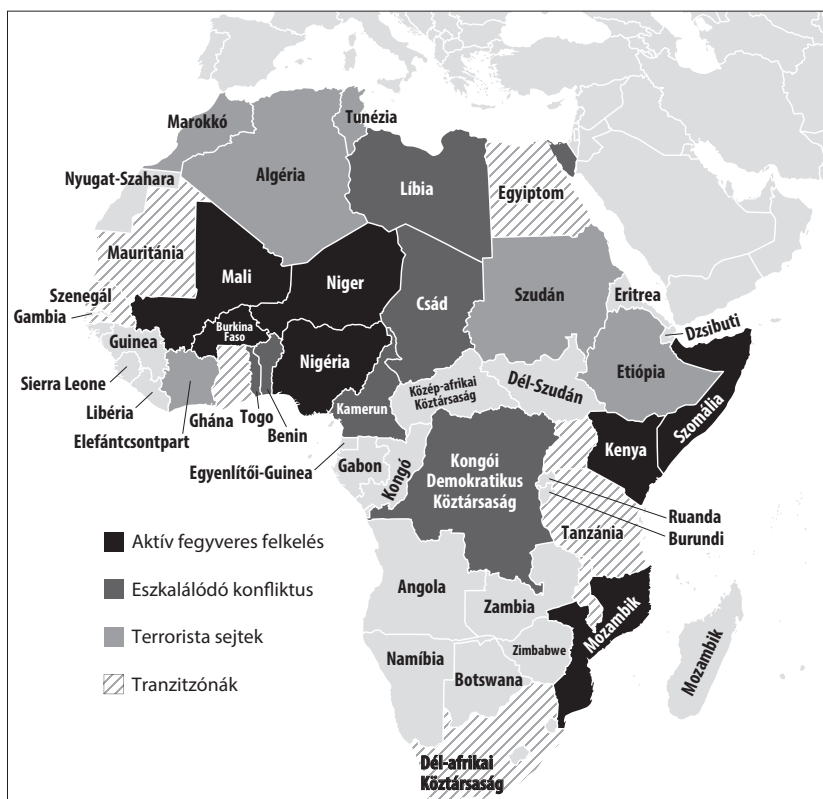
³ A JNIM (Dzsamiat Naszr al-Iszlám wal Muszlimin – Az Iszlám és a muszlimok támogatóinak gyűlekezete) az al-Kaida kötődésű terrorista szervezetek 2017-ben létrejött koalíciója, míg az ISGS (Islamic State in the Greater Sahara – Iszlám Állam a Nagy Szaharában) 2015-ben alakult az Iszlám Államhoz húzó szélsőségekből.

⁴ Islamic State – West Africa Province (az Iszlám Állam Nyugat-afrikai Provinciája) 2015-ben alakult a Boko Haram szakadásával. Az Iszlám Állam iránti hűség helyett az öntörvényű Abubakar Shekau iránti lojalitást választókra utaltak a továbbiakban Boko Haramként (hivatalosan saját elnevezésük: Dzsamiat Ahl asz-Szunnah lid-Daawah wa’l-Dzsihad – A szunna népének csoportja a hívásért és dzsihádért).

⁵ Islamic State in Somalia (Az Iszlám Állam Szomáliában).

⁶ Allied Democratic Forces (Szövetkezett Demokratikus Erők), illetve Islamic State’s Central Africa Province (Iszlám Állam – Közép-afrikai Provincia) szervezet gyakorlatilag ugyanaz, de felváltva használják a neveket.

⁷ Mindkét elnevezés egyazon csoportot jelöli a helyiek, illetve az elemzői-kutatói sféra által preferált változatban.

1. térkép Szalafista-dzsihadista csoportok tevékenysége által „fertőzött” területek Afrikában (Sötéttel jelölve a legsúlyosabban érintett államok, világossal a terrorcselekmények által még nem érintett országok. A többi területen terrorista-sejtek, illetve kiképzési-logisztikai-nyugvási bázisok azonosíthatók.)

Forrás: <https://www.criticalthreats.org/briefs/africa-file/africa-file-burkina-faso-coup-signals-deepening-governance-and-security-crisis-in-the-sahel> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 12.)

A SZÁHEL-ÖVEZET

Az észak-afrikai arab államoktól (Magreb) délre található szubszaharai térség a legismertebb gócpont, Malival a középpontban – de mára jelentősen túlterjedt annak határain túlra. A konfliktus eredete az 1991–2002 közti algériai polgárháborút túlélő iszlamista szélsőségekre vezethető vissza. Ők a sivatagi területekre húzódva igyekeztek újjászerveződni, éppen mikor az al-Kaida újabb feszültségekkel terhes területeket – ezzel műveti lehetőségeket – keresett szerte a világban. A harcedzett algériaiak hely- és környezetismerete lehetővé tette az itteni közösségekbe való beágyazódást – akár házasságok, törzsi kapcsolatok, szívességek vagy üzleti és védelmi megegyezések által –, a lokális problémákat elmeresítve pedig a konfliktusokat felfűzhatték egy globális mozgalom harcának részeként. Ehhez járult a Kadhafi-rezim bukásával Líbia összeomlása és a fegyveresen hazatérő volt zsoldosok által kezdett – sorrendben negyedik – tuareg felkelés Maliban. Ennek során az immár újjászerveződött dzsihadista csoportokkal szövetkezve az ország jelentős részét megszerezték 2012 során. A szélsőségek azonban azonnal bevezették a saría törvénykezést, és szembe-

kerültek a független Azawad államért fegyvert fogó tuaregekkel, majd följük kerekedve megindultak a főváros, Bamako felé. Ez kiváltotta a kormány segélykérését és a francia intervenciót. A 2013 januárjában indult *Szervál* hadművelet gyors sikert hozott a dzsihadisták megállításában és a főbb területek visszaszerzésében, azonban az azt 2014 augusztusában felváltó terrorellenes *Barkhane* művelet adós maradt a fenyegetés végleges felszámolásával, bár a szélsőségesek közül sikeresen likvidáltak számos kulcsszereplőt.

2015 májusában az al-Murábitun nevében Abu Walid al-Szahrawi hűségesküt tett az Iszlám Államnak. Azonban ezt felsőbb jóváhagyás nélkül tette, ezért frakciójával kiválva saját csoportot hozott létre: ez lett az „Iszlám Állam a Nagy Szaharában” (Islamic State in the Greater Sahara – ISGS). 2016-tól hajtottak végre támadásokat, de mindvégig néhány száz fős formáció maradt, viszont nagyon aktív és veszedelmes Mali határain túl is. A Maliban tevékeny al-Kaidához hű szélsőséges csoportok – az AQIM, az Anszar Din, a Macina Felszabadítási Front és az al-Murábitun – 2017 márciusában szövetkezve hozták létre a közbeszédben „Dzszenimként” (JNIM) emlegetett koalíciót.⁸

2019 nyaráig furcsamód az Iszlám Állam hívei nem kerültek fegyveres összetűzésbe az al-Kaida itteni képviselőivel (mint Szíriában vagy Szomáliában), sőt olykor együtt is működtek. Ekkortól viszont egymással is harcba kezdtek területekért és erőforrásokért. Az ISGS elvesztette alapítóját és vezetőit, a nyugat-szaharai Adnan Abu Walid al-Szahrawit és Albdelhakim al-Szahrawit 2021-ben, illetve több kulcsembere került fogságba, miután Macron elnök a franciák és a G5 Száhel szövetség erőfeszítéseinek elsődleges célpontjává ezt a terrorszervezetet jelölte meg.

Mindkét dzsihadista irányzat kíméletlen akciók sorát követi el különösen a Mali – Burkina Faso – Niger határvonalai alkotta hármashatár térségben (*triborder area*) a civil lakosság ellen. Ennek több célja volt: meg kívánják félemlíteni és együttműködésre szorítani az itt élőket, tönkre akarják tenni az állami szervek iránti bizalmat és lojalitást, illetve biztosítani akarják bevételeiket (illegális ásványkincs- és nyersanyag-kitermelés, csempészet és vallási adóztatás).⁹

Maliban az elhúzódo bizonytalanság és fenyegetettség a korrupt elnök elleni tüntetésekhez és a társadalom által támogatott katonai hatalomátvételhez vezetett 2020 augusztusában, majd a katonai junta 2021 májusában az átmeneti kormányt is megbuktatva elodázta a választásokat a biztonsági helyzet rendezését prioritizálva. A *Barkhane* művelet részsikerei ellenére is nőtt az elégedetlenség a francia erőkkal szemben, melyek 2022 nyarán teljesen

⁸ JNIM: az arab elnevezés angol átíratát követő rövidítés (Jama'a Nusrat ul-Islam wa al-Muslimin, mely „Az Iszlám és a Muszlimok Támogató Gyülekezetét” jelenti). Francia betűszóval is ismert: GSIM. Tagjai:

- Az AQIM (al-Kaida az iszlám Maghrebben) 2007 januárjában jött létre az algériai polgárháború egyik radikális frakciójából, melynek elsődleges célja az észak-afrikai állam katonai kormányzatának felváltása volt teokratikus rendszerrel, de az új név új ambíciókat is jelentett: nyitottak a Száhel-öv elégedetlen helyi közösségei, a nigériai Boko Haram és a szomáliai al-Shabaab felé is. Vezetője, Abdelmalek Droukdel 2020-ban vesztette életét a francia különleges erők műveletében Észak-Maliban, utóda Abu Ubajda Juszeif al-Annabi lett.
- Az Anszar ad-Din (a Hit támogatói) 2012-ben azzal a céllal jött létre, hogy Maliban a saría alapján szervezzék át az életet. Parancsnoka a tuareg Ijad ag-Ghali, aki egyben a JNIM „arca” és primus inter pares vezetője lett.
- 2013-ban több csoportból alakult al-Murábitun (Az Őrzők) ambíciói szerint a Nilustól az Atlanti-óceánig akarta erővel egyesíteni a muszlimokat, majd 2015 decemberében betagozódott az AQIM-ba. Vezetőjéről, Mokhtar Belmokhtarról több ország is jelentette, hogy végzett vele, ezt végül az al-Kaida 2021-ben ismerte be.
- A Katiba Macina (Macina Felszabadítási Front) a Mali középső régióiban domináns fulani etnikum szélsőségeinek szervezete, Amadu Kuffa vezetésével. Ennek egyik autonóm szárnya a Katiba Serma.

⁹ Five Zones of Militant Islamist Violence in the Sahel. Africa Center for Strategic Studies. <https://africacenter.org/spotlight/five-zones-militant-islamist-violence-sahel> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 23.)

kivonultak, a különleges erőkre alapozandó többnemzeti *Takuba* művelet pedig részben Nigerbe került át, részben újragondolás tárgya lett. A nemzeti szuverenitás hangsúlyozására a katonai kormány radikálisan más alternatívát keresett – így került a helyszínre az orosz Wagner zsoldoscsoport.¹⁰ Míg az Európai Unió Kiképző Missziója (*EUTM-Mali*) csökkentette az együttműködés amúgy is erősen kötött formáit, addig a Moszkva hatalmi aspirációit szolgáló zsoldosok jóval rugalmasabbnak bizonyultak.¹¹

A JNIM közben igyekszik minél nagyobb területeket elvágni az államhatalomtól és közszolgáltatásoktól, ahol saját árnyékkormányzata veszi át az élet szervezését a *saría* alapján. A lakosságközpontú megközelítése sokkal sikeresebbnek is bizonyult, mint az erőszakosabb ISGS-é. Utóbbi 2022 márciusában az „Iszlám Állam Száhel Provinciája” (*Islamic State Sahel Province* – ISSP) nevet vette fel. Noha a vezetői válság és veszteségei miatt fegyverszünetre kényszerült a JNIM-mel, továbbra is nagyon potens maradt Kelet-Mali, Nyugat-Niger és Észak-Burkina Faso területén, sőt képes volt 2022 során fokozatosan elszigetelni Ménaka és Gao regionális központokat mind a JNIM-től, mind a kormányerőktől.

A francia kivonulás és a *Takuba* művelet körüli bizonytalanságok tovább könnyíthetik a JNIM helyzetét. Ezt mutatják a 2022 nyarán vezetett sorozatos támadások az addig nyugodtnak számító délen és Bamakóban, különösen a 2022. július 22-én végrehajtott kombinált támadás a puccsisták „alma matere”, a főváros melletti Katiban található bázis ellen.

Nem kevésbé fontos a többi érintett állam: a Malival szomszédos Burkina Fasóban 2016-ban jelentek meg a dzsihadisták. Az *Anszar ul-Iszlám* ráadásul saját „nemzeti” képződmény volt, és akcióikat mindinkább kiterjesztették északról a központi és keleti területekre. A JNIM és az ISGS is beszivárgott, sőt átlépve a határokat a Guineai-öböl államai irányába terjeszkedtek. 2021 novemberében egy támadás során 57 csendőr veszítette életét, 2023 februárjában pedig legalább 51 katona, mikor Oudlan tartományban leszállásba futottak bele. A burkinai kormány tehetetlenségével szembeni elégedetlenség hatalomátvételhez vezetett 2022 januárjában, majd szeptember végén. Egyelőre viszont a katonai kormányzatok se mutatkoztak eredményesebbnek, igyekezve egyensúlyozni a nyugati kapcsolatok és az orosz nyitás lehetősége között.¹²

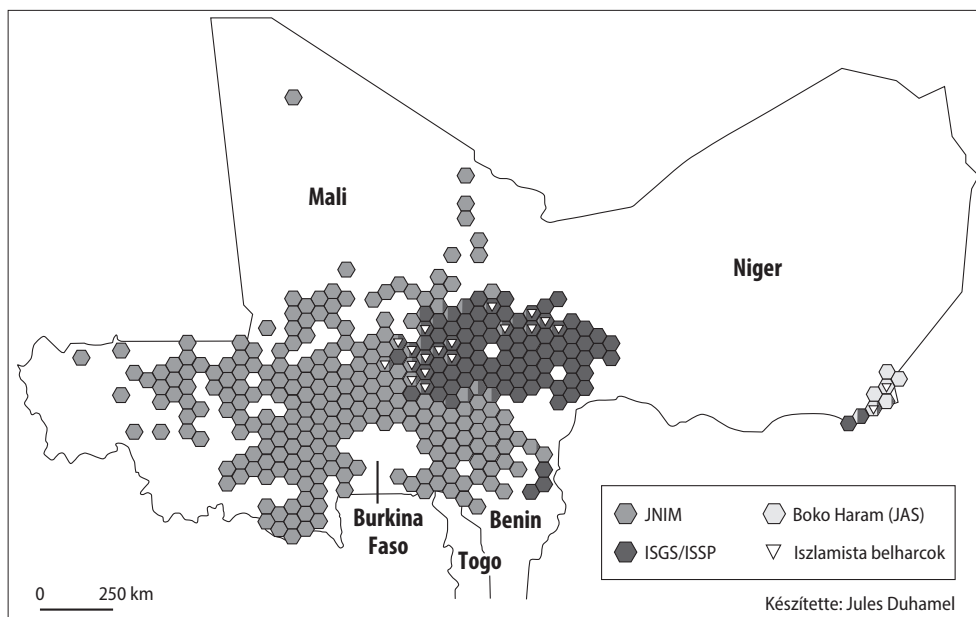
Malitól keletre Niger – mely a legmegbízhatóbb partnernek tűnt a nemzetközi terrorelleses műveletek szempontjából – két irányból is fenyegetéssel néz szembe. A JNIM és az ISGS nyugatról (Tillabéri és Tahoua régiók) fenyegeti, míg a nigériai eredetű Boko Haram és ISWAP pedig délkeletről (Diffa régió). Ezek tevékenysége egymás irányába mutat, ami az ország egészét destabilizálhatja, az ide telepített francia és amerikai erők ellenére is.

¹⁰ Az USA-val való terrorizmusellenes együttműködés is létezett alternatívaként: 2002 novemberében az amerikai külügyminisztérium útjára indította regionális kezdeményezését (Pan-Sahel Initiative). Ennek célja a hatalmas lakatlan területeken az ellenőrizetlen határok és mozgások kontrolljának, illetve az érintett államok együttműködésének és stabilitásának előmozdítása. A különleges erőkön alapuló kiképzés és tanácsadás a masszív, nagy létszámú amerikai direkt jelenlét helyett nyújthatott költséghatékony alternatívát. 2005-ben a szélsőségesek elleni fókuszáltabb fellépés jegyében ezt a Trans-Saharan Counterterrorism Initiative váltotta, ekkor kezdődtek a többnemzeti antiterrorista gyakorlatok (Exercise Flintlock) is, az amerikai erők európai parancsnokságától (US European Command) pedig az újonnan létrehozott, stuttgarti központú afrikai parancsnokság (US AFRICOM) vette át annak koordinálását.

¹¹ Kiképzés-tanácsadás mellett a szovjet-orosz haditechnikát működtetni és karbantartani is tudják, emellett a műveletekben közösen vesznek részt a helyiekkel, és a humanitárius jogi megfontolások is kevésbé kötik őket.

¹² Africa File: Burkina Faso Coup Signals Deepening Governance and Security Crisis in the Sahel. Critical Threats, 06. 10. 2022. <https://www.criticalthreats.org/briefs/africa-file/africa-file-burkina-faso-coup-signals-deepening-governance-and-security-crisis-in-the-sahel> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 10.)

Maga Niger 2015 óta kénytelen szembenézni ilyen csoportok támadásaival. 2017-re már annyira megromlott a helyzet a Malival és Burkina Fasóval közös határ régiókban, hogy biztonságosan használható korridorokat kellett kijelölni, illetve katonai kíséretet adni az ENSZ és az NGO-k konvojai mellé. Októberben a Tongo Tongo melletti, az amerikaiak elleni támadást megelőző összecsapásban 13 csendőr veszítette életét az újonnan felbukkant ISGS ellen. 2017–18 során a niameyi kormány szövetséget több milíciával Maliban, ez viszont nem bizonyult jó stratégiának, mert az etnikailag szerveződött fegyveres csoportok más törzseket (pl. peul) is inzultáltak, ezzel gyakorlatilag az iszlamisták karjaiba lökve őket.¹³

2. térkép Az iszlamista terrorista szervezetek tevékenységi területei

(Világosabb színnel a JNIM, sötétebbel az ISGS/ISSP tevékenysége által lefedett területek 2022-ben, Niger délkeleti szegletében pedig a Boko Haram tűnik fel.)

Forrás: https://julesduhamel.files.wordpress.com/2022/12/2022_sahel_clashes.png (Letöltés időpontja: 2023. 03. 10.)

A kezdeti tapogatózó támadások után a legsúlyosabb csapásokra pár hét különbséggel került sor: 2019. december 10-én Inatesnél az ISGS ütött rajta a hadsereg táborán. Az aknavetőkkal, gépfegyvertűzzel és öngyilkos merénylőkkel kombinált támadásban 71 katona veszítette életét, 12 megsérült és több mint harmincan eltűntek. 2020. január 9-én pedig Chinagodarnál hajtottak végre hasonló akciót, melyben mintegy 90 katona halt meg. Nyilvánvaló, hogy ekkora veszteségeket tartósan egy hadsereg sem viselhet el: a nigeri erők időleges visszavonulásra is kényszerültek a Malival határos területekről. Erre reagálva zarma, arab és tuareg önvédelmi milíciák alakultak. A radikálisokkal való tárgyalási kísérlet csak mérsékelt sikereket hozott, miközben a kormány erős nyomással szembesült az USA

¹³ A bamakói kormánnyal kiegyező mali tuareg milíciák – a GATIA (Imghad Tuareg Self-Defence Group and Allies) és az MSA (Movement for the Salvation of Azawad) – a határon többször is átszaptak. Erre 100 kilométeres mélységig lehetőségük is van a Száhel-államok kölcsönös megegyezése nyomán, de ez sokszor vezet etnikai színezetű vérengzésekhez.

és Franciaország részéről a terrorellenes műveletek prioritását illetően.¹⁴ 2023. február 10-én egy lesállítás során Banibangou mellett (Tillabéri régió) a biztonsági erők újabb 17 tagja vesztette életét, 13-an megsebesültek, 16-an eltűntek – ami újfent jelezte, hogy nem sikerült megtörni a terrorista erőket.¹⁵

Az iszlamisták a határokat semmibe véve igyekeznek működési területüket kiterjeszteni Algéria nehezen ellenőrizhető vidékei, valamint a Guineai-öböl irányába. Elefántcsontpart már korábban kapott ízelítőt: 2016-ban az AQIM ismert el egy népszerű turistacélpont elleni támadást. 2020–2021 során az északi Comoé Nemzeti Park területén bukkantak fel szélsőségesek. Azóta is elsődlegesen a biztonsági erők ellen intéznek támadásokat.

Togo esetében 2021 novemberében még sikeresen hárították el az első támadási kísérletet, a következő év májusában azonban 8 katona halt meg és 13 megsebesült, mikor rajtuk ütött egy 60 főnyi motoros különítmény.¹⁶ 2022 júniusától szükségállapotot vezettek be az északi Szavanesz régióban, a Burkina Faso-i határövezetben a sokasodó fenyegető jelek láttán. Benin szenvedte meg azonban a legnagyobb növekedést: 2022 második felében 25 terrortámadást, ami 2021 novemberéig itt nem volt jellemző. A burkinai beszivárgási irány teljes lezárását a természetes környezet ellehetetleníti, de a benini kormány fokozta együttműködését egyrészt a párizsi vezetéssel, másrészt 350, felkeléssel szemben tapasztalt ruandai katona érkezett a két ország megállapodása értelmében.¹⁷ Az addig a szélsőségesek támadásaitól érintetlen Ghána északi részén (Bawku) 2023 februárjában egy híd elleni robbantási kísérlet vetítette előre a további támadások rémét.¹⁸

NIGÉRIA

A 213,4 milliós Nigéria napjainkra Afrika legjelentősebb gazdaságával rendelkező országává vált. Viszont „Afrika legnagyobb demokráciája” szenvedett talán leginkább a terrorizmustól az elmúlt évtized alatt. Már az 1990-es években léteztek az iszlámot keményvonalasan értelmező és az egész országban uralomra juttatni akaró csoportok, melyekből kifejlődött az egyszerűsítve Boko Haramnak – vagy nigériai Talibánnak – nevezett szervezet (eredeti neve *Dzsamjat Ahl asz-Szunnah li-Daawati wal-Dzsihad* – angol rövidítéssel: JAS). Ennek vezetője, Mohammed Juszuf több száz hívével életét vesztette a kormányerőkkel

¹⁴ Az EUCAP Sahel Niger (EU Capacity Building Mission in Niger) keretében mintegy 100 szakértő dolgozik a biztonsági szféra professzionálisabbá tételén 2012 óta, míg 2022 decemberében az EU Tanácsa egy 300 főben maximalizált katonai partnerségi missziót is útjára bocsátott EUMPM Niger (EU CSDP Military Partnership Mission in Niger) néven, hogy a hadsereg képességeit fejlesszék. Több ország (Németország, Olaszország, Kanada) bilaterális alapon nyújt kiképzési és logisztikai támogatást.

¹⁵ Hassane Koné – Fahiraman Rodrigue Koné: Is Niger’s counter-terrorism approach an exception in the Sahel? <https://issafrica.org/iss-today/is-nigers-counter-terrorism-approach-an-exception-in-the-sahel> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 10.)

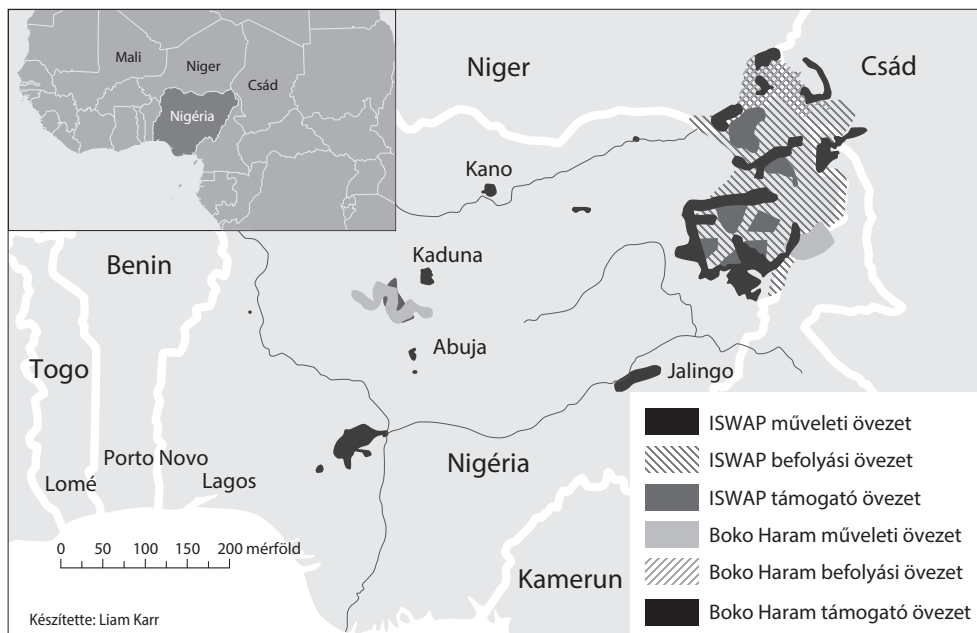
¹⁶ The Jihadist Threat In Northern Ghana And Togo: Stocktaking And Prospects For Containing The Expansion. Konrad Adenauer Stiftung. <https://www.kas.de/en/web/westafrica/publikationen/einzeltitel/-/content/the-jihadist-threat-in-northern-ghana-and-togo-2> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 09.)

¹⁷ Brendon J. Cannon: The scourge of terrorism in Benin and Rwanda’s counter-insurgency role. https://trendsresearch.org/research.php?id=154&title=The_scourge_of_terrorism_in_Benin_and_Rwanda’s_counter-insurgency_role (Letöltés időpontja: 2023. 02. 12.)

¹⁸ A Guineai-öböl államai közt létezik már biztonsági-hírszerzési együttműködési megállapodás 2017 óta (Accra Initiative) azzal a céllal, hogy a Száhel-övezetből a szélsőségesek ne tudjanak teret nyerni ebbe az irányba. Ennek hatékonyabb tétele napjainkra égetővé vált. Attempted bombing in north Ghana fuels jihadist fears. AFP, 09. 02. 2023. <https://www.france24.com/en/live-news/20230209-attempted-bombing-in-north-ghana-fuels-jihadist-fears> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 04.)

vívott összetűzésben, 2009 júliusában. A megmaradt követői fegyveres akciókba kezdtek az északkeleti Borno provinciából kiindulva. Abubakar Shekau alatt célpontok széles körét támadták az ENSZ ottani főhadiszállásától kezdve nyugati cégeken át a helyi iskolákig. Kezdetben az al-Kaidával szolidaritást vállalt szervezetet az AQIM képezte ki, ám 2015-ben az Iszlám Államnak tett hűségeskü. Önkényeskedése, kontraproduktív brutalitása és az iszlámmal nehezen összeegyeztethető gyakorlatok miatt a „kalifátus” leváltotta Shekaut. Ez szakadáshoz vezetett és a továbbra is hozzá hű – a Szambisza erdőségbe húzódó – csoportra használták tovább megkülönböztetésként a Boko Haram megnevezést, míg az ISIS-hez bekötött szárny az Iszlám Állam Nyugat-afrikai Provinciája (*Islamic State's West Africa Province* – ISWAP) nevet vette fel, és a mocsaras Csád-tó környékén rendezkedett be tartósan.

A kormányerők nyomása dacára a két csoport képes volt egy-egy akció során több száz harcost felvonultatva súlyos veszteségeket okozni Nigériában (Borno, Adamawa, Jobe államok), Nigerben (a délkeleti Diffa régió), Csádban (Lac és Hadjer-Lamisz körzet) és Kamerunban (Észak és Távol-Észak régiók) is – miközben időnként egymással is összecsaptak, melynek nyomán 2021 májusában Shekau életét vesztette. Augusztusban Abu Muszab al-Barnawi, az ISWAP vezetője belharcok vagy a nigériai hadsereg csapása nyomán szintén meghalt, utódait pedig néhány hónapos regnálás után sorban likvidálta a légierő. Az ISWAP ennek ellenére kezdeményező. Kiszorította a Szambisza erdőségből és elnyelte a Boko Haram maradványainak nagy részét, emellett növelte műveleti tempóját: északnyugat mellett már a központi területeken is új sejték sora tűnt fel (Taraba, Kogi, Niger, Kano tagállamok). Ugyanekkor az elnöki konvoj előőrsét is támadás érte, sőt 2022 júliusában a főváros, Abuja mellett nagyszabású fogolyszökettetésre is képes volt (800 km-re Borno Államtól).

3. térkép Szalafista-dzsihadista fegyveres csoportok tevékenysége Nigériában és a Csád-tó térségében 2022 novemberében

Forrás: <https://www.criticalthreats.org/analysis/salafi-jihadi-areas-of-operation-in-the-lake-chad-basin>
(Letöltés időpontja: 2023. 03. 04.)

Nigéria északnyugati részén (Zamfara, Szokota tartományok) az Ansaru néven ismert *Dzsamiatu Ansaru ul-Muszlimin fi Bilad asz-Szudan* (A Muszlimok Közösségének Védőmezejői Fekete-Afrikában) al-Kaida kötődésű szervezet 2011 óta ismert, 2022-ben meg is erősítette hűségesküjét – és nem kevésbé kíméletlen, mint az északkeleti dzsihadisták. Ugyanakkor igyekeztek fizikai távolságot tartani az erőszakos Shekautól, kerülni a súrlódásokat az ISWAP-pal, illetve nem elhanyagolható az etnikai összetétel mássága: a Boko Haramétól más nyelvet beszélő törzsek tagjaiból áll. A vidéki lakosság megnyerése céljából gyakran osztanak élelmet, pénzt, ajándékot, műtrágyát, illetve nyújtanak védelmet a bűnözők és korrupst hivatalnokok ellenében.¹⁹ A helyzetet bonyolítja, hogy az északnyugaton tevékeny, száznál több felfegyverzett bűnbanda tagjait is terroristának minősítették a hatóságok, összesmosva őket a szélsőségesekkel.²⁰

SZOMÁLIA

Az ország Sziad Barre baloldali nacionalista rezsimjének 1991-es összeomlása óta nem tudott magára találni: a felfegyverzett klánok és bűnözői csoportok a végtelenségig kihasználták a nemzetközi közösség tehetetlenségét, amiből egy céltudatos szélsőséges iszlamista csoport kínált lehetséges kiutat: a 2004 júniusában alakult Iszlám Bíróságok Uniója (*Islamic Courts Union* – ICU) bevezette a saría rendszerét. 2004 októberében megalakult ugyan a nemzetközi elismertségű Átmeneti Szövetségi Kormány (*Transitional Federal Government*) a legnagyobb klánok képviselőiből Nairobiban, ám ki is szorult 2006-ban Mogadishuból.

Decemberben a keresztény Etiópia stabilizáló céllal beavatkozott, és bevette a fővárost. Ennek ellenhatásaként az intervenciót és a nyugati befolyást ellenző szélsőséges hazafiak az al-Shabaab²¹ keretében kezdtek mind kiterjedtebb harctevékenységekbe, de egyelőre csak lokális célkitűzésekkel – csak 2012 februárjában lett az al-Kaida hálózat része. A hűségeskürt tett Ahmed Abdi Godane, a karizmatikus vezető azonban 2014-ben egy amerikai dróntámadásban életét veszítette. Őt Ahmed Umar Abu Ubajdah követte, aki jelenleg is az ismert vezetője a különböző időszakokban 6–12 000 fegyverrel bíró szervezetnek. A vidéki területeken megkapaszkodó szélsőségesek véres gerilla- és terrorhadjárata fokozatosan kikezdte a több állam által is támogatott központi kormányzat uralmát. *Amniyat* nevű belbiztonsági és hírszerzési szervezete révén ugyanakkor rendkívül hatékonyan számolta fel a belső ellenfeleket, képes folyamatosan befolyásolni a lakosságot, illetve előkészíteni a kormányhű és nemzetközi erők elleni támadásokat.²²

Az etióp intervenció nyomán 2007. január 7-én Mogadishuba települhetett át a még gyenge lábakon álló kormányzat, melynek támogatására a következő hónapban az ENSZ felhatal-

¹⁹ The Sahel And The Lake Chad Basin: Ansaru's comeback in Nigeria deepens the terror threat. ISS Regional Office For West Africa, 01. 06. 2022. <https://issafrica.org/iss-today/ansarus-comeback-in-nigeria-deepens-the-terror-threat> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 02.)

²⁰ World Report 2023. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/nigeria> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 09.)

²¹ Harakat al Shabaab al Mujahideen – Szent Harcos Ifjúsági Mozgalom, más néven Hizb al-Shabaab – Az ifjúság Pártja.

²² Lásd bővebben János Besenyő: Somalia: A Battlefield of Intelligence Services. In: Ryan Shaffer (ed.): The Handbook of African Intelligence Cultures. Lanham (MD), Rowman and Littlefield, 2023, 1–614., 14.; illetve Gábor Sinkó – János Besenyő: Comparison of the Secret Service of al-Shabaab, the Amniyat, and the National Intelligence and Security Agency (Somalia). International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 2021, 20–40.

mazásával az AMISOM (*African Union Mission to Somalia*) erői települtek az országba, akik az etiópok 2009. januári kivonulása után a fő teherviselői lettek a rendfenntartásnak. Afrikai uniós csapatok, illetve amerikai légi támogatás segítségével sikerült végül a kormány uralmát valamelyest helyreállítani az ország központi területein. Az átmeneti állapot 2012 augusztusáig tartott, mikor Szomália Szövetségi Kormánya lépett a helyébe.

Az USA által 2008 februárjában terroristaszervezetnek minősített al-Shabaab 2010 júliusában lépett a nemzetközi szintérre: öngyilkos merényletek Uganda fővárosában 74 áldozatot szedtek. 2011 októberében Kenya önálló műveletet indított a határc incidensekre és a sorozatos emberrablásokra reagálva, a helyi erőkkel közösen pedig 2012 októberében bevették Kismayo kikötőjét, az al-Shabaab utolsó jelentős bástyáját.²³ (Az al-Shabaab egyik szárnya Kenyában, a Boni erdőségbe vetette be magát: a még 2009-ben alapított *Dzsais al-Ajman* [Ajman Hadserege] főleg kenyaiakból áll, és többnyire a partvidéki területen hajtanak végre támadásokat kézfegyverekkel, kézigranátokkal és improvizált robbanószerkezetekkel.)

2015 októberében a szervezet egyik alvezére, a brit-szomáli állampolgár Abdul Qadir Mumin néhány hívével önállósítva magát hűséget fogadott az Iszlám Államnak (*Islamic State in Somalia* – ISS; 2017 óta olykor *Wilayat al Somal* [Szomália Provincia] néven említik). Az al-Shabaab azonban kíméletlenül lépett fel a „dezertőrökkel” szemben, és a déli lázadó sejteket rövid úton felszámolták. Északon a hegyes, félautonóm Puntföldön rendezkedtek be a túlélők, 100-300 fegyveressel, illetve támogató hálózattal. 2016 áprilisában már robbantottak is Mogadishuban, októberben pedig Kandala kikötőjét is elfoglalták egy hónapra. 2017 novemberében az USA először hajtott végre dróntámadást a szervezet ellen, mely igyekszik Szomália központi és déli területein is megkapaszkodni. Egyrészt célzottan a kormány különböző szintű alkalmazottai ellen követnek el merényleteket, döntően a fővárosban, másrészt az al-Shabaab híveit igyekeznek átcsábítani, amire reagálva 2018 decemberében az hadat üzent az ISS-nek. A szervezet egyrészt igyekszik Etiópia felé is terjeszkedni az ottani szomáli közösségekhez amhara nyelvű propagandával szólva, másrészt az Ádeni-öblön vezető ellátási (csempész) útvonalait megtartani Jemen irányába.

2017. október 14-én két, tehergépjárműbe rejtett robbanószerkezet a konfliktus legpusztítóbb terrortámadását okozta közel 600 halottal és 300 sebesülttel a fővárosban – bár formailag az al-Shabaab nem vállalta a felelősséget. 2019–2020 fordulóján újabb pusztító bombatámadás rázta meg a fővárost (82 halott, több mint 150 sebesült), ezenkívül megtámadták az amerikai tanácsadóknak otthont adó kenyai tábort, és robbantottak a szomáliai parlamentnél is.²⁴

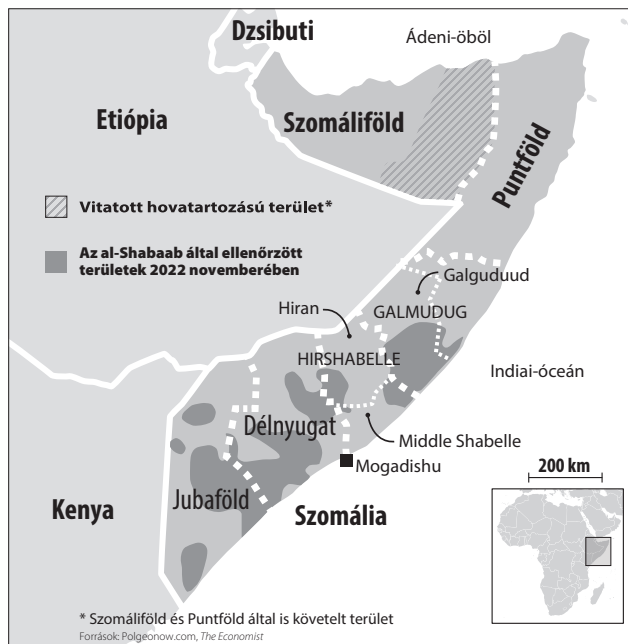
Bár 2021 márciusában lejárt Mohamed Farmadzso elnök mandátuma, a Covid-járvány begyűrűzése és a hatalomátadás elodázása belpolitikai válságot okozott, visszafogva az al-Shabaab elleni erőfeszítéseket. 2022 májusában végül megtörtént az államfőváltás, ugyanekkor a fővárostól 150 kilométerre El Barafnál a burundi hadsereg táborát érte pusztító támadás: 45 katona vesztette életét vagy tűnt el. 2022 júliusában több száz al-Shabaab fegyveres tört

²³ Válaszul 2013 szeptemberében Nairobi egyik bevásárlóközpontját támadták meg, ahol 67 embert öltek meg. 2015 áprilisában a Garissza Egyetem kollégiumában több mint 700 túszt ejtettek, és a kiszabadítás során 148-an vesztették életüket. 2016. január 15-én a kenyai határhoz közeli El-Ade AMISOM-táborát ért támadásnál 200 kenyai katona esett áldozatul. Somali leader: '200 Kenyan troops' dead in January raid. Al-Jazeera, 25. 02. 2016. <https://www.aljazeera.com/news/2016/2/25/somali-leader-200-kenyan-troops-dead-in-january-raid> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)

²⁴ Al-Shabaab in East Africa, 2004–2022. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/timeline/al-shabaab-east-africa> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 23.)

be a polgárháború sújtotta Etiópia Ogaden tartományába. 150 kilométert tettek meg, ám az etiópok erőiesen visszaverték a támadást.²⁵

Miután 2013 decemberétől az USA katonai tanácsadó kontingenssel volt jelen az országban, 2020-ban a Trump-adminisztráció a 700 fős amerikai jelenlét felszámolásáról döntött – azonban egy év múlva Biden elnök mintegy 500 főnyi erőt újratelepített az országba. Ezek hozzájárulása kiképzés és tanácsadás, másrészt közvetlen akciók formájában, illetve a hadihajókról és drónokról mért, terroristák elleni csapásokkal tagadhatatlan.²⁶ A szomáliai biztonsági erők képességépítését az USA mellett segítette az EU kiképző missziója (*EUTM-Somalia*), illetve nemzeti ambíciói projektálásaként Törökország, mely 2017-ben létrehozta legjelentősebb külföldi bázisát (Camp TURKSOM) Mogadishuban.²⁷

A 2022-ben hivatalba lépett Hasszan Sejk Mohamed elnök kiterjedt családi-vérségi kapcsolatokkal rendelkezik a legtöbb tartományban, így a helyi milíciákra (*macawisley*) és a beigért szomszédos államok segítségére épít – főleg, ha előbbieket sikerül integrálni a szövetségi haderőbe ahelyett, hogy annak kihívói lennének, illetve ha sikerül elfogadtatni

²⁵ Somali Shebabs carry out attacks in Ethiopia. Africa News, 05. 08. 2023. <https://www.africanews.com/2022/08/05/somali-shebabs-carry-out-attacks-in-ethiopia/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 23.)

²⁶ Sunguta West: Bilal al-Sudani's Death Weakens Islamic State Influence in Somalia. Jamestown.org, 31. 03. 2023. <https://jamestown.org/program/bilal-al-sudanis-death-weakens-islamic-state-influence-in-somalia/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 09.)

²⁷ 2013-ban már robbantottak az itteni török nagykövetségnél. Az al-Shabaab akkor Ankarát az ország kiaknázásával és káros befolyásolásával vádolta. Lucas Webber: Al-Shabaab's Expanding Anti-Turkish Campaign in Somalia. Jamestown.org, 25. 03. 2022. <https://jamestown.org/program/al-shabaabs-expanding-anti-turkish-campaign-in-somalia/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 13.)

a külföldi erők nagyobb jelenlétét és szerepvállalását, semlegesítve annak „megszállás-ként” való al-Shabaab-féle interpretációját. További támaszt jelenthet még az AMISOM-t 2022. április 1-jével hasonló mandátummal váltó ATMIS (*African Transition Mission in Somalia*). Ennek létszáma 2022 decemberében 18 586 katonával tetőzött, amit több ütemben terveznek csökkenteni a 2024. decemberi végleges kivonásig, a biztonsági helyzet függvényében.²⁸ A rendfenntartó komponens 1040 fővel számol, feladatrendszerük szintén sokrétű: a somáliai biztonsági erők támogatása a visszaszerzett területek és ellátási útvonalak megtisztításában a nemzetközi humanitárius jog betartásával, illetve specializált képzések nyújtása, tanácsadás és mentorálás, közös járőrözés, a felszabadított területek helyreállításának elősegítése, emellett a Szomáli Nemzeti Stabilizációs Stratégia megvalósításának előmozdítása.

2023. március 26-án a somáliai kormány hadjáratának második fázisa indult, hogy kisöpörjék az al-Shabaabot a maradék, még általa kontrollált területről. A 2022 augusztusában kezdett első fázis az ország központi területeire fókuszált, most a déli régiók kerültek (volna) sorra. Áprilisban betiltották a fegyverviselést a fővárosban, miközben a központi kormány a klánmilíciákkal együttműködve igyekezett magas műveleti tempót fenntartani. A felszabadított területek stabil megtartása ugyanakkor felemásan sikerült: ahogy támadásuk súlypontját Hirshabelle-ből áthelyezték Galmudug államba, a terrorszervezet visszaszivárgott, és képes volt komplex támadásokat végrehajtani a biztonsági erők ellen. Éppen ezért – és belpolitikai okokból is – a kormány igyekszik a második fázisban a milíciák helyett jobban támaszkodni az ATMIS (*African Union Transition Mission in Somalia*)²⁹ keretében az országban már amúgy is jelenlevő szomszéd államok erejére: Dzsibuti, Etiópia és Kenya ígéretet tett, hogy a következő hónapok során több mint 30 000 katonával támogatja az offenzívát.³⁰

A kormány ennek ellenére továbbra is a Mogadishutól északra fekvő Hirshabelle államra kénytelen fókuszálni: Közép-Shabelle és Hiraan régió útvonalainak és bázisainak biztosítását improvizált robbanószerkezetek, öngyilkos merénylek és tűzharcok nehezítik, miközben Hirshabelle elnökének klánja fegyveres harcba bonyolódott Hiraan kormányzóéval.³¹ Eközben az al-Shabaab a fővárosban folyamatosan képes éreztetni jelenlétét, illetve azt, hogy nem sikerült távoli vidékekre száműzni. 2023. április 5-én koordinált kézigránát-támadásokat követtek el a város mind a 17 kerületében, többek közt ellenőrző pontok, a főpolgármester és Banadir kormányzója otthona ellen, de aknavetővel lötték az elnöki palotát is. Május 26-án a fővárostól 110 kilométerre, Buló Marer bázisát rohanták le a szélsőségesek gépjárműbe rejtett robbanószerkezettel és öngyilkos merénylekkel kombinált támadásban, amelyben 54 ugandai katonával (*Uganda Peoples' Defense Forces* – UPDF) végeztek.³²

²⁸ Az ország központi és déli területeit 6 szektorra osztották; a hozzájáruló államok (troop contributing countries: Uganda, Burundi, Kenya, Etiópia, Dzsibuti) ezeket egyenként, némelyiket megosztva kontrollálják.

²⁹ Az AMISOM-ot (AU Mission in Somalia) váltotta 2022. április 1-jével. A többdimenziós (katonai, rendőri és civil) missziót az Afrikai Unió Béke és Biztonsági Tanácsa (African Union Peace and Security Council) hozta létre és az ENSZ Biztonsági Tanácsa látta el mandátummal. Célja a biztonság szavatolásával kapcsolatos feladatok átadása az AU részéről a helyi kormányerőknek a Szomáli Átmeneti Terv (Somali Transition Plan) alapján.

³⁰ Somalia: Counter-Insurgency Operation Gains Regional Support in Phase Two as al-Shabaab Attacks and Political Differences Persist. ACLED (Armed Conflict Location & Event Data Project), 21. 04. 2023. <https://acleddata.com/2023/04/21/somalia-situation-update-april-2023-counter-insurgency-operation-gains-regional-support-in-phase-two-as-al-shabaab-attacks-and-political-differences-persist/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 30.)

³¹ Kathryn Tyson et al.: Salafi-Jihadi Movement Weekly Update, 21. 06. 2023. <https://www.understandingwar.org/backgrounder/salafi-jihadi-movement-weekly-update-june-21-2023> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 24.)

³² Uganda says 54 of its AU soldiers killed in May 26 Somalia attack. Africa News, 04. 06. 2023. <https://www.africanews.com/2023/06/04/uganda-announces-54-of-its-au-soldiers-killed-in-may-26-somalia-attack/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 05.)

Ellenpéldaként említhető, hogy noha a Szomáliából 1991-ben *de facto* kivált – és el nem ismert – 5,7 millió lakosú és 177 000 km²-nyi (ex-brit) Szomáliföld alig kap külső segélyeket, és nélkülözi a katonai támogatást, mégis elismerten demokratikusan működik: a klánmilíciákat integrálták a központi haderőbe, a polgárok bizalma az állam intézményei iránt és ébersége (*community-driven intelligence*) pedig lehetetlenné teszi, hogy az al-Shabaab itt is megvethesse lábát, annak próbálkozásai dacára.³³

Északkeleten az 1998 óta félautonóm, 212 510 km² területű és közel 6,5 milliós Puntföld több okból is fontos az al-Shabaabnak: egyrészt könnyebben nyerhet teret a gyenge kormányzat ellenében, másrészt a tengerpartokhoz való hozzáférés lehetővé teszi a csempészhálózatokkal és Jemenen át az AQAP³⁴-pal való jobb kapcsolattartást. Nem kevésbé fontos cél annak megakadályozása, hogy az ISS bástyájává válhasson a terület. Az alulfinanszírozott hírszerzés (*Puntland Intelligence Agency* – PIA) megbízhatóságának kérdőjelei mellett az ország hegyvidékei nyújtotta fizikai védelem is az itteni terjeszkedés mellett szól.

A térség már öt éve súlyos szárazsággal néz szembe, és a lakosság közel fele humanitárius segítségre szorul. Az al-Shabaab kieső bevételei pótlására növelte a lakosság adóterheit, ugyanakkor a segélyek érkezését ellehetetleníti vagy kisajátítja – hasonló politikája okozta egyébként gyors kiszorulását a nagyvárosokból 2011–2012-ben. Ez a fellépés nagyban motiválta a törzsi milíciák fellépését a szervezet ellen, amit a kormány felkarolt saját hadjáratának támogatására. 2016 óta nem volt ilyen nagyszabású művelet a terrorszervezet ellen, mivel az AMISOM-erők alapvetően bezárkóztak bázisaikra, a kormányzat pedig a tagállamokkal való ellentét okozta polgárháború küszöbén egyensúlyozott.³⁵ A biztonsági erők bővítésére 2017 óta létezik koncepció,³⁶ ám ez a jelentős amerikai, európai és török támogatás ellenére is vontatottan halad, és az eredmények egyelőre elmaradnak a ráfordítások arányától.

Bár mára Szomália nem bukott, hanem törekeny államnak számít, a területi integritás helyreállítása, az államépítés feladata és a biztonsági szektor reformja a klántársadalom realitása és az al-Shabaab, illetve az ISS destabilizáló/konkuráló kihívása mellett még sokáig okozhat problémákat a tágabb térségben.

AZ ISZLÁM ÁLLAM MEGJELENÉSE KÖZÉP- ÉS DÉLKELET-AFRIKÁBAN

Az 1995-ben alakult és az ezredfordulón a Kongói Demokratikus Köztársaságba magát befészkelő, ugandai eredetű szervezet, a „Szövetkezett Demokratikus Erők” (*Allied Democratic Forces* – ADF) – hogy elsorvadását megakadályozza – újrafogalmazta céljait, és az Iszlám

³³ Michael Horton: Somaliland Elections Disrupt al-Shabaab's Regional Expansion. Jamestown.org, 18. 06. 2021. <https://jamestown.org/program/somaliland-elections-disrupt-al-shabaabs-regional-expansion/> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 12.)

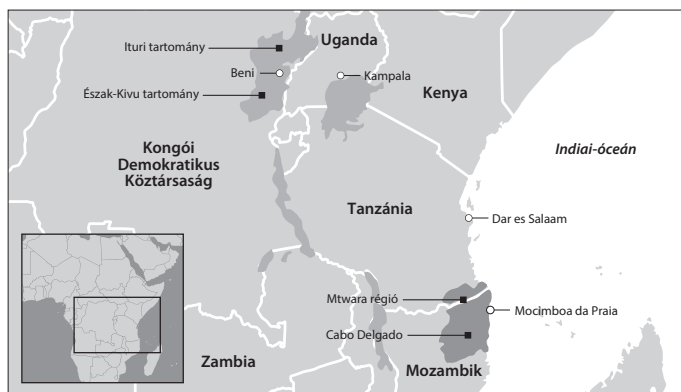
³⁴ Al-Qaeda in the Arabian Peninsula (al-Kaida az Arab-félszigeten), mely a jemeni polgárháborút kihasználva tett szert part menti területekre, illetve szaúdi és emirátusi zsákmányolt modern fegyverekre, melyeket magas áron tudnak értékesíteni az afrikai túlparton. Michael Horton: Al-Shabaab: Why Somalia's al-Qaeda Affiliate Wants Puntland. Jamestown.org, 10. 03. 2017. <https://jamestown.org/program/al-shabaab-somalias-al-qaeda-affiliate-wants-puntland/> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 12.)

³⁵ Vanda Felbab-Brown: Somalia's challenges in 2023. Brookings.edu, 27. 01. 2023. <https://www.brookings.edu/articles/somalias-challenges-in-2023/> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 14.)

³⁶ Revisiting the 2017 National Security Architecture. Somali Dialogue Platform. <https://riftvalley.net/sites/default/files/publication%20documents/SDP%E2%80%A6Policy%20%E2%80%A6NationalSecurity%E2%80%94EN%E2%80%940%E2%80%940.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 14.)

Államhoz önként csatlakozva vált annak újabb helyi képviselőjévé az „Iszlám Állam Közép-afrikai Tartománya” (*Islamic State in Central Africa Province – IS-CAP*) néven 2018-ban.³⁷

A mozambiki iszlamista felkelés 2017. októberi első megnyilvánulása nem keltett nagyobb figyelmet Mocímboa da Praia városa 2020. augusztusi elestéig és annak az IS-CAP fővárosává nyilvánításáig – akkor is főleg a nyugati földgázipari óriásberuházások fenyegetettsége miatt. Azóta viszont önállósodott a csoport, és földrajzilag is mind kiterjedtebb fenyegetést jelent.³⁸

5. térkép Az IS-CAP tevékenysége által érintett területek a mozambiki szárny leválasztása előtt

Forrás: <https://thesoufancenter.org/intelbrief-2021-december-1/> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 14.)

ÖSSZEGZÉS

Mint látható a példákból, a társadalmi elégedetlenséget és a meglevő ellentéteket elmérgesítő és felhasználó szalafista-dzsihadista csoportok jelentik jelenleg a legnagyobb fegyveres fenyegetést a szubszaharai térségben. Relative kis létszámukat ellensúlyozza mozgékony-ságuk, adaptivitásuk és kezdeményezőkézségük, emellett sikerük fontos eleme a lakosság (vagy legalábbis egyes részei) felé való sikeres kommunikáció és befolyásolás, propaganda és jótékonykodás, illetve a közfeladatok és közszolgáltatások az államhatalomnál gyakran hatékonyabb nyújtása, illetve a biztonsági erők túlkapásainak kihasználása.

A kormányok válasza hasonló: kezdetben a fenyegetés lekicsinylése a hivatalos kommunikációban, majd masszív erőhasználat, vagyis letartóztatások, a radikális mecsetek bezárása, gyanúsak ítélt szervezetek betiltása, a mozgásszabadság korlátozása – és még komolyabb tűzerő alkalmazása. A helyi közösségek felfegyverzése a hadsereg tehermentesítésére, illetve zsoldosok alkalmazása meglehetősen problematikusnak bizonyult, sok visszaéléshez vezetett.

A külföldi jelenlét – ENSZ-erők képében vagy intervenció *ad hoc* koalíciós formában – szintén sokszor csak erősítette a helyi ellenállást, illetve a szélsőségesek üzeneteit. Az amerikai és francia különleges műveleti és légicsapások hoztak részeredményeket, de a fent említett radikális csoportok sehol se rendültek meg tartósan. A tanácsadás és kiképzés-mentorálás eredményessége megint csak nehezen mérhető, és erős korlátokkal bír, mint látható.

³⁷ Tara Candland et al.: The Islamic State In Congo. GW Program on Extremism, 03. 2021. <https://extremism.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs5746/files/The%20Islamic%20State%20in%20Congo%20English.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)

³⁸ Az ADF átalakulásáról ISCAP-pá, illetve az ISIS-Mozambik leválásáról részletesen egy külön cikk fog szólni a Honvédségi Szemlében.

2022. november 9-cel a *Barkhane* művelet hivatalosan is lezárult, ráadásul 2023. június 16-án a mali junta „késlekedés nélküli” távozásra szólította fel a jelenleg több mint 11 500 katonából és közel 1500 rendőrből álló ENSZ-alakulatokat.³⁹ A bamakói kormány elégtelen erőit az ország déli és központi területeire kénytelen koncentrálni a szélsőségesek ellen, így képtelen lesz átvenni az ENSZ-csapatok feladatait az északi városok és főútvonalak megvédésére.⁴⁰

Az említett konfliktusok egyikében sem látható a konfliktus vége: míg az alapvető társadalmi, szociális, gazdasági és egyéb kiváltó okok fennállnak, folyamatos lesz a szélsőségesek utánpótlása – elsődlegesen korántsem ideológiai vagy vallási motivációk miatt.

Magyarország afrikai katonai szerepvállalásának – figyelembe véve honi és szövetségi kötelezettségeit is – jól előkészítettnek kell lennie, amihez fontos egyrészt a korábban itt szerzett tapasztalatok beépítése a felkészítésekbe és a felszerelés kiválasztásába, másrészt a folyamatosan naprakész informáltság – amihez a hazai egyetemi-kutatói szféra, a hírszerző közösség és a nemzetközi fórumok is rendelkezésre állnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Activity of jihadist militant groups in Central Sahel, 2022. https://julesduhamel.files.wordpress.com/2022/12/2022_sahel_clashes.png
- Africa File: Burkina Faso Coup Signals Deepening Governance and Security Crisis in the Sahel. Critical Threats, 06. 10. 2022. <https://www.criticalthreats.org/briefs/africa-file/africa-file-burkina-faso-coup-signals-deepening-governance-and-security-crisis-in-the-sahel>
- Al-Shabaab in East Africa 2004–2022. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/timeline/al-shabaab-east-africa>
- Attempted bombing in north Ghana fuels jihadist fears. AFP, 09. 02. 2023. <https://www.france24.com/en/live-news/20230209-attempted-bombing-in-north-ghana-fuels-jihadist-fears>
- Az Amerikai Egyesült Államok Nemzetbiztonsági Stratégiája (2018) hivatalos összefoglalója. <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>
- Besenyő János: *Somalia: A Battlefield of Intelligence Services*. In: Shaffer, Ryan (ed.): *The Handbook of African Intelligence Cultures*. Lanham (MD), Rowman and Littlefield, 2023.
- Candland, Tara – Finck, Adam – Ingram, Haroro J. – Poole, Laren – Vidino, Lorenzo – Weiss, Caleb: *The Islamic State In Congo*. GW Program on Extremism, 03. 2021. <https://extremism.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs5746/files/The%20Islamic%20State%20in%20Congo%20English.pdf>
- Cannon, Brendon J.: *The scourge of terrorism in Benin and Rwanda's counter-insurgency role*. https://trendsresearch.org/research.php?id=154&title=The_scourge_of_terrorism_in_Benin_and_Rwanda's_counter-insurgency_role
- Felbab-Brown, Vanda: *Somalia's challenges in 2023*. Brookings.edu, 27. 01. 2023. <https://www.brookings.edu/articles/somalias-challenges-in-2023/>
- Five Zones of Militant Islamist Violence in the Sahel. Africa Center for Strategic Studies. <https://africacenter.org/spotlight/five-zones-militant-islamist-violence-sahel/>
- Horton, Michael: *Al-Shabaab: Why Somalia's al-Qaeda Affiliate Wants Puntland*. Jamestown.org, 10. 03. 2017. <https://jamestown.org/program/al-shabaab-somalias-al-qaeda-affiliate-wants-puntland/>

³⁹ United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA).

⁴⁰ Tyson et al.: i. m.

- Horton, Michael: *Somaliland Elections Disrupt al-Shabaab's Regional Expansion*. Jamestown.org, 18. 06. 2021. <https://jamestown.org/program/somaliland-elections-disrupt-al-shabaabs-regional-expansion/>
- IntelBrief: The Growing Threat Posed by the Islamic State in Central Africa. The Soufan Center, 01. 12. 2021. <https://thesoufancenter.org/intelbrief-2021-december-1/>
- Karr, Liam: Salafi-Jihadi Areas of Operation in the Lake Chad Basin. Critical Threats, 29. 11. 2022. <https://www.criticalthreats.org/analysis/salafi-jihadi-areas-of-operation-in-the-lake-chad-basin>
- Koné, Hassane – Koné, Fahiraman Rodrigue: *Is Niger's counter-terrorism approach an exception in the Sahel?* <https://issafrica.org/iss-today/is-nigers-counter-terrorism-approach-an-exception-in-the-sahel>
- Revisiting the 2017 National Security Architecture. Somali Dialogue Platform. [https://riftvalley.net/sites/default/files/publication documents/SDP%E2%80%A6Policy %E2%80%A6NationalSecurity %E2%80%94EN%E2%80%940.pdf](https://riftvalley.net/sites/default/files/publication%20documents/SDP%E2%80%A6Policy%E2%80%A6NationalSecurity%E2%80%94EN%E2%80%940.pdf)
- Sinkó Gábor – Besenyő János: *Comparison of the Secret Service of al-Shabaab, the Amniyat, and the National Intelligence and Security Agency (Somalia)*. International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 2021.
- Somalia: Counter-Insurgency Operation Gains Regional Support in Phase Two as al-Shabaab Attacks and Political Differences Persist. ACLED (Armed Conflict Location & Event Data Project), 21. 04. 2023. <https://acleddata.com/2023/04/21/somalia-situation-update-april-2023-counter-insurgency-operation-gains-regional-support-in-phase-two-as-al-shabaab-attacks-and-political-differences-persist/>
- Somali clans are revolting against jihadists. The Economist, 03. 11. 2022. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/11/03/somali-clans-are-revolting-against-jihadists>
- Somali leader: '200 Kenyan troops' dead in January raid. Al-Jazeera, 25. 02. 2016. <https://www.aljazeera.com/news/2016/2/25/somali-leader-200-kenyan-troops-dead-in-january-raid>
- Somali Shebabs carry out attacks in Ethiopia. Africa News, 05. 08. 2023. <https://www.africanews.com/2022/08/05/somali-shebabs-carry-out-attacks-in-ethiopia/>
- *The Jihadist Threat In Northern Ghana And Togo: Stocktaking And Prospects For Containing The Expansion*. Konrad Adenauer Stiftung. <https://www.kas.de/en/web/westafrika/publikationen/einzeltitel/-/content/the-jihadist-threat-in-northern-ghana-and-togo-2>
- The Sahel And The Lake Chad Basin: Ansaru's comeback in Nigeria deepens the terror threat. ISS Regional Office For West Africa, 01. 06. 2022. <https://issafrica.org/iss-today/ansarus-comeback-in-nigeria-deepens-the-terror-threat>
- Tyson, Kathryn – Karr, Liam – Mills, Peter: *Salafi-Jihadi Movement Weekly Update*. 21. 06. 2023. <https://www.understandingwar.org/backgrounder/salafi-jihadi-movement-weekly-update-june-21-2023>
- Uganda says 54 of its AU soldiers killed in May 26 Somalia attack. Africa News, 04. 06. 2023. <https://www.africanews.com/2023/06/04/uganda-announces-54-of-its-au-soldiers-killed-in-may-26-somalia-attack/>
- Webber, Lucas: *Al-Shabaab's Expanding Anti-Turkish Campaign in Somalia*. Jamestown.org, 25. 03. 2022. <https://jamestown.org/program/al-shabaabs-expanding-anti-turkish-campaign-in-somalia/>
- West, Sunguta: *Bilal al-Sudani's Death Weakens Islamic State Influence in Somalia*. Jamestown.org, 31. 03. 2023. <https://jamestown.org/program/bilal-al-sudani-death-weakens-islamic-state-influence-in-somalia/>
- World Report 2023. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/nigeria>

Pulai Bence:

A BEFOLYÁSOLÁS MINT A HIBRID HADVISELÉS ESZKÖZE A 2021-ES LENGYEL–FEHÉROROSZ MIGRÁCIÓS- ÉS HATÁRVÁLSÁG SORÁN

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.5

ÖSSZEFOGLALÓ: A 21. század második évtizedéhez érkezvén bizonyosan állítható, hogy biztonsági környezetünkben alapvető változások következtek be a nemzetközi rendszer alapjainak átalakulásával. A biztonsági kihívások változó arculata okán a biztonságunkat befolyásoló folyamatok, alakulásuk és hatásuk nehezen jelezhető előre, az így növekvő bizonytalanságot pedig tovább súlyosbítják olyan új – akár még össze is kapcsolódó – vagy a korábbinál jóval komplexebben megjelenő fenyegetések, kihívások, mint például a tömeges migráció, a háborúk, illetve a konfliktusok természetében látszólag bekövetkező paradigmaticus változások. A változó biztonsági környezet kihívásaira, az új háborúk elemzésére és magyarázatára új elméletek keletkeztek – mint például e dolgozat tárgya, a hibrid hadviselés is. A hozzájuk kapcsolódó jelenségek megértéséhez elengedhetetlen ezek komplex, multidiszciplináris vizsgálata.¹ A hibrid hadviselés megértésében is kulcsszerepet kell kapnia – a konfliktusok más és korábbi koncepcióinak megfelelő ismerete mellett – eltérő tudományterületek bevonásának, illetve azok elemzési és kutatási módszerei alkalmazásának, mint például a kutatás során alkalmazott tartalom- és narratívaelemzésnek is.

KULCSSZAVAK: hibrid hadviselés, migrációs- és határválság, Fehéroroszország, Lengyelország

A SZERZŐRŐL:

Pulai Bence a Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, nemzetközi biztonság és védelempolitika MSc-hallgatója, illetve az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, szociológia BSc-hallgatója (ORCID: 0009-0005-6534-1257; MTMT: 10089484)

BEVEZETÉS

Munkám részeként egy esettanulmányt készítettem el a 2021-ben bekövetkezett lengyel–fehérorosz migrációs- és határválságnak a nemzetközi médiában való megjelenítéséről, különös tekintettel az amerikai Cable News Network (CNN), az angol British Broadcasting Corporation (BBC) és az orosz RT (korábban Russia Today) hírportáljain közölt eltérő narratívákra.

A kutatás célja annak megállapítása volt, hogy kimutathatók-e a vizsgált esetben a hibrid műveleteknek a szakirodalomban leírt jegyei; elsősorban az ellenfél társadalmának gyenge pontjait célzó befolyásolás, illetve a valódi célokat elfedő megtévesztés. A kutatási kérdések

¹ Szenes Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek. In: Finszter Géza – Sabjanics István (szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017, 69.

a kutatási cél alapján a migrációs- és határválság okainak, lefolyásának és következményeinek az említett hírforrásokban való bemutatására vonatkoztak:

- Kik érkeztek a lengyel–fehérorosz határhoz?
- Hogyan kezelték a helyzetet az érintett államok?
- Milyen következményekkel járt a konfliktus?

A kutatási kérdések alapján azt a valóságmodellt próbáltam rekonstruálni, amelyet az egyes hírportálok a saját nézőpontjukból, a létrehozott narratívákban közvetítettek a hírfogyasztóknak. Az újságcikkekben megjelenő információk feldolgozásához kvalitatív (a szövegek jellemző alkotóelemeit azonosító) és kvantitatív (gyakorisági statisztikákon alapuló) tartalomelemzést folytattam.² A hírszövegek tartalomelemzéséhez három szövegtörzset építettem a hírportáloknak megfelelően, minek során összesen 106 újságcikket használtam fel. A kutatásom közben kirobbanó orosz–ukrán háborút követően az RT hírportál cikkeinek elérését az Európai Unió egységesen felfüggesztette, ennek okán ezt szerb virtuális magánhálózatról értem el. A szövegtörzsek elemzéséhez AntConc szövegelemző szoftvert alkalmaztam. A módszerem számítógéppel támogatott, de felügyelt volt, azaz előolvastam a hírszövegeket, hogy azonosítsam a kutatási kérdéseimhez tartozó nyelvi elemeket, amelyek előfordulási gyakoriságát a szoftverrel kimutathattam, illetve a szövegtörzsekben összehasonlíthattam. A cikkek címét, tartalmát és megjelenésének helyét, illetve időpontját pontosan dokumentáltam, és az eltéréseket rögzítettem. Az adatgyűjtésem eredményeként kimutathatók voltak a különbségek a hírforrások valóságmodelljeiben.

A BEFOLYÁSOLÁS MINT A HIBRID HADVISELÉS ESZKÖZE

A világunkban végbemenő hatalmi átrendeződés következtében a hibrid hadviseléshez folyamodó államok a rendszerszintű gyengeségeket széles körben megcélzó koordinált tevékenységük során a hatalmi eszközök változatos – egymást kölcsönösen erősítő – kombinációját alkalmazva kívánják érvényesíteni érdekeiket és megvalósítani stratégiai célkitűzéseiket.

Az ilyen hibrid műveletekben is alkalmazott elemek meghatározásakor hagyományosan diplomáciai, információs, katonai és gazdasági eszközöket különített el a szakirodalom, azonban az átfogó biztonságelméletek elterjedésével párhuzamosan ezen fogalom is további elemekkel bővült. A felsorolt eszközök közül mindenképp kiemelendő a hibrid hadviselés szempontjából az információs műveletek szerepe,³ hiszen, ahogy a hibrid hadviselés egyik elméleti alapjaként is tekintett korlátlan, vagyis korlátok nélküli hadviselés elmélete fogalmaz, a korábban is műveleti térként meghatározott természeti területek mellett újszerűen jelentkező társadalmi tereket a számítógép-rendszerek és hálózatok által alkotott metaforikus tér, azaz a kibertér köti össze.⁴ Ezen közvetítő közeg hiányában pedig a fentebbi nemzeti hatalomból származtatható eszközök kevésbé tudnák elérni a támadó fél által meghatározott célpontokat és célcsoportokat, ezzel pedig a különböző alrendszerekben található gyengeségek kihasználása és elmélyítése sem valósulhatna meg.

Ezen információs műveletek során a szemben álló fél információira, információalapú folyamataira és infokommunikációs rendszereire gyakorolt hatások segítségével a hibriditással élő

² Klaus Krippendorff: A tartalomelemzés módszertanának alapjai. Balassi Kiadó, Budapest, 1995.

³ Kiss Álmós Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/4., 31–33.

⁴ Qiao Liang – Wang Xiangsui. Unrestricted Warfare: Two Air Force Senior Colonels on Scenarios for War and the Operational Art in an Era of Globalization. PLA Literature and Arts Publishing House, 1999.

szereplőknek lehetősége nyílik támogatni stratégiai célkitűzéseik elérését, amelyben a fizikai és az információs dimenzióban végrehajtott művelek mellett hangsúlyos szerep jut a kognitív dimenzióban megvalósuló információs tevékenységeknek is.⁵ Ez utóbbi tevékenységek pedig közvetlenül az emberi gondolkodást veszik célba a különböző célcsoportok percepcióinak, attitűdjének és magatartásának a kívánt irányba történő befolyásolása érdekében.⁶ Tehát, ahogy Kiss Álmos Péter fogalmaz: „*a hibrid hadviselő a fegyverre kovácsolt információval és a megtámadott állam információs csatornáinak és üzeneteinek blokkolásával megzavarhatja és megosztja annak közvéleményét, magához ragadva és ellenőrzése alatt tartva az események narratíváját. Ez által manipulálja ... a műveleti környezet legfontosabb célközönségeit: a megtámadott társadalom közvéleményét és döntéshozóit, saját közvéleményét, valamint a nemzetközi közösség beavatkozásra képes államainak közvéleményét és döntéshozóit.*”⁷

A hibrid hadviselés fogalmát övező sokrétű megközelítés következtében munkámban az általánosan elfogadott definíció hiánya miatt a Helsinkiben található, az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) és az Európai Unió (EU) kezdeményezésére 2017-ben alapított, de deklaráltan független szervezetként működő Hibrid Fenyegetések Elleni Európai Kiválósági Központ (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats) munkadefiníciója szerinti hibrid hadviselést veszem alapul:

- a demokratikus államok és intézmények rendszerszintű gyengeségeit szándékosan célzó koordinált akció, amely számos (politikai, gazdasági, katonai, civil vagy információs és egyéb) eszközzel valósulhat meg;⁸
- ezek a lépések általában nehezen ismerhetők fel – köszönhetően annak, hogy a hibrid hadviselő fél gyakran alkalmazza a figyelemelterelés elemét, azaz, amikor az egyik helyszínen látszólag akciót folytat, de valójában másikat vesz célba⁹ –, az eredetük nem azonosítható, és a célközönség nincs is tudatában a kitettségnak, vagy nem köthetők egy adott elkövető személyhez, csoporthoz vagy államhoz, ezáltal elmosva a háború és a béke közti határvonalat;
- céljuk a helyi, regionális, állami vagy intézményi szintű döntéshozatal befolyásolása az elkövető stratégiai céljainak megvalósítása érdekében.¹⁰

A fentiekben foglaltak, illetve a kutatásom kezdeti időszakában kirobbanó orosz–ukrán háború mind földrajzi, mind időbeli közelsége okán esett a választásom a különböző szereplők által gyakorta hibrid műveletként meghatározott 2021-es lengyel–fehérorosz határ- és migrációs válságra.

⁵ Haig Zsolt: Információs műveletek a kibertérben. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 151–152.

⁶ Uo. 152.

⁷ Kiss Álmos Péter: i. m. 31.

⁸ Szőke Diána: A NATO válaszai a hibrid hadviselésre. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/4., 3–16.

⁹ Georgios Giannopoulos et al. (szerk.): The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model. Luxembourg. Publications Office of the European Union, 2021, 11.

¹⁰ Rasmus Hidrén: Calibrating the Compass: Hybrid threats and the EU's Strategic Compass. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 2021.

A KONFLIKTUSSAL ÖSSZEFÜGGŐ MIGRÁCIÓS FOLYAMATOK EGYES ASPEKTUSAINAK MEGJELENÉSE A VIZSGÁLT HÍRFORRÁSOKBAN

A kutatásom során összeállított angol és amerikai, illetve orosz szövegtörzsekben foglaltak alapján a konfliktus során kiemelt szerep jutott az ezen hírforrások olvasóközönségét célzó, az újonnan tapasztalható lengyel–fehérorosz határon történő migrációs folyamatokkal kapcsolatos befolyásolási és manipulációs törekvéseknek, amelyek a hírfogyasztók percepcióit, attitűdjét és feltehetőleg magatartását próbálták megváltoztatni. Ekként értelmezhetők a konfliktus kirobbanásakor és előtte láthatóan megnövekedett számú illegális határátlépések feltételezett okaival kapcsolatosan megfigyelhető narratívakülönbségek is.

A vizsgált angol és amerikai sajtóhírek a migrációs folyamatok leírása kapcsán végig kimutathatóan összhangban voltak – ahogy a 2015-ös európai migrációs válság során is.¹¹ Erre példaként értelmezhető a konfliktus kirobbanása mögötti magyarázat is, amiről elsőként a már idézett BBC honlapján 2021. július 13-án megjelenő cikk hírszövege is röviden említést tesz.¹² Azonban ennél egy kicsit bővebb tartalommal, de ugyanazon magyarázattal szolgáltak például az újonnan jelentkező kelet-európai migrációs válsággal kapcsolatban a CNN felületén¹³ és az ugyanott 2021. augusztus 21-ei dátummal megjelenő cikkek.¹⁴ Ezekben a kialakult válság előidézésében a menedékkérők földrészekén átívelő helyváltoztatását elősegítő fehérorosz kormányzati tevékenység szerepét hangsúlyozzák. A konfliktus teljes időtartama alatt az események ilyen értelmezése jellemezte az említett sajtóforrásokat. Mindezt a 2020 augusztusában tartott, vitatott eredményű fehérorosz választások, és az azt követő fejlemények – mint például a Ryanair FR4978 járatszámú személyszállító repülőgépének a földre kényszerítése – után alkalmazott önkényuralmi elnyomás és a széles körű letartóztatások kapcsán meghozott nyugati szankciók, illetve bírások viszonzásaként, egyfajta nyomásgyakorlásra és destabilizálásra irányuló törekvésként határozták meg. A feldolgozott angol és amerikai cikkek a konfliktus kirobbanása érdekében a migrációs folyamat elősegítésében való fehérorosz kormányzati közreműködésről részletekbe menően beszámoltak. Ilyen volt például a már idézett, a BBC honlapján 2021. október 22-én megjelenő tematikus cikk is. Ebben a migrációs folyamatban valamiféleképpen részt vevő vagy azt elősegítő személyekkel készült interjúk állításai és egyéb forrásból származó közlések értelmében a fehérorosz hatóságok aktív közreműködése körvonalazódik, legyen szó akár a fehérorosz utazási irodák és diplomáciai képviselők által szervezett repülőutakról, kibocsátott turistavízumokról vagy a fehérorosz rend- és honvédelmi szervek által nyújtott belföldi segítségnyújtásról.¹⁵

¹¹ Jakusné Harnos Éva: A migráció előrejelzése és megvalósulásának ábrázolása az angol nyelvű sajtóban. *Mediterrán Világ*, 33–34. szám, 2015, 10–19.

¹² Lithuania votes to curb influx of migrants from Belarus. BBC News. 13. 07. 2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-57830158>

¹³ Nick Paton Walsh: Belarus flooding the European Union with migrants, taking a page out of Putin's playbook. CNN International. 21. 08. 2021. <https://edition.cnn.com/2021/08/13/europe/belarus-lithuania-border-migrants-eu-cmd-intl/index.html>

¹⁴ Linas Kojala: What's causing the crisis on the Belarus-Lithuania border? CNN International. 21. 08. 2021. <https://edition.cnn.com/2021/08/21/opinions/linas-kojala-belarus-migration-op-ed/index.html>

¹⁵ Paul Adams: How Belarus is helping 'tourists' break into the EU. BBC News. 22. 10. 2021. <https://www.bbc.com/news/world-58952867>

A vizsgált orosz sajtótermék, az RT befogadói a kelet-európai migrációs útvonal felélénkülésének látszólagos magyarázataként értelmezhető nemzetközi folyamatok kapcsán nagyjából hasonló narratívával találkozhattak. A migránsok helyváltoztatása során tapasztalható – a feldolgozott angol és amerikai sajtótermékek által feltételezett – fehérorosz tevékenységekről azonban jóval kevesebb információhoz juthattak az RT olvasói. Az orosz sajtótermék cikkeiben a migrációs folyamattal kapcsolatban az aktív helyett egyfajta passzív fehérorosz szerepvállalás jelenik meg – a hangsúlyosabban megjelenített fehérorosz álláspontnak köszönhetően. Ennek értelmében a konfliktus eskalálódása felé vezető első lépést az Európai Unió tette meg a Fehéroroszországgal szemben bevezetett szankciókkal. Az RT azonban elhallgatta azok életbe léptetésének okait. Válaszul a szankciókra az RT szerint Fehéroroszország egyszerűen csak nem tartotta vissza a migránsokat.¹⁶ Másrészt az RT honlapján 2021. november 3-án megjelenő,¹⁷ illetve az RT felületén 2021. november 14-én publikált cikk szerint az országot megbénító uniós szankciók következményeként Fehéroroszország többé egyszerűen nem engedhette meg magának a fokozott határőrizetet, így nem tudta többé visszatartani azokat a migránsokat, akik a területén keresztül akartak eljutni az EU-ba.¹⁸

A konfliktussal összefüggő migrációs folyamatok egyes aspektusainak leírása kapcsán a kutatásom során megvizsgált sajtótermékekben további eltérő valóságértelmezésekkel találkozhatunk a migrációs folyamatban részt vevő személyekkel kapcsolatos bánásmódról, illetve ennek vonatkozásában a migrációs és határválságban közvetlenül érintett állami szereplők részvételéről is.

A megvizsgált angol és amerikai internetes hírportálon különösen hangsúlyosan jelentek meg a migrációs háttérű csoportok, illetve egyének megpróbáltatásaival kapcsolatos információk. Legyen szó egyrészről például a migránsokat segítő nemzetközi intézmények vagy nem kormányzati szervezetek közléseinek rendszeres megjelentetéséről, mint mondjuk a CNN felületén 2021. november 10-én megjelenő cikkről, melyben szerepel Anita Bay-nek, a Save the Children Europe igazgatójának nyilatkozata. Ebben a veszélyes utazás és az elhúzódó helyzet miatt a határok közelében rekedt migráns gyerekek mentális és fizikai egészségének megromlásáról, hipotermiával, kimerültséggel és éhséggel való küzdelmükről számol be.¹⁹ Másrészről hasonló tartalmúak a migrációs folyamatban részt vevő interjúalanyok kiemelkedően részletes beszámolóit, esetleg a sajtótermékek munkatársai által helyszíni eseményekről készített tudósítások. Például a BBC-n 2021. november 11-én megjelenő cikkben egy helyszíni tudósítás során megszólaltatott – a fehérorosz főváros főterén gyülekező – migránsok állításai arról, hogy fehérorosz rendőrök és katonák megverték őket, és rosszul bántak velük.²⁰

Ezen feltételezett sajnálat- és együttérzés-keltés kapcsán összességében mindkét érintett ország részvételéről részletesen tájékozódhattak az angol és az amerikai hírszövegek fel-

¹⁶ Poland 'illegally' refused entry to asylum seekers at border with Belarus, stranding them without food, water & shelter – Amnesty. RT News. 30. 09. 2021. <https://www.rt.com/russia/536241-afghan-migrants-poland-blocking/>

¹⁷ Polish president gives green-light for new wall on border with Belarus in bid to beat back flow of refugees & illegal migrants. RT News. 03. 11. 2021. <https://www.rt.com/russia/539256-poland-new-wall-border-belarus/>

¹⁸ Poland's PM issues demand to NATO over standoff with Belarus. RT News. 14. 11. 2021. <https://www.rt.com/news/540259-poland-concrete-actions-nato-border/>

¹⁹ Lauren Said-Moorhouse et al.: Migrants face hypothermia and broken bones in freezing forests as Poland-Belarus crisis deepens. CNN International. 10. 10. 2021. <https://edition.cnn.com/2021/11/10/europe/poland-belarus-border-migrant-crisis-wednesday-intl/index.html>

²⁰ Will Vernon – Joshua Nevett: Poland-Belarus crisis: The lives caught in a stalemate. BBC News. 11. 11. 2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-59253376>

tételezett befogadói, ugyanakkor megállapítható, hogy hangsúlyosabban a fehérorosz oldal által a migránsok ellenében végrehajtott erőszakos cselekedeteket közölték.

Ezt példázza az angol és amerikai hírportálokon a migrációs folyamatban részt vevő, az érintett alanyok ellen a fehérorosz oldal által végrehajtott atrocitásokról szóló tudósítások, beszámolók és vélemények számottevő közlésszáma is, amelyek viszont az orosz hírportálon szinte teljesen hiányoznak. A teljesség igénye nélkül erre vonatkoztatható utalásként is értelmezhető akár a CNN honlapján 2021. augusztus 13-án megjelent cikk is, amelyben a nyolc migránsból álló csoport egyik tagja, Rimon is megjelenik, aki könyörög egy litván határőr karját szorongatva, hogy ne küldjék vissza Fehéroroszországba. Ugyanabban a cikkben a bagdadi Ali elbeszélése is a fehérorosz erőszakoskodás részletezéséként értelmezhető, hiszen az interjúalany elmondása szerint a fehéroroszok lökdösik, illetve fegyverként használják őket.²¹

Látható tehát, hogy az angol nyelvű források egyrészt negatív érzelmeket keltettek a fehérorosz hatóságok ellen, míg együttérzést a migránsok mellett. Ugyanakkor az Európai Unió egészét ábrázolták megtámadott félként, nem pedig a konfliktusban közvetlenül érintett tagállamait. Eközben, ahogy lentebb kifejttem, az RT tompította Fehéroroszország felelősségét, és Lengyelországot igyekezett rossz fényben feltüntetni.

Külön érdekesség ennek kapcsán a vizsgált angol és az amerikai narratívákban megfigyelhető változás, amelynek értelmében a lengyel–fehérorosz események kirobbanása előtt, a litván–fehérorosz határszakaszon a fehérorosz személyi állomány erőszakos fellépésének leírása mellett bizonyos közlések értelmében akár még barátságos formában is interakcióba lépett a migránsokkal, míg a kutatásom közvetlen tárgyát képező történetek során leginkább csak erőszakos cselekmények végrehajtása kapcsán jelentek meg róluk információk. Ezen attitűdváltást, illetve narratívaeltérést példázza a BBC honlapján 2021. október 22-én megjelent cikk is, amelyben egy megszólaltatott menekült elmondása alapján a fehérorosz határőrök közös képeket csináltak velük egyfajta emléktárgyként, illetve utána a litván határig vezető utat is megmutatták számukra.²²

Az angol és az amerikai hírforrásokkal szemben az orosz vonatkozású hírportál közléseiben lényegesebben nagyobb szerepet kapott a lengyel politikum, illetve közvetlenül a lengyel határőrizeti, illetve határvédelmi feladatokat ellátó személyi állománnyal kapcsolatosan megfogalmazott kivetnivalók taglalása, és ugyanazon közlések sokszoros ismétlése a tételezett befogadók befolyásolása érdekében.

Ilyen volt például az RT honlapján 2021. november 9-én megjelenő cikk is, amelynek egyik közlése kisebb-nagyobb változtatásokkal még tizenötször került be a konfliktus eseményeit feldolgozó cikkek szövegébe. Ebben az Amnesty International emberi jogi civil szervezet bírálta Lengyelország migránsokkal szembeni bánásmódját. Ugyanebben a civil szervezet európai intézményi irodája igazgatójának a felszólítása is megjelent – amit még kétszer közöltek az előbbi információhoz hasonló módokon. Eszerint Lengyelországnak be kell engednie a védelmet kérőket, hiszen az ország hetek óta kegyetlenül, borzalmas körülmények között tartja fogva ezeket a migránsokat a határán.²³

Kiemelt szerepet kapott az orosz cikkekben a nemzetközi és európai uniós kötelezettségek elmulasztásának hangsúlyozása is a migránsok visszatartásának lengyel gyakorlata kapcsán,

²¹ Nick Paton Walsh: i. m.

²² Paul Adams: i. m.

²³ UN condemns use of asylum seekers as 'political pawns'. RT News. 09. 11. 2021. <https://www.rt.com/russia/539764-un-asylum-seekers-political-pawns/>

hiszen a vizsgált időszakban összesen tíz cikkben jelentek meg erről közlések. Ilyen volt az RT felületén 2021. október 19-én megjelenő cikk is, amelyben többek között azzal vádolták Lengyelországot, hogy a nemzetközi kötelezettségekkel ellentétes módon keménykezűen reagál, és visszafordítja a menekülteket kérelmeik értékelése nélkül.²⁴ Ezen közléshez hasonlóan az európai uniós kötelezettségek elmulasztásával kapcsolatos vádaskodások szerepeltetése is helyet kapott a vizsgált sajtótermékben. A Lengyelországot bíráló nemzetközi szereplők nyilatkozatai gyakran a nyugatiak a konfliktus kirobbanásában a fehérorosz szerepvállalást bíráló közleményeinek rövid formátumú összefoglalói után közvetlenül, hosszabb szövegek-ként szerepeltek. Ezzel a vizsgált orosz hírportál, illetve annak újságírói képmutatás vádjával megkísérelték elhitelteleníteni az ellenfél álláspontját anélkül, hogy közvetlenül cáfolnák az érvelést, mint ahogy az előbbiekből idézett cikkben is.

A Lengyelországgal kapcsolatos kifogásolni valókkal szemben a vizsgált angol és amerikai hírügynökségnél kiemelt médiafigyelemben részesülő fehérorosz határőrizeti és egyéb társszervek által elkövetett erőszakoskodások taglalására az orosz hírportál egyáltalán nem törekedett. A lengyel hatóságok állítólagos túlkapásai kapcsán viszont az RT felületén tematikus cikkeket is közöltek.

A fehérorosz szervek által alkalmazott erőszakkal kapcsolatos ténylegesen értékelhető, részletes információk megjelentetésére csak több mint egy hónappal a konfliktus rendezése után került sor az RT honlapján 2021. december 20-án megjelenő cikkben.²⁵

UTALÁSOK A KONFLIKTUS UKRAJNAI HELYZETTEL VALÓ KAPCSOLATÁRA A VIZSGÁLT SAJTÓFORRÁSOKBAN

A kutatásom során is zajló orosz–ukrán háború miatt elengedhetetlennek tartottam a konfliktus esetleges összefüggéseinek feltérképezését az ukrajnai eseményekkel kapcsolatban a határ- és migrációs válság mind földrajzi, mind időbeli közelsége okán. Azonban ehhez az angol nyelvű sajtó kevés támponttal szolgál, hiszen a lengyel–fehérorosz határon történő eseményeket feldolgozó angol sajtóhírek egyike sem, míg az amerikaiak közül is csak három említi a konfliktushoz kapcsolódóan Ukrajnát, amelyekben teljesen azonos közlések jelentek meg arról, hogy Ukrajna a konfliktus eszkalációja következtében bejelentette, hogy hadgyakorlatot tart az esetleg horizontálisan kiterjedő migránsválság elleni fellépés jegyében.

Ugyanakkor kutatási kérdésemnek megfelelően talán relevánsabb, és az eddigi valóságértelmezésekhez képest teljesen újszerű magyarázattal szolgált a konfliktus kirobbanása okaként az RT honlapján november 15-ei dátummal megjelenő cikk. Ennek szövege szerint Anthony Blinken amerikai külügyminiszter felnagyította az állítólagos orosz fenyegetést lengyel kollégájával, Zbigniew Rau külügyminiszterrel folytatott megbeszélése során, hiszen miközben kifejezte támogatását Lengyelországnak a Fehéroroszországgal fennálló vitájában, az amerikai politikus a válságért a fehérorosz kormányt tette felelőssé az események kapcsán, amelyek arra irányulnak, hogy eltereljék a figyelmet Oroszországnak Ukrajnával közös határán folytatott tevékenységéről.²⁶

²⁴ Border between Germany & Poland could collapse amid rise in refugees from Middle East crossing through Belarus, Berlin police warn. RT News. 19. 10. 2021. <https://www.rt.com/russia/537890-border-germany-poland-refugees-collapse/>

²⁵ Belarus accused of 'shocking' brutality against migrants. RT News. 20. 12. 2021. <https://www.rt.com/russia/543773-brutality-belarus-polish-border-evidence/>

²⁶ Belarus border crisis is a 'distraction,' US claims. RT News. 15. 11. 2021. <https://www.rt.com/russia/540280-blinken-russia-ukraine-refugees/>

Ezen valóságértelmezés különösen érdekes, amennyiben a 2021-es lengyel–fehérorosz határon lejátszódó eseménysorozatot hibrid műveletként azonosítjuk. Egyrészt az általam választott munkadefiníció alapján is a hibrid hadviselés természetében különösen fontos szerep jut a figyelemelterelésnek, azaz, amikor a hibrid hadviselést alkalmazó szereplő látszólagosan műveletek hajt végre egy helyszínen, azonban valójában egy másikat vesz célba. Másrészt pedig, amennyiben a konfliktus kapcsán – akár a megvizsgált amerikai és angol sajtótermékek, vagy a fentebbi idézet alapján – Fehéroroszország mellett esetleg Oroszországot is azonosíthatjuk mint támadó felet.

Azonban az a feltételezés, hogy a lengyel–fehérorosz konfliktus arra irányult, hogy elterelje a figyelmet az azzal egyidejűleg, illetve utána az orosz–ukrán határ közelében folyó erőcsoportosításokról, bizonyítást igényel. A szövegkorpuszom összeállításához felhasznált amerikai és angol, illetve orosz sajtótermékek a konfliktus 2021. november 17-ei rendezése után nem foglalkoztak tovább a lengyel–fehérorosz határon történő eseményekkel. Azonban, amennyiben a feltételezett támadó fél célja volt a sajtó, illetve a nemzetközi közvélemény érdeklődésének további fenntartása, akkor az elmondható, hogy az orosz internetes hírportál valamelyest tovább tartotta napirenden a témát, illetve több cikket is közölt ebben az időszakban, mint a vizsgált angol vagy amerikai sajtótermékek. Így az orosz sajtóérdeklődés viszonylag gyorsan bekövetkező hanyatlásával az amerikai külügyminiszter 2021. november 14-ei nyilatkozatában foglaltak valószínűleg nem feleltek meg teljes mértékben a valóságnak. Ugyanakkor megemlítendő, hogy az események eskalációja egyúttal lehetőséget adott a nemzetközi közvélemény figyelmének elterelésével az orosz és a fehérorosz vezetés számára az orosz csapatok ukrainai műveletei kapcsán bizonyos előkészületekre is, hiszen a nemzetközi figyelem az oroszok kirobbanása előtti és a konfliktus megoldása közti időszakban sikeresen vonódott el, amit a kulcsszavakra való keresésekről rendelkezésre álló nemzetközi statisztikák is alátámasztanak.²⁷

Azonban a kutatásom során figyelembe vett időintervallumot kibővítve láthatóvá vált a vizsgált sajtótermékek alapján is, hogy közvetlenül az orosz–ukrán háború előtt a támadni készülő felek stratégiai kommunikációs narratívájában megtévesztő jelleggel a tényleges cselekvési tervük elfedése érdekében kiemelt szerep jutott a 2022. február 24-én megindított háborút körülbelül három hónappal megelőző eseménysorozatnak a lengyel–fehérorosz határszakaszon. Hiszen a *Union Resolve 2022* elnevezésű fehérorosz–orosz hadgyakorlat céljairól és okairól szóló kommunikációs magyarázatokban megjelent a korábbi határválság, és annak az ukrainai helyzettel kapcsolatos vonatkozásai is. A hadgyakorlaton részt vevő orosz egységek a későbbiekben a támadás három fő iránya közül a kijevi hadászati-hadműveleti irány erejét képezték. Ezt az érvelést támasztotta alá például a RT honlapján 2022. január 19-én megjelenő cikkben az a nyilatkozat is, amelynek értelmében a 2022. február 10. és 20. közötti időszakra tervezett közös orosz–fehérorosz hadgyakorlat során a két hadsereg egyéb feladatok mellett az államhatár megerősítését is gyakorolni fogja.²⁸

Ezen, viszonylag rövidebb közlésnél bővebb információkkal szolgált az orosz védelmi minisztérium közleménye, ami például a CNN honlapján 2022. február 10-én jelent meg. Eszerint az akkor kezdődő gyakorlat során intézkedéseket hoznak az államhatár védelmének megerősítésére, hogy megakadályozzák a fegyveresek behatolását, elzárják a fegyverek és lőszeres szállítási csatornáit, átkutassák, blokkolják, megsemmisítsék az illegális fegyveres

²⁷ Fehéroroszországgal és Ukrajnával kapcsolatos médiafigyelem alakulása 2021-ben világszerte: <https://trends.google.com/trends/explore?date=2021-01-01%202021-12-31&gprop=news&q=belarus,ukraine>

²⁸ Russian troop movement into Belarus shows Moscow could launch attack on Ukraine 'at any point' – State Department. RT News. 19. 01. 2022. <https://www.rt.com/russia/546515-joint-exercises-invasion-ukraine/>

alakulatokat és az ellenség szabotázs- és felderítőcsoportjait.²⁹ Mindez pedig egyezést mutat az RT honlapján 2021. november 11-én megjelentetett cikkben Lukasenka idézett szavaival, miszerint az ukrainai donbászi területekről lőfegyverek és lőszer mellett robbanóanyagot is tartalmazó szállítmányok átadására irányuló kísérletek történnek a lengyel–fehérorosz határ mentén felállított migránstáborokban tartózkodók számára, hogy azok provokációt hajtsanak végre a konfliktus előidézése érdekében.³⁰

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatásom eredményeként megállapítható, hogy a vizsgált hírforrások mindegyike a saját valóságmodelljének hatékony közlésére összpontosított, s ennek része volt az események saját értékelésének közvetítése, tehát az olvasók befolyásolása. A befolyásolás célközönsége a mai technológiai lehetőségeknek megfelelően egyaránt lehetett a hazai, az ellenséges, valamint a kívülálló, harmadik országbeli közvélemény. Ennek megfelelően keveredtek a tényszerű információk és az érzelmekre ható, a meggyőzést szolgáló eszközök.

A hírportálok cikkeiből az első kutatási kérdésemre vonatkozóan annyi deríthető ki, hogy a lengyel–fehérorosz határon közel-keleti migránsok próbáltak meg sikertelenül átjutni 2021 őszén. A kelet-európai migrációs útvonal felélénkülésének látszólagos magyarázataként értelmezhető nemzetközi folyamatok kapcsán nagyjából mindhárom sajtótermék befogadói hasonló narratívával találkozhattak, ami szerint a válság kirobbanásához a Fehéroroszországgal szemben meghozott nyugati szankciókra és bírálatokra adott fehérorosz válasz vezetett. Ennek kapcsán viszont az angol és az amerikai hírforrások szerint az események hátterében a fehérorosz kormányzat aktív közreműködése körvonalazódott, beleértve a migrációs folyamatban részt vevő személyek földrészeket is átívelő odaszállítását, a Fehéroroszországgal közös litván, majd a lengyel határszakaszon való ott-tartását, majd az onnani gyors visszavonását is. Ezzel szemben az orosz hírportál a fehérorosz tevékenységekről jóval kevesebb információt közölt, a migrációs válság kialakulásával kapcsolatban az aktív helyett egyfajta passzív fehérorosz szerepvállalást jelenít csak meg.

A második kutatási kérdésemhez kapcsolódóan a megvizsgált angol és amerikai internetes hírportálon különösen hangsúlyosan közöltek a migrációs hátterű csoportok, illetve egyének megpróbáltatásaival kapcsolatos információkat. Ezen feltételezett sajnálat- és együttérző-keltés kapcsán összességében mindkét érintett ország részvételéről részletesen tájékozódhattak az angol és az amerikai hírszövegek feltételezett befogadói, ugyanakkor megállapítható, hogy hangsúlyosabban a fehérorosz oldal által a migránsok ellenében végrehajtott erőszakos cselekedeteket közöltek. Ezzel szemben az orosz vonatkozású hírportál közléseiben lényegesebben nagyobb szerepet kapott a lengyel politikai vezetőkkel, illetve közvetlenül a lengyel határőrizeti, illetve határvédelmi feladatokat ellátó személyi állománnyal kapcsolatosan megfogalmazott vádak taglalása, és ugyanazon közlések súlykolása a feltételezett hírfogyasztók befolyásolása érdekében. Kiemelt szerepet kapott az orosz szerzőjű cikkekből a nemzetközi és európai uniós kötelezettségek elmulasztásának hangsúlyozása is a migránsok visszatartásának lengyel gyakorlata kapcsán. Ezzel ellentétben a vizsgált angol és amerikai

²⁹ Nathan Hodge et al.: Russia and Belarus hold joint military exercises as diplomatic talks ramp back up. CNN International. 10. 02. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/02/10/europe/ukraine-russia-news-thursday-military-exercises-intl/index.html>

³⁰ Migrants on Belarus/Poland border could be getting GUNS from Ukraine – latest Lukashenko claim. RT News. 11. 10. 2021. <https://www.rt.com/russia/539983-lukashenko-migrants-get-guns-ukraine/>

hírugynökségnél kiemelt médiafigyelemben részesülő fehérorosz határőrizeti és egyéb közreműködő társszervek által elkövetett erőszakoskodások és kegyetlenségek taglására az orosz hírportál kevésbé törekedett. A fehérorosz szervek által alkalmazott erőszakkal kapcsolatos ténylegesen értékelhető, részletes információk megjelentetésére több mint egy hónappal a konfliktus rendezése utáni közlésekben került csak sor.

A kutatási céloom szempontjából lényegesebb, hogy milyen következményekkel járt a konfliktus. Az eset elemzése rávilágít, hogy az eszközök megfeleltek a hibrid műveleteknek a szakirodalmi áttekintésben leírt két elemének. A konfliktusban érintett fehérorosz fél azt követelte Lengyelországtól, illetve az Európai Uniótól, hogy fogadja be a migránsokat. A helyzet alkalmas volt arra, hogy feszültségeket okozzon Lengyelország és az Európai Unió között, mert az előbbi szigorúbb bevándorláspolitikát folytat, mint az utóbbi. Másrészt Fehéroroszország megcélózta az Unió gyenge pontját, az engedékeny bevándorláspolitikát, amellyel utóbbi most ellentmondásba került a szigorú lengyel határvédelem miatt, és amiatt, hogy a fehérorosz erőszakra hivatkozva nem tekintették valódi menekülteknek a határt ostromlókat. Ez a kívülálló felek előtt ronthatta Lengyelország és az Európai Unió presztízsét. Eközben az orosz RT úgy tett, mintha kívülálló volna a konfliktusban, amelynek hátterében feltételezhetően Oroszország állt, és Lengyelországot vádolta kegyetlenkedéssel. Ugyanakkor az RT Ukrajnáról állította, hogy Donbaszból fegyvereket szállít a lengyel–fehérorosz határon rekedt migránsoknak.

Véleményem szerint a határkonfliktus legvalószínűbb célja a 2020-as fehéroroszországi választások után alkalmazott állami önkényuralmi elnyomás ellenében meghozott nyugati szankciók és bírálatok viszonzása volt, egyfajta nyomásgyakorlásra és destabilizálásra irányuló hibrid művelet részeként. Ugyanakkor az események eskalációja egyúttal lehetőséget adott a nemzetközi közvélemény figyelmének elterelésével az orosz és a fehérorosz vezetés számára az orosz csapatok ukrainai műveleteihez való előkészületeinek végrehajtására is, hiszen a nemzetközi figyelem a konfliktus megoldása (2021 novembere) és az erőszak kirobbanása (2022. február 24-e) közti időszakban sikeresen vonódott el, amit a kulcsszavakra való keresésekről rendelkezésre álló nemzetközi statisztikák is alátámasztanak. Azonban a 2021-es lengyel–fehérorosz határ- és migrációs konfliktus lefolyásától a Fehéroroszországba az ukrainai támadó hadműveletekben ténylegesen részt vevő orosz erők megérkezéséig eltelt időintervallumból következtetve a megtévesztést inkább közvetett előkészítésként alkalmazták az Ukrajnával szemben érdekelt felek.

Azonban közvetlenül az ukrán–orosz háború előtt a támadni készülő felek stratégiai kommunikációs narratívájában megtévesztő jelleggel, valószínűleg a tényleges cselekvési tervük elfedése érdekében kiemelt szerep jutott a 2022. február 24-én megindított orosz „különleges katonai műveletet” körülbelül három hónappal megelőző, a lengyel–fehérorosz határszakaszon lezajlott eseménysorozatnak, hiszen a későbbiekben a támadás három fő iránya közül a kijevi hadászati-hadműveleti irány erejét adó, eredetileg a *Union Resolve 2022* nevű orosz–fehérorosz hadgyakorlatra vezényelt egységek gyakorlatozásának céljairól és okairól szóló kommunikációs magyarázatokban jelentős szerep jutott a korábbi határválságnak.

Így a határ- és migrációs konfliktus rendezése után tartott orosz–fehérorosz hadgyakorlat bejelentése, majd a befejezéséről folytatott vita a globális sajtóban jó példa lehet arra, hogyan működik a megtévesztés az internet korában, a valós idejű hírközlés idején.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adams, Paul: *How Belarus is helping 'tourists' break into the EU*. BBC News. 22. 10. 2021. <https://www.bbc.com/news/world-58952867>
- *Belarus accused of 'shocking' brutality against migrants*. RT News. 20. 12. 2021. <https://www.rt.com/russia/543773-brutality-belarus-polish-border-evidence/>
- *Belarus border crisis is a 'distraction,' US claims*. RT News. 15. 11. 2021. <https://www.rt.com/russia/540280-blinken-russia-ukraine-refugees/>
- *Border between Germany & Poland could COLLAPSE amid rise in refugees from Middle East crossing through Belarus, Berlin police warn*. RT News. 19. 10. 2021. <https://www.rt.com/russia/537890-border-germany-poland-refugees-collapse/>
- Fehéroroszországgal és Ukrajnával kapcsolatos médiafigyelem alakulása 2021-ben világszerte: <https://trends.google.com/trends/explore?date=2021-01-01%202021-12-31&gprop=news&q=belarus,ukraine>
- Giannopoulos, Georgios et al. (szerk.): *The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, 11.
- Haig Zsolt: *Információs műveletek a kibertérben*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 151–152.
- Hidrén, Rasmus: *Calibrating the Compass: Hybrid threats and the EU's Strategic Compass*. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 2021.
- Hodge, Nathan et al.: *Russia and Belarus hold joint military exercises as diplomatic talks ramp back up*. CNN International. 02. 02. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/02/10/europe/ukraine-russia-news-thursday-military-exercises-intl/index.html>
- Jakusné Harnos Éva: *A migráció előrejelzése és megvalósulásának ábrázolása az angol nyelvű sajtóban*. Mediterrán Világ, 33–34. szám, 2015, 10–19.
- Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/4., 31–33.
- Kojala, Linas: *What's causing the crisis on the Belarus-Lithuania border?* CNN International. 21. 08. 2021. <https://edition.cnn.com/2021/08/21/opinions/linas-kojala-belarus-migration-op-ed/index.html>
- Krippendorff, Klaus: *A tartalomelemzés módszertanának alapjai*. Balassi Kiadó, Budapest, 1995.
- *Lithuania votes to curb influx of migrants from Belarus*. BBC News. 13. 07. 2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-57830158>
- *Migrants on Belarus/Poland border could be getting GUNS from Ukraine – latest Lukashenko claim*. RT News. 11. 10. 2021. <https://www.rt.com/russia/539983-lukashenko-migrants-get-guns-ukraine/>
- *Poland 'illegally' refused entry to asylum seekers at border with Belarus, stranding them without food, water & shelter – Amnesty*. RT News. 30. 09. 2021. <https://www.rt.com/russia/536241-afghan-migrants-poland-blocking/>
- *Poland's PM issues demand to NATO over standoff with Belarus*. RT News. 14. 11. 2021. <https://www.rt.com/news/540259-poland-concrete-actions-nato-border/>
- *Polish president gives green-light for new wall on border with Belarus in bid to beat back flow of refugees & illegal migrants*. RT News. 03. 11. 2021. <https://www.rt.com/russia/539256-poland-new-wall-border-belarus/>
- Qiao Liang – Wang Xiangsui: *Unrestricted Warfare: Two Air Force Senior Colonels on Scenarios for War and the Operational Art in an Era of Globalization*. PLA Literature and Arts Publishing House, 1999.

- *Russian troop movement into Belarus shows Moscow could launch attack on Ukraine 'at any point'* – State Department. RT News. 19. 01. 2022. <https://www.rt.com/russia/546515-joint-exercises-invasion-ukraine/>
- Said-Moorhouse, Lauren et al.: *Migrants face hypothermia and broken bones in freezing forests as Poland-Belarus crisis deepens*. CNN International. 10. 10. 2021. <https://edition.cnn.com/2021/11/10/europe/poland-belarus-border-migrant-crisis-wednesday-intl/index.html>
- Szenes Zoltán: *Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek*. In: Finszter Géza – Sabjanics István (szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században*. Budapest. Dialóg Campus Kiadó, 2017, 69.
- Szőke Diána: A NATO válasza a hibrid hadviselésre. *Honvédségi Szemle*, 147. évf. 2019/4., 3–16.
- *UN condemns use of asylum seekers as 'political pawns'*. RT News. 09. 11. 2021. <https://www.rt.com/russia/539764-un-asylum-seekers-political-pawns/>
- Vernon, Will – Nevett, Joshua: *Poland-Belarus crisis: The lives caught in a stalemate*. BBC News. 11. 11. 2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-59253376>
- Walsh, Nick Paton: *Belarus flooding the European Union with migrants, taking a page out of Putin's playbook*. CNN International. 21. 08. 2021. <https://edition.cnn.com/2021/08/13/europe/belarus-lithuania-border-migrants-eu-cmd-intl/index.html>

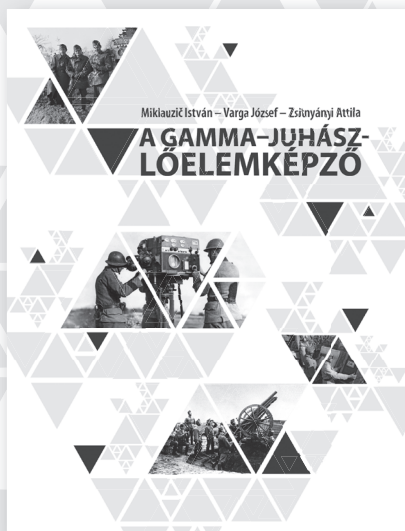
A Gamma–Juhász-lőelemképző

A magyar innováció nem szűkölködik nagyszerű eredményekben.

A Gamma–Juhász-lőelemképző olyan időszakban született, amely korántsem volt ideális, mégis az alkotó energiák olyan együttállásának eredménye lett ez a készülék, amikor találkozott az alkotó elme (Juhász István, a zseniális mérnök), a hadiipari háttér (a korát megelőző Gamma és annak alkotó szellemisége) és egy páratlan találmány (Gamma–Juhász-lőelemképző), hogy örökre beírja magát a magyar haditechnikai fejlesztések történelmébe.

Szerzők: Miklauzic István, Varga József, Zsitnyáni Attila
Megjelenés éve: 2022
keménytáblás
260 oldal

6300 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Filler utca 14.) vásárolható meg.

Porkoláb Imre dandártábornok – Dávid Ferenc:

INNOVÁCIÓS ERŐ: FELFORGATÓ TECHNOLÓGIAI MEGOLDÁSOK ÚJSZERŰ ALKALMAZÁSA AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚBAN¹

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.6

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a technológia és az innováció orosz–ukrán háborúra gyakorolt hatását vizsgálja az orosz támadást követő tapasztalatok alapján. Kezdetben úgy tűnt, hogy Ukrajna esélytelen Oroszország túlsúlyával szemben, de a nyugati technológiai újdonságok alkalmazása és integrációja nem várt előnyhöz juttatta a védőket. Az ukrán hadsereg a felforgató technológiai megoldások hatékony átvételével és alkalmazásával nemcsak az ellenfelet, de támogatóit is meglepte. Ezzel párhuzamosan az ukrán katonai vezetés decentralizált és a kezdeményezést bátorító vezetési modellt alkalmazott, ami lehetővé tette a gyors alkalmazkodást és az önálló feladatvégrehajtást a hadszíntéren. A tanulmány kiemeli, hogy bár az innováció és a technológiai fejlesztések fontosak, azok önmagukban nem elegendők a stratégiai győzelem eléréséhez. A hagyományos fegyverrendszerek továbbra is meghatározók maradnak a háborús konfliktusokban, de az új technológiai megoldások alkalmazása hozzájárul a sikeres hadviseléshez. Az ukrán tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a fegyveres konfliktusok egyre inkább az emberi és gépi együttműködésre, a forradalmi technológiai innovációra és az adatokra támaszkodnak majd.

KULCSSZAVAK: orosz–ukrán háború, védelmi innováció, kettős felhasználású termékek és technológiák

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Dr. Porkoláb Imre dandártábornok, a Honvédelmi Minisztérium védelmi innovációért felelős miniszteri biztosa, a NATO DIANA innovációs hálózat igazgatótanácsának elnökhelyettese (ORCID: 0000-0003-1407-0678; MTMT: 10047876)
- ▶ Dávid Ferenc, a Technológiai Transzfer Intézet főtanácsadója és tudományos munkatársa, a Kooperatív Technológiák Nemzeti Laboratórium tudományos munkatársa (ORCID: 0000-0003-0570-2899; MTMT: 10021299)

BEVEZETÉS

A technológia és az innováció jelentős befolyást gyakorolnak az orosz–ukrán háborúra. Nemcsak a fegyveres konfliktus lefolyásában, de a visszaszerzett területek újjáépítésében és a szolgáltatások helyreállításában is jelentőséggel bírnak.²

¹ A 2022-2.1.1-NL-2022-00012 számú „Kooperatív Technológiák Nemzeti Laboratórium” projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási és Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Nemzeti Laboratóriumok pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² Jason McGee-Abe: One Year on: 10 Technologies Used in the War in Ukraine. TechInformed, 24. 02. 2023. <https://techinformed.com/one-year-on-10-technologies-used-in-the-war-in-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 04.)

Amikor az orosz támadás 2022 februárjában megindult, kevesen bíztak Ukrajna túlélésében. Oroszország több mint kétszer nagyobb haderővel és közel tízszer nagyobb védelmi költségvetéssel rendelkezett, ezért általános vélekedés volt, hogy Kijev egy-két héten belül elesik.³ Abban, hogy az események másként alakultak, egy terület meghatározó szerepet játszott: a technológia és ezzel összefüggésben egy adott ország innovációs képessége. Más megfogalmazásban, de hasonló tartalommal: a feltörekvő, felforgató (idegen kifejezéssel diszruptív) technológiai megoldások és az emberi képesség szinergiája.⁴

Az innováció az új technológiák feltalálására, elfogadására és adaptálására való képességet jelenti.⁵ Jelentősége, hogy a feltörekvő és felforgató technológiai fejlesztések – amilyen például a fejlett számítástechnikai megoldások, az adattudomány, a mesterséges intelligencia, az autonóm járművek és a robotika, a hiperszonikus eszközök, űrtechnológiai megoldások vagy a biotechnológia –⁶ megváltoztatják az egyes államok geopolitikai meghatározottságáról alkotott elméleteinket,⁷ illetve hadművelleti és hadászati szempontból is növelhetik egy nemzet versenyképességét és győzelmi esélyeit.⁸

Cikkünk célja azt vizsgálni, hogyan került Ukrajna a technológiai újdonságok átvételének képességével és az innovatív megoldások alkalmazásával az orosz megszállással szemben előnyösebb helyzetbe. Arra hívjuk fel a figyelmet: a háború kezdeti szakaszában alapvető különbség volt, hogy Ukrajna leleményesebben integrálta a feltörekvő, többnyire kettős és polgári felhasználási célú fejlett nyugati termékeket és technológiákat.⁹ Ezzel szemben Oroszország nem volt képes, vagy nem volt hajlandó technológiai újdonságai széles körű alkalmazására az ukrán hadszíntéren.¹⁰

³ Faine Greenwood: The Drone War in Ukraine Is Cheap, Deadly and Made in China. Foreign Policy. Foreign Policy, 16. 02. 2023. <https://foreignpolicy.com/2023/02/16/ukraine-russia-war-drone-warfare-china/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.); SIPRI: Trends in World Military Expenditure, 2022. SIPRI Fact Sheet, 04. 2023., 9–11. https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-04/2304_fs_milex_2022.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 05. 12.)

⁴ Lásd Zdzisław Śliwa: The Synergy Between Technology and Soldiers in Warfare – The Russian Armed Forces Image During the War in Ukraine. Wiedza Obronna, CCLXXXII. évf. 2022/4., 53.

⁵ Eric Schmidt: Innovation Power. Why Technology Will Define the Future of Geopolitics. Foreign Affairs, CII. évf. 2023/3–4., 40.; lásd még: Śliwa: i. m. 55.; Porkoláb Imre et al.: Modernizáció és Innováció (1). Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021/2., 14–26. http://real.mtak.hu/126175/1/HSZ_2021_149_2_Porkolab_Imre.pdf; Porkoláb Imre et al.: Modernizáció és Innováció (2). Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021/3., 3–12. <http://real.mtak.hu/127224/1/PorkolabImreHennelSandorHegedusErno.pdf> (Letöltések időpontja: 2023. 04. 20.)

⁶ Lásd Njall Trausti Fridbertsson: Technological Innovation for Future Warfare. Science and Technology Committee, Sub-Committee on Technology Trends and Security, 20. 11. 2022., 5–8. <https://www.nato-pa.int/document/2022-future-warfare-report-fridbertsson-025-stctts> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 20.); vagy Kelley M. Saylor: Emerging Military Technologies: Background and Issues for Congress. Congressional Research Service, 01. 11. 2022., 2. <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R46458.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 20.)

⁷ Amy Zegart: Open Secrets. Ukraine and the Next Intelligence Revolution. Foreign Affairs, CII. évf. 2023/1–2., 56–57.

⁸ Porkoláb Imre et al.: Az innováció fókuszú digitális fejlesztésen alapuló stratégia. Hadtudomány, XXXI. évf. 2021/3., 11–22. http://real.mtak.hu/136238/1/011-022_Porkolab_tsai_2021-3.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 03. 25.)

⁹ Az ún. „kettős felhasználású” alatt a polgári és katonai célokra egyaránt használható, vagy egymással kapcsolatban álló technológiai megoldásokat értjük. Lásd bővebben: Perano 1997, 5–6.

¹⁰ Vonatkozó megállapításokat lásd még Donatas Palavenis: The Usage of Emerging Disruptive Technologies by the Russian Armed Forces in the Ukrainian War. Air Land Sea Application Center, 01. 10. 2022., 2–3. <https://www.alsa.mil/News/Article/3170285/the-use-of-emerging-disruptive-technologies-by-the-russian-armed-forces-in-the/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 20.); Śliwa: i. m. 57–59.; Az ukrán háború kezdeti tapasztalatai alapján az orosz hadiipar érezhetően nem képes fejlett haditechnikai eszközök előállítására nyugati technológiai termékek nélkül, és ezen iránti, fehérórosz vagy kínai támogatással sem fog tudni érdemben változtatni.

Természetesen a technológia gyors és sikeres alkalmazásáról szóló hivatalos ukrán jelentéseket is kritikával kell kezelni. Egyrészt az elérhető információ hiányos, másrészt hiteles és ellenőrizhető eredményességi mutatókkal sem rendelkezhetünk. Nem vitatjuk, hogy az ukrán hadszíntéren továbbra is a hagyományos eszközök dominálnak,¹¹ de állítjuk, hogy az ukrán haderő jártassága a fejlett fegyverrendszerek és új technológiai megoldások integrálásában nem csak az ellenfelet, de a partnereit és a támogatóit is meglepte.

Azt a következtetést is levonhatjuk, hogy a feltörekvő és felforgató technológiák használata még valódi stratégiai versenyelőnyt nem biztosít ebben a háborúban, hiszen a hagyományos fegyverrendszerek szerepe meghatározó, és a hadviselő felek küszködnek azzal, hogy a hadszíntéri technológiai fölényt győzelemre váltsák. Vagyis az újszerű, olcsó és hatékony innovatív megoldások önmagukban nem pótolják a hadviselés hosszú távú gazdasági költségeit, valamint az ezzel együtt járó politikai és társadalmi következményeket. Az Egyesült Államok geopolitikai megfontolásokból biztosítja – és a közeljövőben is biztosítani fogja – Ukrajna utánpótlását és szövetségi szintű összefogással gondoskodik a fegyverek rendelkezésre bocsátásáról. Szemben két évtized iraki és afganisztáni szerepvállalásával, az orosz–ukrán háború néhány hónapja felhívta a figyelmet a megfogyatkozott amerikai és európai fegyverkészletekre és az utánpótlásukhoz szükséges ellátási láncok sérülékenységére.¹²

Az ukrainai tapasztalatok azonban betekintést engednek a közeljövőbe, ahol a fegyveres konfliktusokat egyre inkább emberek és gépek szorosabb együttműködésével fogják megvívni,¹³ és a stratégiai versenyelőny egyre meghatározóbb szereplője lesz a forradalmi technológiai innováció és az adat.¹⁴

Éppen ezért cikkünkben megvizsgáljuk, hogy a kibertérben, az űrképességek alkalmazásában, a kommunikációban, illetve a mesterséges intelligenciával támogatott autonóm eszközök használatában milyen újszerű módszereket alkalmaztak, és azok hogyan befolyásolták a műveleteket.

Bár elsősorban technológiai megközelítést alkalmazunk, de szeretnénk arra rávilágítani, hogy a modern high-tech technológia rendkívül gyors bevetése egy haderőben szemléletmódbeli eltérést eredményez. Megfigyelhetjük, hogy az egyik oldalon ott vannak az orosz parancsnoki dinoszauruszok, akik vakon követik azt a tervet, amely már a konfliktus első napjaiban kudarcot vallott. A másik oldalon pedig ott van az Ukrán Fegyveres Erők vezetése, amely segített kiépíteni egy decentralizált, bizalomalapú, mozgékony hadviselési szemléletmódot.¹⁵ Az orosz vezetési modell az autokratikus vezetési elveket követve merev, felülről lefelé irányuló, a frontvonalon kialakult helyzetet nem ismerő, ezért nem hajlandó vagy

¹¹ Fridbertsson: i. m. 4.; Palavenis: i. m. 7.

¹² Jacquelyn Schneider: Does Technology Wins Wars? The U.S. Military Needs Low-Cost Innovation – Not Big-Ticket Boondoggles. Foreign Affairs, CII. évf. 03. 03. 2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/does-technology-win-wars> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 04.); Schmidt: i. m. 43–44.; Margarita Konaev – Owen J. Daniels: Agile Ukraine, Lumbering Russia. The Promise and Limits of Military Adoption. Foreign Affairs, 28. 03. 2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/russia-ukraine-war-lumbering-agile> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 08.)

¹³ Porkoláb Imre: Szervezeti innováció a Magyar Honvédségben: az ember-gép szimbiózisa a stratégiaelméletek tükrében. Haditechnika, LIII. évf. 2019/1., 2–8. http://real.mtak.hu/98523/1/HT_2019-1_cikk-01.pdf; Porkoláb Imre: Az innováció hatása a hadviselésre. Hadtudomány, XXVI. évf. 2016/1–2., 19–28. https://www.mhht.eu/hadtudomany/2016/1-2/Hadtudomany_2016_1-2__netre.21-30.pdf (Letöltések időpontja: 2023. 03. 25.)

¹⁴ Śliwa: i. m. 55.; Fridbertsson: i. m. 3., 5.; Zegart: i. m. 56–57., 63.

¹⁵ David M. Herszenhorn – Paul McLeary: Ukraine's 'iron general' is a hero, but he's no star. Politico, 04. 08. 2022. <https://www.politico.com/news/2022/04/08/ukraines-iron-general-zaluzhnyy-00023901> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 01.)

nem képes megújulni. Ezzel szemben az ukrán vezetők lehetővé tették a kisebb alegységek parancsnokai számára a decentralizált végrehajtást és az önálló gondolkodást, ami biztosítja számukra, hogy jobban alkalmazkodjanak a kialakult helyzethez és kezdeményezően reagáljanak. Ez valójában a küldetésalapú vezetési modell modern, digitális változata.

KIBERTÉR ÉS KRITIKUS INFRASTRUKTÚRA

Az orosz–ukrán konfliktusban elemi jelentősége volt a kibertámadásoknak és a velük szemben fogantatott ellenintézkedéseknek. (Bár az eseményeket gyakran illették az első „kiber-világháború” kifejezéssel, a túlzó fogalmak használata kerülendő, miközben megállapítható, hogy a támadással egy időben a virtuális térben zajló események sebességükben és kiterjedésükben példátlan hatást gyakoroltak.¹⁶ 2022 februárjában a fizikai térben megindult orosz megszállást órákkal megelőzte a virtuális térben indított szolgáltatásmegtagadással és az információs rendszerek leállításával együtt járó terheléses támadássorozat,¹⁷ amit orosz kiberfegyverek alkalmazása követett. A Microsoft által is beazonosított rosszindulatú programokat¹⁸ az ukrán internetes hálózat és a kormányzati vezetési-irányítási rendszer megbénítására használták.¹⁹ Az azonnali ellenlépések részeként került sor Ukrajna digitális infrastruktúrájának felhőszolgáltatásba történő áthelyezésére, amelyhez európai adatközpontok nyújtottak hátteret.²⁰

Az orosz behatolás és károkozás Ukrajnán kívül legalább 42 ország 128 szervezetét érintette,²¹ minek részeként a Viasat vállalat által üzemeltetett nagyteljesítményű KA-SAT geostacionárius távközlési műhold szolgáltatása részlegesen megszakadt.²² Ukrajna támogatásában, digitális infrastruktúrájának helyreállításában, rendszerei ellenálló képességének erősítésében és titkosításának felépítésében nyugati technológiai vállalatok játszottak szerepet.²³ A Cloudflare például már az orosz megszállás előtt felfigyelt a fokozódó DDoS

¹⁶ Lásd például: McGee-Abe: i. m., Kenneth R. Rosen: The Man at the Center of the New Cyber World War. Politico, 14. 07. 2022. <https://www.politico.com/news/magazine/2022/07/14/russia-cyberattacks-ukraine-cyber-security-00045486> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 15.)

¹⁷ DDoS (Distributed Denial of Service) mint elosztott szolgáltatásmegtagadással járó támadások, amelyek a hálózati szolgáltatások és rendszerek erőforrásait túlterheléssel igyekeznek kimeríteni és megbénítani.

¹⁸ Lásd például: FoxBlade, Lasainraw (másnéven: IsaacWiper), DesertBlade, FiberLake, SonicVote, CaddyWiper stb.; Special Report: Ukraine. An overview of Russia's cyberattack activity in Ukraine. Microsoft, 27. 04. 2022., 19–12. <https://query.prod.cms.rt.microsoft.com/cms/api/am/binary/RE4Vwwd> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 08.)

¹⁹ Special Report, Ukraine... i. m. 19–12.; Nem egyértelmű, hogy Oroszország visszatartja-e hatékonyabb kiberfegyvereit, vagy ez irányú képessége és eszközei túlértékeltek bizonyultak. Fridbertsson: i. m. 4.

²⁰ Special Report, Ukraine... i. m. 19.; McGee-Abe: i. m.

²¹ Defending Ukraine: Early Lessons from the Cyber War. Microsoft, 22. 06. 2022., 10–11. <https://query.prod.cms.rt.microsoft.com/cms/api/am/binary/RE50KOK> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 08.)

²² KA-SAT Network cyber attack overview. Viasat, 30. 03. 2022. <https://news.viasat.com/blog/corporate/ka-sat-network-cyber-attack-overview> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 12.). A támadást követő kárenyhítés néhány órán, a rendszer teljes stabilizálása néhány napon belül megtörtént.

²³ Fridbertsson: i. m. 4.

támadásokra, majd az ukrán kormányzati és távközlési rendszer működtetésének folyamatos biztosítása érdekében ingyenes hozzáférést biztosított szolgáltatásaihoz.²⁴

Kiemelendő, hogy a fizikai és a virtuális térben történő károkozás egymással párhuzamosan és összefüggésben zajlott.²⁵ Egyrészt, az ukrán RETN²⁶ tájékoztatása szerint 2022 októberéig az ukrán üvegszálalás optikai hálózat 22%-a megsérült és folyamatosan javításra szorult,²⁷ másrészt 2022 augusztusa óta az orosz légi- és rakétatámadásokkal egy időben megnőtt a kibertérből érkező azon rosszindulatú támadások száma, amelyek a kereső-kutató és egészségügyi szolgáltatást vagy életfontosságú utánpótlást – így különösen élelmiszert, ivóvizet, gyógyszert – biztosító szervezetek ellen irányultak.²⁸

MŰHOLDOK ÉS KOMMUNIKÁCIÓ

Ukrajna speciális kommunikációs és információvédelmi szolgálata²⁹ szerint 2022 októberéig megközelítőleg 4000 átvíróállomás, 60 000 km optikai kábelvonal és 18 műsorszóró állomás sérült vagy semmisült meg.³⁰ Szorongatott helyzetében Ukrajna a SpaceX-hez intézett közvetlen felhívást követően a vállalat ingyenesen hozzáférhetővé tette a Starlink műholdas internethálózatot,³¹ ezzel az infrastruktúra pusztulása ellenére is fennmaradt az ukrán polgári (és katonai) kommunikáció.³²

A SpaceX által biztosított szolgáltatás³³ révén 4000 műhold támogatásával és napjainkig több mint 42 000 földi egység átadásával sikerült fenntartani az állampolgárok internetelérését, illetve támogatni az ország védelmi koordinációját.³⁴ Védelmi szempontból a problémát az jelentette, hogy a technológiai vállalat nem támogatta a műholdas internetszolgáltatás

²⁴ John Graham-Cumming: Internet traffic patterns in Ukraine since February 21, 2022. The Cloudflare Blog, 04. 03. 2022. <https://blog.cloudflare.com/internet-traffic-patterns-in-ukraine-since-february-21-2022/> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 14.); Matthew Prince: Steps we've taken around Cloudflare's services in Ukraine, Belarus, and Russia. <https://blog.cloudflare.com/steps-taken-around-cloudflares-services-in-ukraine-belarus-and-russia/> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 12.); Lásd még: a Cloudflare Project Galileo kezdeményezést, ami térítésmentesen biztosítja a DDoS és más kibertámadások által veszélyeztetett, de közérdekre számot tartó csoportok biztonságát. 2022 februárja óta 81 ukrán, többségében veszélyhelyzetek elhárításában közreműködő szervezet csatlakozhatott az ingyenes szolgáltatáshoz. <https://www.cloudflare.com/galileo/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 24.)

²⁵ Special Report: Ukraine... i. m. 3–4.; Defending Ukraine... i. m. 7–9.

²⁶ Az Egyesült Királyságban bejegyzett RETN kapacitás-, adatátviteli és IP alapú telekommunikációs szolgáltatásokat kínál Európában és Ázsiában, így Ukrajnában és Oroszországban egyaránt. Lásd: <https://www.retn.net> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 10.)

²⁷ McGee-Abe: i. m.; ITU (International Telecommunication Union): Interim assessment on damages to telecommunication infrastructure and resilience of the ICT ecosystem in Ukraine. 2022.

²⁸ Jocelyn Woolbright: Nine years of Project Galileo and how the last year has changed it. Cloudflare, 05. 05. 2023. <https://blog.cloudflare.com/nine-years-of-project-galileo-and-how-the-last-year-has-changed-it/> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 12.)

²⁹ Lásd mint: <https://cip.gov.ua>; valamint: <https://cip.gov.ua/en/news/u-bukharesti-trivaye-povnovazhna-konferenciya-mizhnarodnogo-soyuzu-elektrozv-yazku-mse> (Letöltések időpontja: 2023. 05. 12.)

³⁰ Romina Bandura – Janina Staguhn: Digital Will Drive Ukraine's Modernization. CSIS Center for Strategic and International Studies, 2023, 2.

³¹ Konaev–Daniels: i. m.

³² Schmidt: i. m. 40.

³³ Lásd: <https://www.starlink.com> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 10.)

³⁴ Stephen Clark: SpaceX rockets past 4,000 Starlink satellites in orbit with another launch. Spaceflight Now, 04. 05. 2023. <https://spaceflightnow.com/2023/05/04/falcon-9-starlink-5-6-coverage/> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 12.); lásd még: <https://planet4589.org/space/con/star/stats.html> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 10.)

támadó célokra történő alkalmazását, de Ukrajna ezt a kitélt nem tartotta be.³⁵ Az ingyenesen biztosított szolgáltatás fenntartása is rendkívül költségesnek bizonyult, ezáltal Ukrajna csak amerikai kormányzati támogatással képes igénybe venni a szolgáltatást.³⁶

A vállalatok tulajdonában lévő kereskedelmi műholdak is az orosz–ukrán háború fontos szereplőivé váltak. A műholdképek széles körű felhasználása³⁷ nem volt újdonság, viszont a gyors elérhetőség és lefedettség, amelyet a magánszektorban az elmúlt évtizedben tapasztalt exponenciális növekedése okozott, kritikussá vált.³⁸ A kereskedelmi műholdhálózat használatának előnye, hogy – szemben az állami tulajdonban álló rendszerek által készített és gyakran minősített adatként kezelt felvételekkel – a szolgáltatásalapú adatmegosztási gyakorlat lényegesen megkönnyítette és meggyorsította a hozzáférést a katonai döntéshozatal számára nélkülözhetetlen információhoz.³⁹ Bár a vállalatok által használt technológia kevésbé fejlett, a szolgáltatás minősége folyamatosan javul és alkalmassá válik állandó megfigyelésre.⁴⁰

Az Ukrajna melletti összefogás az orosz katonai előkészületek és műveletek közösségi szintű követésére és elemzésére is kiterjedt. Az orosz támadást követően Ukrajna nyolc kereskedelmi műholdvállalattól kért és kapott segítséget, például amerikai vállalatok támogatásával és kormányzati segítséggel a katonai események első két hetében több mint 40 millió négyzetkilométerre vonatkozóan kapott adatokat.⁴¹ Az elektrooptikai képalkotásban jártas amerikai Maxar Technologies, a Planet⁴² és a BlackSky vállalatokat a kezdetektől bevonták az együttműködésbe,⁴³ továbbá kiemelendő a Microsoft⁴⁴ és a Capella Space⁴⁵ támogatása is.⁴⁶

Azt is érdemes megemlíteni, hogy kutatók és szakértők elemezték a műholdfelvételeket és a napi eseményeket, amit a közösségi médiában is közzétettek. A Stanford Egyetem hallgatóinak önkéntesekből álló csoportja például az ENSZ számára az orosz haderő által

³⁵ Elon Musk érvelése szerint: „[a] Starlink Ukrajna kommunikációs gerince, kiváltképpen a fronton, ahol szinte a teljes internetkapcsolat megsemmisült. De nem fogjuk lehetővé tenni a konfliktus eszkalációját.” <https://twitter.com/elonmusk/status/1624876021433368578?s=20&t=wopoRNO-GT7YDAmSTfDFLQ> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 20.). Lásd még: Amritha Jayanti: Starlink and the Russia-Ukraine War: A Case of Commercial Technology and Public Purpose? Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, 09. 03. 2023. <https://www.belfercenter.org/publication/starlink-and-russia-ukraine-war-case-commercial-technology-and-public-purpose> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 24.)

³⁶ McGee-Abe: i. m.; Alex Marquardt: Exclusive: Musk's SpaceX says it can no longer pay for critical satellite services in Ukraine, asks Pentagon to pick up the tab. CNN Politics, 14. 10. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/10/13/politics/elon-musk-spacex-starlink-ukraine/index.html> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 14.)

³⁷ Fridbertsson: i. m. 4.

³⁸ UCS Satellite Database. <https://www.ucsusa.org/resources/satellite-database> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 14.)

³⁹ Mariel Borowitz: War in Ukraine highlights importance of private satellite companies. Astronomy Online, 16. 08. 2022. <https://www.astronomy.com/science/war-in-ukraine-highlights-importance-of-private-satellite-companies/> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 22.)

⁴⁰ Zegart: i. m. 58., 60.

⁴¹ Borowitz: i. m.

⁴² Lásd például: Planet Labs PBC: Global Heritage Fund Leveraging Planet SkySat to Protect The Cultural Fabric of Ukraine. Planet Labs PBC, 18. 08. 2022. <https://www.planet.com/pulse/global-heritage-fund-leveraging-planet-skysat-to-protect-the-cultural-fabric-of-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 25.)

⁴³ Courtney Albion: Intelligence agencies accelerate use of commercial space imagery to support Ukraine. Defense News Online, 06. 04. 2022. <https://www.defensenews.com/battlefield-tech/space/2022/04/06/intelligence-agencies-accelerate-use-of-commercial-space-imagery-to-support-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 15.)

⁴⁴ Special Report: Ukraine... i. m. 16.

⁴⁵ <https://www.capellaspace.com> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 12.)

⁴⁶ Konaev–Daniels: i. m.

Ukrajnában elkövetett atrocitásokról készített jelentést, melynek során kereskedelmi műholdak hő- és elektrooptikai felvételeit, TikTok videókat, geolokációs alkalmazásokat és egyéb eszközöket használtak.⁴⁷ Megemlítendő az amerikai Háborús Tanulmányok Intézete is,⁴⁸ amely interaktív térképet készített az ukrain hadszínterről, amelyhez katonai szakértők, elemzők és kutatók támogatásával nyílt forrású és nem minősített elsődleges forrásokat használtak fel.⁴⁹

KÖZÖSSÉGI MÉDIA ÉS INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM

A közösségi média, valamint a nyílt forrású információ, ahol vékony a határ a tömeg bölcsesége és a csöcselék ostobasága között, egyszerre áldás és átok az orosz–ukrán háborúban.⁵⁰ Az elmúlt években Ukrajna megkezdte az ország közigazgatási szolgáltatásainak digitalizálását, és 2019 augusztusában felállt az ukrán Digitális Transzformációs Minisztérium,⁵¹ majd 2020 februárjában elindult a Diia⁵² elnevezésű e-kormányzati szolgáltatás.⁵³ 2022 márciusában a háború hatására a kormányzati alkalmazás megújult és lehetőséget biztosított az országon belüli menekültek regisztrálására és nyilvántartására,⁵⁴ ellenséges járművekről és mozgásukról készült fényképek és filmfelvételek feltöltésére, geolokációs adatok megosztására, illetve lehetővé vált bármely gyanús személynek a hatóságok felé történő bejelentése.⁵⁵

Hasonló mobilalkalmazási megoldás a 2022 márciusában indult és a Diia azonosítási felületen keresztül elérhető eVorog,⁵⁶ amelynek segítségével jelenteni lehet bármely ellenséges tevékenységet.⁵⁷ 2022 márciusában lehetővé tették, hogy a felhasználók fénykép- és filmfelvételeket töltsenek fel, geolokációs adatokat osszanak meg, továbbá megjegyzéseket fűzzenek az általuk tapasztaltakhoz. A funkció 2022 áprilisban kibővült az orosz haderő által elkövetett háborús bűncselekményekkel kapcsolatos információgyűjtéssel és megosztásával, majd augusztustól lehetővé vált a hátrahagyott lőszer, akna, robbanóanyag stb. elhelyezkedésének bejelentése. Ezzel a megoldással minden, telekommunikációs eszközzel rendelkező és a megszállt területen élő ukrán lakos ellenállóvá válhatott a digitális térben,

⁴⁷ Zegart: i. m. 56.

⁴⁸ Interactive map: Russia's invasion of Ukraine. Institute for the Study of War. <https://www.understandingwar.org/interactive-map-russias-invasion-ukraine> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 05.)

⁴⁹ Zegart: i. m. 56.; Allison Puccioni: How to change the world from space. *Futuring Peace*, UN DPPA, 08. 07. 2021. <https://medium.com/futuring-peace/how-to-change-the-world-from-space-d4186e76da43> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 14.)

⁵⁰ Zegart: i. m. 63.

⁵¹ <https://thedigital.gov.ua> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 01.)

⁵² Az alkalmazás interfészként üzemel az ukrán lakosság és a kormányzat között, jelenleg több mint 18 millió regisztrált felhasználója van. Az e-kormányzati kezdeményezés mind internetes online felületen, mind mobilapplikáció formájában összesen 99 szolgáltatást kínál, amelyből 26 mobiltelefonos alkalmazáson keresztül is elérhető. A szolgáltatáson keresztül az állampolgárok lekérdezhetik az ingatlanl, gépjárművekkel, vállalkozásukkal kapcsolatos adataikat, megújíthatják engedélyeiket, parkolójegyet válthatnak, bejelenthetik az úthibákat stb. ITU: i. m. 22.

⁵³ Schmidt: i. m. 38., 40.

⁵⁴ ITU: i. m. 23.

⁵⁵ McGee-Abe: i. m.; Den Prystai: From Ukrainians to Ukrainians. 5 digital tools and products created to help in wartime. <https://war.ukraine.ua/articles/digital-tools-created-to-help-in-wartime/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 10.)

⁵⁶ Lásd mint: „eEllenség”; eVorog-bot link: https://t.me/evorog_bot (Letöltés időpontja: 2023. 05. 05.); StragEast: i. m. 9.

⁵⁷ Prystai: i. m.

miközben az általuk biztosított információt a katonai döntéshozatal és az ukrán hírszerzés és elhárítás hasznosította.⁵⁸

A különböző alkalmazások és a közösségi média tehát a nyílt forrású információszerzés, a propaganda, a dezinformáció és a pszichológiai műveletek színterévé vált. Minden részes fél igyekezett formálni a közvéleményt, téves információkat terjeszteni és manipulálni a valós narratívákat, valamint fenntartani az érdeklődést a virtuális térben és a közösségi médiában még akkor is, amikor az arcvonalak gyakorlatilag hónapokra megmerevedtek a 2022. téli és a 2023. tavaszi hónapokban.⁵⁹

A kommunikációt támogató mesterségesintelligencia-alkalmazások széles körben elérhetők, ezáltal egyre könnyebb komolyabb műszaki háttér nélkül hamis vagy hamisított tartalmú hang- vagy képfelvételt készíteni és terjeszteni. Az orosz fél eredményesen készített ún. „deepfake” kép- és hangfelvételeket, valamint teljes bizonytalanságot keltett az ukrainai eseményekkel kapcsolatos (ál)hírek gyártásán keresztül. Említésre érdemes a Volodimir Zelenszkij ukrán elnökről 2022 márciusában készített, az ukrán katonákat a fegyverek letételére és a harcok befejezésére felszólító videó-bejelentkezés.⁶⁰

AUTONÓM LÉGI ÉS SZÁRAZFÖLDI JÁRMŰVEK

Az orosz–ukrán háború kitörése óta mindkét oldalon megfigyelhető a katonai célra tervezett,⁶¹ vagy kereskedelmi forgalomban kapható távolról irányított, autonóm légi járművek és légi jármű-rendszerek széles körű alkalmazása.⁶²

A harcoló felek minden korábbinál több eszközt használtak, különösen felderítésre és megfigyelésre.⁶³ A média figyelmének középpontjába először a lézerirányítású levegő-föld rakétákkal felszerelt Bayraktar TB2 típusú katonai pilóta nélküli légi jármű került.⁶⁴ Ezt követően az ukrán fél kezdett el tömegesen kereskedelmi forgalomban kapható, rendkívül kedvező áron beszerezhető, kisméretű, pilóta nélküli légi járműveket, drónokat használni,⁶⁵ amelyek többsége okostelefonnal irányítható, nagyfelbontású kamerával szerelt piaci termék, és elsődlegesen megfigyelésre és felderítésre használták.⁶⁶ A technológiai és költséghatékonysági versenyt az olcsó termékek, kifejezetten a DJI vállalat Mavic 3 típusú drónja

⁵⁸ McGee–Abe: i. m.; Fridbertsson: i. m. 4.

⁵⁹ Greenwood: i. m.; Konaev–Daniels: i. m. A közleményben hivatkozott technológiai területek közötti kapcsolatot szemlélteti, hogy a kisméretű, kereskedelmi forgalomban elérhető pilóta nélküli légi járművek – drónok – PR és propaganda eszközzékké váltak a háborúban.

⁶⁰ C. Michael Horowitz et al.: A Force for the Future. A High. Reward, Low Risk Approach to AI Military Innovation. Foreign Affairs, CI. évf. 2022./05–06., 157–158.; Zegart: i. m. 61.

⁶¹ Adam Lowther – Mahbube K. Siddiki: Combat Drones in Ukraine. Air and Space Operations Review, I. évf. 2022/4., 4–11.

⁶² Az eltérő terminológiai meghatározásból és kategorizálásból (FAA/NATO) eredő következetlenséget elkerülendő a közlemény a hétköznapi szóhasználatban is elterjedt „drón” kifejezést a polgári felhasználásra tervezett és kereskedelmi forgalomban kapható, általában kisebb méretű és kevésbé összetett pilóta nélküli légi járművekre használja. Konaev–Daniels: i. m.

⁶³ McGee–Abe: i. m.; Greenwood: i. m.

⁶⁴ Konaev–Daniels: i. m.; Lowther–Siddiki: i. m. 5–6., 13.

⁶⁵ Palavenis: i. m. 3.; Greenwood: i. m.; Konaev–Daniels: i. m.

⁶⁶ McGee–Abe: i. m.

nyerte.⁶⁷ Bár a kínai beszállító hivatalosan nem értékesítette termékeit katonai felhasználás céljából, de nem tett ellenlépést a kialakult gyakorlattal szemben sem. (Ún. virtuális kerítéssel megakadályozhatná a kereskedelmi forgalomban kapható drónjainak a háborús övezetben történő használatát. A gyakorlatban a kínai DJI tudomással bírhat az eszközei katonai alkalmazásáról. A vállalat által kifejlesztett AeroScope rendszer segítségével megakadályozhatná a meg nem engedett használatot, de továbbra is szállít Oroszországba és Ukrajnával szomszédos országokba.)⁶⁸

Azt követően, hogy 2022 telén és 2023 tavaszán az ellenfélre mért tűzérési tűz- és rakétacsapások váltak meghatározóvá, mindkét fél kisméretű drónokkal javította a tűzcsapások pontosságát, nyújtott valós idejű tűztámogatást.⁶⁹ Bár a saját fejlesztésű ukrán, pilóta nélküli légi jármű ígérete nem valósult meg, közösségi csoportok – mint az ukrán Aerorozvidka⁷⁰ – körében komoly tudás halmozódott fel, ami a polgári felhasználási célú eszközök építésében, átépítésében és módosításában jelent meg a hadszíntéren.⁷¹

A különböző pilóta nélküli légi járművek elterjedésével mindkét fél hangsúlyt helyezett az ellenséges eszközök észlelésére és semlegesítésére. Az ellenfél parancsnoki és irányítási infrastruktúrájának bénítása érdekében Oroszország és Ukrajna is széles körben alkalmazott elektronikus hadviselési rendszereket a kommunikációs rendszerek, radarjelek és ellenséges érzékelőrendszerek megzavarására. Az orosz előny és eredményesség 2022-ben nem bizonyult kellően hatékornak, amikor mindkét fél folyamatos ellenintézkedésekkel próbált védekezni a hadszíntéren előforduló gyakoribb dróntípusokkal szemben.⁷²

MESTERSÉGES INTELLIGENCIA

A mesterséges intelligencia terjedésével mindkét fél használ algoritmusokat a nagy mennyiségű információ elemzéséhez és vizualizálásához. Az MI segítségével a valós hadszíntér leképezhető a virtuális térben, és támogatja a döntéshozatalt a közösségi médiából és a harcterről származó nyílt forrású adatok elemzésén keresztül.⁷³ A mesterséges intelligencia

⁶⁷ Az egyetlen nyilvánosan elérhető statisztika Faine Greenwood, pilóta nélküli repülőeszköz-szakértőtől származik, aki megközelítőleg 900 ellenőrzött nyílt forrású mintán keresztül vizsgálta meg az orosz és ukrán fél által használt dróntípusokat. A mintából 463 (az összes 59%-a) esetben a kínai DJI termékei kerültek beazonosításra, melyek közül a legnépszerűbbek a gyártó kisméretű, könnyen hordozható Mavic típusú drónjai voltak, míg a fennmaradó 41% típusösszetétele és származása heterogén összképet mutat. Lásd még Ukrajna ún. „drónhadsereg” kezdeményezését, melynek részeként megközelítőleg 1400 kereskedelmi forgalomban kapható eszköz került beszerzésre 2022 júliusáig az ukrán United24 által gyűjtött támogatások felhasználásával. Greenwood: i. m.

⁶⁸ Greenwood: i. m.

⁶⁹ Konaev–Daniels: i. m.; Mykhaylo Zabrodskyi et al.: Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022. RUSI, Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, London, 2022, 17.

⁷⁰ Az Aerorozvidka egy társadalmi, közösségi kezdeményezés, amely hálózatközpontú és technológiai képességével 2014 óta támogatja Ukrajna katonai erőfeszítéseit. A szervezetnek kulcsszerepe volt a nagy sajtóvisszhangra talált, Kijev felé tartó, elnyúló orosz járműoszlopok fokozatos megsemmisítésében. <https://aerorozvidka.ngo> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 12.)

⁷¹ Greenwood: i. m.

⁷² Greenwood: i. m.; Zabrodskyi et al.: i. m. 2–3. 2022 februárja és júliusa között az eszközök 90%-a elveszett, ezért alkalmazásuk során a feláldozhatóságot és költséghatékonyt kellett előnyben részesíteni. Egy 2022 novemberében készült összefoglaló elemzés szerint egy ukrán drón átlagosan három bevetést volt képes teljesíteni, mielőtt akár az adó és a vevő közötti kommunikáció megzavarásával, akár a kezelő semlegesítésével földre kényszerítették.

⁷³ Horowitz et al.: i. m. 157–158.

jelenleg is képes valós időben figyelmeztetni az ellenséges tevékenységre, alkalmas tömeges adatmennyiség elemzésére és automatikus feldolgozására, mintázatok beazonosítására.

Az orosz féllel szemben az ukrán haderő hatékonyan használta a mesterséges intelligenciát a hírszerzési, felderítési és más, sokszínű forrásból származó információ szintetizálása során. Ezzel felgyorsították a megfigyelés, a tájékozódás, a döntés és a cselekvés folyamatát. Bár elsősorban az emberi döntéshozatalt támogatták, de a technológia fejlődése túlmutat ezen: várhatóan bizonyos döntéseket – akár háborús körülmények között – a rendszer maga fog meghozni.

Az ukrán hírszerzés, felderítés és döntéshozatal támogatásába kezdetektől bekapcsolódtak a technológiai vállalatok. A rendelkezésükre bocsátott gépi tanulási technológia algoritmusai automatizálta a nem biztonságos orosz csatornákon továbbított kommunikáció elfogását, átírását, fordítását és elemzését.⁷⁴ Az ukrán Primer vállalat például módosította a kereskedelmi forgalomban elérhető mesterséges intelligencia kompatibilis hangátírási és fordítási szolgáltatását, mely alkalmassá vált az elfogott kommunikáció katonai jelentőséggel bíró részeinek szűrésére és feldolgozására.⁷⁵

A mesterséges intelligencia, valamint a kettős felhasználású termékek és technológiák sikere volt a Clearview AI arcfelismerő szolgáltatásának harctéri alkalmazása. Nagy sajtóvisszhangot keltett, amikor a közösségimédia-profiljukon elhelyezett fényképek segítségével azonosították az elesett orosz katonákat, majd értesítették hozzátartozóikat. 2022 márciusa óta és a vállalat önkéntes felajánlása alapján a Clearview AI széles technológiai támogatást nyújtott Ukrajnának, részt vettek a dezinformációval és az országba beszivárgó orosz diverzánsokkal szembeni fellépésben, az ellenőrzőpontokon átkelő és menekült személyek azonosításában, a családok újraegyesítésében, valamint a háborús bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozati munka támogatásában.⁷⁶

Említésre méltó még a Palantir Technologies tevékenysége is, amely a háború kitörése óta védelmi és újjáépítési feladatokban is szerepet vállalt Ukrajnában. Alex Karp vezérigazgató a technológiai nagyvállalatok vezetői közül elsőként találkozott az ukrán elnökkel, majd irodát is nyitottak Ukrajnában.⁷⁷ A Palantir adatfeldolgozó és vizualizációs szolgáltatása a hadszíntéren folyó események valós időben történő megjelenítését és a változások nyomon követését tette lehetővé⁷⁸ a vállalat által fejlesztett helyzetfelismerő rendszerben. Itt az orosz csapatok mozgására és elhelyezkedésére, a harcokban megsérült épületek és infrastruktúra kárainak felmérésére vonatkozó információkat rendszereztek.⁷⁹

⁷⁴ Konaev–Daniels: i. m.; Schmidt: i. m.

⁷⁵ McGee–Abe: i. m.

⁷⁶ McGee–Abe: i. m.; Hoan Ton-That, a vállalat alapítója és vezérigazgatója 2022. március elsején kereste meg az ukrán kormányt és ingyenesen ajánlotta fel szolgáltatását. A háború kitörésekor a ClearView AI adatbázisában megközelítőleg 2 millió fénykép volt elérhető az orosz közösségi média felhasználói közül. 2022 márciusa és júliusa között hét ukrán hatóság és több, mint 600 katona személy használta rendszeresen a platformot, melyen négy hónap alatt több, mint 60 000 keresést végeztek. Lásd <https://www.clearview.ai/ukraine> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 20.)

⁷⁷ Lásd Jeffrey Dastin: Ukraine is using Palantir's software for 'targeting,' CEO says. Reuters, 02. 02. 2023. <https://www.reuters.com/technology/ukraine-is-using-palantirs-software-targeting-ceo-says-2023-02-02/> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 12.)

⁷⁸ Lásd például: McGee–Abe: i. m.

⁷⁹ Lásd: <https://www.palantir.com/newsroom/media/> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 12.)

KÜLDETÉSALAPÚ VEZETÉS A HADSZÍNTÉREN

Összességében megállapítható, hogy bár a technológiai fölény rövid távon nem garantálta a hadászati szintű győzelmet, a hagyományos fegyverrendszerek mellett alkalmazott új technológiai megoldások betekintést engednek a jövő fegyveres konfliktusai megvívásának eszköztárába és módszereibe, amelyekkel kapcsolatban az alábbi következtetéseket lehet megfogalmazni:

- Meghatározó a polgári célú információ- és kommunikációtechnológiai rendszerek és pilóta nélküli légi járművek széles körű alkalmazása, valamint a mesterséges intelligencia által támogatott, jellemzően döntéshozatalban használt újszerű megoldások megjelenése.
- A kettős felhasználású termékek és technológiák egyre inkább elterjednek. A paradoxon egy ellentmondásból ered: a magánszektor vállalati vezetőinek olyan felelőssége van, amelyet nem akarnak viselni, miközben a kormányzati vezetők olyan képességeket szeretnének, amelyekkel nem rendelkeznek.
- Egymással párhuzamosan zajlik a hosszú távú kutatási és fejlesztési tervek – kormányzati támogatási mechanizmussal –, valamint a piaci alapú fejlesztések (alapvetően a kereskedelmi technológiai szektorhoz igazodva) megvalósítása, egyetlen közös innovációs ökoszisztémába integrálva.
- Folyamatosan rangsorolni kell a költséghatékony technológiákat, csökkenteni az ágazatot érintő adminisztratív terheket és kiadásokat. Úgy kell befektetni a védelmi ipari kapacitásfejlesztésbe, hogy közben a társadalom ellenálló képességét és innovációs erejét egyszerre támogassák.
- A konfliktusokat kibertámadások fogják előkészíteni és kísérni, így növelni kell az ellenálló képességet. A technológiai képességek fejlesztésével és az automatizálás növelésével csökkenteni lehet az emberi reakcióidőt és a humán erőforrás-igényes ágazat leterheltségét. A fizikai infrastruktúra sérülékenysége, a távközlési iparágban a vezeték nélküli hálózatok és felhőszolgáltatások jelentőségének növekedésére lehet számítani.
- A pilóta nélküli és távirányítású légi járművek jelenlegi szerepéről és jövőbeli jelentőségéről megoszlanak a vélemények. Egyes vélekedések szerint forradalmi változást generáló technológiai újítások, mások szerint csak megreformálták a modern hadviselésről alkotott elképzelésünket. A válasz félúton lehet a két álláspont között: az ukrainai tapasztalat segít megérteni a jelent és iránymutatással szolgál a jövő számára.
- A jövőben tömegesen alkalmazott pilóta nélküli légi járművek várhatóan továbbra is kisméretűek, költséghatékonyak és könnyen módosíthatók lesznek, miközben az ellenérdekű feleknek folyamatosan és kölcsönösen alkalmazkodniuk kell a technológiai fejlesztésekhez és az elektronikai hadviselés jelentette kihívásokhoz.
- Az additív gyártástechnológiának köszönhetően az alkalmazás helyén nyílt lehetőség az eszközök, valamint kézi- és páncéltörő gránátok egyedi módosítására, stabilizátorszárnnyal történő ellátására és alkalmazására.
- Az utolsó és talán legfontosabb következtetés, hogy a humán erőforrás rendelkezésre állásának és alkalmazási lehetőségének szűkülésével – a védelmi és ellenálló képesség megerősítése, valamint fenntartása érdekében – megkerülhetetlen és egyre elterjedtebbé válik a mesterséges intelligencia által működtetett, de ember által felügyelt automatizált rendszerek használata.

Az információmegosztás, az új technológiai alkalmazások, valamint az ezekhez történő hozzáférés biztosítása komoly hadművelleti előnyt biztosított Ukrajna számára. A hagyományos fegyverrendszerek helyett vagy mellett a feltörekvő és felforgató technológiai megoldások

megjelenése azonban nem bizonyult azonnali vagy döntő jelentőségűnek. Ukrajna esetében az innováció abban a vonatkozásban érvényesült a legjobban, hogy rendkívül gyorsan képesek voltak alkalmazni az újszerű megoldásokat. Ehhez pedig egy bizalomra épülő, küldetésalapú vezetési szemléletmódra van szükség.

A kiszámíthatatlan hadszíntéren fel kell ismernünk, hogy a tervezés és a végrehajtás kapcsolata folyamatosan változik. Igazi hadászati versenyelőnyt a folyamatos tesztelés és a tanulás biztosíthat anélkül, hogy túlságosan elköteleznék magukat egyetlen cselekvési irányvonal mellett.⁸⁰ Fontos, hogy a vezetők döntéshozatali opciókkal rendelkezzenek, rugalmas tervek készítsenek, és felkészítsék az alegységeket arra, hogy gyorsan alkalmazni tudjanak újszerű, a hagyományostól eltérő technológiai megoldásokat. Ebben a tekintetben a döntéshozatal nem egy lineáris, hanem körkörös folyamat.

Ezt ültetik át az ukránok a gyakorlatba – elképzelhetetlen sikerrel –, minden nehézség ellenére. Ez a vezetési szemléletmód adott időt az ukrán félnek arra, hogy támogatást szerezzen országuk hősies védelméhez. Nemcsak a katonák, de az üzleti vezetők is sokat tanulhatnak ebből a megközelítésből. A megosztott döntéshozatal és a küldetésalapú vezetési szemléletmód alapvető fontosságú a mai kiszámíthatatlan és összetett világban. Azok jutnak előnyhöz, akik világosabban tudják azonosítani a kihívásokat és a lehetőségeket, és gyorsabban tudnak reagálni rájuk. Ez a sikerrecept nem új gondolat katonai körökben, hiszen a küldetésalapú vezetést a haderők már az 1800-as évek óta tökéletesítik.⁸¹ Ez a fajta katonai gondolkodásmód, amelyet először a poroszok fogalmaztak meg, Helmut von Moltke szavaival még úgy hangzott, hogy egyetlen terv sem éli túl az ellenséggel való első találkozást. A tervezésalapú vezetői gondolkodásmód átalakításában segít az innováció azzal, hogy döntéshozatali opciókat ad a vezetők kezébe.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aerorozvidka. <https://aerorozvidka.ngo>
- Albon, Courtney: *Intelligence agencies accelerate use of commercial space imagery to support Ukraine*. Defense News Online, 06. 04. 2022. <https://www.defensenews.com/battlefield-tech/space/2022/04/06/intelligence-agencies-accelerate-use-of-commercial-space-imagery-to-support-ukraine/>
- Bandura, Romina – Staguin, Janina: *Digital Will Drive Ukraine's Modernization*. CSIS Center for Strategic and International Studies, 2023.
- Borowitz, Mariel: *War in Ukraine highlights importance of private satellite companies*. Astronomy Online, 16. 08. 2022. <https://www.astronomy.com/science/war-in-ukraine-highlights-importance-of-private-satellite-companies/>
- Bucharest, Romania, is hosting the ITU Plenipotentiary Conference. State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine, 12. 10. 2022. <https://cip.gov.ua/en/news/u-bukharesti-trivaye-povnovazhna-konferenciya-mizhnarodnogo-soyuzu-elektrozv-yazku-mse>
- Clark, Stephen: *SpaceX rockets past 4,000 Starlink satellites in orbit with another launch*. Spaceflight Now, 04. 05. 2023. <https://spaceflightnow.com/2023/05/04/falcon-9-starlink-5-6-coverage/>

⁸⁰ Porkoláb Imre: A hadviselés adaptációja: harc az emberi elméért. Hadtudományi Szemle, VII. évf. 2014/3., 57–69. https://epa.oszk.hu/02400/02463/00024/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_03_056-069.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 04. 20.)

⁸¹ Porkoláb Imre: Katonai műveletek aszimmetrikus konfliktusokban. Kard és Toll, 2006, 24–31.

- Cloudflare Project Galileo. <https://www.cloudflare.com/galileo>
- Dustin, Jeffrey: *Ukraine is using Palantir's software for 'targeting,' CEO says*. Reuters, 02. 02. 2023. <https://www.reuters.com/technology/ukraine-is-using-palantirs-software-targeting-ceo-says-2023-02-02/>
- Defending Ukraine: Early Lessons from the Cyber War. Microsoft, 22. 06. 2022., 10–11. <https://query.prod.cms.rt.microsoft.com/cms/api/am/binary/RE50KOK>
- eVorog-bot. https://t.me/evorog_bot
- Fridbertsson, Njall Trausti: *Technological Innovation for Future Warfare*. Science and Technology Committee, Sub-Committee on Technology Trends and Security, 20. 11. 2022. <https://www.nato-pa.int/document/2022-future-warfare-report-fridbertsson-025-stctts>
- Global Heritage Fund Leveraging Planet SkySat to Protect The Cultural Fabric of Ukraine. Planet Labs PBC, 18. 08. 2022. <https://www.planet.com/pulse/global-heritage-fund-leveraging-planet-skysat-to-protect-the-cultural-fabric-of-ukraine/>
- Graham-Cumming, John: *Internet traffic patterns in Ukraine since February 21, 2022*. The Cloudflare Blog, 04. 03. 2022. <https://blog.cloudflare.com/internet-traffic-patterns-in-ukraine-since-february-21-2022/>
- Greenwood, Faine: *The Drone War in Ukraine Is Cheap, Deadly and Made in China*. Foreign Policy, 16. 02. 2023. <https://foreignpolicy.com/2023/02/16/ukraine-russia-war-drone-warfare-china/>
- Herszenhorn, David M. – McLeary, Paul: *Ukraine's 'iron general' is a hero, but he's no star*. Politico, 04. 08. 2022. <https://www.politico.com/news/2022/04/08/ukraines-iron-general-zaluzhnyy-00023901>
- Horowitz, C. Michael – Khan, Lauren – Samotin, Laura Resnick: *A Force for the Future. A High. Reward, Low Risk Approach to AI Military Innovation*. Foreign Affairs, CI. évf. 2022/5–6.
- Interactive Map: Russia's Invasion Of Ukraine. Institute for the study of war. <https://www.understandingwar.org/interactive-map-russias-invasion-ukraine>
- ITU (International Telecommunication Union): Interim assessment on damages to telecommunication infrastructure and resilience of the ICT ecosystem in Ukraine. 2022.
- Jayanti, Amritha: *Starlink and the Russia-Ukraine War: A Case of Commercial Technology and Public Purpose?* Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, 09. 03. 2023. <https://www.belfercenter.org/publication/starlink-and-russia-ukraine-war-case-commercial-technology-and-public-purpose>
- KA-SAT Network cyber attack overview. Viasat, 30. 03. 2022. <https://news.viasat.com/blog/corporate/ka-sat-network-cyber-attack-overview>
- Konaev, Margarita – Daniels, Owen J.: *Agile Ukraine, Lumbering Russia. The Promise and Limits of Military Adoption*. Foreign Affairs, 28. 03. 2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/russia-ukraine-war-lumbering-agile>
- Lowther, Adam – Siddiki, Mahbube K.: *Combat Drones in Ukraine*. Air and Space Operations Review, I. évf. 2022/4.
- Marquardt, Alex: *Exclusive: Musk's SpaceX says it can no longer pay for critical satellite services in Ukraine, asks Pentagon to pick up the tab*. CNN Politics, 14. 10. 2022. <https://edition.cnn.com/2022/10/13/politics/elon-musk-spacex-starlink-ukraine/index.html>
- Jason McGee-Abe: *One Year on: 10 Technologies Used in the War in Ukraina*. TechInformed, 24. 02. 2023. <https://techinformed.com/one-year-on-10-technologies-used-in-the-war-in-ukraine/>
- Palavenis, Donatas: *The Usage of Emerging Disruptive Technologies by the Russian Armed Forces in the Ukrainian War*. Air Land Sea Application Center, 01. 10. 2022. <https://www.alsa.mil/News/Article/3170285/the-use-of-emerging-disruptive-technologies-by-the-russian-armed-forces-in-the/>

- Porkoláb Imre: *A hadviselés adaptációja: harc az emberi elméért*. Hadtudományi Szemle, VII. évf. 2014/3., 57–69. https://epa.oszk.hu/02400/02463/00024/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_03_056-069.pdf
- Porkoláb Imre: *Az innováció hatása a hadviselésre*. Hadtudomány, XXVI. évf. 2016/1–2., 19–28. https://www.mhht.eu/hadtudomany/2016/1-2/Hadtudomany_2016_1-2__netre.21-30.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2016.26.1-2.19
- Porkoláb Imre: *Katonai műveletek aszimmetrikus konfliktusokban*. Kard és Toll, 2006, 24–31.
- Porkoláb Imre: *Szervezeti innováció a Magyar Honvédségben: az ember-gép szimbiózis a stratégiaelméletek tükrében*. Haditechnika, LIII. évf. 2019/1., 2–8. http://real.mtak.hu/98523/1/HT_2019-1_cikk-01.pdf; DOI: 10.23713/HT.53.1.01
- Porkoláb Imre – Hannel Sándor – Hegedűs Ernő: *Az innováció fókuszú digitális fejlesztésen alapuló stratégia*. Hadtudomány, XXXI. évf. 2021/3., 11–22. http://real.mtak.hu/136238/1/011-022_Porkolab_tsai_2021-3.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2021.31.3.11
- Porkoláb Imre – Hannel Sándor – Hegedűs Ernő: *Modernizáció és Innováció (1)*. Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021/2., 14–26. http://real.mtak.hu/126175/1/HSZ_2021_149_2_Porkolab_Imre.pdf; DOI: 10.35926/HSZ.2021.2.2
- Porkoláb Imre – Hannel Sándor – Hegedűs Ernő: *Modernizáció és Innováció (2)*. Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021/3., 3–12. <http://real.mtak.hu/127224/1/PorkolabImreHannelSandorHegedusErno.pdf>; DOI: 10.35926/HSZ.2021.3.1
- Prince, Matthew: *Steps we've taken around Cloudflare's services in Ukraine, Belarus, and Russia*. The Cloudflare Blog, 07. 03. 2022. <https://blog.cloudflare.com/steps-taken-around-cloudflares-services-in-ukraine-belarus-and-russia/>
- Prystai, Den: *From Ukrainians to Ukrainians. 5 digital tools and products created to help in wartime*. <https://war.ukraine.ua/articles/digital-tools-created-to-help-in-wartime/>
- Puccioni, Allison: *How to change the world from space*. Futuring Peace, UN DPPA, 08. 07. 2021. <https://medium.com/futuring-peace/how-to-change-the-world-from-space-d4186e76da43>
- Rosen, Kenneth R.: *The Man at the Center of the New Cyber World War*. Politico, 14. 07. 2022. <https://www.politico.com/news/magazine/2022/07/14/russia-cyberattacks-ukraine-cybersecurity-00045486>
- Sayler, Kelley M.: *Emerging Military Technologies: Background and Issues for Congress*. Congressional Research Service, 01. 11. 2022. <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R46458.pdf>
- Schmidt, Eric: *Innovation Power. Why Technology Will Define the Future of Geopolitics*. Foreign Affairs, CII. évf. 2023/3–4., 38–52.
- Schneider, Jacquelyn: *Does Technology Wins Wars? The U.S. Military Needs Low-Cost Innovation – Not Big-Ticket Boondoggles*. Foreign Affairs, CII. évf. 03. 03. 2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/does-technology-win-wars>
- SIPRI: *Trends in World Military Expenditure, 2022*. SIPRI Fact Sheet, 04. 2023. https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-04/2304_fs_milex_2022.pdf
- Śliwa, Zdzisław: *The Synergy Between Technology and Soldiers in Warfare – The Russian Armed Forces Image During the War in Ukraine*. Wiedza Obronna, CCLXXXII. évf. 2022/4., 53–70. DOI: 10.34752/2022-d281
- Special Report: *Ukraine. An overview of Russia's cyberattack activity in Ukraine*. Microsoft, 27. 04. 2022. <https://query.prod.cms.rt.microsoft.com/cms/api/am/binary/RE4Vwwd>
- Starlink. <https://www.starlink.com>
- UCS Satellite Database. <https://www.ucsusa.org/resources/satellite-database>
- Woolbright, Jocelyn: *Nine years of Project Galileo and how the last year has changed it*. Cloudflare, 05. 05. 2023. <https://blog.cloudflare.com/nine-years-of-project-galileo-and-how-the-last-year-has-changed-it/>

- Zabrodskiy, Mykhaylo – Watling, Jack – Danylyuk, Oleksandr V. – Reynolds, Nick: *Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022*. RUSI, Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, London, 2022.
- Zegart, Amy: *Open Secrets. Ukraine and the Next Intelligence Revolution*. Foreign Affairs, CII. évf. 2023/01–02., 54–71.
- <https://planet4589.org/space/con/star/stats.html>
- <https://thedigital.gov.ua>
- <https://twitter.com/elonmusk/status/1624876021433368578?s=20&t=wopoRNO-GT7YDAmSTfDFLQ>
- <https://www.capellaspace.com>
- <https://www.clearview.ai/ukraine>
- <https://www.palantir.com/newsroom/media>
- <https://www.retn.net>

A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának lehetőségei

A technológia, valamint a mesterséges intelligencia jelentette filozófia kiemelkedően fontos a 21. században, korunk hadseregeiben is, hiszen a mesterséges intelligenciára alapozott katonai vezetési rendszerek vagy akár a fegyverirányítási rendszerek mind hatékonyságunkban, mind sikerességükben már ma is bizonyítják e technológia létjogosultságát, és ez prognosztizálható már a közeli jövőre is. A kötet alapos összefoglalót ad a mesterséges intelligencia elméleti hátteréről, majd megvizsgálja számos ország mellett a NATO stratégiai elképzelését erről a forradalmian új területről.

Szerző: Négyesi Imre
Megjelenés éve: 2022
kartonált
232 oldal

3150 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Filler utca 14.) vásárolható meg.

Mező Ferenc – Mező Katalin:

A KOGNITÍV KÉPESSÉG ÉS TELJESÍTŐKÉPESSÉG FOKOZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.7

ÖSSZEFOGLALÓ: A kognitív képesség, illetve a kognitív teljesítőképeség egymáshoz közelálló, ám mégis különböző jellemzőkre utalnak, amelyek közös vonása, hogy magas színvonaluk stratégiai és taktikai előnyt jelenthet katona és haderő számára egyaránt. A kognitív képességek fejlesztése, illetve a kognitív teljesítőképeség fokozása a haderőfejlesztés szempontjából is nagy jelentőséggel bír. A szerzők tanulmányukban bemutatják a két fogalom közötti hasonlóságokat és különbségeket, majd külön-külön is részletezik azok jelentőségét a katonai toborzás és a kiválasztás, a kiképzés és a továbbképzés, valamint a szolgálatellátás terén. Írásukban rámutatnak arra is, hogy noha az abszolút vagy relatív értelemben vett – például az ellenfélhez viszonyított – kognitív fölény genetikai, pszichológiai, pedagógiai, kémiai, elektronikus eszközökkel is támogatható, az emberi tényezőt érintő beavatkozások etikai, jogi, illetve egészségügyi aggályokat is felvetnek.

KULCSSZAVAK: kognitív, képesség, teljesítőképeség, haderő, kiképzés, szolgálatellátás

A SZERZŐKRŐL:

- Dr. Mező Ferenc (PhD), az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem docense (ORCID: 0000-0001-6261-8744; MTMT: 10002779)
- Dr. Mező Katalin (PhD), a Debreceni Egyetem főiskolai docense (ORCID: 0000-0002-1157-4478; MTMT: 10046555)

BEVEZETÉS

A kognitív képesség, illetve a kognitív teljesítőképeség kifejezések egymással szorosan összefüggnek ugyan, ám nem azonosak egymással (1. táblázat).

A kognitív képesség az érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet, gondolkodás, képzelet, általában véve tehát az intelligencia terén nyújtott teljesítményre való képesség – aminek a toborzás, kiképzés, továbbképzés, a hétköznapi vagy a bevetés során teljesített szolgálat terén sajátos szerepe van a katona, illetve a hadsereg életében. Normál fejlődés esetében a kognitív képesség fiatal felnőttkorig nő, majd felnőttkorban az egyéni maximum elérése jellemző, amit időskorban (nem feltétlenül, de jellemzően) csökkenő tendencia követ. A kognitív képességek 1-2 év távlatában állandónak tekinthetők, nem jellemző rájuk például a napi ingadozás.

A kognitív teljesítőképeség egy személy által aktuálisan, adott szituációban nyújtott kognitív teljesítmény, aminek elméleti maximumát (a személy által elvileg elérhető legjobb teljesítményt) alapvetően az egyéni kognitív képességek színvonala határozza meg, amit azonban akár tragikus méretekben csökkenthetnek (a viselkedést a teljes dezorganizáció állapotáig visszavethetik) olyan tényezők, mint a szervezet aktuális stressz-szintje, aminek viszont környezeti meghatározottsága is van. A kognitív teljesítőképeség színvonala tehát akár egyik pillanatról a másikra is változhat a környezeti hatások függvényében.

Mindez azt is jelenti, hogy az alábbiakban a kognitív képességről közölt információk a kognitív teljesítőképesség lehetséges maximumára vonatkozóan is igazak, általánosíthatók. A kognitív teljesítőképességről közöltek azonban nem feltétlenül érvényesek a kognitív képességek vonatkozásában.

1. táblázat *A kognitív képesség és a kognitív teljesítőképesség összehasonlítása*
(Szerkesztették a szerzők)

Összehasonlítási szempont	Kognitív képesség	Kognitív teljesítőképesség
Lényege	Az érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet, gondolkodás, képzelet, tehát általában véve az intelligencia terén nyújtott teljesítményre való képesség.	Egy személy által aktuálisan, adott szituációban nyújtott kognitív teljesítmény.
Katonai jelentősége	Magasabb kognitív képesség előnyt jelent általában. De: az intelligensebb ember több veszélyt érzékel, olykor több időt szánhat döntések meghozatalára, hajlamosabb lehet a parancsok „ésszerűtlennek” minősítésére.	Magasabb kognitív teljesítőképesség előnyt jelent általában. De: a jobb kognitív teljesítőképességgel bíró ember esetenként több veszélyt érzékel, olykor több időt szánhat döntések meghozatalára, hajlamosabb lehet a parancsok „ésszerűtlennek” minősítésére, tehát egyfajta demoralizáló hatása is lehet a magasabb szintű kognitív teljesítőképességnek.
Vizsgálati lehetősége	Intelligenciateszt.	Kognitív teljesítmény megfigyelése stresszhelyzetben, illetve stresszmentes helyzetben.
Mérőszáma	Mentális kor, életkor és mentális kor különbsége, IQ.	Nincs általánosan használható mérőszáma. Jobb híján azzal ragadható meg, hogy egy adott helyzetben egy feladatot vagy el tud végezni egy személy, vagy nem.
Elméleti maximuma	Intelligenciavizsgálatokban a 200 IQ-hoz közelítő teljesítmény.	Mesterséges eszközök használata nélkül a kognitív képesség maximumánál nem lehet jobb a kognitív teljesítőképesség.
Elméleti minimuma	Intelligenciavizsgálatokban a 0 IQ-hoz közelítő teljesítmény.	Nem nyújt megfigyelhető kognitív teljesítményt a személy (pl. stresszhelyzetben „lefagy”, vagy akár katatón állapotba kerül).
Genetikai meghatározottság	Van.	Van – ugyanaz, mint a kognitív képességek esetében.
Környezeti meghatározottság	Van – a személy élettörténetére jellemző környezeti hatások (pl. család, iskola, kortársak hatása, tápláltság, egészségügyi történések) befolyásolják.	Van – az aktuális környezeti hatások (pl. stresszfactorok jelenléte) erősen befolyásolják.
Spontán módon változik-e?	Igen.	Igen.
Mesterségesen változtatható-e?	Igen.	Igen.

Összehasonlítási szempont	Kognitív képesség	Kognitív teljesítőképesség
Az egyén akaratlagosan változtat-hatja-e?	Igen. A személy eltökélt lehet kognitív képességei fejlesztésében, vagy figyelmen kívül hagyhatja azt. Amennyiben változtatni akar rajtuk, önfejlesztési lehetőséggel is élhet. Megjegyzendő, hogy teljesítmény-visszatartás is lehetősége van, például intelligenciateszt felvétele során, ha úgy érzi, nem áll érdekében a magas pontszám elérése.	Igen. A személy intézkedéseket tehet a kognitív teljesítmények fokozása érdekében, illetve ha úgy érzi, hogy nem áll érdekében, akkor visszatart-hatja kognitív teljesítményét (pl. nem hajlandó hasznosítható ötletekkel előállni, figyelni az aktuális helyzetre, nem hajlandó memorizálni lényeges információkat stb.).
Változás időbelisége	Néhány év.	Akár másodpercenként változhat a környezeti hatások, akarat függvényében.
Változtatására irányuló törekvések esetén alkalmazható referenciacsoport	Mások (a saját oldal, illetve az ellenfél személyi állománya).	Az adott egyén.
Fokozásának abszolút értelemben vett célja	Abszolút értelemben: magas szintű intelligenciával rendelkező, „okos” katona biztosítása.	Abszolút értelemben: magas kognitív teljesítőképességet nyújtó katona biztosítása.
Fokozásának relatív értelemben vett célja	Relatív értelemben: „okosabb” legyen a katona, mint az ellenfél katonái.	Relatív értelemben: önmagához képest a legtöbbet nyújtani képes katona kiképzése.
Saját oldal kognitív fölényének biztosítási lehetőségei	Saját oldal kognitív képességeinek fejlesztése, illetve az állomány eleve magas kognitív képességekkel rendelkező személyekkel történő feltöltése. Arra irányuló törekvés, hogy az ellenfél soraiban ne legyenek magas kognitív képességű katonák.	Saját oldal katonáinak módszertani felkészítése a kognitív képességeik jobb használatára, a stresszel való megküzdésre, illetve számukra optimális környezeti feltételek biztosítása. Az ellenfél katonái számára distresszt előidéző környezeti feltételek biztosítása, illetve annak megakadályozása, hogy módszertani felkészítést kapjanak kognitív képességeik jobb használatára, valamint a stresszel való megküzdésre.
Fokozásának általános lehetőségei	Képességfejlesztés a gyermekkori nevelés, kiképzés, továbbképzés során. Vitaminok, ásványi anyagok tekintetében optimális táplálás, s általában a testi/lelki egészség megőrzése.	Képességfejlesztés, a meglévő képességek hatékonyabb használatát lehetővé tevő módszerek megtanítása, stresszkezelési technikák megtanítása, a környezet potenciális stresszfaktorainak megszüntetése, az alacsony éberségi szint fokozása kémiai anyagokkal (kávé, alkohol, élnékítő).
Csökkentésének általános lehetőségei	„Rossz oktatás”, agyelszívás (intelligens ellenfél átállítása a saját oldalra), alapvető vitaminokat, ásványi anyagokat hosszú távon nem biztosító táplálás, s általában a testi/lelki egészség „támadása”, a személy életének kioltása.	Distresszt okozó környezet biztosítása, drogok (alkohol, kognitív teljesítményt csökkentő szerek) alkalmazása.

Összehasonlítási szempont	Kognitív képesség	Kognitív teljesítőképesség
Etikai megfontolások	A kognitív képességek növelésére irányuló törekvések általában véve kisebb etikai kockázattal járnak, mint az azok csökkentésére irányuló törekvések. De: a kognitív képességek növelésére irányuló törekvésnek is lehetnek etikátlan megoldásai (pl. a célszemély manipulációjával és/ vagy beleegyezése hiányában megvalósuló esetek stb.).	A kognitív teljesítőképesség növelésére irányuló törekvések általában véve kisebb etikai kockázattal járnak, mint az azok csökkentésére irányuló törekvések. De: a kognitív teljesítőképesség növelésére irányuló törekvésnek is lehetnek etikátlan megoldásai (pl. a célszemély manipulációjával és/ vagy beleegyezése hiányában megvalósuló esetek stb.).

A magas fokon funkcionáló kognitív képességek a sok tényezőt figyelembe vevő magas szintű katonai stratégiai és taktikai tervezés során előnyt jelentenek katonának, hadseregnek egyaránt, mivel várhatóan a szituációnak, a rendelkezésre álló erőforrásoknak megfelelő, „jó” döntésekhez vezetnek. A stratégiai/taktikai műveletek során a jobb kognitív teljesítőképesség segíthet az adott helyzet észlelése és értékelése, a döntéshozatal, a parancs megfogalmazása, megértése és megvalósítása, a tapasztalatok levonása, a kreatív problémamegoldás és az innovatív gondolkodás során.

A kognitív teljesítőképesség színvonala a katonai taktikai és stratégiai műveletek teljes spektrumára hatással van. Még egy olyan, néhány másodpercnyi idő alatt megvalósuló, viszonylag egyszerű feladat is, mint például egy lőfegyver kézbevétele – a mozgást lehetővé tevő motoros képességek mellett – egy sor kognitív képesség együttműködését feltételezi:

- Érzékelés: látás révén érzékelní kell a fegyver helyzetét.
- Észlelés és emlékezet: észlelní kell a fegyvert (a fegyverrel kapcsolatban érzékelt fényingereket az emlékezetben tárolt tudással össze kell vetni, aminek eredményeképpen megtörténí a fegyver felismerése, észlelése).
- Emlékezet: a fegyverhasználattal kapcsolatos jogszabályok felidézése (a deklaratív memória működését feltételezik), illetve a kiképzés és a gyakorlat során begyakorolt mozgulatsorok felidézése (megjegyzés: maguk a mozgulatok a procedurális emlékezetben tárolódnak, s amnézia során sem sérülnek, szemben a deklaratív emlékekkel).
- Gondolkodás: ha bonyolultabb mozgulattal érhető el a fegyver (például: ellenséges tűz alatt levő helyről kell elvenni), akkor gondolkodás is kísérheti az odáig vezető mozgulatsor megtervezését.
- Képzelet: egyfajta mentális tréning formájában e mozgulatsort el is lehet képzelni, képzeletben ki lehet próbálni, gyakorolni lehet.
- Figyelem: a figyelem végig segíti a mozgulat végrehajtását, sőt a figyelem elterelődése esetén a mozgulatsor (vagy annak tervezése) leáll, vagy el sem indul.

Egy bonyolultabb – de még mindig csak néhány másodperces – mozgulatsor (például: fegyverért nyúlás, a tölténytár ellenőrzése és szükség esetén cseréje, fegyver kibiztosítása, célzás, lövés végrehajtása) esetében e kognitív képességek még összetettebb kölcsönhatásban állnak egymással. Egy hadművelet stratégiai tervének kidolgozása pedig nemcsak időbeliségében, hanem a kognitív teljesítőképesség színvonalában is nagyobb kihívást jelent.

A jobb kognitív képesség/teljesítőképesség végső soron nem elektrotechnikai alapú, nem kinetikus, jól álcázható, sokoldalúan használható „eszköznek” tekinthető a katonai alkalmazás

szempontjából.¹ Ugyanakkor lényeges azt is figyelembe venni, hogy az intelligensebb ember jobban átláthatja a helyzetből fakadó veszélyforrásokat, és így több esélye van demoralizáló hatású félelem átélésére, jellemzőbb lehet rá a parancsok megkérdőjelezése, és a jobb kognitív képességek az „ész nélkül, ám gyorsan” cselekvés helyett „megfontolt, de lassú” reakciót, hezitálást is okozhatnak, ami olykor súlyos veszteségekkel járhat (máskor meg hatalmas hadi sikerekkel). A magas színvonalú kognitív teljesítőképesség tehát nem csodafegyver, de a katonai szolgálatteljesítés hasznos eszköze lehet, és a hadsereg harci potenciálját növelő humán erőforrásnak tekinthető.

Gyakorlati következmény: a saját oldal kognitív teljesítőképességének fokozása és/vagy az ellenfél kognitív teljesítőképességének csökkentése előnyösebb helyzetbe hozhatja a saját oldalt.

Az alábbiakban a katonák kognitív teljesítőképességének fejlesztési lehetőségeinek kéréseit, lehetőségeit foglaljuk össze. Az egyes kognitív képességek pszichológiai jellemzőit azonban itt nem fejtjük ki, mivel azok részletesen megismerhetők hazai és külföldi szerzők tolmácsolásában is.²

A KOGNITÍV KÉPESSÉGEK SZEREPE A TOBORZÁS, A KIKÉPZÉS ÉS A SZOLGÁLAT ELLÁTÁSA SZEMPONTJÁBÓL

Sajátos módon az intelligenciakutatás és -vizsgálat 20. századi kezdetei szoros kapcsolatban állnak a katonai alkalmasságvizsgálatok világával: az intelligenciatesztek fejlesztésének kezdeti éveiben (az oktatás és a klinikum mellett) a hadsereg volt az egyik fő „megrendelő”. Roger Thomas Lennon dolgozta ki az amerikai hadsereg számára azt az intelligenciatesztet, amit Arthur Sinton Otis fejlesztett tovább csoportosan felvehető teszté, majd Robert Yerkes és munkatársai (Walter Van Dyke Bingham, Henry Herbert Goddard, Thomas Harvey Haines, Lewis Terman, Guy Montrose Whipple és Frederic Lyman Wells) módosítottak, s vezettek be Army Alpha Test néven az Egyesült Államok hadseregében 1917 augusztusában (1,7 millió első világháborús katona vett részt a tesztelésben³), s kifejlesztették az írástudatlan katonák

¹ A fegyver nélküli műveletek és háttértényezők témakörrel kapcsolatban lásd Lóderer Balázs – Stohl Róbert (szerk.): Fegyver nélküli műveletek és háttértényezők. Tanulmánykötet. Honvéd Tudományos Kutatóhely, Budapest, 2019.

² Lásd például Donald O. Hebb: A pszichológia alapkérdései. Gondolat Kiadó, Budapest, 1975; Mező Ferenc: Az IQ-paradoxon. Különleges Bánásmód, 2016/1., 43–60. <http://real.mtak.hu/39118/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 08.); Andó Sándor: A kognitív képességfejlesztés pszichológiai lehetőségei. Honvédségi Szemle, 2023/3., 118–129. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/977/910> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 18.)

³ Julius E. Uhlaner: The Research Psychologist in the Army – 1917 to 1977. U.S. Army, Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, Alexandria, Virginia, 1977. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA047790.pdf>; Army Alpha Test. https://psychology.fandom.com/wiki/US_Army_Alpha_Test#cite_note-8 (Letöltések időpontja: 2023. 02. 08.)

által is kitölthető Army Beta tesztverziót is.⁴ Yerkes a katonák intelligenciatesztelésének olyan céljait fogalmazta meg,⁵ mint:

- A katonák értelmi képesség szerint történő osztályozása a szakképzettségi nyilvántartás kiegészítése és a katonai beosztás tervezése érdekében.
- Az intellektuális képességek alapján homogén csoportok létrehozásának segítése.
- Azon katonák azonosítása, akik várhatóan nem alkalmasak a kiképzésre.
- A kiképzés és a végső beosztás kiválasztásának segítése.
- A kiváló képességű katonák kiválasztása tiszti kiképzésre, előléptetésre vagy speciális feladatokra.
- A különleges képességű személyek megtalálása és elhelyezése a képességeiknek megfelelő posztra, feladatra.
- Az értelmi akadályozott személyek azonosítása, akiket a fogyatékoság mértékének megfelelően elbocsátásra, fejlesztésre, képességeiknek megfelelő munkára lehet ajánlani.

A fenti (egymást némileg átfedő) pontokat áttekintve is látható, hogy az intelligenciatesztek katonai alkalmazásának kezdetétől nyilvánvaló volt, hogy a kognitív képességek megismerésének és fejlesztésének kérdése a toborzástól a kiképzésen át a szolgálati teljesítményig terjedően meghatározó lehet a hadsereg szempontjából.

Toborzás, kiválasztás

A kognitív teljesítőképességek kapcsán a toborzás, tágabb értelemben egy munkakörre vagy egy feladatra történő kiválasztás során az intellektuális alkalmasság kérdése kétféle módon kerülhet előtérbe:

- Alkalmas-e egy-egy jelölt a szolgálatra, a munkakör vagy feladat ellátására?
- Kognitív képességei alapján milyen feladat ellátására alkalmas egy személy?

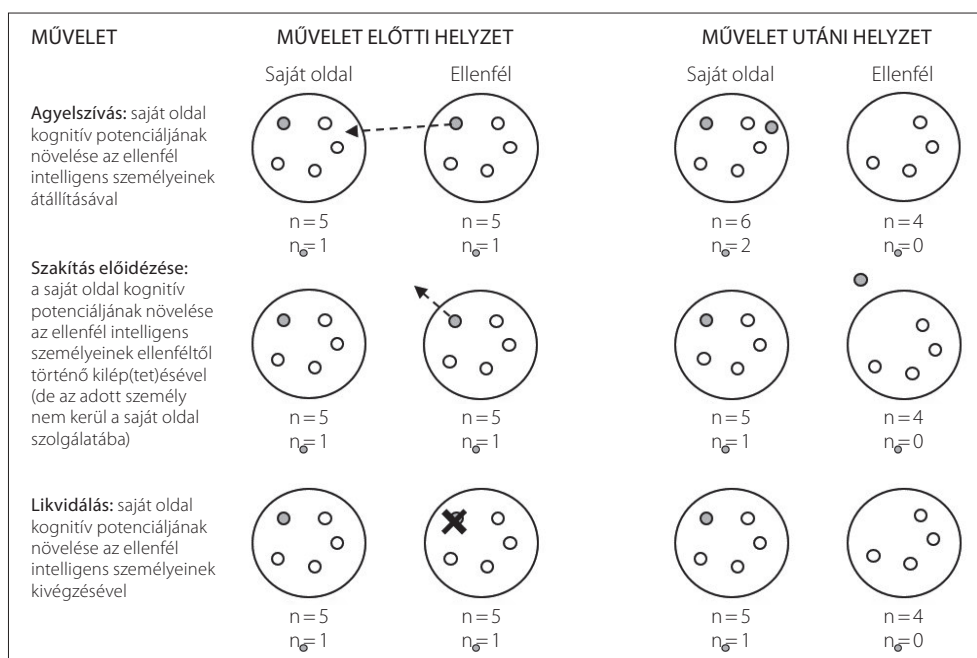
E kérdések a munkakört, feladatot megfelelően specifikáló úgynevezett pálya-, feladattükör kialakítása, s az abban jelölt kognitív képességek vizsgálata révén válaszolhatók meg egy-egy személy esetében. Hangsúlyozni szükséges ugyanakkor, hogy a katonai szolgálatbeli, munkakörbeli, feladatkörbeli teljesítmény nemcsak a kognitív képességektől, hanem (az előzetes tudás, szakmai felkészültség és tapasztalat mellett) olyan nonkognitív személyiségjellemzőktől is függ, mint például a stresszel való megküzdési képesség, a bátorság, az énkép és önismeret, a motoros és a kommunikációs képesség stb. Egy intelligenciavizsgálat eredménye így legfeljebb azt képes megmutatni, hogy a szolgálatbeli, munkakörbeli, feladattvégzésbeli beválást a vizsgálat pillanatában kognitív képességek valószínűsítik-e, amennyiben egyéb feltételek is ideálisak (a jelölt kellően felkészült, kiegyensúlyozott, a teszt kitöltése során nem áll ellenséges tűz alatt a vizsgálati személy stb.). Általánosságban megfogalmazható,

⁴ „A katonai intelligencia-vizsgálatot 1 726 966 embernek adták ki; ebből 41 000 tiszt volt. Körülbelül 83 000 egyéni vizsgálatot végeztek el. Több mint 7800 férfi azonnali elbocsátását javasolták; 10 014 főt javasoltak munkaszolgálatos zászlóaljoknak vagy más szolgálati szervezeteknek; 9487 főt javasoltak fejlesztő zászlóaljoknak további megfigyelésre és előzetes kiképzésre. A statisztikák szerint rendelkezésre álló 1 556 011 férfi közel 30 százalékaról kiderült, hogy nem tud »újságot olvasni és érteni, valamint leveleket írni haza«, és speciális, írástudatlanok számára előkészített vizsgálatot végeztek.” Clarence S. Yoakum – Robert M. Yerkes: *Army Mental Tests*. Sidgwick & Jackson, London, 1920, 12. <https://archive.org/details/armymentaltests05yerkgoog> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 08.)

⁵ Yoakum–Yerkes: i. m.

hogy a legalább átlagos intelligenciával (85–115 IQ körüli teszt eredménnyel) rendelkező személyek (a népesség kb. 70%-a) kognitív képességeik alapján alkalmasak lehetnek különféle katonai szolgálatok, munkakörök, feladatok teljesítésére, az azokra történő kiképzésre, képzés jellegű felkészítésre. Az átlag feletti (115 IQ feletti) intellektuális képességek a sok adat kitarító figyelmét, memorizálását, együttes kezelését igénylő gondolkodási helyzeteket igénylő (például: tervezői) feladatok esetében jelentenek előnyt. Egy átlag alatti (85 IQ alatti) értelmi képességű személytől nem várható, hogy jól képezhető lesz, s felelős – különösen ésszerű – döntéseket hozzon.⁶

Itt jegyezzük meg, hogy a hadtörténelemben legalább háromféle művelettel találkozhatunk, amikor a saját oldal katonai/kutatói állományának kognitív potenciálját a személyi feltételek manipulálásával igyekeztek elérni: agyelszívás (cél: „tehetséges ellenfélből tehetséges barát” állapot elérése), szakítás előidézése (cél: „tehetséges ellenfélből semleges fél” állapot elérése), illetve likvidálás (cél: tehetséges ellenfél elpusztítása) (1. ábra).

1. ábra A hadtörténelemben az ellenfél személyi állományát érintő, ám a saját oldal abszolút vagy relatív kognitív fölényét célzó lehetséges műveletek

(A szürkével jelzett korong az átlagnál – fehér korongokkal jelzett személyek – intelligensebb személyt szimbolizálja.) (Szerkesztették a szerzők)

Kiképzés, továbbképzés

A résztvevők magasabb szintű kognitív képessége egyrészt gyorsabbá (ezáltal idő- és költség-hatékonyabbá), másrészt mélyrehatóbbá teheti a képzést. Amennyiben a résztvevők kognitív képességei lehetővé teszik, hogy adott idő alatt több tudást szerezzenek meg, az a képzési

⁶ Vö. Andó: i. m..

idejüket ugyanis rövidíteni fogja, a rövidebb képzési idő pedig a képzésre fordított költségek (pl. képzők óradíja, a helyszín bérleti és/vagy rezsiköltsége, étkeztetés és szállásolás költsége, napidíjban, esetleg utazási költség terén jelentkező stb.) csökkenését eredményezi. A magasabb intelligencia így közvetetten nemcsak gyorsabban, hanem olcsóbban bevethető katonát is jelent!

A résztvevők magasabb intelligenciája azonban nemcsak a képzés időbeliségére, hanem annak tartalmára és hasznosulására is hatással lehet, tekintve, hogy a rejtett összefüggéseket (indirekt információkat) is meglátó, a megszerzett tudást hatékonyabban hasznosítani képes katonát eredményezhet.⁷

Elvileg a ki- és továbbképzés egyik célja lehet tehát a kognitív képesség fejlesztése, azonban a képességfejlesztés egyrészt viszonylag hosszadalmas (akár többéves folyamat), másrészt hatékonysága sok tényezőtől (többek között genetikai háttér, illetve környezeti tényezők) függ. Ebből a szempontból pedig *célszerűbb a toborzás, kiválasztás során már eleve megfelelő kognitív képességekkel rendelkező személyeket találni, illetve olyan tanulási és oktatási módszereket alkalmazni, amelyek a rendelkezésre álló kognitív képességeket a lehető legjobban használva tudják maximalizálni a képzés hatékonyságát.*

Lényeges tehát hangsúlyozni, hogy a képzési idő rövidítése és a tudás hasznosulása, összességében a képzés hatékonyabbá tétele nemcsak a kognitív képességek (akár évekig tartó és kétséges kimenetelű) fejlesztése révén valószínűsíthető meg, hanem (30–120 óra alatt átadható) tanulás- és oktatásmódszertani eljárásokkal is. Az OXIPO tanulás módszertani fejlesztő program⁸ például átlagos intellektuális képességű személyek esetében is alkalmas arra, hogy időtakarékos és produktív tanulást tegyen lehetővé (a produktív tanulás során a tanuló sokkal több információval rendelkezik a tanulási folyamat végén, mint amennyi információ az eredeti tananyagban közvetlen módon megtalálható volt). Az oktatásmódszertani eljárásokra vonatkozó példa: a Kocka Kör által kidolgozott harcművészet-oktatási metodika félévente több mint száz támadás-védekezés-lezárás elemből álló (eszközös és pusztakezes) közelharctechnika elsajátítását teszi lehetővé, ezzel messze megelőzve a hagyományos (mesterfokozatig kb. 100–120 technikai kombinációt adó, kb. 5 év időtartamú) képzéseket. Lényeges, hogy nem feltétlenül új, más harcművészetekben nem jelen levő mozgásformák átadásáról van szó, hanem az oktatás módszertana teszi lehetővé a tartalmi és időbeli hatékonyság növelését.

A szolgálat ellátását érintő teljesítmény

A magasabb színvonalú kognitív képességek csak olyan mértékben vezethetnek jobb teljesítményekhez, amilyen mértékben az adott szolgálathoz (vagy szűkebb értelemben vett feladathoz) azokra szükség van. Egy meglehetősen egyszerű példával élve: könnyen belátható, hogy (nem lebecsülve a higiéniai és komfortérzetbeli, illetve táplálkozási tényezőket, de) egy körlet felsepregetéséhez vagy a krumplihámozáshoz szerényebb kognitív képességek szükségesek, mint például a katonai logisztika megszervezéséhez vagy támadó/védekező stratégia kidolgozásához. Azt is figyelembe kell venni azonban, hogy milyen szintű stresszhelyzetben nyújtott szolgálati teljesítményről beszélünk. A (pl. harctéri) stressz esetenként facilitáló hatású lehet (többek között jobb kognitív teljesítményre készíti a katonát, mint

⁷ Lásd Mező Ferenc – Mező Katalin: Az OXIPO-modell – Az interdiszciplináris kutatások egy lehetséges értelmezési kerete. OXIPO interdiszciplináris e-folyóirat, 2019/1., 9–21. http://real.mtak.hu/102844/1/OXIPO_2019_1_009_Mezo_Mezo.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 02. 08.)

⁸ Uo. 15.

amire nyugodtabb körülmények között képes), máskor azonban debilizáló (elbutító) hatású – lásd a „lövészároksokk”, a „harctéri neurózis” eseteit.⁹ Az akut stressz zavar tüneteit a 2. táblázat foglalja össze.

Pauchard¹⁰ szerint súlyos katasztrófát követően az emberek:

- mintegy 20%-a marad viszonylag cselekvőképessé (vagy jelen tanulmány témájához kapcsolva: az emberek ötöde nyújt elfogadható kognitív teljesítményt stresszhelyzetben, tehát vagy őket kell beválogatni, vagy ilyenné kell kiképezni a katonákat);
- kb. 75-80%-a néhány perctől néhány óráig terjedő időszakra pánikba esik (nem nyújtja a normál körülmények között tőle tapasztalható teljesítményt), ám a többség néhány perc/óra alatt magához tér;
- kb. 2-3%-a esetében orvosi beavatkozást igénylő, erős pszichikai tünetek mutatkoznak (megjegyzés jelen tanulmány témájára reflektálva: kognitív teljesítőképességük drasztikusan lecsökken);
- több mint 50%-uknál várható, hogy ha cselekvőképessé marad is, hosszú távú elhúzódó pszichikai károsodást szenved.

2. táblázat *Az akut stressz zavar diagnosztikus tünetei (DSM-5, 2014¹¹)*

Betolakodó tünetek	Repetitív, akaratlan, nyomasztó emlékek		Visszatérő rémálmok	Az események újraélése (pl. flashbackek)	Szenvedés a kulcsingereknek való expozíció esetén
Negatív hangulat	Pozitív érzelmek átélésének tartós nehézsége				
Disszociatív tünetek	Mind környezete, mind önmaga valószerűségének módosult átélése			Amnézia a traumatikus esemény jelentősebb aspektusaira	
Elkerülési tünetek	A nyomasztó emóciók, kogníciók és emlékek elkerülése			Külső emlékeztetők kerülése (pl. személyek, helyszínek, témák, tevékenységek, tárgyak, szituációk)	
Éberséggel és állandó készenléttel kapcsolatos tünetek	Alvászavar	Ingerlékeny viselkedés vagy dühkitörések	Hipervigilancia	Koncentrációs problémák	Extrém megriadási reakció

Az átélt stressz tehát akár hosszú távon is hatással lehet mind a katona életminőségére, mind a kognitív és a szolgálati teljesítményére – lásd a poszttraumás stressz szindróma eseteit¹² –, ami akár a katona kényszerű leszerelésével is járhat, s ez a toborzás, a kiképzés vagy a továbbképzés szempontjából is gazdasági és humán erőforrást érintő veszteséggel jár. Összességében mindez azt is jelenti, hogy *egy-egy adott stresszhelyzetben a kognitív teljesítőképességet oly módon is fokozhatjuk, ha a katonákat a kiképzés során felkészítjük a stresszel való megküzdésre.*

⁹ Roger J. Spiller: A hadviselés emberi dimenziója a XX. században. (Rövidített fordítás a Military Review 1988/5. számából.) Honvedelem.hu, 1989/3., 108–117.

¹⁰ John P. Pauchard: A lakosság magatartása katasztrófa helyzetben (Rövidített fordítás az Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift 1988/7–8. számából.) Honvedelem.hu, 1989/2., 153–158.

¹¹ DSM-5 referencia-kézikönyv a DSM-5 diagnosztikai kritériumaihoz. Oriold és Társai Kiadó, Budapest, 2014.

¹² Sáfány Judit: Poszttraumás stressz zavar és krízisintervenció a hivatásos tűzoltó populációban. Lélektan és Hadviselés – interdiszciplináris folyóirat, 2021/1., 37–50. http://real.mtak.hu/128663/1/LH_2021_1_037_Safany.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 02. 08.)

A KOGNITÍV TELJESÍTŐKÉPESSÉG SAJÁTOSSÁGAI ÉS AZOK KATONAI VONATKOZÁSAI

A kognitív teljesítőképességnek van néhány olyan sajátossága, mely a katonai alkalmazás szempontjából kihívásokat, egyben gyakorlati lehetőségeket jelent. Ezek:

1. *Az egyénre (életének néhány éves intervallumában) jellemző kognitív képesség nem feltétlenül azonos a pillanatnyi kognitív teljesítőképességgel.*

Magyarázat: a pillanatnyi kognitív teljesítőképesség (például: a katona időben felismeri-e a hirtelen felbukkanó személyről, hogy barát-e vagy ellenség) nemcsak a kognitív képességeitől (általános intelligenciájától) függenek, hanem olyan intrapszichés tényezőktől is, mint a fáradtság (a kevésbé fáradt katonától jobb kognitív teljesítmény várható), a pillanatnyilag átélt stressz (s annak kognitív és motoros teljesítményt fokozó vagy csökkentő hatása), esetleg a humán szükségletek kielégítettségének szintje.¹³

Gyakorlati következmény: a katonák kognitív képességének fejlesztése mellett/helyett a pillanatnyi kognitív teljesítmény maximalizálását célzó pszichológiai felkészítés (pl. a stresszel való megküzdés oktatása), illetve környezeti feltételek megteremtése is katonai haszonnal járhat.

2. *A kognitív teljesítőképességre sajátos bioritmus és életkorral változó tendencia jellemző, tehát az korántsem állandó sajátosságunk.*

Magyarázat: kognitív teljesítőképességünknek van egy napi ciklusa (ébredés–alvás váltakozása), a táplálkozáshoz kötődő ritmusa (éhség–táplálkozás–emésztés ciklus), mely az egyén életútja alatt is változást mutat. A kognitív teljesítőképességnek ugyanis van egy életkorral járó változási tendenciája is: fiatal felnőttkorig nő a várható teljesítmény, majd mindenki eléri egyéni maximumát, s időskorban előfordulhat, hogy csökken e teljesítmény. Tehát a mentális kor (azt mutatja, hogy hány évesek átlagos intellektuális szintjén képes valaki teljesíteni) nem áll egyenes arányban az életkorral (nem igaz, hogy minél idősebb valaki, annál jobb kognitív teljesítményre képes). Így az életkor mellett a mentális kort is figyelembe kell venni, amikor a kognitív teljesítőképesség fokozását célzó eljárásokban gondolkodunk.

Gyakorlati következményként számos kérdésre kereshetünk választ. A napi ciklus melyik pontján kell fokozni a teljesítőképességet? Lehetséges-e alvás közben is tanulni? Mennyi időre és hogyan rövidíthető az ébredésihez képest csökkent tudatossággal járó kognitív teljesítmény az alvás során? A táplálkozással miként befolyásolható a kognitív teljesítmény? Milyen mentális korról milyen mentális korra történő fejlesztés valósítható meg?

3. *Generációk közötti különbség tapasztalható a kognitív teljesítmény terén – nemcsak a korcsoportok között, hanem a különböző években született, de azonos korcsoportba tartozók esetében is.*

Magyarázat: a kognitív képességek életkorral változó tendenciájából eredően a fiatal, illetve idős korosztályok közötti kognitív teljesítménybeli különbség valószínűsíthető. Másrészt:

¹³ Abraham H. Maslow: Elmélet az emberi motivációról. In: Oláh Attila és Pléh Csaba (szerk.): Szöveggyűjtemény az általános és a személyiségszociológiához. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988, 373–392.; Mező Ferenc: PSYOPS – avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben. Kocka Kör, Debrecen, 2014.

Flynn¹⁴ kutatásai szerint az ugyanabba a korosztályba tartozó (például 20 éves), de eltérő évben (pl. 2010-ben vagy 2020-ban) született személyek átlagos intelligenciáját tekintve tízévente 3 IQ-pont növekedés figyelhető meg az intelligenciatesztek alkalmazásának kezdete óta. Vagyis, a Flynn-effektus szerint, a 2020-ban 20 éves személyek 3 IQ-ponttal jobban teljesítenek az értelmi képességet vizsgáló eljárásokban, mint a 2010-ben 20 éves személyek. Ugyanakkor a bármelyik évben született személyek esetében 100 IQ-pont az átlagos intelligencia értéke, vagyis a korcsoportra jellemző átlagos intelligencia-pontszám nem változik a Flynn-effektus ellenére sem (ezt nevezzük IQ-paradoxonnak¹⁵).

Gyakorlati következmény: a katonák kognitív teljesítőképességének fokozásakor életkoruk (még inkább: aktuális mentális koruk) figyelembevétele is lényeges lehet. A különböző (mentális) korcsoportok esetében eltérő kognitív teljesítményt fokozó módszerek alkalmazása is kívánatos lehet.

4. A kognitív teljesítőképesség mesterségesen is befolyásolható.

Magyarázat: az általában véve vett kognitív képességeket és a pillanatnyi kognitív teljesítőképességet a genetikai meghatározottságon túl a környezeti hatások (célzott nevelés-oktatás, stresszhelyzet, drogok stb.) nagymértékben befolyásolhatják. Hebb (1975) genetikai meghatározottságú (A-típusú), illetve környezeti meghatározottságú (B-típusú) intelligenciát különböztet meg (2. ábra), melyek egymással kölcsönhatásban állnak ugyan, ám a genetikai keretek által adott lehetséges intelligenciaszintet hétköznapi környezeti hatások (pl. nevelés, oktatás) nem írhatják felül. Másképpen: legjobb esetben is csak a genetikai keret által engedett határok elérését célozhatja az intellektuális képességek fejlesztése egy-egy személy esetében (kivéve, ha a környezeti beavatkozás génmanipuláció).¹⁶ Noha elvileg az intelligencia genetikai beavatkozások révén fejleszthető, a génmanipulációt célzó gyakorlat napjainkban még nincs azon a szinten, hogy érdemben használható eredményeket lehessen felmutatni a katonák kognitív teljesítőképességének fejlesztése szempontjából. Egy másik genetikai megközelítésű irány lehet ugyan a Galton-féle eugenika (intelligencia alapján történő mesterséges szelekción alapuló embertenyésztési program¹⁷), ami azonban már világméretű társadalmi katasztrófába sodorta az emberiséget a 20. század elején. Tehát nem etikus és célszerű alkalmazni, mellest több generáción átívelő beavatkozást feltételező, több évtizedes feladat lenne. A környezeti meghatározottságú intelligencia ugyanakkor nevelés, oktatás vagy kiképzés révén alakítható; a mindenkori kognitív teljesítményszint pedig egyéb környezeti meghatározottságú akciókkal is befolyásolható. A 3. táblázat foglalja össze a kognitív teljesítményfokozás genetikai és környezeti beavatkozáson alapuló stratégiai és taktikai lehetőségeit.

Gyakorlati következmény:

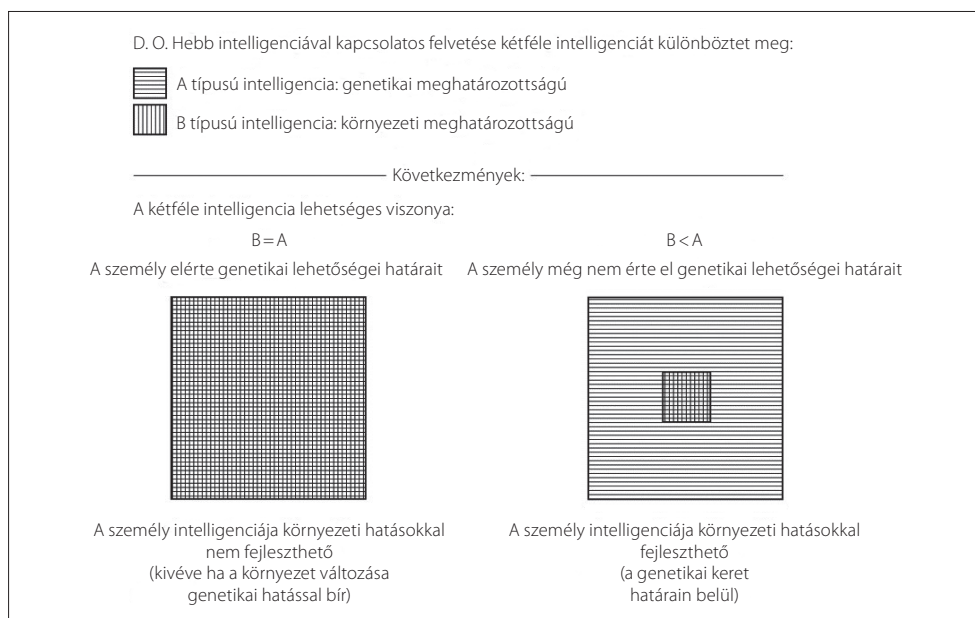
- megtervezett módon kialakított környezeti hatások révén alakítható a kognitív teljesítmény (akár anélkül is, hogy a kognitív képességek fejlődnének);
- a környezeti tényezőkhöz történő adaptáció megtanításával is alakítható a kognitív teljesítmény.

¹⁴ James R. Flynn: Are We Getting Smarter? Rising IQ in the Twenty-First Century. Cambridge University Press, Cambridge, 2012.

¹⁵ Mező (2016): i. m.

¹⁶ Napjainkban az intelligenciatesztekkel az aktuális teljesítményt tudjuk mérni, azonban nem áll rendelkezésünkre olyan mérőeszköz, amivel mérni tudnánk, hogy egy személy számára milyen genetikai keret áll rendelkezésre, s hogy vajon azt már elérte-e vagy sem.

¹⁷ Francis Galton: Eugenics, its Definition, Scope and Aims. Macmillan, 1905.

2. ábra Hebb (1975) intelligenciátípusai, és az azokból levezethető képességfejlesztési szempontok (Szerkesztették a szerzők)

3. táblázat A kognitív teljesítményszint fokozás genetikai és környezeti beavatkozást feltételező jellegzetes lehetőségei (Szerkesztették a szerzők)

Beavatkozás jellege	Szint	Beavatkozás iránya	Példák
Genetikai (környezeti hatásokon keresztül)	Stratégiai	Fokozás	Sir Francis Galton (1905) eugenikai (intelligencia alapú embertenyésztési) javaslatai ¹⁸ alapján (tömegek ezek kényszersterilizáció, -házasság vagy -megtermékenyítés áldozatává a 20. század első felében). ¹⁹
		Csökkentés	
	Taktikai	Fokozás	Génterápia. Védelem a genetikai károsodások ellen.
		Csökkentés	Génállományt roncsoló bio-, vegyi, fizikai (pl. radioaktív) fegyverek. Etnikai biofegyverek alkalmazása. ²⁰

¹⁸ Az eugenikai intézkedések két főbb iránya: a) „pozitív” eugenikai intézkedések általános célja: lehetőséget adni a megfelelő intelligenciával rendelkező embereknek (remélhetőleg megfelelő intelligenciával rendelkező) utódok nemzésére – eszközök: (kényszer) házasságok, -megtermékenyítés; b) „negatív” eugenikai intézkedések általános célja: annak megakadályozása, hogy az alacsony intelligenciájú személyek utódokat hozzanak létre – eszközök: kényszersterilizáció, magzatelhajtás, eugenikai alapú bevándorlási törvények hozása.

¹⁹ Bíró Bertalan: Eugenika. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1935.

²⁰ William Cohen akkori amerikai védelmi miniszter 1997-ben már lehetséges kockázatként említette az etnikai biofegyverek lehetőségét. Lásd William Cohen: Terrorism, Weapons of Mass Destruction, and U.S. Strategy. Sam Nunn Policy Forum, University of Georgia. US Department of Defense News Briefing, 28. 04. 1997.

Beavatkozás jellege	Szint	Beavatkozás iránya	Példák
Környezeti	Stratégiai	Fokozás	Oktatás. ²¹ Jó oktatási rendszer/produktív tanulás fokozni tudja a kognitív teljesítőképességet (Vö. OxlPO projekt). ²² Rossz oktatási rendszer: „Támadás a Nemzet ellen.”
		Csökkentés	
	Taktikai	Fokozás	Humán szükségletekre irányuló lélektani műveletek. ²³ Elektronikai segédeszközök, mesterséges intelligencia stb. Az ellenség soraiban keltett distressz csökkenti annak kognitív teljesítményét, s így a saját oldalé relatíve nő (még ha abszolút értelemben változatlan is marad).
		Csökkentés	

5. A kognitív teljesítőképesség abszolút vagy relatív értelemben is befolyásolható mester-ségesen.

Magyarázat: a kognitív teljesítőképesség abszolút értelemben vett fokozása során a cél az lehet, hogy a katona mindentől függetlenül legyen „szuperokos”, valamint a kognitív fittség s a kognitív képességek magas szintje jellemezze. Ezzel szemben a kognitív teljesítőképesség relatív értelemben vett fokozásának lényege, hogy egy adott szituációban a saját oldal katonái legyenek okosabbak, mint az ellenség katonái – vagy fordítva: az ellenség katonái legyenek butábbak, mint a saját oldal katonái. Tehát a saját oldal kognitív potenciáljának támogatása és/vagy az ellenség kognitív potenciáljának csökkentése lehet a célja az ilyen beavatkozásoknak. Mindez elérhető például a szükségletekre irányuló pszichológiai hadviseléssel:²⁴ az alvás- és táplálékmegvonástól vagy biztosítástól kezdve a biztonság iránti igény kielégítésén/felkeltésén (pszichostressz okozásán) át az informálásig/dezinformálásig terjedően sokféle módon. A kognitív teljesítmény relatív értelemben vett fokozásának egy másik megközelítésében a cél az lehet, hogy „a katona önmagához képest legyen olyan okos, amennyire tud”. Például: a katonák distressz átélése során is képesek legyenek kognitív teljesítményük legjavát nyújtani.

Gyakorlati következmény: a kognitív teljesítmény abszolút értelemben vett fokozása érdekében (hatásvizsgálatokkal is bizonyítható) képességfejlesztő programok biztosítására van szükség. A relatív értelemben vett kognitív teljesítményfokozás taktikai és stratégiai alkalmazásaiban a katonák, illetve a társadalom körében végzett olyan tevékenységek (a kognitív teljesítményt gátló distresszt leküzdő módszerek tanítása például) képzelhetők el, amelyek lehetővé teszik, hogy az ellenséghez vagy önmagához képest a saját oldal katonái jobb kognitív teljesítményt nyújthassanak, illetve az ellenségnél e tevékenységek megakadályozása vezetheti a saját oldalt relatív kognitív fölényhez (lásd 4. táblázat).

²¹ Somogyvári Lajos: A szovjet pedagógia percepciója az Egyesült Államokban (1958–1960). *Educatio*, 2018/1., 136–144. <https://akjournals.com/view/journals/2063/27/1/article-p136.xml> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 08.)

²² Mező–Mező: i. m.

²³ Mező (2014): i. m.

²⁴ Uo.

4. táblázat *A kognitív teljesítőképesség abszolút és relatív értelemben vett fokozásának megközelítési lehetőségei (Szerkesztették a szerzők)*

Megközelítés	Cél	Referencia	Példa	
			Taktika	Stratégia
Abszolút	Értelmi képesség fejlesztése	PI. IQ-skála	A többéves időszükséglet miatt taktikai szinten nem értelmezhető cél	Képességfejlesztő program biztosítása
Relatív – 1. eset	Saját oldal katonái „okosabbak” legyenek az ellenség katonáinál	Ellenség kognitív teljesítőképessége	Alvás és biztonságérzet biztosítása a saját oldal katonái körében	Magas színvonalú oktatás, kiképzés
Relatív – 2. eset	Az ellenség katonái „butábbak” legyenek a saját oldal katonáinál	Saját oldal kognitív teljesítőképessége	Alvásmegvonás, distressz okozása az ellenség katonái körében	Alacsony színvonalú oktatás, kiképzés
Relatív – 3. eset	A katona kognitív teljesítménye önmagához képest a legjobb legyen	A katona stresszmentes körülmények közötti kognitív teljesítőképessége	Distressz csökkentése megküzdési technikák vagy gyógyszeres kezelés révén	A civil társadalom (közte: a potenciális katonák) felkészítése a distresszel történő megküzdési módszerekre

6. *A kognitív teljesítmény a rendelkezésre álló (adottnak tekinthető) kognitív képességeket hatékonyabban használó módszerek révén is fokozható.*

Magyarázat: hatékony tanulás-, emlékezés- stb. módszertan alkalmazásával akkor is javulhat egy katona aktuális kognitív teljesítménye, ha kognitív képességei nem változnak. A módszertani kiképzés mellett szól, hogy néhány óra alatt is átadható technikákról van szó, szemben a több hónap vagy év gyakorlással járó (s bizonytalan kimenetelű) képességfejlesztő programokkal. Példa: az OxIPO-projekt célja a humán információfeldolgozás fokozása – többek között a (kiképzés szempontjából is fontos) tanulás terén.²⁵ A projekt elméleti keretként az OxIPO-modell szolgál, ami szerint a tanulás egy információfeldolgozó folyamat, melynek összetevői képletszerűen:

Tanulás	=	Organizáció	×	(Input	×	Process	×	Output)
Példa:		Személyi, helyszínbeli, időbeli feltételek biztosítása		Témaválasztás, Infóforrás keresése és használata		Megértés, Memorizálás		Szóbeli, írásbeli és egyéb viselkedés

Az OxIPO-modell alapján háromféle tanulási stratégia különböztethető meg, ezek:

- Produktív (információt termelő, kreatív) tanulás: $\text{Input}_x < \text{Output}_{x+y}$
(Ez a tanulási ideál)
- Reprodukív (megértés nélküli magolás) tanulás: $\text{Input}_x = \text{Output}_x$
- Improduktív (információvesztéssel járó) tanulás: $\text{Input}_x > \text{Output}_{x-y}$

²⁵ Mező–Mező: i. m.

A tanulási ideálnak tekintett produktív tanulás lényege, hogy a személy sokkal több információval rendelkezik a tanulási folyamat végén, mint amennyi információ a tananyagban közvetlen módon meg volt adva számára. A produktív tanulás módszertana 10–30 órás OxIPO-tréningek keretében átadható.

Gyakorlati következmény: a humán információfeldolgozás hatékonyságának növelését célzó módszertani képzés gyors megoldást kínálhat a kognitív teljesítmény fokozására.

7. *A kognitív teljesítményt segítő oktatás(módszertan) növelheti a kiképzés hatékonyságát.*

Magyarázat: a kognitív képesség szerinti homogén csoportok számára eltérő ütemben és tartalommal történhet a képzés. A tehetséggondozás gyakorlatában „gyorsításnak” nevezett oktatás során például a kiváló képességű személyek rövidebb idő alatt végzik el a különböző iskolafokozatokat, mint átlagos képességű társaik – és arra is volt már példa, hogy magas IQ-val rendelkező gyerekek 11 évesen egyetemi diplomával rendelkezzenek. Fordított esetben az oktatás lassítása is előfordulhat: a gyengébb képességű személyek hosszabb időn keresztül (akár évismétlésekkel) tarkítva vehetnek részt iskolai képzésekben. Ezenkívül egyszerű oktatásmódszertani szempontok figyelembevételével is elérhető, hogy akár átlagos képességű személyek képzése gyorsabban történjen a megszokottnál. Mindez nemcsak az elméleti ismeretek elsajátítására igaz, hanem a például a közelharcban alkalmazható mozgásformák, technikák oktatása során is (lásd a Kocka Kör fentebb említett harcművészeti programját).

Gyakorlati következmény: a kiképzés tartalmának oktatásmódszertani elemzése és fejlesztése, illetve a kiképzők oktatásmódszertani továbbképzése hozzájárulhat a katonák kognitív teljesítményének jobb kihasználásához.

8. *A kognitív teljesítőképeség kémiai anyagokkal is befolyásolható.*

Magyarázat: a központi idegrendszer serkentő/gátló természetes vagy mesterséges szerek is befolyásolják a kognitív teljesítményt. Közismert például az alkohol, illetve a legális nyugtatók vagy éppen élénkítők, valamint az altatógáz hatása a kognitív teljesítményre.

Az agyműködést segítő anyagok Giurgea²⁶ által alkotott gyűjtőneve a Nootropikum (noos+tropein = elme+felé szavak összetételéből alkotott kifejezés²⁷). Nootropikum például a néhány perc alatt ható koffein (az éberséget képes fokozni), L-teanin (egyszerre serkenti és csökkenti a mentális feszültséget), illetve az észrevehető hatást csak hónapok vagy évek alatt kifejtő kislevelű bakopa (memória- és hangulatjavító), acetyl-L-karnitin (az agyi energiatermelést serkenti), kolin (memória javító hatású), foszfátidil-szerin (a kognitív funkciók megőrzését segíti), hericium (oroszlánsörény gomba, az agysejtek élettartamát meghosszabbítja), ginkgo biloba (jó hatással van a memóriára és antioxidáns hatásai vannak), rhodiola rosea (segíti a koncentrációt és a stresszkezelést), kreatin (energiával látja el az agyat), esetleg a halolaj (serkenti az agyműködést).

²⁶ Corneliu E. Giurgea: Pharmacology of the integrative activity of the brain. Attempt at nootropic concept in psychopharmacology ("Vers une pharmacologie de l'active integrative du cerveau: Tentative du concept nootrope en psychopharmacologie"). Actual Pharmacol, 1972/25., 115–56.

²⁷ Markéta Tesařová: Nootropikumok: melyek a legjobb típusai a koncentráció és a memória javítására? Gymbeam. hu, 2022. 12. 23. <https://gymbeam.hu/blog/nootropikumok-az-agyi-es-a-memoria-funkciok-javitasara-amelyeket-ismerned-kell-2/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 08.)

Elvileg bármilyen kémiai beavatkozás, gyógyszeres²⁸ terápia, ami a test fiziológiai/anatómiai épségét, optimális (egészséges) működését hivatott szolgálni, jó hatással lehet a kognitív teljesítményre is, hiszen a betegségtől legyengült szervezethez képest az egészséges szervezettől jobb fizikai és pszichológiai teljesítmény várható. A gyógyszereknek azonban lehetnek nem kívánt mellékhatásai is, amelyek a kognitív teljesítményre is (a felhasználó szándékától függően: kívánt/nem kívánt) hatást gyakorolhatnak. Néhány történelmi példa: a második világháború során a Csendes-óceán térségében a magas hőmérséklet és páratartalom okozta extrém környezeti tényezők között harcoló amerikai katonák barbiturát tartalmú „hülyegolyót” (goofballt) kaptak fizikai és pszichés teljesítményük fokozása céljából. Sok katona esetében azonban függőséggel járt a szer használata, s rehabilitációs támogatásukra volt szükség. Megjegyzés: egyes barbiturátszármazékokat kábítószerként, „igazságszérumként” és eutanáziát okozó szerként is használtak. A barbiturátok (barbitursavból származó, orvosi felhasználásuk szerint szorongásoldó, altató, görcsoldó készítmények, melyek azonban függőséget és túladagolást is okozhatnak) hatásuk időtartalma alapján négy csoportba sorolhatók:²⁹

- 30 perc: metohexiton, tiopenton (érzéstelenítésre használják);
- 2 óra: ciklobarbiton, hexobarbiton, pentobarbiton, secobarbiton (felhasználás: érzéstelenítés, altatás, szorongásoldás);
- 3-6 óra: amobarbiton, butabarbiton (felhasználás: érzéstelenítés, altatás, szorongásoldás);
- 6 óra: fenobarbiton (görcsoldás, szedáció).

A beléndekből és maszlagnál nyert szkopolamint 1900 körül kezdték érzéstelenítésre használni, ugyanakkor hallucinogén, tudatmódosító hatása miatt illegális pszichoaktív drokként, (függőséget kiváltó) kábítószerként is használatba kerültek.³⁰ Túladagolása hallucináció mellett bénulást vagy halált is okozhat. „Igazságszérumként” is alkalmazták a 20. század elején a kihallgatások során.

A pszichoaktív gyógyszerek, illetve kábítószeresek közvetlenül az idegrendszer működésére fejtik ki hatásukat és változtatják meg a kognitív teljesítőképességet. Találhatók közöttük (többek között):

- altatószerek (anesztetikumok): az alvás során a kognitív teljesítőképesség csökken, ám az alváshiány is ezt okozza, így az alvás biztosítása az alvás utáni teljesítmény optimalizálásához vezethet. De: altatószerekkel előidézett (érzéstelenítésre, fájdalomcsillapításra használt) mesterségesen előidézett altatást követően olykor napokig tartó rossz közérzet, hányinger vagy egyéb szervi működési rendellenességek adódhatnak.³¹
- fájdalomcsillapító szerek: a fájdalom elvonja a figyelmet a magasabb szintű kognitív tevékenységtől (figyelmet igénylő észlelési, emlékezeti, gondolkodási tevékenységtől), így a fájdalomcsillapító szerek hatékonyak lehetnek az aktuális kognitív teljesítmény növelésében, az egyéni lehetőségek megvalósításában.

²⁸ Az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization, WHO) rendszeresen frissíti az alapvető gyógyszerek listáját: World Health Organization – Model List of Essential Medicines, 21st List, 2019. World Health Organization, Geneva. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/325771/WHO-MVP-EMP-IAU-2019.06-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 09.)

²⁹ Kapil Dev Tripathi: Essentials of Pharmacology for Dentistry. Jaypee Brothers Medical Publishers Ltd., London, 2016.

³⁰ Kiss László: Orvostörténeti helynevek a Felvidéken. Liliom Aurum, Dunaszerdahely, 2006.

³¹ Szudi László: Az intravénás és inhalációs anesztetikumok sajátosságai. Analgetikumok, opioidok. Izomrelaxánsok. Antidótumok. 2008. Semmelweis.hu, 2013. https://semmelweis.hu/aneszteziologia/files/2013/12/dr.szudi_inhalacios-es-iv-anesztetikumok.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 02. 09.)

- stimulánsok: az idegrendszer aktivitását fokozó (fokozott éberséget, ébrenlétet, izgatottságot, tudatosságot előidéző) szerek, amelyek függőséget okozhatnak, elvonásuk után depressziót, zavart, letargiát érezhetnek használói.³² Gyógyászati felhasználásuk mellett illegális kábítószerként is használatban vannak (legismertebb kábítószerfajták: kokain, ecstasy). De a nikotin, a koffein is a stimulánsok közé tartozó, többnyire világszerte legálisan fogyasztott drog.

Gyakorlati következmény: a katonák kognitív teljesítményét fokozó vegyi anyagokkal is hatás gyakorolható a kognitív teljesítményre – bár ennek többnyire komoly egészségügyi, etikai és jogi korlátjai is vannak, ezért alkalmazásuk nem javasolt.

9. Elektrotechnikai, informatikai eszközökkel is támogatható a katonák kognitív teljesítménye.

Magyarázat: napjainkban már nemcsak a tudományos-fantasztikum világában képzelhetők el a harcászati taktikai elemző- és tanácsadószoftverek, a humán érzékelési tartomány határait kitágító vizuális és auditív észlelést segítő elektronikus eszközök. De akár a legyszerűbb elektronikus számológépet is itt említhetjük meg. Ezek az eszközök sokoldalúan támogathatják a katonát – ha működnek, van áramellátásuk, s ha használatukat nem akadályozza meg az a gyanú, hogy az ellenség bemérheti az eszközöket használót.

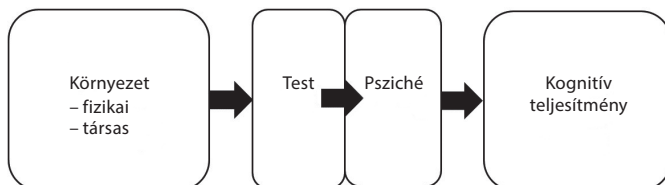
Gyakorlati következmény: az elektrotechnikai eszközök fejlesztése haditechnikai, a használatukra történő felkészítés pedig kiképzésbeli feladat. De emellett hasznos, ha a katonák ezen eszközök hiányában is képesek lehetnek saját kognitív teljesítményükre támaszkodva helyes észrevételeket tenni, jó döntéseket hozni.

KONKLÚZIÓK

A fentieket röviden összefoglalva a következők állapíthatók meg: a kognitív képesség nem azonos a kognitív teljesítőképességgel. A kognitív képesség hosszabb idő (hónapok, évek) alatt fejleszthető a genetikai keretek engedte határok között, de a katonai állomány szempontjából egyszerűbb, ha az eleve magas kognitív képességekkel rendelkezők közül toborzunk (hozzátéve, hogy nem minden szolgálatípushoz szükséges átlag feletti kognitív képesség).

A kognitív teljesítőképesség akár néhány másodperc vagy perc alatt is növelhető a környezeti faktorok révén, illetve oktatás-, tanulás-, stresszkezelés-módszertani kompetenciák átadása által, de ebben az esetben sem léphető át a személyre jellemző genetikai lehetőségek határa (kivéve: génmanipuláció, illetve elektrotechnikai segédeszközök használata esetében).

A kognitív képességre és teljesítőképességre a környezet–test–psziché hatásút vonal elemein keresztül lehet hatni (3. ábra).

3. ábra Hatáslapú műveleti szempontból a kognitív teljesítményt meghatározó hatáslánc (egymást nem kizáró módon) figyelembe vehető elemei (Szerkesztették a szerzők)

³² Charles A. Dackis – Mark S. Gold: Addictiveness of Central Stimulants. *Advances in Alcohol & Substance Abuse*, 1990/1–2., 9–26.

Mind a kognitív képességek, mind a kognitív teljesítőképesség esetében lehetséges az abszolút, illetve a relatív értelemben vett színvonalemelés. A kognitív képesség, teljesítőképesség színvonala figyelembe vehető már a toborzás során is, nagyban befolyásolja a kiképzést (annak időtartamát, költségeit, hatékonyságát) és a szolgálatteljesítés színvonalát.

Nem minden szolgálat ellátásához szükséges magas kognitív képesség, teljesítőképesség. Ugyanakkor általában véve a kognitív előny stratégiai és taktikai előnyt is jelent katoná és haderő számára egyaránt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andó Sándor: *A kognitív képességfejlesztés pszichológiai lehetőségei*. Honvédségi Szemle, 2023/3., 118–129. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/977/910>; DOI: 10.35926/HSZ.2023.3.9
- Army Alpha Test. https://psychology.fandom.com/wiki/US_Army_Alpha_Test#cite_note-8
- Biró Bertalan: *Eugenika*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1935.
- Cohen, William: *Terrorism, Weapons of Mass Destruction, and U.S. Strategy*. Sam Nunn Policy Forum, University of Georgia. US Department of Defense News Briefing, 28. 04. 1997. https://web.archive.org/web/20041118074748/http://www.defense.gov/transcripts/1997/t042897_t0428coh.html
- Dackis, Charles A. – Gold, Mark S.: *Addictiveness of Central Stimulants*. Advances in Alcohol & Substance Abuse, 1990/1–2., 9–26. DOI: 10.1300/J251v09n01_02
- DSM-5 referencia-kézikönyv a DSM-5 diagnosztikai kritériumaihoz. Oriold és Társai Kiadó, Budapest, 2014.
- Flynn, James R.: *Are We Getting Smarter? Rising IQ in the Twenty-First Century*. Cambridge University Press, Cambridge, 2012.
- Galton, Francis: *Eugenics, its Definition, Scope and Aims*. Macmillan, 1905.
- Giurgea, Corneliu E.: *Pharmacology of the integrative activity of the brain. Attempt at nootropic concept in psychopharmacology („Vers une pharmacologie de l'active integrative du cerveau: Tentative du concept nootrope en psychopharmacologie”)*. Actual Pharmacol, 1972/25., 115–56.
- Hebb, Donald O.: *A pszichológia alapkérdései*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1975.
- Kiss László: *Orvostörténeti helynevek a Felvidéken*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2006.
- Lóderer Balázs – Stohl Róbert (szerk.): *Fegyver nélküli műveletek és háttértényezők*. Tanulmánykötet. Honvéd Tudományos Kutatóhely, Budapest, 2019.
- Mező Ferenc: *Az IQ-paradoxon*. Különleges Bánásmód, 2016/1., 43–60. <http://real.mtak.hu/39118/>; DOI: 10.18458/KB.2016.1.43
- Mező Ferenc: *PSYOPS – avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*. Kocka Kör, Debrecen, 2014.
- Mező Ferenc – Mező Katalin: *Az OXIPO-modell – Az interdiszciplináris kutatások egy lehetséges értelmezési kerete*. OXIPO interdiszciplináris e-folyóirat, 2019/1., 9–21. http://real.mtak.hu/102844/1/OXIPO_2019_1_009_Mezo_Mezo.pdf; DOI: 10.35405/OXIPO.2019.1.9
- Maslow, Abraham H.: *Elmélet az emberi motivációról*. In: Oláh Attila és Pléh Csaba (szerk.): Szöveggyűjtemény az általános és a személyiségpszichológiához. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988, 373–392.
- Pauchard, John P.: *A lakosság magatartása katasztrófa helyzetben*. (Rövidített fordítás az Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift 1988/7–8. számából.) Honvedelem.hu, 1989/2., 153–158.

- Sáfrány Judit: *Poszttraumás stressz zavar és krízisintervenció a hivatásos tűzoltó populációban*. Lélektan és Hadviselés – interdiszciplináris folyóirat, 2021/1., 37–50. http://real.mtak.hu/128663/1/LH_2021_1_037_Safrany.pdf; DOI: 10.35404/LH.2021.1.37
- Somogyvári Lajos: *A szovjet pedagógia percepciója az Egyesült Államokban (1958–1960)*. Educatio, 2018/1., 136–144. <https://akjournals.com/view/journals/2063/27/1/article-p136.xml>; DOI: 10.1556/2063.27.2018.1.12
- Spiller, Roger J.: *A hadviselés emberi dimenziója a XX. században*. (Rövidített fordítás a Military Review 1988/5. számából.) Honvedelem.hu, 1989/3., 108–117.
- Szudi László: *Az intravénás és inhalációs anesztetikumok sajátosságai. Analgetikumok, opioidok. Izomrelaxánsok. Antidótumok*. 2008. Semmelweis.hu, 2013. https://semmelweis.hu/aneszteziologia/files/2013/12/dr.szudi_inhalacios-es-iv.-anesztetikumok.pdf
- Tesařová, Markéta: *Nootropikumok: melyek a legjobb típusai a koncentráció és a memória javítására?* Gymbeam.hu, 2022. 12. 23. <https://gymbeam.hu/blog/nootropikumok-az-agyi-es-a-memoria-funkciok-javitasara-amelyeket-ismerned-kell-2/>
- Tripathi, Kapil Dev: *Essentials of Pharmacology for Dentistry*. Jaypee Brothers Medical Publishers Ltd., London, 2016. DOI: 10.5005/jp/books/12871_10
- Uhlaner, Julius E.: *The Research Psychologist in the Army – 1917 to 1977*. U.S. Army, Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, Alexandria, Virginia, 1977. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA047790.pdf>
- *World Health Organization – Model List of Essential Medicines, 21st List, 2019*. World Health Organization, Geneva. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/325771/WHO-MVP-EMP-IAU-2019.06-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Yoakum, Clarence S. – Yerkes, Robert M.: *Army Mental Tests*. Sidgwick & Jackson, London, 1920. <https://archive.org/details/armymentaltests05yerkgooq>

Ripszám Dóra:

GONDOLATOK A KATONA ÉLETHEZ VALÓ JOGÁRÓL

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.8

ÖSSZEFOGLALÓ: Az élethez való jog abszolút és korlátozhatatlan alapjognak minősül, egyúttal számos más jog előfeltétele is. Ennek ellenére felvetődik a kérdés: az élethez való jog mint az egyik legértékesebb alkotmányos alapjog korlátozható-e, avagy korlátozhatatlan? És amennyiben korlátozható, akkor milyen esetekben, milyen feltételek mellett lehet e jogot korlátozni? Tovább bonyolítja a kérdést, ha speciális alanyi kört helyezünk a vizsgálat középpontjába. Milyen mélységig kockáztatható a haderő személyi állományának élethez való joga?

Jelen kutatás módszertana a széles körű jogszabályi és szakirodalmi anyag áttekintése, feldolgozása, valamint a releváns alkotmánybírói határozatok vizsgálata. A tanulmány főként alkotmányjogi és honvédelmi jogi alapokon nyugszik és eredményeinek hasznosíthatósága is elsősorban ezen két jogterületen jelenik meg.

A katona a honvéd eskü letételével végső soron az élete feláldozásának kockázatát vállalja, a Hvt.-ben meghatározott egyes feladatok végrehajtására kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal, más esetekben pedig akkor is köteles azt teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti. A törvényben nevesített feladatok végrehajtásán kívül a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztető parancs kiadása tilos, ennek ellenére annak végrehajtása a Hvt. 79. § szerint mégsem tagadható meg. A szerző álláspontja szerint a hatályos szabályozás nem fordít kellő figyelmet a tiltott parancs kiadása esetén a katona életének védelmére.

KULCSSZAVAK: élethez való jog, alapvető jog, honvéd, katonai eskü

A SZERZŐRŐL:

Ripszám Dóra, PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, fiatal büntetőjogász képviselő, Nemzetközi Büntetőjogi Társaság Magyar Nemzeti Csoportja (ORCID: 0009-0002-9948-4852; MTMT: 10076032)

BEVEZETÉS

Az emberi jogok gondolata kifejezetten európai vívmánynak számít, amely lényegében az alkotmánygondolattal együtt született meg.¹ Az alapjogok egyik legelterjedtebb csoportosítása a generációs elmélet, mely az alapjogok megjelenési idején alapul. E szerint megkülönböztetünk első, második és harmadik generációs emberi jogokat.²

¹ Kiss Barnabás: Emberi jogok – Alapjogok általános kérdései <http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=48277> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 10.)

² Erdős Csaba: Alapjogi dogmatika. In: Bódi Stefánia – Schweitzer Gábor (szerk.): Alapjogok. Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon. Ludovika Egyetemi Könyvkiadó, Budapest, 2021, 65–78.

Az első generációs emberi jogokat döntően a 18. század végétől kezdődően a felvilágosodás kapcsán elismert és megfogalmazott politikai (pl. választójog) és polgári jogok (az ún. klasszikus szabadságjogok: szólásszabadság, mozgásszabadság, tulajdonhoz való jog, élethez való jog stb.) jelentik,³ továbbá idetartoznak az ún. eljárási jogok (pl. ártatlanság véelme, nullum crimen sine lege és a nullum poena sine lege elve) is.⁴ Ezen jogokat gyakran negatív jogként jellemzik, amely jelző az állam negatív tartalmú kötelezettségéből ered, hiszen a közhatalom részéről főként be nem avatkozást igényel. A beavatkozás csak kivételesen és korlátozott formában lehetséges (pl. különleges jogrend, veszélyhelyzet idején a koronavírus-világjárvány alatt a kijárási korlátozás).⁵

Az emberi jogok második generációja a 20. század elején jelent meg. E körbe tartoznak a gazdasági, szociális és kulturális jogok.⁶ Az első generációs jogokkal szemben a második generációs jogok az állam aktív cselekvését, anyagi ráfordítását követelik meg.⁷

A harmadik generációs emberi jogok az ún. szolidaritási vagy globalizációs jogok, melyek a 20. század végétől jelentkeznek.⁸

Az élethez való jog kiemelt szerepét mutatja annak Alaptörvényben foglalt helye, továbbá az is, hogy az első generációs alapjogok közé tartozik.

Az élet védelme egy olyan alapjog, amely egyúttal alapfeltétele is más jogok érvényesülésének; az emberi élet tisztelete és védelme filozófiai és teológiai alapokra épül, és nem utolsósorban számos más jog forrása és előfeltétele is egyben.⁹

AZ ÉLETHEZ VALÓ JOG VÉDELME

A korlátozhatatlan, illetve abszolút jogok alatt azon jogokat értjük, amelyekkel szemben más alapjog vagy alkotmányos cél, egyéb alkotmányos előírás nem mérlegelhető. Az abszolút jogokból nem lehet visszavenni más szempontok érvényesülése érdekében, nincsen olyan jog vagy érdek, amely miatt korlátozhatók, amely miatt engedniük kell. E kategóriába igen kevés jog tartozik, hiszen ha valamennyi alapjog korlátozhatatlan jog lenne, ez a másik oldalon épp az alapjog-érvényesülés gátjává válna. A korlátozhatatlanság szűk csoportjában egyaránt találhatók jogok és tilalmak. Korlátozhatatlan az ember jogi státuszát megalapozó jogcsoport, így az élethez és az emberi méltósághoz, valamint a jogalanyisághoz való jog.¹⁰ Az alapjog ezen esetekben nem korlátozható, hiszen lényeges tartalma egybeesik a védett

³ Tóth J. Zoltán: Erkölcsi jogok, emberi jogok, alkotmányos jogok. In: Birher Nándor – Homicskó Árpád Olivér (szerk.): Az egyházi intézmények működtetésének etikai alapjai. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXVIII. (sorozatszerkesztő: Homicskó Árpád Olivér). Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019, 53–61.

⁴ Balogh Zsolt: Az emberi jogok csoportosítása. In: Schanda Balázs – Balogh Zsolt (szerk.): Alkotmányjog – Alapjogok. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2011, 19–25.

⁵ Igazságügyi Minisztérium: Emberi Jogi Kézikönyv. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, 8.

⁶ Kiss: i. m.

⁷ Marinkás György: Az emberi jogok megjelenése és fejlődése az egyes alkotmányokban. Sectio Juridica et Politica, Tomus 2012/1., 75–91.

⁸ Tóth: i. m. 53–61.

⁹ Sándor Judit: Az élethez való jog. In: Jakab András et al. (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia, 2021. <https://ijoten.hu/uploads/az-elethez-valo-jog.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 05.)

¹⁰ Balogh Zsolt et al.: Alapjogok és alapvető kötelezettségek fogalma, értelmezése. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2014, 6.

alapjogi pozíció egészével.¹¹ Az abszolút védelmet élvező alapjogi pozíciók azonosítását megkönnyíti az a tény, hogy ezen jogokat az Alaptörvény is ilyenként fogalmazza meg (pl. „Az emberi méltóság sérthetetlen.”¹²).¹³

Magyarország Alaptörvénye I. cikkének (1) bekezdése értelmében „[a]Z EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége”.¹⁴

Az Alaptörvény az egyén mellett a közösség jogait is elismeri, aminek relevanciája lehet a katona alapjogainak gyakorlása során is.

A mai polgári demokratikus berendezkedésű államokban az élethez való jog alkotmányosan deklarált emberi jog. Továbbá általánosságban az is megállapítható, hogy ha az alapjogok között egyfajta hierarchiát kívánnánk felépíteni, akkor az élethez való jog a legértékesebb alapjogok között szerepelne, hiszen nem másat véd, mint a legnagyobb értéket, az emberi életet. A demokratikus államokban az emberi élet sérelmére elkövetett cselekményeket a büntetőjog szigorú büntetésekkel szankcionálja, emellett a nemzetközi egyezmények is kiemelt jelentőséget tulajdonítanak az élethez való jog védelmének.¹⁵ Például az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata kimondja, hogy „[m]inden személynek joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz”.¹⁶ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában foglaltak szerint „[m]inden emberi lénynek veleszületett joga van az életre. E jogot a törvénynek védelmeznie kell. Senkit sem lehet életétől önkényesen megfosztani.”¹⁷ Az Európai Unió Alapjogi Chartája I. cím 2. cikke rögzíti az élethez való jogot, miszerint „[m]inden embernek joga van az élethez” és „[s]enkit sem lehet halálra ítélni vagy kivégezni”.¹⁸

Az Alaptörvény II. cikke rögzíti, hogy „[a]z emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”¹⁹

Az emberi élet az embernek mint a legmagasabb rendű élőlénynek a létezését jelenti.²⁰ Az élethez való alanyi jog szolgál az ember életének biztosítására. Alanyi oldalából származik azon kötelezettség, miszerint az állami intézmények, illetve közhatalmat gyakorló személyek nem foszthatnak meg senkit az élettől.²¹

A modern alkotmányos jogállamokban az emberi élethez és az emberi méltósághoz való jogok a legalapvetőbb emberi jogok, így a lehető legteljesebb jogi oltalomban kell részesülniük, ami azt jelenti, hogy e jogok korlátlanok, vagyis az államot is kötik. Az emberi életre és méltóságra vezethető vissza minden más szabadság-, egyenlőségi és sérthetlenségi jog.²²

¹¹ Pozsár-Szentmiklósy Zoltán: Az alapjogok védelme, korlátozása. Az alapjogi jogalanyiség. In: Csink Lóránt et al. (szerk.): Alapjogi kommentár az alkotmánybírói gyakorlat alapján. Novissima Kiadó, Budapest, 2021, 4–17.

¹² Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) (a továbbiakban: Alaptörvény) II. cikk első mondata.

¹³ Pozsár-Szentmiklósy: i. m. 12.

¹⁴ Alaptörvény I. cikk (1) bekezdése.

¹⁵ Paulovics Anita: Az élethez való jog korlátozhatósága. *Sectio Juridica et Politica*, 2007/2., 415–429.

¹⁶ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 3. cikke.

¹⁷ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának III. rész 6. cikk 1. pontja.

¹⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartájának (2012/C 326/02) I. cím 2. cikke.

¹⁹ Alaptörvény II. cikke.

²⁰ Tilk Péter: Az élethez és az emberi méltósághoz való jog. In: Chronowski Nóra et al. (szerk.): Magyar Alkotmányjog III. Alapvető jogok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 53–74.

²¹ Zakariás Kinga: Az élethez és az emberi méltósághoz való jog egysége. In: Schanda – Balogh (szerk.): i. m. 79–108.

²² Tilk: i. m. 57.

Az élethez való jog az emberi méltóság és a jogalanyisághoz való jog abszolút tartalma minden más alapjog központi magja, azaz abszolút határt szab bármelyik jog korlátozásának, így tehát semmiféle beavatkozás nem mehet el az élet, a méltóság és a jogalanyiség sérelméig.²³

Napjaink demokratikus tradíciókkal rendelkező társadalmában az élethez való jog elismerése és általános védelme megkérdőjelezhetetlen, ennek ellenére mégis, ha áttekintjük az Alkotmánybíróság elé került ügyeket, vagy az Európai Emberi Jogi Bíróság joggyakorlatát, akkor egyértelművé válik, hogy számos esetben merül fel az élethez való jog korlátozhatóságának problémája. Fentiekre tekintettel, joggal vetődik fel a kérdés: az élethez való jog mint az egyik legértékesebb alkotmányos alapjog, korlátozható-e, avagy korlátozhatatlan? És amennyiben korlátozható, akkor milyen esetekben, milyen feltételek mellett lehet e jogot korlátozni?²⁴

AZ ÉLETHEZ VALÓ JOG KORLÁTOZHATÓSÁGÁNAK KÉRDÉSE

Az alapjogok korlátozását egyrészt az alapjogok összeütközése, másrészt az egyéni, valamint a közösségi érdekek konfliktusa indokolja, és egyúttal teszi szükségsszerűvé.²⁵

Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése értelmében „[a]z alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”²⁶

Mint minden európai alkotmány, az Alaptörvény is megfogalmazza a kettős kötelezettségét, miszerint az állam az alapjogokat tiszteletben tartja (negatív oldal) és védi (pozitív oldal). Az ember elidegeníthetetlen és sérthetetlen alapvető jogainak „tiszteletben tartása” az emberi jogok államtól és alkotmányoktól független létezésére utal, a „védelem” pedig az állam általános alapjogvédelmi kötelezettségét rögzíti alaptörvényi szinten. Az első cikk rögzíti továbbá az alapjog-korlátozás formai és tartalmi feltételeit, eszerint az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg.²⁷

Az I. cikk (3) bekezdésében foglalt előírás egy formális követelmény, amelynek ugyanakkor garanciális jelentősége van. Lényege, hogy nyilvános vita eredményeként rögzítsék a jogforrási hierarchia legmagasabb szintjén elhelyezkedő jogszabályban azokat az előírásokat, amelyek az egyes alapjogok gyakorlásának kereteit és módját, esetleg korlátozását meghatározzák. E formai előírás megsértése már önmagában megalapozhatja az alaptörvény-ellenességet. Amennyiben egy alapvető jog gyakorlásának kereteire vonatkozó jogszabályi előírásokat nem törvény, hanem csupán alacsonyabb szintű jogszabály tartalmazza, úgy az Alkotmánybíróság pusztán erre a körülményre tekintettel – a szabályozás tartalmától függetlenül – megsemmisítheti a kérdéses jogszabályi rendelkezést (pl. az Alkotmánybíróság a 64/1991. (XII. 17.) AB határozatában azt állapította meg, hogy terheesség megszakítására vonatkozó előírások rendeleti szintű szabályozása alkotmányellenes). Azonban a formai előírás nem egy abszolút követelmény, nem jelenti tehát azt, hogy az adott alapjog gyakorlásához kapcsolódó összes szabályt törvénynek kell tartalmaznia, ebben a vonatkozásban a különbségtétel megengedett. Az adott alapvető jog gyakorlásához kapcsolódó alapvető garanciális

²³ Balogh et al.: i. m. 6.

²⁴ Paulovics: i. m. 415.

²⁵ Erdős Csaba: Az alapjogok korlátozása. i. m. 79–89.

²⁶ Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése.

²⁷ Balogh et al.: i. m. 6.

kérdéseket szükségképpen törvénynek kell tartalmaznia, azonban a törvényi szabályozás megléte mellett a technikai jellegű részletszabályok rendeleti szintű szabályozása megengedett. Amennyiben létezik törvényi szabályozás, azonban emellett garanciális jelentőségű szabályok kerülnek rendeleti szinten szabályozásra, úgy az alaptörvény-ellenesség szintén megállapítható (pl. az Alkotmánybíróság a 32/2012. (VII. 4.) AB határozatában megsemmisítette a felsőoktatási hallgatói szerződésekről szóló kormányrendeletet, amelyet a nemzeti felsőoktatásról szóló törvény alapján alkottak meg).²⁸

Az alapjogi katalógusokban az abszolút jogok vagy tilalmak elenyésző számban vannak jelen. Általában az alapjogok korlátozható jogok, az alkotmányossági kérdés pedig mindig a korlátozhatóság jellegéhez (okaihoz, mértékéhez) kötődik. Az Alaptörvény az Alkotmánybíróság általános alapjogi tesztre vonatkozó gyakorlatát a következők szerint foglalta normaszövegbe: a „feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan” korlátozhatók az alapjogok, mindemellett az Alaptörvény meghatározza a szükségességi okokat is, miszerint alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme miatt válhat szükségessé az alapjog-korlátozás. A korlátozás nem érintheti az alapjog lényeges tartalmát.²⁹ Az élethez és az emberi méltósághoz való jog oszthatatlansága folytán korlátozhatatlan, és egyben minden más jog korlátozásának elvi határa is. Az élethez és méltósághoz való jog csak visszafordíthatatlanul vehető el, és akkor minden más jog is megszűnik.³⁰

Mint láthattuk, alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. Tehát formai feltétel a törvényben történő korlátozás, tartalmi pedig az alapjogok lényeges tartalmának tiszteletben tartása mellett az, hogy a korlátozás megfeleljen az úgynevezett szükségességi/arányossági tesztnek. A korlátozás tartalmi részét illetően azonban az alapjogi dogmatika tovább differenciál, miszerint vannak korlátozhatatlan jogok, abszolút tilalmak, továbbá a korlátozható jogok nem mindegyikénél a szükségességi/arányossági teszt alkalmazható, hanem vannak olyan jogok is, melyekre speciális korlátozási szempontok irányadók.³¹

A fenti szükségességi/arányossági tesztnek az alapjogi dogmatikában van egy harmadik eleme is, ez pedig az alkalmasság. Az alapjog-korlátozás szükségességének okai az Alaptörvény szerint más alapjog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme lehet, így tehát az Alaptörvény szövegéből eredően önmagában nem lehet korlátozási ok az elvont közérdekűség, amiből az is következik, hogy az Alkotmánybíróság által kidolgozott mércék tovább élnek, általános védernyőt tartva az alapjogok érvényesülése felé. A korlátozás alkalmassága alatt azt értjük, hogy az adott célt csak és kizárólag alapjog-korlátozással lehet elérni, enyhébb eszközök a cél elérésére nem állnak rendelkezésre, az alapjog-korlátozással viszont a cél elérhető (alkalmas arra). Az arányossági kritérium szerint pedig a korlátozás mértékének arányban kell állnia az elérni kívánt céllal.³²

Az élet kockáztatását, veszélyeztetését meg kell különböztetni az élettől való megfosztástól.³³

²⁸ Pozsár-Szentmiklósy: i. m. 9.

²⁹ Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése. Idézi: Balogh et al.: i. m. 7.

³⁰ Tilk: i. m. 62.

³¹ Balogh et al.: i. m. 6.

³² Uo. 7.

³³ Zakariás: i. m. 92.

A KATONA ÉLETHEZ VALÓ JOGÁNAK SPECIÁLIS KORLÁTAI

Az alapvető kérdés, hogy milyen mélységig kockáztatható a haderő személyi állományának élethez való joga az alkotmányos funkció vagy konkrétan mások élete és testi épsége érdekében.³⁴ Az Alaptörvényben nem található a katonák alapvető jogainak gyakorlására vonatkozó általános vagy korlátozhatósági területeket meghatározó szabályozási elem.³⁵

A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Hvt.) 2. számú melléklete tartalmazza a katonai esküt, miszerint „[a] honvéd a katonai szolgálat megkezdésekor a következő esküt teszi le: Én esküszöm, hogy Magyarországot híven szolgálom, hűséges honvéde leszek. Magyarország függetlenségét, az állampolgárok jogait és szabadságát bátran, az Alaptörvény és a törvények betartásával és betartatásával, a rám bízott honvédek és fegyverek erejével, életem árán is megvédem. Előjáróim parancsainak engedelmeskedem, alárendeltjeimet jogaik tiszteletben tartásával vezetem, róluk emberséggel és felelősséggel gondoskodom. (Az esküt tevő meggyőződése szerint:) Isten engem úgy segéljen!”³⁶

Az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) AB határozata szerint a halálbüntetés az élethez és az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalma korlátozásának tilalmába ütközik, hiszen a lényeges tartalmat nemcsak hogy korlátozzák, hanem az életnek és az emberi méltóságnak, illetve az ezt biztosító jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg, így az Alkotmánybíróság megállapította az élettől és az emberi méltóságtól halálbüntetéssel való megfosztásra vonatkozó rendelkezések alkotmányellenességét, és megsemmisítette ezeket.

A terhességmegszakítás alkotmányosságát vizsgáló 64/1991. (XII. 17.) AB határozatban az Alkotmánybíróság az élethez és az emberi méltósághoz való jog egységét és feltétlenségét rögzítette le. Ezen határozatok értelmében az állam nem rendelkezhet az emberi élet elvételeiről, csupán olyan esetekről lehet alkotmányosan szó a 24/1991. (V. 18.) AB határozat alapulvételével, amikor a jog eltűri az emberi életek közötti választást, és ennek megfelelően nem bünteti az emberi élet kioltását.³⁷

Az Alkotmánybíróság a 46/1994. (X. 21.) AB határozatában rögzíti, hogy „[a]mikor az állam a honvédelmi kötelezettség keretében végső esetben élete feláldozását is megköveteli a fegyveres szolgálatot végző katonától, nem az élettől és az emberi méltóságtól való állam általi, bizonyosan bekövetkező megfosztásról van szó. Az eskü szövegében az élet feláldozásának kockázatát vállalja a katona.”³⁸

A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (a továbbiakban: Hjt.) 17. § (1) bekezdése kimondja, hogy „[a]z állomány tagja a Hvt. 59. § (1) bekezdés a), b) és k) pontjában meghatározott feladatok végrehajtására kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal köteles végrehajtani. A Hvt. 59. § (1) bekezdés d), e), g), i) pontjában és (2) bekezdés a) pontjában meghatározott feladatok végrehajtására kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti.”³⁹ Ezen feladatokat a későbbiekben ismertetem.

³⁴ Till Szabolcs: A funkcionális szükségesség, mint érvelési keret elfogadása a honvédelemre vonatkozó szabályozásokban az alapjogi tárgyú alkotmánybíróági és ombudsman-gyakorlat fényében. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2014/1., 47–122.

³⁵ Uo. 48.

³⁶ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Hvt.) 2. melléklete.
³⁷ 46/1994. (X. 21.) AB határozat.

³⁸ Uo.

³⁹ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (a továbbiakban: Hjt.) 17. § (1) bekezdése.

A Hvt. 59. § (1) bekezdésében foglalt feladatokat a Honvédség fegyverhasználati joggal látja el, még a (2) bekezdésben a fegyverhasználati jog nélkül ellátandó kötelező feladatok kerülnek ismertetésre.

A Hvt. 78. § (3) bekezdés szerint „[t]ilos az olyan parancs kiadása, amely a) a törvényben foglalt kivétellel a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztetné, b) bűncselekmény elkövetésére irányul, c) a honvéd magáncélú igénybevételelét valósítaná meg.”⁴⁰

Fentiekre tekintettel tehát a Hjt. 17. § (1) bekezdésében foglalt feladatok végrehajtásán kívül a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztető parancs kiadása tilos, arra a katonai esküre való hivatkozással nem kerülhet sor.

Annak ellenére azonban, hogy a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztető parancs kiadása tilos, annak végrehajtása a Hvt. 79. § szerint mégsem tagadható meg. „(1) A honvéd szolgálatteljesítése során köteles végrehajtani a parancsot, kivéve, ha azzal bűncselekményt követne el. (2) Az (1) bekezdésben foglalt kivétellel a honvéd a jogszabálysértő parancs végrehajtását nem tagadhatja meg. Ha azonban annak jogellenessége felismerhető számára, arra haladéktalanul köteles a parancsot adó figyelmét felhívni. Ha a parancsot adó a parancsát ennek ellenére fenntartja, azt kérelemre írásba kell foglalnia. Ha ezt követően továbbra is fenntartja, a jogszabálysértő parancs végrehajtásáért kizárólag az azt kiadó felel.”⁴¹

A továbbiakban azon feladatok rövid áttekintésére kerül sor, melyeket az állomány tagja önfeláldozásig terjedő bátorsággal köteles végrehajtani, illetve amelyeket akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztet.

Az állomány tagja Magyarország függetlenségének, területének, légterének, lakosságának és anyagi javainak külső támadással szembeni fegyveres védelmére kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal köteles végrehajtani (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés a) pont alapján).

Ezen feladat kiemelt fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az Alaptörvény 45. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség. A Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme [...]”.⁴²

A Hvt. preambulumban rögzíti, hogy az Országgyűlés Magyarország függetlenségének, területi épségének, nemzetközi szerződésekben rögzített határainak, lakosságának és anyagi javainak védelme érdekében, az állampolgárok honvédelmi tudatának erősítése céljából alkotta meg a törvényt.⁴³

Az állomány tagja a Szent Korona és a hozzá tartozó egyes jelvények őrzésére és védelmére kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal köteles végrehajtani (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés b) pont alapján).

A honvéd koronaőr a Hvt. 2. számú melléklete szerint a következő esküt teszi: „[É]n ünnepélyesen esküszöm, hogy a Magyarország alkotmányos folytonosságát megtestesítő Szent Koronát minden körülmények között, minden veszélytől megóvóm és állhatatosan őrzöm, illetéktelen kézre jutását életem árán is megakadályozom. A különleges szolgálat által megkívánt magas követelmények érdekében tudásomat, testi erőnlétemet a legjobb állapot-

⁴⁰ Hvt. 78. § (3) bekezdése.

⁴¹ Hvt. 79. § (1)–(2) bekezdése.

⁴² Alaptörvény 45. cikk (1) bekezdése.

⁴³ Hvt. preambuluma.

ban tartom, egész életemben erkölcsi feddhetetlenségre törekszem. A Honvéd Koronaőrség bajtársi szellemétől áthatva, példamutató módon mindenkor becsülettel, magyar honvédhez méltón, harcban vitéz módon küzdve élek és halok. (Az esküt tevő meggyőződése szerint:) Isten engem úgy segítjen!”⁴⁴

Magyarország Alaptörvénye a Nemzeti Hitvallásban rögzíti, hogy „[t]iszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”⁴⁵ Szent István államalapításának emlékéről és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény kimondja, hogy „[a] Szent Korona a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyeként él a nemzet tudatában és a magyar közjogi hagyományban.”⁴⁶

A rendkívüli védelem a Szent Koronához tartozó jelvényeket is megilleti, melyek a királyi jogar, a koronázási palást, az országalma, valamint a koronázási kard.⁴⁷

A szövetségi és nemzetközi szerződésből eredő egyéb katonai kötelezettségek – különösen a kollektív védelmi, békefenntartó, válságkezelési és humanitárius feladatok – teljesítésére kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés d) pont alapján).

Az Alaptörvény 45. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „[a] Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése.”⁴⁸

A honvédelem szempontjából létfontosságúnak kijelölt rendszerelemek, illetve a honvédelem szempontjából fokozott védelmet igénylő létesítmények, valamint a Kormány által kijelölt egyéb létesítmények és rendezvények őrzésére és védelmére kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés e) pont alapján).

A létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény (a továbbiakban: Lrtv.) 1. § j) pontja értelmében „létfontosságú rendszerelem: az 1. mellékletben meghatározott ágazatok valamelyikébe tartozó szolgáltatás, eszköz, létesítmény vagy rendszer olyan rendszereleme, továbbá azok által nyújtott szolgáltatások, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához – így különösen az egészségügyhöz, a lakosság személy- és vagyonbiztonságához, a gazdasági és szociális közszolgáltatások biztosításához, az ország honvédelméhez –, és amelynek kiesése e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna”.⁴⁹

Azt a létesítményt, infrastruktúrát, eszközt, szolgáltatást, amely teljesíti valamely honvédelmi ágazati kritériumot, honvédelmi létfontosságú rendszerelemmé kell kijelölni.⁵⁰

⁴⁴ Hvt. 2. melléklete.

⁴⁵ Alaptörvény Nemzeti Hitvallás.

⁴⁶ Szent István államalapításának emlékééről és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény.

⁴⁷ A 2000. évi I. törvény 2. § (1) bekezdése.

⁴⁸ Alaptörvény 45. cikk (1) bekezdése.

⁴⁹ A létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény 1. § j) pontja.

⁵⁰ Bakos Tamás: A honvédelmi létfontosságú rendszerelemek azonosításáról és kijelöléséről I. Hadmérnök, 2017/1. különszám, 234–240.

A honvédelmi létfontosságú rendszerelemek kritériumait a honvédelmi létfontosságú rendszerelemek azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 359/2015. (XII. 2.) Kormányrendelet tartalmazza.

A 359/2015. (XII. 2.) Korm. rendelet szerint honvédelmi létfontosságú rendszerelem:

- a Hvt. 3. § 14. pontja szerinti honvédelmi szervezet („a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium, a honvédelemért felelős miniszter közvetlen alárendeltségébe tartozó szervezetek, a honvédségi szervezet, valamint az e törvényben meghatározott feladatai tekintetében a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat”), valamint a honvédelemért felelős miniszter tulajdonosi joggyakorlása alatt álló gazdasági társaságok által működtetett vagy használt rendszerelem és létesítmény (ágazaton belüli honvédelmi létfontosságú rendszerelem)
- az Lrtv. 1. mellékletében meghatározott, nem honvédelmi ágazatba tartozó rendszerelem (ágazaton kívüli honvédelmi létfontosságú rendszerelem), amely a törvény 2. §-ában felsorolt ágazati kritériumok valamelyike alá esik.⁵¹

A talált robbanótestek tűzszerészeti mentesítése, és egyéb tűzszerészeti feladatok végrehajtására kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés g) pont alapján).

A talált robbanótestek tűzszerészeti mentesítésére vonatkozó szabályokat a tűzszerészeti mentesítési feladatok ellátásáról szóló 142/1999. (IX. 8.) Korm. rendelet tartalmazza.

A menedékjogról szóló törvény szerinti tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet idején az államhatár őrzésében, az államhatár rendjét közvetlenül veszélyeztető konfliktushelyzet és a tömeges méretű migráció kezeléséhez szükséges intézkedésekben történő közreműködés végrehajtásában, valamint az államhatár rendje ellen irányuló erőszakos cselekmények elhárításában kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés i) pont alapján).

A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 80/A. § (1) bekezdése alapján akkor rendelhető el tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet, ha

- a Magyarországra érkező elismerést kérők száma
 - egy hónap átlagában a napi ötszáz főt,
 - két egymást követő hét átlagában a napi hétszázötven főt vagy
 - egy hét átlagában a napi nyolcszáz főt meghaladja,
- a Magyarországon a tranzitónában tartózkodók száma – a külföldiek ellátásában közreműködő személyeket nem számítva –
 - egy hónap átlagában a napi ezer főt,
 - két egymást követő hét átlagában a napi ezerötyszáz főt vagy
 - egy hét átlagában a napi ezerhatszáz főt meghaladja,
- az előző pontban meghatározott eseteken kívül bármely olyan migrációs helyzettel összefüggő körülmény alakul ki, amely

⁵¹ A honvédelmi létfontosságú rendszerelemek azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 359/2015. (XII. 2.) Korm. rendelet 1. § (2) bekezdése.

- a Schengeni határ-ellenőrzési kódex 2. cikk 2. pontjának megfelelő külső határ szerinti magyarországi határvonal védelmét közvetlenül veszélyezteti,
- Magyarország területének a Schengeni határ-ellenőrzési kódex 2. cikk 2. pontjának megfelelő külső határ szerinti határvonaltól, illetve a határjeltől számított 60 méteres sávja, illetve valamely magyarországi település közbiztonságát, közrendjét vagy a közegészségügyet közvetlenül veszélyezteti, különösen, ha e területen, illetve az adott településen vagy annak külterületén található befogadó állomáson vagy a külföldiek elhelyezését biztosító egyéb létesítményben zavargás tör ki, vagy erőszakos cselekményeket követnek el.⁵²

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény alapján „tömeges méretű migráció: a szomszéd állam területéről személyek tömeges menekülése, amely közvetlenül veszélyezteti az államhatár rendjét, és rendkívüli intézkedés bevezetését teszi szükségessé”.⁵³

Tipikusan az államhatár rendje ellen irányuló erőszakos cselekmény a határzár megrongálása (a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 352/B. §-a).

Az állomány tagja az egyes szükségállapot feladatokban történő közreműködésre kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal köteles végrehajtani (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (1) bekezdés k) pont alapján).

Az Alaptörvény 50. cikke szerint „(1) Az Országgyűlés a) az alkotmányos rend megdöntésére, felforgatására vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló cselekmény, vagy b) az élet- és vagyonbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztető súlyos, jogellenes cselekmény esetén szükségállapotot hirdethet ki”.⁵⁴

A Hvt. 59. § (1) bekezdés m) pontjába nem tartozó, katasztrófavédelemmel összefüggő további feladatokban történő közreműködés során, annak végrehajtásában kapott parancsot az állomány tagja akkor is köteles teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti (Hjt. 17. § (1) bekezdés és Hvt. 59. § (2) bekezdés a) pont alapján).

A Honvédség a fenti feladatot fegyverhasználati jog nélkül látja el.⁵⁵

Kivételt képez a Kormány döntése alapján a veszélyhelyzettel, valamint az egészségügyről szóló törvény szerinti egészségügyi válsághelyzettel (egészségügyi válsághelyzet) kapcsolatos feladatokban történő közreműködés.⁵⁶

A katonai védelmet leszámítva a bekövetkezett katasztrófák következményei elhárítása fő szabály szerint nem honvédségi feladat, de a katasztrófák elleni küzdelemben törvényi szinten meg van állapítva bizonyos honvédségi közreműködő feladat.⁵⁷

ÖSSZEGRÉS

Az élethez való jog az első generációs emberi jogok közé tartozó olyan alapjog, amely egyben számos más jog forrása és előfeltétele is.

⁵² A menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 80/A. § (1) bekezdése.

⁵³ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 97. § (1) bekezdés n) pontja.

⁵⁴ Alaptörvény 50. cikk (1) bekezdése.

⁵⁵ Hvt. 59 § (2) bekezdése.

⁵⁶ Hvt. 59. § (1) bekezdés m) pontja.

⁵⁷ Kovács István: A terrorizmus elleni harc katonai dimenziójának jogi vonatkozásai, kihívásai és lehetséges fejlesztési irányai. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Vélemények a katonai jog világából, 2018/2., 8.

Az élethez való jog abszolút és korlátozhatatlan alapjognak minősül. Abszolút tartalma minden más alapjog központi magja, azaz abszolút határt szab bármelyik jog korlátozásának, így tehát semmiféle beavatkozás nem mehet el az élet sérelméig.⁵⁸

Az alapjogok korlátozását egyrészt az alapjogok összeütközése, másrészt az egyéni, valamint a közösségi érdekek konfliktusa indokolja, és egyúttal teszi szükségsszerűvé,⁵⁹ azonban az élet kockáztatása, veszélyeztetése nem tekinthető azonosnak az élettől való megfosztással.⁶⁰

A központi kérdés az, hogy milyen mélységig kockáztatható a haderő személyi állományának élethez való joga az alkotmányos funkció vagy konkrétan mások élete és testi épsége érdekében.⁶¹

Az állomány tagjától a Honvédség feladatainak végrehajtása a közszolgálat egyéb területeihez képest nagyobb áldozatvállalást követel meg, a katona a honvéd eskü letételével végső soron az élete feláldozásának kockázatát vállalja, a Hvt.-ben meghatározott egyes feladatok végrehajtására kapott parancsot önfeláldozásig terjedő bátorsággal, más esetekben pedig akkor is köteles azt teljesíteni, ha az az életét vagy a testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyezteti.⁶²

A Hjt. 17. § (1) bekezdésében foglalt feladatok végrehajtásán kívül a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztető parancs kiadása tilos, arra a katonai esküre való hivatkozással nem kerülhet sor. Ennek ellenére azonban a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztető parancs végrehajtása a Hvt. 79. § szerint mégsem tagadható meg, melynek problematikájára ezen tanulmány nem tért ki.

A Honvédség egyes nehéz időszakokba mondhatni „Jolly Joker” a társadalom életében, nem egy esetben részt vett már katasztrófavédelmi tevékenységben, szinte folyamatosan szereplője a nemzetközi katonai misszióknak, napjainkban pedig közreműködik a határőrizetben is.⁶³

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 46/1994. (X. 21.) AB határozat.
- A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény.
- A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény.
- A honvédelmi létfontosságú rendszerelemek azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 359/2015. (XII. 2.) Korm. rendelet.
- A létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény.
- A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény.
- A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.
- A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény.

⁵⁸ Balogh et al.: i. m. 6.

⁵⁹ Erdős Csaba: Az alapjogok korlátozása. i. m. 79–89.

⁶⁰ Zakariás: i. m. 92.

⁶¹ Till: i. m. 47–122.

⁶² Szekendi Gyöngyvér: A hivatásos és a szerződéses katonák jogállása. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2014, 12.

⁶³ Kovács: i. m. 8.

- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata.
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02).
- Bakos Tamás: *A honvédelmi létfontosságú rendszerelemek azonosításáról és kijelöléséről I.* Hadmérnök, XII. évf. 2017/1. különszám, 234–240.
- Balogh Zsolt et. al.: *Alapjogok és alapvető kötelezettségek fogalma, értelmezése.* Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014.
- Balogh Zsolt: *Az emberi jogok csoportosítása.* In: Schanda Balázs – Balogh Zsolt (szerk.): *Alkotmányjog – Alapjogok.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2011, 19–25.
- Erdős Csaba: *Alapjogi dogmatika.* In: Bódi Stefánia – Schweitzer Gábor (szerk.): *Alapjogok.* Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon. Ludovika Egyetemi Könyvkiadó, Budapest, 2021, 65–78.
- Erdős Csaba: *Az alapjogok korlátozása.* In: Bódi Stefánia – Schweitzer Gábor (szerk.): *Alapjogok.* Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon. Ludovika Egyetemi Könyvkiadó, Budapest, 2021, 79–89.
- Igazságügyi Minisztérium: *Emberi Jogi Kézikönyv.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021.
- Kiss Barnabás: *Emberi Jogok – Alapjogok általános kérdései.* <http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=48277>
- Kovács István: *A terrorizmus elleni harc katonai dimenziójának jogi vonatkozásai, kihívásai és lehetséges fejlesztési irányai.* Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Vélemények a katonai jog világából, 2018/2., 1–18.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.).
- Marinkás György: *Az emberi jogok megjelenése és fejlődése az egyes alkotmányokban.* Sectio Juridica et Politica, Tomus 2012/1., 75–91.
- Paulovics Anita: *Az élethez való jog korlátozhatósága.* Sectio Juridica et Politica, 2007/2., 415–429.
- Pozsár-Szentmiklósy Zoltán: *Az alapjogok védelme, korlátozása. Az alapjogi jogalanyiség.* In: Csink Lóránt et. al. (szerk.): *Alapjogi kommentár az alkotmánybírószági gyakorlat alapján.* Novissima Kiadó, Budapest, 2021, 4–17.
- Sándor Judit: *Az élethez való jog.* In: Jakab András et. al. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia,* 2021, <https://ijoten.hu/uploads/az-elethez-valo-jog.pdf>
- Szekendi Gyöngyvér: *A hivatásos és a szerződéses katonák jogállása.* Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014.
- Szent István államalapításának emlékéről és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény.
- Tilk Péter: *Az élethez és az emberi méltósághoz való jog.* In: Chronowski Nóra et al. (szerk.): *Magyar Alkotmányjog III. Alapvető jogok.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 53–74.
- Till Szabolcs: *A funkcionális szükségesség, mint érvelési keret elfogadása a honvédelemre vonatkozó szabályozásokban az alapjogi tárgyú alkotmánybírószági és ombudsman-gyakorlat fényében.* Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2014/1., 47–122.
- Tóth J. Zoltán: *Erkölcsei jogok, emberi jogok, alkotmányos jogok.* In: Birher Nándor – Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *Az egyházi intézmények működtetésének etikai alapjai.* Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXVIII. (sorozatszerkesztő: Homicskó Árpád Olivér). Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019, 53–61.
- Zakariás Kinga: *Az élethez és az emberi méltósághoz való jog egysége.* In: Schanda Balázs – Balogh Zsolt (szerk.): *Alkotmányjog – Alapjogok.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2011, 79–108.

Gilles Clément:

AZ ŰRHAJÓSOK KIVÁLOGATÁSÁNAK PSZICHOLÓGIAI ÉS SZOCIOLÓGIAI KÉRDÉSEI¹ (3.)

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.9

ÖSSZEFOGLALÓ: A magyar űrkutatás és űrtevékenység – Bay Zoltán híres holdradar-kísérletétől számítva – 75 éves múltra tekint vissza. A hazai kutatóműhelyek, tudományos intézetek, sőt immáron a gazdasági szereplők képességei nemzetközi viszonylatban is kitűnnek. Magyarország számára stratégiai érdek, hogy megőrizze és fejlessze a világűrben folytatott tevékenysége kompetenciáit, erősítse pozícióit. A kormány 2021-ben fogadta el Magyarország első űrstratégiáját. E stratégiai dokumentum megállapításaival és célkitűzéseivel összhangban kulcsfontosságúvá vált egy interdiszciplináris tudásplatform létrehozása. A Hunor-program keretében, több mint ezer jelentkező közül választották ki a jelölteket, akik közül egy – Farkas Bertalant követve – második magyarként tehet majd űrutazást. A szerző háromrészes tanulmányában az űrhajósok kiválasztásának pszichológiai és szociológiai aspektusait elemzi.

KULCSSZAVAK: űrhajósok, kiválogatás, követelmények, pszichológiai profil

A SZERZŐRŐL:

Gilles Clément, a Strasbourban működő Nemzetközi Űregyetemen (International Space University, ISU) az űrélettudományok emeritus professzora (ORCID: 0000-0001-9899-2738)

A LEGÉNYSÉG VISELKEDÉSE ÉS TELJESÍTMÉNYE

Napjainkig az űrhajósok pszichológiai kiválogatása a pszichopatológiai zavarokkal küzdő jelöltek kizárására fókuszált. Szemben ezekkel a jól bevált „kizárási” kritériumokkal, a beválogatási kritériumokat az adott küldetés olyan konkrét jellemzőivel összefüggésben kell kidolgozni, mint amilyenek például a küldetés céljai, időtartama és a legénység összetétele. Miután meghatározzák a beválogatási jellemzőket, validálni kell őket a repülés alatti teljesítménymérők vonatkozásában, és küldetésspecifikus módon kell vizsgálni őket [Sandal et al. 1996].

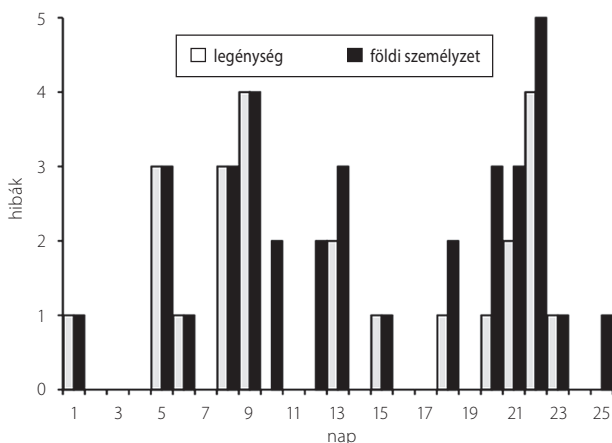
Az űrhajósok hivatalos teljesítménykritériumainak hiánya és a korlátozott kutatási lehetőségek mindeddig nagyon megnehezítették a legénység kiválogatásánál használt stratégiák hatékonyságának kiértékelését.

¹ A háromrészes tanulmány a szerző *Az űrorvostan alapjai* című kötetéből való (Zrínyi Kiadó, 2022). Az írásban szereplő hivatkozásokat a könyvben feltüntetett módon közöljük.

1. ábra Az űrsikló legénységének tagjai csoportrituáléként pókereznek a start napján. A legénységi körletet csak a parancsnok győzelme után hagyják el.

Forrás: Douglas Hamilton

2. ábra A Mir űrállomás 28 napos küldetése során a legénység és a földi személyzet által elkövetett hibák száma (Oleg Atkov személyes közlése)

Az ilyen kiértékeléshez szükség van arra is, hogy a kezdeti kiválogatásnál ne használják a bevélogatási kritériumokat addig, amíg be nem bizonyosodik róluk, hogy alkalmasak az űrhajósok teljesítményének előrejelzésére. A hivatalos kiválogatási folyamaton már átesett amerikai és orosz űrhajósok kiválogatási kritériumainak validálásánál az egyik lehetséges elfogultság azzal függ össze, hogy az MMPI-nél már látott módon korlátozzák a személyiségteszt pontszám tartományát.

Azok a viselkedési egészségre vonatkozó információk, amelyeket az amerikai űrhajósjelöltek végső kiválogatási folyamatában a pszichológiai tesztek kiértékeléséből szűrtek le, csupán korlátozott mértékben lehetnek hasznosak, mivel a jelöltek még nem fejezték be sikeresen az űrhajóssá válásukat megelőző kiképzési és kiértékelési időszakot. Ezenkívül onnantól kezdve, hogy egy űrügynökség felvesz egy űrhajósjelöltet, akár nyolc év is eltelhet addig, amíg az űrhajós visszatér az első hosszú időtartamú küldetéséről. Ezért tehát a felvételük óta eltelt éveknél lényegesen hosszabb időszakon át kell az új űrhajósok teljesítményét megfigyelni annak megállapításához, hogy hasznosak-e a felvételi folyamat alatt a viselkedési egészségükről szerzett információk.

További kérdés, hogy hogyan értékeljük ki az űrhajósok teljesítményét. Optimális esetben ezt a kiértékelést a kiképzésük és a tényleges űrküldetéseik alatt kellene elvégezni. Ebben az esetben a teljesítményük a legénység összetételének újraértékelését eredményezné. Ez a kiértékelés valószínűleg növelné a legénység tagjai, a menedzsment és a küldetés-irányítók közötti feszültséget. Oroszországban a küldetésirányításnál dolgozó irányítók például szisztematikusan nyomon követték a *Mir* fedélzetén repülő legénység, illetve a földi állomány által elkövetett hibák számát. (2. ábra) Bár az ilyen kiértékelések hasznosak annak megállapításában, hogy változott-e a küldetés folyamán az űrhajósok teljesítménye, az űrhajósok közül néhányan lehetséges fenyegetésnek tekinthetik az ilyen értékeléseket és az azokat végző pszichológusokat, mivel attól tarthatnak, hogy eltiltják őket a repüléstől vagy kivonják őket a küldetésből.

Az utóbbi években azonban számos különféle teljesítményelemzési technikát dolgoztak ki. Az űrküldetések alatt egy vagy több különálló egyéni feladatot tartalmazó tesztbattériákat használtak, amelyekkel mérhetők az olyan tényezők, mint az éberség, a reakcióidő, a szemmel követés, a végtagstabilitás, a koordináció és az észlelési sebesség.

Összehasonlították az azonos feladatok súlytalansági, illetve földi körülmények közötti végrehajtásához szükséges időtartamokat, ami hasznosnak bizonyult a „munkahatékonysági arányok” – vagyis a becsült összydőtartam és a munkára rendelkezésre álló összóraszám hányadosának – megállapításánál [Kubis et al. 1977].

A szakmai készségek (munkaköri teljesítmény) és az egyén másokkal való együttélési és együttműködési képességének (csoportélet) felmérése során hatékony eszköznek bizonyult az is, hogy az űrhajósokat társaik értékelték. Az ilyen típusú értékelésekben a legénység egyik tagjától például a következőket kérdezik: „Nevezze meg a legénység öt legjobb tagját!”, „Nevezze meg a legénység öt legrosszabb tagját!”, és „Ha nem tud indulni egy küldetésen, kivel kellene önt helyettesíteni?”. Az űranalógokban ezt a technikát alkalmazva megállapították, hogy az elszigetelt és elzárt, behatárolt szituációk veteránjai általában hatékony személyzeteket válogattak össze, ha adott volt nagyszámú jelentkező és a mélyinterjúk készítésére fordítható idő [Natani 1980]. Amikor űrhajósok a kiképzésük során egymást értékelték ki társaikkal kilenc teljesítménydimenzióban, (pl. munkaköri kompetencia, vezetés, csapatmunka, csoportélet, személyiség, kommunikációs készségek), az értékelés előzetes eredményei figyelemreméltó egyezést mutattak azokkal az értékelésekkel, amelyeket az űrhajósokat felügyelők és a döntéshozók végeztek [Rose et al. 1993].²

Az imént említetteknél azonban objektívebb és megbízhatóbb módszereket kell kifejleszteni arra, hogy megfigyelhessük és regisztrálhassuk az űrbeli stresszorok összetett teljesítmény-folyamatokra gyakorolt hatásait. Mindeddig nem publikáltak az űrhajósok teljesítményére vonatkozó valós adatokat. Mint azt Patricia Sandy [1994, 152. o.] írta, „Az ilyen adatok nélkülözhetetlenek a viselkedéskutatók számára ahhoz, hogy megértsék, hogyan függenek össze az egyéni és csoportpszichológiai tényezők az űrben végzett egyéni és legénységi teljesítménnyel. Az ilyen összefüggések tisztázásához szükséges objektív adatok hiányában még a legjobb tippek is csupán tippek maradnak arra nézve, hogy milyen pszichológiai kritériumok bírnak kritikus fontossággal az űrhajósok kiválogatása során.”

² Mike Collins [1990] írta: „Mint azt a Gemini–10 küldetése előtt John Youngnak mondogattam, boldog voltam, hogy vele hajthattam végre életem első űrrepülését, de mindenképpen repülni akartam, úgyhogy még egy kenguruval is felmentem volna az űrbe!”

PSZICHOLÓGIAI TRÉNING ÉS TÁMOGATÁS

Tegyük fel, hogy a kiválogatási folyamat során a legjobb egyéneket válogatták ki, és hogy ezt követően a küldetésigazgató pszichológusok segítségével a legjobb legénységet választotta ki egy adott, hosszú időtartamú küldetésre. Az ilyen küldetések veszélyei, valamint a stressznek a stresszes emberi viselkedésre nézve ismeretlen következményei kétségtelenül problémákat fognak eredményezni a csoportinterakcióban. Pszichológiai tréningre azért van szükség, hogy felkészíthessük a legénységet arra, hogyan reagáljon az ilyen szituációkra. A konfliktusok keletkezésekor szerepet kap a földi pszichológiai támogatás is.

Tréning

Az egyik ökölszabály értelmében a küldetés előtt foglalkozni kell a csoportdinamikával és a csoportos problémamegoldási technikákkal. Az űrhajósoknak nemcsak a saját szakterületük szakértőinek kell lenniük, hanem tudatában kell lenniük a személyközi dinamikának és az interkulturális különbségeknek is. A repülés előtt a legénységet és a földi irányítószemélyzetet összevontan kellene kiképezni az interaktív technikák használatára.

Optimális esetben amint kiválogatták egy adott küldetés legénységét, a tréningnek a következőkre kellene fókuszálnia: (a) a legénységen belüli csapatépítési folyamat támogatása, amivel stabil legénységi struktúrát hoznak létre, közös viselkedési normákat alakítanak ki és meghatározzák a küldetés közös céljait; és (b) „megelőző problémamegoldás”, amely tudatosítja a legénység tagjaiban, hogyan kezeljék azokat a konkrét pszichológiai problémákat, amelyek a legvalószínűbben felmerülhetnek a küldetés során. A tréningnek így három fázist különböztethetjük meg: (a) a tudatossági fázis, amikor a legénység elsajátítja a csoportdinamika és a személyközi kapcsolatok alapjait, illetve megismeri, milyen hatással járnak ezek a teljesítményre; (b) a csoport visszajelzést kap az újonnan megtanult fogalmakról annak révén, hogy áttűtetni azokat a gyakorlatba szerepjátékok és szimulációs gyakorlatok végzése során; és (c) megerősítő tanulóssal rendszeresen átismétli e fogalmakat, azért, hogy megakadályozza a visszaesést [Nicholas–Foushee 1990].

Az ilyen típusú tréning használatával a szimulációk és a valós űrküldetések során rendezett „informális csoportos megbeszélések”-kel (bull sessions) mérsékeltek a legénység tagjai és a küldetést monitorozó külső személyzet között korábban feszültséget okozó problémákat [Sandal 2001]. A Földön rendelkezésre állnak olyan, a személyzetekkel együtt dolgozó és bizalmukat elnyert csoportdinamikai szakemberek, akik – amennyiben szükséges – segítenek az ilyen megbeszélések levezetésében a küldetés alatt [Palinkas et al. 2000b].

A munkafeladatokat és az ütemterveket úgy lehetne tervezni, hogy minimalizálják a szociális és pszichológiai problémákat, továbbá biztosítsák, illetve maximalizálják az egyén és a legénység teljesítményét. A jövőbeli legénységekkel egyeztetni kellene majd a lakóhelyük funkciójáról és kialakításáról, beleértve a ruházatot, az ételeket, az elrendezést, a hulladékkezelést, a személyi higiénit, a magánszférát, az eszközöket és felszereléseket, valamint a számítógép-hardvereket és -szoftvereket.

A pszichológiai tréning elsődleges fontosságú az orosz legénységek számára. Az orosz űrhajósokat már a kiválasztásuk pillanatától kezdve pszichológiai tréningssorozatba vonják be, amelynek célja, hogy megelőzze az űrküldetéshez való súlyos alkalmazkodási problémák kialakulását. Szimulátorokban, valamint olyan valós stresszhelyzetekben tesztelik őket, mint például ejtőernyős ugrások során és távoli helyszíneken végrehajtott túlélőküldetéseken. (3. ábra) E küldetéseket úgy tervezik meg, hogy a lehető legvalószínűbbek és legveszélyesebbek legyenek. A Roszkoszmosz állítása szerint az ilyen típusú tréning fejleszti az önbizalmat,

3. ábra Amerikai űrhajósok földi túlélési kiképzésen gyakorolják a vészhelyzeti menekülési gyakorlatot a vadonban. Az általánosított stressztréning részeként a legénységeket rendkívül ellenséges környezetekbe helyezik bele, ahol csupán saját leleményességük és állóképességük, kitartásuk révén maradhatnak életben. Nincsen jelen mentőcsapat, amely bajba kerülésük esetén segítséget nyújthatna a kiképzendőknél

Forrás: NASA

a fegyelmet és a váratlan vagy vészhelyzetek alatti lélekjelenlétet.³ A stresszhelyzetekben folytatott tréning további célja annak biztosítása, hogy a legénység tagjai harmonikus, jól koordinált egységként dolgozzanak együtt.

Támogatás

Szovjet és orosz tapasztalatok

Pszichológiai szempontból rendkívüliek az űrben szerzett szovjet/orosz tapasztalatok. A szovjet/orosz űrhajósok a starttól a visszatérés utáni fázis végéig magas szintű támogatást kapnak, amely kétségtelenül hozzájárul a hosszú időtartamú küldetésprogramjaik sikeréhez. Ezzel szemben az amerikai pszichológiai támogatás minimális volt egészen addig, amíg az amerikai űrhajósok nem szembesültek problémákkal a NASA–*Mir* program alatt.

Az Orosz Űrügynökség pszichoszociális támogató programját a kulturális különbségek miatt az ISS más partnerei nem alkalmazhatják egy az egyben átvéve azt, de mindenképpen kiindulópontnak tekinthető.

A szovjet/orosz űrhajósokat a kiképzésük kezdetétől a repülés utáni fázis végéig állandóan monitorozzák, hogy észrevehessék rajtuk a stressz és a pszichológiai zavarok tüneteit. Pszichológiai tesztbattériákat töltenek ki velük, pszichiátriai interjúkon vesznek részt, és alaposan tesztelik őket a kompatibilitásuk tekintetében is. Tesztelésüket és monitorozásukat egy pszichológusból, valamint katonai és civil űrkutató személyzetből álló keret, az úgynevezett Pszichológiai Támogató Csoport végzi. E törekvések támogatása során viselkedésszabályozó gyógyszereket, biofeedbacket, önhipnózist és relaxációs stratégiákat is alkalmaznak [Kanas 1991].

³ Minden orosz űrhajós végrehajt nappali és éjszakai ejtőernyős ugrásokat különböző magasságokból, miközben fokozatosan nehezedő feladatokat végeznek. Utasíthatják például őket arra, hogy még az ejtőernyőjük nyitása előtt kommunikáljanak rádión keresztül, és eközben azonosítsanak be földi helyszíneket. Az ejtőernyőzés iránti ilyen fokú érdeklődés Jurij Gagarin korából ered, amikor az orosz űrhajósok a Voszток űrhajót még a földet érése előtt elhagyták ejtőernyőjükkel [idézi Collins 1990].

A repülés alatt a küldetésirányításon dolgozó pszichológusok folyamatosan monitorozzák az űrhajósok hangkommunikációját azért, hogy kiértékelhessék a legénységen belüli feszültséget, kohéziót és csapatszellemet, valamint, hogy lehetséges személyközi problémákat keressenek. A szovjet/orosz űrhajósok hangmintázatait először a Földön elemzik, miközben stresszes, illetve nem stresszes tevékenységeket végeznek. Ezeket aztán a stressz-szint ellenőrzésének érdekében összehasonlítják az űrállomás rögzített hangmintázatokkal. Kétirányú videómegfigyeléseket is felhasználnak az arckifejezések és testbeszéd stresszjelzéseinek értelmezésére.

Ezenkívül a szovjet/orosz űrhajósok a *Progressz* teherűrhajók utánpótlás-űrkapszuláin keresztül rendszeresen kapnak személyes tárgyakat és különféle anyagokat a kikapcsolódáshoz. A kapott hírek, könyvek, hang- és videóanyagok állandóan emlékeztetik őket a Földre,⁴ a privát kommunikációs kapcsolataikon keresztül pedig gyakran veszik fel a kapcsolatot családjukkal és barátaikkal. (4. ábra)

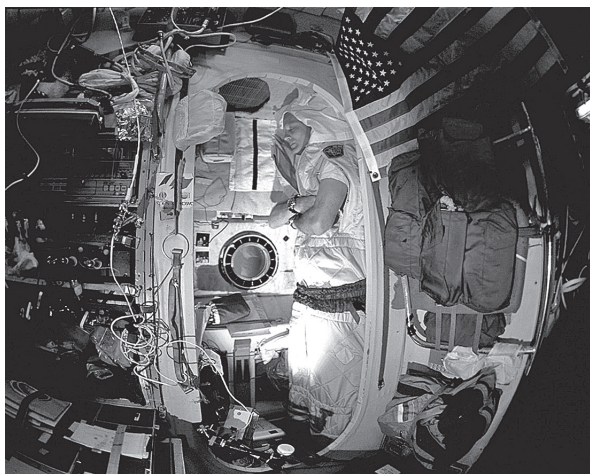
A pszichológiai támogatás a repülés végével sem ér véget. A visszatérő szovjet/ orosz űrhajósoknak segítséget nyújtanak abban, hogy hozzászokhassanak az új hírnévhez és hosszú távollétük után visszaileszkedjenek családjaikba. Ezt a szükséges mértékben alkalmazott pszichológiai tanácsadással, gyógyszerekkel és beszámoltatásokkal érik el.

Pszichológiai támogatás az ISS-en

A NASA Pszichológiai Szolgáltatások Csoportját (NASA Psychological Services Group) 1994-ben hozták létre azzal a céllal, hogy támogassa a *Mir* űrállomás fedélzetén tartózkodó amerikai űrhajósokat a NASA–*Mir* program alatt. Létrehozása előtt a NASA túlságosan is kevés figyelmet fordított a pszichológiai problémákra és azok következményeire, ami részben annak a ténynek köszönhető, hogy az űrküldetések rövid időtartama miatt nem sok szükség volt a kezelésükre, részben pedig „a technológia és a hardver mindenek előtt” attitűd miatt [Santy 1994]. A közelmúltban változni kezdett a helyzet, és a NASA mostanra már kezd ráébredni arra, hogy milyen következményekkel járhat, ha egy űrhajóson eluralkodik a környezeti stressz. A NASA Pszichológiai Szolgáltatások Csoportját olyan viselkedéskutatók és pszichológusok alkotják, akik sokat tanulmányozták az űranalóg környezeteket, az orosz pszichológusok sokéves szakmai tapasztalatát, valamint tanultak abból is, hogy a tapasztalataikat megosztották más nemzetközi partnerekkel (a kanadai, európai és japán űrügynökségekkel – CSA, ESA, JAXA).

A NASA egyik űrhajósát 2007 februárjában büntetőeljárás keretében letartóztatták tetteiért, ami oda vezetett, hogy tovább javítottak az űrhajósok és hozzátartozóik számára biztosított viselkedés-egészségügyi ellátás színvonalán. Az incidens óta az éves repülésalkalmassági orvosi vizsgálattal együtt minden amerikai űrhajóson elvégeznek egy 30 perces viselkedési egészségügyi felmérést is. Napjainkban a legénységek tagjain indulásuk előtt, illetve közvetlenül az űrküldetésről való visszatérésük után is elvégzik az űrrepüléshez kapcsolódó magatartásorvoslási felméréseket.

⁴ Az ISS fedélzetén töltött hat hónap után a 6-os expedíció legénységének tagjai érdekes leírást adtak arról, mit éreztek először, miután leszálltak a Szojuz űrhajóval. „Amikor a kabinfedél kinyílt, elárasztottak minket a sztyeppe tavasz illatai és a madárcsicsergés. Valódi földi illatok voltak ezek, mivel a kabinunkkal már a leszállás közben jókora mennyiségű port kavartunk fel, és aztán még rövid ideig gurultunk és csúsztunk is. Ezért éreztük tehát a föld friss illatát, ami csodálatos volt... sőt egy kicsit benne volt az összezúzott fű illata is. Ezután a madarak csiripelésére figyeltünk fel... Valódi zene volt ez füleinknek.”

4. ábra Norm Thagard, a NASA űrhajója alvófülkéjében a Mir fedélzetén

Forrás: NASA

A repülés előtti pszichológiai támogatás akkor kezdődik, amikor a legénység tagjai megérkeznek a kiképzésük helyszínére, Csillagvárosba. Érkezésük után az őket támogatók feladatai közé tartozik a feljavított körülményekre és erőforrásokra való figyelemfelhívás, a családdal való kapcsolattartásuk elősegítése és a kiképzési időn kívüli kikapcsolódásuk megszervezése. Ugyanilyen segítséget kapnak a legénység tagjait követően érkező támogató személyzet tagjai is.

A csoportot bevonják olyan, a „jármű”-vel kapcsolatos ügyekbe is, amelyek később hatással lehetnek a repülés alatt nyújtott pszichológiai támogatásra, mint amilyenek például a lakhatósággal és a raktérrel, az akusztikával és a vibrációkkal, az ételek változatosságával és tárolásával, valamint a legénység körleteivel kapcsolatos kérdések. Ehhez hasonlóan, a csoportot olyan „humán” ügyekbe is bevonják, mint például a munkaidő és a pihenőidő beosztásai, a nyelvi és a kulturális tréningek. A legénység tagjai ezenkívül megismerkednek a repülés alatt esetleg felmerülő pszichoszociológiai problémákkal is. Ezekre a tréningeken a közvetlen családtagjaik is részt vesznek, akik informális találkozókra készülnek fel a kiképzési időn kívüli fedélzeti tevékenységekre azzal, hogy a legénység minden tagja számára érdeklődési körének megfelelő filmeket, könyveket és hobbit választanak ki. (5. ábra)

Létrehoztak egy Családtámogatási Hivatalt is, amelynek munkatársai a Pszichológiai Szolgáltató Csoport, az Űrhajós Hivatal és az Űrhajós Házastársi Csoport képviselői. E struktúrának kritikus szerepe van a családok támogatásában a küldetések összes fázisa alatt, és az űrügynökséggel való kapcsolattartásra is szolgál. E szervezetten keresztül tart rendszeres kapcsolatot ugyanis az űrügynökség az adott családdal (amelynek például egy másik űrhajós családtagja, avagy „kísérője” ajánl fel segítséget), valamint információt nyújt a küldetésről, főleg az előre nem látható helyzetekben. A fedélzeti tevékenységek repülés alatti monitorozásával a Pszichológiai Szolgáltató Csoport biztosítja a munkavégzés és a pihenés közötti egyensúlyt. Az űrhajósok monitorozásába beletartozik, hogy kérdőívet töltenek ki a hangulatukról, az alvásukról, a stresszről, valamint az ellenintézkedések alkalmazásáról és hatékonyságáról. A legénység tagjai naponta beszélgetnek privát kommunikációs csatornán a repülőorvosokkal, ritkábban pedig a pszichológiai támogató személyzettel is. A lehetséges személyközi problémák felismerése érdekében jelenleg is folyik a kognitív készségeket felmérő módszerek, valamint a viselkedést és a kimerültséget felmérő eszközök kifejlesztése.

5. ábra Steven Robinson amerikai űrhajós kikapcsolódásképpen gitározik, és élvezi az ISS kupolájából eléje táruló látványt

Forrás: NASA

6. ábra A NASA Kennedy Űrközpontjában az STS-133 jelzésű küldetés legénységének tagjai szünetet tartanak a nehéz feladatot jelentő, szimulált start-visszaszámlálás közben, hogy egy kis színészkedéssel szórakoztassák magukat

Forrás: NASA

A repülés alatti támogató tevékenységek közé tartoznak a *Progressz* teherűrhajóval az űrállomásra szállított meglepetésajándékok és kedvenc ételek, a Földön maradt családdal és barátokkal privát audio-video-adatkapcsolatokon keresztül folytatott kétirányú kommunikáció, speciális családi konferenciák ünnepnapokon (pl. születésnapon, anyák napján), kommunikáció a barátokkal, tudósokkal, színészekkel és művészekkel, a hangos és képi híradások és sporthírek, e-mailek,⁵ instant üzenetek, a közösségi hálózatépítés, az amatőr rádiókommunikáció, valamint a fedélzeti kikapcsolódást szolgáló szoftverek és audiovizuális anyagok a szabadidő eltöltésére. Javasolják, hogy váljon elérhetővé a legénység tagjai

⁵ Meglepő módon bár az ISS legénységének tagjai rendkívül szorosan együtt élnek és dolgoznak, valós kommunikációjuk nagy része írásban történik. Az információ korában, amikor minden munkaállomáson van számítógép, az amerikai és orosz űrhajósok többet kommunikálnak egymással és másokkal e-mailben és instant üzenetekben, mint szóban [Robert Thirsk személyes közlése, 2009]. Ez azért jó tréning, mert a Mars-küldetés alatt a Földdel folytatott kommunikációban az e-mail üzenetek használatát fogja a legkevésbé érinteni a 40 perces késleltetés.

számára egy számítógépes családi fotóalbum is, amely a házastársak, barátok és a munkatársak képeit tartalmazná.

A repülés utáni beszámoltatásokat a legénység tagjaival és a családjakkal is végrehajtják, azért, hogy segítsék az űrhajósokat visszailleszkedni a földi életükbe.⁶ Ezek a találkozók alkalmat adnak az egyének általános pszichológiai egészségének felmérésére is, valamint a hosszú időtartamú küldetések során a legénységen belül, a legénység és a család, illetve a földi szemeélyzet tagjai között esetlegesen kialakuló feszültségek kezelésére szolgáló ellenintézkedések használatára is. A találkozók másik célja az, hogy felmérjék a jelenlegi pszichológiai felkészítés és támogatás gyakorlati értékét, és ajánlásokhoz jussanak hozzá a soron következő legénységek pszichológiai támogatásának feljavításával kapcsolatban [Ark–Curtis 1999]. (6. ábra)

Megoldatlan kérdések

A hosszú időtartamú küldetéseken szerzett tapasztalatok, valamint a szovjet/orosz űrhajósok kiválogatására, illetve a pszichológiai tréningre és támogatásra fordított figyelem ellenére számos bíráló mutatott már rá arra, hogy az űrhajósok depressziós időszakokon mennek keresztül [Kanas 1991]. Valentyin Lebegyev szovjet űrhajós [1988] például a Föld körüli pályán töltött 116 nap után a következő lehangoló gondolatokat írta a naplójába: „Magamban dúdolván átlegegek a [Szaljut] űrállomáson [...] Vajon lehetséges-e, hogy egy napon visszatérek majd a Földre szerettem közém, és minden rendbejön?” Ez a példa azt mutatja, hogy a hosszú időtartamú űrrepülések alatt komoly pszichológiai és szociális zavarok jelentkezhetnek. Önmagában egyik pszichológiai kiválogatási stratégia sem fogja kizárni ezt a lehetőséget.

További aggodalomra ad okot, hogy nem tudjuk, mi fog történni, amikor az űrhajósok három éven át tartó utazásra indulnak a Marsra vagy más bolygókra. Az ilyen küldetés alatti elszigeteltség azért egyedülálló, mert a legénység számára már a Föld sem lesz látható, és huzamos késések lesznek a kommunikációban. A legénység tagjainak maguknak kell megküzdeniük a pszichiátriai problémákkal, hiszen semmilyen lehetőség nem lesz az érintett egyének kimentésére. Annyit tehát tudunk, vagy tudnunk kellene, hogy az űrkutatás jövőjében a jelenleginél nagyobb mértékben lesz szükség a pszichológusok és társadalomtudósok közösségének kutatási eredményeire.

A kiválogatásra, a kiképzésre (tréningre) és a szervezeti funkciókra irányuló gondos figyelemnek köszönhetően lehetővé kellene válnia annak, hogy egyének kis csoportjai több hónapon vagy akár több éven át is folyamatosan élhessenek és hatékonyan dolgozhassanak az űrben. Óriási hiányosságok vannak azonban annak megértésében, hogy az összetett viselkedési tényezők egymástól függetlenül hogyan befolyásolják az egyének és a csoportok viselkedését. Ezért szükséges folytatni a kutatást ezen a területen, amint azt megfogalmazták a Nemzeti Kutatási Tanács „Az űrbiológia és az űrorvostan kutatási stratégiája az új évszázadban” (*A Strategy for Research in Space Biology and Medicine in the New Century*) [1998] című jelentésének ajánlásában, a közelmúltban pedig a felfedező küldetésekkel kapcsolatban a NASA Humán Kutatási Tervében (*Human Research Roadmap*) is.

⁶ Susan Helms, az ISS 2-es expedíciójának tagja mondta: „Mielőtt hat és fél hónapra felmentem az ISS fedélzetére, kiköltöztem a lakásomból, az összes tulajdonomat raktárba raktam és a legtöbb embernél korábban költöztem be az űrhajólegénység körletébe. Nem akartam telefon- és hitelkártya-számlákat vagy bármi más ilyesmit, kivéve egy bankszámlát, amelyre a fizetésem érkezik. Úgy gondoltam, hogy az ISS akkor válhat az otthonom, ha a Földön már nincsen otthonom, ami miatt aggódhatnék. Azt akartam, hogy olyan legyen, mint egy katonai külszolgálat, mint ahogyan a haditengerészek hat hónapra hajóra szállnak, és minden holmijukat raktárba helyezik.”

A jelenleginél hatékonyabb ellenintézkedések kifejlesztésére is szükség lesz azért, hogy az ilyen ürküldetéseken kezelni lehessen az egyéni, illetve a csoporttal és a kultúrákkal összefüggő problémákat. Különösen a következő ellenintézkedések igényelnek további vizsgálatot:

- A viselkedés- és teljesítményszakértők jelenlétének fenntartása az ürküldetések tervezésének összes fázisában.
- A küldetés teljes legénységének és a kritikus fontosságú földi személyzetnek mint egyéges csapatnak a kiválogatása.
- Az űrhajósok pszichológiai módszertani képzése.
- A kognitív, érzelmi és viselkedési teljesítménytesztek beágyazása a küldetés működő eszközkészletébe és kísérleteibe.
- A szimulátorok használatának növelése a küldetés fedélzeti tréningje során.
- Az önbeszámolók rögzítésére alkalmas eszközök, például (személyes) naplók/napló-bejegyzések és számítógépfájlok továbbfejlesztése.
- Virtuális környezetek és a távirányítású telerobotikai eszközök kifejlesztése a küldetések viselkedési és teljesítményjellemzőinek kezelésére.
- Földi űranalógok és szimulátorok használata a kiválogatás és a kiképzés során.
- A küldetés legénysége és a földi személyzet további összevont kiképzése.

Napjainkig a viselkedési és szociális problémákat a hosszú időtartamú ürküldetések akadályainak vagy „szoftverhibáinak” tekintették. A megfelelő pszichológiai kiválogatás, tréning és támogatás minimalizálhatja ezeket a problémákat. Szükség van azonban további kutatásra is, mivel nem ismerjük még a személyes és csoportdinamika számos tényezőjét, amelyek ellenséges környezetben jelentkezhetnek. Az élettudományok szempontjából még ennél is fontosabb, hogy úgy tűnik, e kutatás eredményeképpen valószínűleg az emberi interakció és csoportdinamika egészen új elvei tárulnak majd fel, amelyek biztosíthatják a hatékony emberi viselkedést az űrbeli környezetekben és analógjaikban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *A Strategy for Research in Space Biology and Medicine in the New Century*. Space Studies Board, National Research Council. Washington, D. C.: National Academy Press, 1998.
- Ark, S. V. – Curtis, K.: *Spaceflight and psychology. Psychological Support for Space Station Missions*. Behavioral Health and Performance Group. Houston, Texas, NASA Johnson Space Center 1999.
- Bechtel, R. B., – Berning, A.: *The third-quarter phenomenon: Do people experience discomfort after stress has passed?* In: Harrison, A., et al. (szerk.): *From Antarctica to Outer Space: Life in Isolation and Confinement*. New York: Springer Verlag, 261–266, 1991.
- Bishop, S.: *Psycho-Sociological Issues of Spaceflight*. Advanced Lecture at the International Space University, Summer Session in Houston, Texas, 1997.
- Bluth, B. J. – Helpie, M.: *Soviet Space Station as Analogs* [with *Mir* update]. Bodley Head, London, 1966.
- Bondar, R. L.: *Space qualified humans: The high five*. Aviation, Space & Environmental Medicine. No. 65, 1994, 161–169.
- Bui, L. – Wong, J.: *Intercultural Study of Personal Space*. Presentation at the International Space University, Summer Session 2002, Pomona, California.
- Burroughs, B.: *Dragonfly*. New York, NY, Harper Collins, 1998.

- Campbell, A. E.: *Multi-Cultural Dynamics in Space Stations*. Paper presented at the 36th International Astronautical Congress, Stockholm, Sweden, 1985.
- Chaikin, A. (1985): The loneliness of the long-distance astronaut. *Discover*, 1985. február.
- Collins, M. (1990): *Mission to Mars*. New York, NY: Grove Weidenfeld.
- Connors, M. M. et al.: *Living Aloft: Human Spaceflight Requirements for Extended Spaceflight*. Washington, D. C.: NASA Scientific and Information Branch, 1985.
- Fraser, T. M.: *Leisure and recreation in long duration space missions*. Human Factors No. 10, 1968, 453–488.
- Hall, E. T.: *The Hidden Dimension: Man's Use of Space in Public and Private*.
- Harrison, A. A. – Connors, M. M. (1984): *Groups in exotic environments*. In: Berkowitz, L. Z. (szerk.): *Advances in Experimental Social Psychology*. New York, NY: Academic Press, Volume 189, 49–87.
- Harrison, A. et al.: *From Antarctic to Outer Space: Life in Isolation and Confinement*. Springer-Verlag, New York, NY, 1991.
- Helmreich, R. L. et al. (1980): *Psychological considerations in future space missions*. In: Cheston, S. – Winter, D. (szerk.): *Human Factors of Outer Space Production*. Boulder: Westview Press, 1–23.
- Kanas, N. – Manzey, D.: *Space Psychology and Psychiatry*. El Segundo, CA: Microcosm Press, and Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 2003.
- Kanas, N. A. et al. (2007): *Crewmember and mission control personnel interactions during International Space Station missions*. *Aviation Space & Environmental Medicine*. No. 78, 601–607.
- Kanas, N.: *Psychosocial support for cosmonauts*. *Aviation, Space and Environmental Medicine* No. 62, 1991, 353–355.
- Kelly, A. D. – Kanas, N.: *Communication between space crews and ground personnel: A survey of astronauts and cosmonauts*. *Aviation, Space & Environmental Medicine*. No. 64, 1993, 795–800.
- Kubis, J. F. et al.: Task and motor performance on *Skylab* missions 2, 3, and 4: Time motion study, experiment M151. In: Johnston, R. S. – Dietlein, L. F. (szerk.): *Biomedical Results from Skylab*. Washington, D. C.: NASA SP-377, 1977, 136–154.
- Lebedev, V.: *Diary of a Cosmonaut: 211 Days in Space*. College Station, Texas: Phytoresource Research Inc., Information Service, 1988.
- *Lessons Learned from SFINCSS-99 and its Application to Behavioral Support Program*. Tokyo, NASDA TMR-02002, 2002.
- Linenger, J. M.: *Off the Planet*. McGraw-Hill New York, NY, 2000.
- NASA Grant NAGW-659. Washington, D. C.: NASA Headquarters, 1987.
- Natani, K.: Future directions for selecting personnel. In: Cheston, S. – Winter, D. (szerk.): *Human Factors of Outer Space production*. Boulder, CO: Westview Press, 1980, 25–47.
- Nicholas, J. M. – Foushee, H. C.: *Organization, selection, and training of crews for extended spaceflight: Findings from analogs and implications*. *Journal of Spacecraft & Rockets*. No. 27, 1990, 451–456.
- Oberg, J. E.: *Red Star in Orbit*. Random House, New York, NY, 1981.
- Palinkas, L. A. et al.: *Behavior and performance on long-duration spaceflights: Evidence from analogue environments*. *Aviation, Space & Environmental Medicine*. No. 71, Suppl 1, 2000a, 29–36.
- Palinkas, L. A. et al.: *Predictors of behavior and performance in extreme environments: The Antarctic Space Analogue Program*. *Aviation, Space & Environmental Medicine*. No. 71, 2000b, 619–625.

- Palinkas, L. A.: *Group adaptation and individual adjustment in Antarctica: a summary of recent research*. In: Harrison, A. A. et al. (szerk.): *From Antarctica to Outer Space: Life in Isolation and Confinement*. Springer-Verlag, New York, NY, 1991, 239–251.
- Palinkas, L. A.: *Health and performance of Antarctic winter-over personnel: A follow-up study*. *Aviation, Space and Environmental Medicine*. No. 57, 1986, 954–959.
- Robins, L. N. et al.: *Lifetime prevalence of specific psychiatric disorders in three sites*. *Archives in General Psychiatry*. No. 41, 1984, 949–958.
- Rose, R. M. et al.: *Assessments of astronaut effectiveness*. *Aviation, Space and Environmental Medicine*. No. 64, 1993, 789–794.
- Sandal, G. M. et al.: *Interpersonal relations during simulated space missions*. *Aviation, Space & Environmental Medicine*. No. 66, 1995, 617–624.
- Sandal, G. M. et al.: *Psychological reactions during polar expeditions and isolation in hyperbaric chambers*. *Aviation, Space & Environmental Medicine*. No. 67, 1996, 227–234.
- Sandal, G. M.: *Psychosocial issues in space: Future challenges*. *Gravitational and Space Biology Bulletin*. No. 14, 2001, 47–54.
- Santy, P. A. et al.: *Psychiatric diagnoses in a group of astronauts*. *Aviation, Space & Environmental Medicine*. No. 62, 1991, 969–971.
- Santy, P. A.: *Choosing the Right Stuff. The Psychological Selection of Astronauts and Cosmonauts*. Westport, Connecticut: Praeger. Santy, P. A. (1997). Behavior and performance in the space environment. In: Churchill, S. (szerk.): *Fundamentals of Space Life Sciences*. Malabar, FL: Krieger Publishing Company, 1994, Volume 2, Chapter 14, 187–201.
- Shayler, D.: *Around the World in 84 Days. The Authorized Biography of Skylab Astronaut Jerry Carr*. Burlington, Canada: Apogee Books, 2008.
- Smith, S., – Haythorn, W. W.: *Effects of compatibility, crowding, group size, and leadership seniority on stress, anxiety, hostility, and annoyance in isolated groups*. *Journal of Personality and Social Psychology* No. 22, 1972, 67–79.
- Stuster, J. C. et al.: *In the Wake of the Astrolab: Review and Analysis of Diaries Maintained by the Leaders and Physicians at French Remote-Duty Stations*. Technical Report 1159 for the National Aeronautics and Space Administration. Santa Barbara, CA: Anacapa Sciences, Inc., 1999.
- Stuster, J. C. et al.: *The relative importance of behavioral issues during long-duration ICE missions*. *Aviation, Space and Environmental Medicine*. No. 71. 2000, A17–A25.
- Stuster, J. C.: *Bold Endeavors: Lessons from Polar and Space Exploration*. Annapolis, MD, Naval Institute Press, 1996.
- Taylor, D. A. et al.: *Stress reactions in socially isolated groups*. *Journal of Personality and Social Psychology*. No. 9. 1968, 369–376.
- Weybrew, B. B. – Noddin, E. M.: *Psychiatric aspects of adaptation to long submarine missions*. *Aviation, Space & Environmental Medicine*. No. 50. 1979, 575–580.
- Zubrin, R.: *Entering Space, Creating a Spacefaring Civilization*. Penguin Putnam Inc., New York, 1999.

Fekete Tamás r. alezredes – Balázs Benedek r. főhadnagy:

A MODERN DUNAI VÍZI- ÉS FOLYAMRENDÉSZET SZERVEZETI TÖRTÉNETE, 1897–2022 (1.)

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.10

ÖSSZEFOGLALÓ: A dunai vízirendészet 2022-ben ünnepelte szervezeti felállításának 125. évfordulóját. 1897-ben alapították a budapesti rendőrségen belül a dunai kerületi kapitányságot, amely az alapvető rendőri feladatok mellett a ma is meglévő vízirendészeti feladatok nagy részét már ellátta Budapesten és közvetlen vonzáskörzetében. A kapitányság működésével párhuzamosan 1921-ben felállították a m. kir. Folyamőrséget, amelynek bár haderőjeitési célja is volt Trianon után, mégis az első országos hatáskörű vízirendészeti szervként működött a révkapitányságait. 1939-ben kettévált a Folyamőrség, katonai része a honvédségen, míg vízirendészeti része a rendőrségen belül folytatta működését. Ekkor a budapesti révkapitányság magába olvasztotta a megszűnő dunai kerületi kapitányság vízirendészeti feladatrendszerét. A második világháború után a révkapitányságok több alkalommal is más-más felügyeleti szerv alá tartoztak, olykor feladataik is megváltoztak, míg végül 1966-ban megszületett a ma is ezen a néven működő Dunai Vízirendészeti Rendőrkapitányság.

KULCSSZAVAK: Duna, folyamrendészet, vízirendészet, folyamőrség, révkapitányság, révki- rendeltség, révőrs, vízből mentés, mentőőrség, hajózás, partkapitányság, folyammérnök, folyamfelvigyázó

A SZERZŐKRŐL:

- Dr. Fekete Tamás r. alezredes, Budapesti Rendőr-főkapitányság, Dunai Vízirendészeti Rendőrkapitányság, Budapesti Vízirendészeti Rendőrőrs Őrsparancsnok (ORCID: 0009-0001-6107-5984; MTMT: 10089200)
- Dr. Balázs Benedek r. főhadnagy, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, Védelmi és Rendészeti Frekvenciagazdálkodási Igazgatóság, jogi munkatárs (ORCID: 0009-0004-9563-5056; MTMT: 10089203)

BEVEZETÉS

Jelen tanulmány célja a rendészetben belül a modern dunai vízirendészet megszületésének és szervezeti átalakulásainak bemutatása az adott kor forrásai alapján, az első formációtól a jelenleg is létezőig. A rendészet az egyik jelenlegi fogalmi meghatározása szerint: „a közigazgatás része, küldetése az állam belső rendjének, valamint a közrendnek és a közbiztonságnak a fenntartása, a társadalom tagjainak és alapvető értékeinek az oltalmazása az ezeket sértő, veszélyeztető jogsértő cselekmények megelőzése, elhárítása, megszakítása révén, akár legitim fizikai erőszak alkalmazásával.”¹ A 19. század végén a rendészet Kmety

¹ Christján László: Rendészeti szervek. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat). Bevezetés. 2018. <http://ijoten.hu/szocikk/rendeszeti-szervek> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 03.)

Károly megállapítása szerint elsősorban a közigazgatás rendőri természetű preventív működését jelentette, melynek feladata biztosítani a jogi és minden közérdekű rendet, és megővni azt a bárhonnan eredő megzavarásoktól, veszélyektől, károsításoktól. Az ún. igazgatási rendészet annyiféle, ahány köre van a közigazgatásnak. Így pl. lehet iparügyi, mezői, erdei, hitel-, cselédügyi, vásári, iskolai, közegészségi, bánya-, folyam-, kikötő-, mérték-, tűz-, út-, víz-, gát- stb. rendészet. A rendőrség (csendőrség) hatóságai és fegyveres közegei az igazgatási rendészet gyakorlását támogatják, sőt, amennyiben annak saját szervezett közegei nincsenek, azok szerepét betöltik.²

A rendészet feladatának teljesítése rendkívül komplex, szerteágazó tevékenység, az erre rendelt állami szervezet alapvetően ugyan a rendőrség, de nem kizárólagosan. Az elmúlt 125 év során a rendészet egyik ágaként létező folyam-, majd későbbi elnevezéssel vízirendészeti tevékenység végzésében a rendőrség mellett más rendészeti szervek is közreműködtek, többek között például a m. kir. Folyamőrség, a m. kir. Csendőrség stb.

A megközelítőleg 125 éven átívelő szervezet(ek) múltja bemutatja, miként alkalmazkodott az állam a változó társadalmi igényekhez, egyben rávilágít arra, hogy a jogalkotó részére komoly feladatot ró a Duna.

A Duna Európa második legnagyobb folyójaként a múltban és a jelenben is fontos szerepet játszott/játszik a közlekedésben és a gazdaságban egyaránt. A több országon áthaladó folyó számos feladatot keletkeztet a Duna menti államok számára. A dunai hajózás kialakulása a folyó teljes szakaszán eltérő ütemben kezdett fejlődni, mind a területi adottságok, mind a gazdasági, politikai és katonai érdekek miatt. Ennek megértése alapszinten szükséges a magyar dunai hajózás vizsgálásához és az ahhoz kapcsolódó vízirendészeti feladatok értelmezéséhez.

Rendvédelmi szempontból a dunai hajózás történetében mindenképpen említést érdemelnek a 19. századot megelőzően működő katonai hajóegységek. Elsőként az Árpád-házi királyok naszádosait említhetjük, akik a Magyar Királyság határait védték a Dunán és a Száván. A naszádosokat a török uralom alatt a Magyar Királyságban a komáromi székhelyű sajksók váltották fel. A törökök kiűzése után a határőrvidék őrzése érdekében létrehozták a Titeli Sajksó Kerületet, amely határfolyóink védelméért felelt.³ A 19. század második felében Wilhelm von Tegetthoff tengernagy javaslatára létrejött a cs. és kir. Dunaflozilla (1867–1919),⁴ amely később, a történelem jóvoltából, fontos szerepet játszott a vízirendészet szervezeti alakulásában.

A budapesti rendőrségen belül 1897-ben felállított dunai kerületi kapitányság volt az első olyan szervezet, amely a mai vízirendészeti feladatok nagy részét már ellátta, és amelyre már jogelőd szervezetként lehet tekinteni.⁵ Innen keltezhető a modern dunai vízirendészet kezdete. Természetesen az elmúlt nagyjából 125 év alatt rengeteg változáson ment keresztül a vízirendészet, így korántsem egyszerű kijelenteni a jogfolytonosságot. A 20. században több jelentős változás is történt. Az első világháború elvesztése és az azt követő trianoni tragédia a vízirendészeti feladatokat ellátó szervezetek esetében is komoly változást hoztak.

² Kmety Károly: A magyar közigazgatási jog kézikönyve. Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1907, 320., 330.

³ Szentkláray Jenő: A dunai hajóhadak története. M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest, 1885, 266–271.

⁴ Csonkaréti Károly – Benczúr László: Haditengerészek és folyamőrök a Dunán, 1870–1945. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1991, 5.

⁵ 1896. évi 75/844. sz. B.M. r. a dunai kerületi kapitányság megalakításáról. A Budapest Fő- és Székesvárosi Állami Rendőrség 1897. évi működése. Rózsa Kálmán És Neje Könyvnyomdája, Budapest, 1898, 64.

A második világháború után, az erőszakosan kialakuló kommunista rendszerben is kereste a helyét a vízirendészeti szerv. Végül jó néhány év és szervezeti változtatás után a rendőrség keretein belül találta meg azt, és a közigazgatáson belüli helye jelenleg is stabilnak látszik.

A M. KIR. VASÚTI ÉS HAJÓZÁSI FŐFELÜGYELŐSÉG (1868)

A 19. században a vasút és a gőzhajózás megjelenésével, illetve fokozatos térnyerésével megváltozott az áru- és személyszállítás addig megszokott formája. Ezek a modern, gőzüzemű közlekedési eszközök az áruk és a személyek nagy tömegének és számának olcsó és gazdaságos szállítását tették lehetővé, akár nagyobb távolságokra is, ezzel a század végére az áru- és személyszállítás gerincévé váltak. Ez egyúttal olyan új közlekedési, műszaki, gépészeti, utas- és áruforgalmi problémákat is felvetett, melyek állami irányítást, felügyeletet, rendészeti jellegű beavatkozást, továbbá jelenlétet igényeltek. A hajózás jogi szabályozásának részletesebb kidolgozása az 1867. évi kiegyezés után kezdődött meg.

A kiegyezést megelőzően a bécsi Kereskedelmi Minisztérium cs. és kir. vasúti felügyelőségének Budán működő fiókja látta el a dunai hajózás állami felügyeletét. A fiókéntményint 1868-ban megszüntették, és szeptember elsejével – már a m. kir. Közmunka- és Közlekedési Minisztérium alárendeltségében – megalakult a m. kir. Vasúti és Hajózási Főfelügyelőség, amely a törvényhatóságokkal együtt gyakorolta a folyamrendészeti jogokat.⁶ Az új intézmény feladat- és hatáskörébe tartozott a vasúti és hajózási közlekedés biztonságának és szabályszerűségének felügyelete, a törvények, rendeletek és utasítások szigorú betartatása, az észlelt akadályok elhárítása, a törvény- és szabályellenesség megszüntetése, valamint a vétkesek felelősségre vonása.⁷ 1868. november 21-ig már az első három hajóskapitányi vizsga is megtörtént, amelyeken 16 kapitányi oklevelet adtak át.⁸ Bár a főfelügyelőség rendelkezett úgynevezett külső szolgálattal, de ez még korántsem tekinthető rendészeti jellegű végrehajtó szervnek.

A hajózás szabályozása érdekében egyre több jogszabály született. 1869-ben a közmunka- és közlekedésügyi miniszter kiadott rendeletében már jelentek meg rendszabályok a hajózás érdekében, de a rendelet inkább magánjogi kérdéseket tárgyalt.⁹ Később a hajózás fellendülésével további jogszabályok jelentek meg,¹⁰ közöttük rendészeti jellegű is.¹¹ A kihágások az elsőfokú rendőri hatóság hatáskörébe tartoztak.¹² 1871-ben megalakultak a m. kir. folyam-mérnöki hivatalok mint specializált országos hatáskörű közigazgatási hatóságok, és azon belül egy-egy folyószakaszon a folyamfelvigyázói állomások. Feladatuk az állami kezelésű folyók és csatornák fenntartási munkálatai feletti őrökös, a kapcsolódó építmények ellenőrzése, valamint a hajózási, tutajozási és halászati szabályok betartásának, a kikötőhelyek állapotának, a hajók vízállás miatti közlekedési tilalmának, a gázlók és hajóutak kitűzésének,

⁶ Különfélék. Pesti Napló, 1868. 05. 27., 3.; Különfélék. Pesti Napló, 1868. 08. 28., 3.

⁷ Ideiglenes utasítás az 1868. évi szeptember 1-én életbeléptetett magy. kir. vasúti és hajózási főfelügyelőség hatáskörét illetőleg. Budapesti Közlöny, 1868. 11. 24., 1.

⁸ Különfélék. Pesti Napló, 1868. 11. 22., 2.

⁹ 2362/1869. (IV. 21.) K. K. M. körrendelet. Ideiglenes utasítás a hajózási jog gyakorlásáról. Magyarországi Rendeletek Tára, 1869. Ráth Mór, 1870, 564–618.

¹⁰ 1885. évi XXIII. törvénycikk a vízjogról, 19. § és 27. §.

¹¹ 39.507/1885. (XII. 31.) K. K. M. rendelet a vontató utak és a szabad kikötés tárgyában. Magyarországi Rendeletek Tára, 1885. Nágel Ottó Bizománya, 1886, 2295–2303.

¹² Tusnádi Élthes Gyula: A kihágások és felsőbíróági határozatok. II. kötet. Stádium Sajtóvállalat Rt., Budapest, 1931, 458.

a hajózási akadályok jelzésének, valamint a jelzések és hajózási szabályok betartásának ellenőrzése volt. Ha kihágás észlelése esetén rendőri segítségre volt szükség, azt az elsőfokú rendőri hatóságtól (főszolgabíró vagy rendőrkapitány) kellett kérniük. A folyamammérnöki hivatalok rendészeti jellegű teendői a folyamrendészeti hatóságok létrehozásával fokozatosan csökkentek, de a vízi utakra vonatkozó felügyeleti tevékenységük egészen 1948-as megszűnésükig megmaradt.¹³ A kihágásokon felül az akkor hatályos büntető törvénykönyv is határozott meg több olyan bűncselekményt, amely a hajózás körében valósulhatott meg.¹⁴

PEST SZABAD KIRÁLYI VÁROS PARTKAPITÁNYSÁGA (1870)

Pest város 1870 augusztusában, a városi rendőrség egyik kapitányságaként, partkapitányságot létesített, többek között az érkező hajók és rakományok nyilvántartására, a kikötői díjak beszedésére, a kikötőhelyek igazgatására, valamint statisztikai adatszolgáltatásra, hajózási események elhárításában, árvízvédelemben, a dunai fürdők éves vizsgálatában részt vevő szervezetként.¹⁵ 1873. december 13-án az egyesített főváros rendőrsége állami kezelésbe, a Belügyminisztérium alárendeltségébe került. A rendőrség működtetéséért a fővárosnak fizetnie kellett az állam részére.¹⁶ 1874-ben a Belügyminisztérium bizonyos összegeket visszafizetett a fővárosnak, ebből kiderül, hogy a partkapitányság városi kezelésben maradt, nem lett az állami rendőrség része.¹⁷ Levéltári források alapján 1874 júniusában az önálló partkapitányság megszűnt és beolvadt a vásárfelügyelőségbe,¹⁸ bár az újságok a későbbiekben is többször külön nevesítették. 1892-ben már mint a „dunagőzhajózási társaság partkapitánysága” (DGT, vagy németül DDSG) szerepel a fürdőket ellenőrző szervek között.¹⁹

KERESKEDELMI (VÁLLALATI) RÉVKAPITÁNYSÁGOK (1890)

A révkapitányság elnevezés a 20. században összefonódott a vízirendészettel. Azonban ezzel az elnevezéssel először a Dunagőzhajózási Társaság és a MÁV, majd a helyébe lépő Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság kirendeltségeit illették. Ezek a nagy társaságok révkapitányságokat állítottak fel, amelyek a társaság gazdasági érdekében, aféle ügynökségként működtek. A Pesti Naplóban már 1876-ban megjelent egy táviratban a „*dunagőzhajózási társulat helybeli révkapitánysága és ügynöksége*” kifejezés.²⁰ A MÁV keretein belül 1890. április 1-től hajózási szakosztályt szerveztek a hajózási üzem irányítására, ezzel tulajdonképpen a „*cs. k. szab. Dunagőzhajózási társaság*” (DGT) mellett megalakult

¹³ Vedó Attila: A magyar vízirendészet szervezetirendszerének fejlődéstörténete 1945 előtt. In: Csaba Zágón – Szabó Andrea (szerk.): Közös kihívások – egykor és most. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőr Tagozata, 2020, 281.

¹⁴ 1878. évi V. tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, 336. §.

¹⁵ Visszapillantás Pestváros 1870-ben végzett közigazgatási műveleteire. Bolond Miska, 1871. 03. 19., 47.; Vécsey Leó: Pest város rendőrsége a 70-es években. Magyar Rendőr, 1936. 03. 01., 101.

¹⁶ 1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.

¹⁷ Szerkesztőségi közlemények: Különfélék. A Hon, 1875. 04. 13., 2.

¹⁸ Pest város partkapitánysága. Herédi Attila (BFL) előadása. Rendőrmúzeum, 2022. 05. 19.

¹⁹ Szabályrendelet a fővárosi dunafürdők és uszodák számára. Fővárosi Közlöny, 1892. 03. 01., 1–2.; Budapest áruforgalma 1893-ban. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1894. 06. 24., 560–561.

²⁰ A nemzet gyásza. Pesti Napló, 1876. 02. 09., 2.

a magyar állami hajózási vállalat.²¹ A kereskedelemügyi miniszter 1890-ben utasítást adott ki a MÁV külső hajózási szolgálatának vezetésére.²² A hajózási szakosztály területi szerve a révkapitányság volt. A hajóikra és a hajósokra vonatkozó rendelkezéseket a révkapitányságon keresztül érvényesítették.²³ Az 1894. évi XXXVI. törvénycikk rendelkezése értelmében azonban 1895-ben megalakult a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság (MFTR). Ezzel a MÁV-nál megszűnt a hajózási üzem, a hajókat, a személyzetüket, a révkapitányságot stb. 1895. május 31-én a MFTR vette át.²⁴ A MFTR-rel tehát létrejött az első önálló magyar állami „segélyezésű”, 1932-től pedig kizárólagosan állami tulajdonú hajózási cég. A MFTR és a DDSG révkapitányságai elsősorban a nagyobb kikötőkben (pl. Zimony, Gönyű, Orsova, Budapest) kikötőüzemeltetési feladatokat láttak el, illetve a vállalat hajózással kapcsolatos napi ügyeit intézték (pl. hajós személyzet elosztása a hajók között), rendészeti jellegű felhatalmazással nem rendelkeztek, az alapító rendelet szerint a révkapitányságok a vállalat hajói és azok személyzete felett gyakoroltak felügyeletet, illetve a MÁV hajózási szakosztályát képviselték szakaszukon.²⁵

TÁRSADALMI IGÉNYEK (1893–1895)

Az 1890-es évektől kezdve megnőtt az igény arra, elsősorban a fővárosban, hogy a korábbihoz képest jelentősen megnövekedett hajó- és kikötőforgalom, illetve általában a Dunához köthető tevékenységek valamilyen folyamatos hatósági jelenlét, ellenőrzés és felügyelet alá essenek. 1893-ban a sajtó arról tudósított, hogy a budapesti főkapitány „rendőri dunai révkapitányságot” állított fel. Sélley Sándor főkapitány kijelentette, hogy azt egyenesen a belügyminiszter rendeletéből állították fel. Ez nem történt meg.²⁶ 1894-ben egy hír arról szólt, hogy októberben partkapitányi hivatalt állítanak fel Budapesten a személy- és vagyonbiztonság érdekében, valamint az egészségügyi és köztisztasági szabályok fogatosítása végett. Ez sem történt meg.²⁷ 1895-ben már a leendő kapitány személyét is tudni vélték az újságok, de tévesen.²⁸ Végül az 1895. évi állami költségvetés már tartalmazta a felállítandó szervezet pénzügyi háttérét: „A [...] dunaparti rendőrfelügyelőség felállításából egyszer s mindenkorra felmerülő költségek 14,699 frt.”²⁹ A fentiek ellenére 1897-ig látható módon nem történt semmi. A háttérben azonban mindenképpen folytak előkészületek a megoldásra, mivel az 1878. évi berlini kongresszus felhatalmazása alapján³⁰ a Monarchia, azon belül is elsősorban Magyar-

²¹ Hajózási szakosztály szervezése a m. kir. államvasutak igazgatóságánál. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1890. 04. 02., 404.

²² Kereskedelemügyi m. kir. minister 40.812/1890 szám. Utasítás a m. kir. államvasutak külső hajózási szolgálatának vezetésére. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1890. 08. 20., 994–995.

²³ Kereskedelemügyi m. kir. minister. 40.812 szám. Utasítás a m. kir. államvasutak révkapitánysága számára. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1890. 08. 31., 1037–1039.

²⁴ A magyar királyi államvasutak hajózási üzemének átadása. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1895. 05. 29., 507.; A kereskedelemügyi m. kir. ministerium 1896. évi költségvetése. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1895. 11. 10., 1085–1086.

²⁵ Kereskedelemügyi m. kir. minister. 40.812 szám. Utasítás (1–2. §), a m. kir. államvasutak révkapitánysága számára. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1890. 08. 20., 994–995.

²⁶ Rövid hírek. Fővárosi Lapok, 1893. 10. 27., 2439.

²⁷ Partkapitányi hivatal Budapesten. Pesti Hírlap, 1894. 10. 13., 4.

²⁸ Új kerületi rendőrkapitány. Pesti Hírlap, 1895. 10. 23., 11.

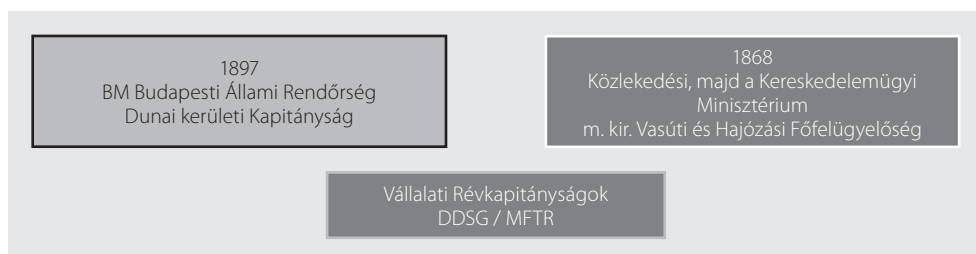
²⁹ 1895. évi IV. törvénycikk az 1895. évi állami költségvetésről, 2. §.

³⁰ „Duna” címszó. A Pallas nagy lexikona. V. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1893, 597.

ország, saját költségére 1896-ra elvégezte a Vaskapu és a zuhatagok szabályozását, ezzel megnyitotta a biztonságos gőzhajózás lehetőségét az Al-Duna és a Duna felső szakaszai között. A szabályozás megvalósítása után jelentősen fellendült a dunai hajózás, ami többek között új típusú rendészeti jellegű szabályozást is kívánt.

A BUDAPESTI RENDŐRSÉG DUNAI KERÜLETI KAPITÁNYSÁGA (1897)

A kereskedelmi miniszter egy teljesen önálló, külön hajózási és kikötői rendőrség felállítását tervezte, a Vasúti és Hajózási Főfelügyelőség alárendeltségében. Erről tájékoztatta a belügyminisztert, aki a budapesti főkapitány véleményét is figyelembe véve úgy döntött, hogy 1897. február 1-i hatállyal, a Budapest fő- és székvárosi Állami Rendőrségen belül felállítja a dunai kerületi kapitányságot.³¹ A kerületi kapitányság felügyelete alá tartozott a Duna Budapest és Újpest területén lévő szakasza, a területén levő folyóparti rész a két parton lévő alsó rakodópartokkal együtt, öt híd és a szigetek, összesen 42 450 m² terület. A területen 280 ház volt található.³² Hatás- és működési köre kiterjedt a rendőri bíraskodási jogra (mai elnevezéssel szabálysértési hatósági jogkör), a rendőri nyomozások eszközzésére, továbbá a közigazgatási teendők és intézkedések végzésére és megtételére. Hivatali helyiségként a IV. kerületi Szerb utca 3. lett kijelölve, azonban működését ideiglenesen a II. kerületi Iskola u. 44. szám alatti rendőrlaktanyában kezdte meg.³³ A főkapitány ugyanebben az évben további szabályokat hozott a kapitányság működését illetően. Pontos meghatározta az illetékességi területét,³⁴ külön rendeletben foglalkozott a szervezet kihágások feletti bíraskodási jogával (amelyet a kapitányság mindenkor vezetője gyakorolt). E bíraskodási jog kiterjedt a parti és vízi illetékességi területén elkövetett, továbbá a ki- és beszállítás és a ki- és berakodás szabályainak megszegésével elkövetett kihágásokra.³⁵

1. ábra 1897 – Dunai kerületi Kapitányság

A kapitányság tisztviselői 1 kerületi kapitány, 2 előadó, 1 kezelő, 1 detektív, 1 díjnok, 1 kézbesítő, 1 hivatszolga, míg a végrehajtó rendőri személyzet 2 felügyelő, 1 őrmester, 5 altiszt és 74 gyalogrendőr volt. A Duna mindkét partján létrehozta partfelügyelőiséget, élén a partfelügyelővel, akinek nemcsak rendőri, hanem hajózáshoz is értő, hajósoklevéllel bíró

³¹ Czaga Viktória et al.: A fővárosi rendőrség története (1914-ig). Budapesti Rendőr-főkapitányság, Budapest, 1995, 277., 297.

³² 1896. évi 75/844 sz. B. M. rendelet: i. m.

³³ Uo.

³⁴ 29.839/fk.I. 97. sz. rendelet. In: Rédey Miklós – Laky Imre (szerk.): Rendőrségi lexicon. Stephaneum, Budapest, 1903, 98.

³⁵ 3291/fk.I. 97. sz. rendelet. A Budapest Fő- és Székesvárosi Állami Rendőrség 1897...: i. m. 64–65.

szakembernek kellett lennie. Az őrszobák élén álló altisztektől gyakorlati hajózási ismereteket kívántak meg, a legénységtől úszásban, evezésben való jártasságot.³⁶ A partfelügyelők a Duna két partján, valamint a Margitszigeten felállított őrszemélyzet parancsnokai voltak. A rangidős felügyelő egyben osztályparancsnok is volt.³⁷

Az eljárási rendelet részletesen meghatározza, hogy az általános rendőri közigazgatási teendőkön túl melyek a kapitányság főfeladatai:

- „a) a szabad közlekedés biztosítása a Dunán, az alsó rakpartokon és a hidakon;
- b) a személy- és helyi áruszállítás [...] megfigyelés alatt tartása, közlekedés közben a rend-, személy-, vagyonbiztonság, kényelem s a nagyközönség jogos igényeinek biztosítása, avagy zavarok és bántalmazások elleni gyors és sikeres megóvása;
- c) a Duna vizére épített uszodák és fürdők fölötti felügyelet gyakorlása, [...] a közlekedési rend, testi és vagyonbiztonság megóvása [...] a fürdőszabályzatok pontos megtartásának ellenőrzése;
- d) a hajóállomások állandó felügyelet alatt tartása, [...] a közlekedő hajókon a rend és a közlekedő közönség testi épségének megvédése és a vagyoni károsodástól leendő megóvása;
- e) a szerencsétlenségek kikerülhetése és az akadálytalan közlekedés biztosítása céljából a hajósüzletek nyitása, hajók vezetése, menése, kitérése, kikötése, indulása, érkezése, állomásozása, jelzése, horgonyzása, tűzveszélyes és robbanó tárgyak szállítása és általában a vízi közlekedésre vonatkozólag miniszteri, vagy vasúti és hajózási főfelügyelőségi rendeletben megállapított szabályok pontos betartása fölötti felügyelet gyakorlása [...];
- f) a gőzhajózási állomási kikötőhidaknak műszaki és közbiztonsági szempontból való megvizsgálására vonatkozó [...] rendelet [...] pontos betartása iránti ellenőrzés [...];
- g) a gőzkazán-robbanási esetekben a robbanás színhelyének őrizet alá vétele és úgy a főkapitányság, mint a vasúti és hajózási m. kir. főfelügyelőség azonnali értesítése,
- h) a hajó ki- és berakodások, valamint az azt eszközölő munkások ellenőrzése, a közrend, közcsend, köztisztaság és a rakodásra vonatkozó rendszabályok áthágói ellen leendő eljárás [...];
- i) árvízveszély esetében a központi és kerületi vészbizottmányok, valamint azok tagjainak támogatása, a kiadandó óvszabályok megtartásának ellenőrzése, a rendelkezések megszegői elleni eljárás, illetve azoknak följelentése, élet- és vagyonmentés, a közrend és vagyonbiztonság megóvása,
- j) a közegészségügyi és köztisztasági szabályok ellenőrzése, cholera-járvány idején a [...] hajóknak vesztegzár alá helyezése és fertőtlenítése tárgyában [...] kiadott [...] rendeletben foglalt rendszabályok pontos betartásának ellenőrzése és a vesztegzár alá utasított hajók felügyelet alatt tartása;
- k) a folyam megfertőzésének, a partok és gátak megrongálása és ártalmas anyagokkal való bemocskolásának megakadályozása [...];
- l) a Duna jegén való átkelés, valamint az erre ki nem jelölt partokon a hólerakásának megakadályozása [...];
- m) a halászatról szóló [...] törvényczikk rendelkezéseinek [...] ellenőrzése [...];

³⁶ 1896. évi 75/844 sz. B. M. rendelet: i. m. 64.

³⁷ 3291/fk.I. 97. sz. rendelet. In: Rédey-Laky: i. m. 99–100.

- n) a vízbeugrások vagy esések megakadályozása és a vízbeesettek vagy ugrottak kimentése;
 o) a székesfőváros területére engedélyezett [...] hajósüzletek nyilvántartása;
 p) a székesfőváros területére érkező vagy ismét távozó hajók nyilvántartása [...]”³⁸

Ezzel a feladatmeghatározással, túlmutatva az eredeti szándékon, tulajdonképpen a mai napig hatóan lefektették a vízirendészeti szervek alapfeladatait, amelyek bár egyre modernebb megfogalmazásban és jelentéstartalommal, de a kezdetektől napjainkig folyamatosan a feladatrendszer központi elemeit képezik.

A kapitányság szorosan együttműködött a m. kir. Vasúti és Hajózási Főfelügyelőséggel és leginkább a kereskedelmi révkapitányságokkal (DDSG, MFTR), mivel a nagy kikötők és a legtöbb hajó irányítását ők végezték.

A kapitánysággal kapcsolatban komoly fejlesztéseket irányoztak elő (pl. csavargőzösök beszerzése), amelyek azonban sajnos elmaradtak.³⁹ Az alapítás évében egy nyári árvíz állította próbátétel elé az állományt, de a rendőrök csónakok hiányában még vízre sem tudtak szállni.⁴⁰ Csak novemberben kaptak 4 darab csónakot, és ekkor kezdték el a személyzet betanítását.⁴¹ Az elmaradt fejlesztések nem könnyítették meg a kapitányság helyzetét. A vízből mentéshez sem eszköze, sem kiképzett állománya nem volt, sok rendőr még evezni sem tudott, továbbá a felszerelés messze nem érte el a szükséges szintet. Vízre csak az eseti jelleggel történő vízből mentések során szálltak. Néhány nehézkes, evezős faladikkal rendelkeztek, így sűrűn igénybe vették a hajók könnyű csónakjait, illetve a hajósok szakszerű segítségét.⁴² A kapitányságot sok kritika érte. A legáltalánosabb észrevétel az volt, hogy nem egy lokális szervre, hanem egy országos folyamrendészetre lenne szükség, emellett megfelelő, hajózásban jártas személyi állományra, továbbá korszerű vízi járművekre azért, hogy a Vasúti és Hajózási Főfelügyelőségnek legyen egy megfelelő végrehajtó szerve. Példaként említettek más dunai államokat (pl. Románia), ahol már működő állami révkapitányságok voltak.⁴³ Arról, hogy ez nem valósult meg, természetesen nem a kapitányság tehetett.

A MONARCHIA FELBOMLÁSA ÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG RÖVID KORSZAKA (1918–1919)

1918. október végére felbomlott az Osztrák–Magyar Monarchia, és egykori területén nemzetállamok jelentették be megalakulásukat (Csehszlovákia, Horvátország). Magyarország is kivált a Monarchiából, és az őszi forradalom történésein keresztül október 31-én hatalomra juttatta gróf Károlyi Mihály ellenkormányát, illetve az általa is alapított Magyar Nemzeti Tanácsot.⁴⁴

Október 31-én a budapesti rendőrség is nyomás alá került, hogy elfogadja-e a bekövetkezett társadalmi változásokat. *Az Est* című napilap 1918. október 31-i száma beszámol a rendőrség egyes kerületi egységeinek állásfoglalásáról. Ebből egy nagyon vegyes kép tárul elénk.

³⁸ 3291/fk.I. 97. sz. rendelet.

³⁹ A rendőrségi kvóta fölemelése. Pesti Napló, 1897. 01. 06., 7.; A budapesti kikötő-rendőrség. Budapesti Hírlap, 1897. 01. 09., 10.

⁴⁰ Budapest Fő- és Székesvárosi Állami Rendőrség 1897...: i. m. 74.

⁴¹ Czaga et al.: i. m. 278–279.

⁴² Országgyűlés. Hazánk, 1899. 03. 21., 9.; Országgyűlés. Budapesti Hírlap, 1901. 01. 17., 3–4.

⁴³ Folyamrendőrség. Budapesti Hírlap, 1905. 10. 29., 36.; Ki vigyáz a csónakokra? Pesti Napló, 1906. 03. 15., 12.

⁴⁴ Bús Fekete László: Katona forradalmárok. Szerzői kiadás, Budapest, 1918, 101.

Voltak kerületi kapitányságok, amelyek elsőre támogatták a Nemzeti Tanácsot, volt, ahol meg sem jelentek, illetve hirtelen lebetegedett a tisztviselői kar. A dunai ker. kapitányság esetében azt olvashatjuk, hogy „a IV. kerületi dunai kapitányság még nem határozott”. Egyvalamiben azonban minden kapitányság egyetértett, aznap nem vették fel a munkát.⁴⁵

1918 novemberében a „népkormány” hadügyminisztériuma a dunai kapitányságot felkérte, hogy a megszűnt k.u.k. Hadügyminisztérium Zentrale Transportleitung nevű szerve helyett kezdje meg a Dunán közlekedő hajók fokozott ellenőrzését, mivel „a forradalom a Dunán úszó magyar, német és osztrák hajórakományok biztonságát is erősen megingatta”. Dr. Geguss Dániel államrendőrségi tanácsossal, a dunai kapitányság vezetőjével abban állapodtak meg, hogy a Dunán Dévény és Orsova között közlekedő hajókat átvizsgálják, és az esetleg található „rablott holmit” lefoglalják. A dunai kapitányságnak az ellenőrzés könnyebbé tétele végett a hadügyminisztérium két motoros csónakot bocsájtott a rendelkezésére. A motorcsónakokon rendőrök és csendőrök járőröztek a Dunán. Az új intézkedések következtében a dunai rendőrkapitányság a DGT Ferenc József nevű hajóján már az első ellenőrzések során „rengeteg löfögyvert és nagymennyiségű bort foglalt le”.⁴⁶

1919. március 21-én a hatalom átkerült a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja egyesülésével létrejött Magyarországi Szocialista Párt kezébe, és az államforma is átalakult, ún. tanácsköztársaság lett. A kormányhatalmat e párt megbízásából a Forradalmi Kormányzótanács vette át. A Belügyi Népbiztos 1. B. N. sz. rendeletével 1919. március 26-án felállították a Vörös Őrséget, ami a kommunista hatalom egyik, rendőrséget kiváltó rendfenntartó szervezete volt. Feladata: „1. §. A Magyar Tanácsköztársaság belső rendjének megalapozása és fenntartása.”⁴⁷ Április 9-én *Az Est* arról tudósított, hogy aznap délelőtt megtörtént a Vörös Őrség végleges megalakulása, és az első dandárba beosztott 15 század azonnal el is foglalta a beosztási körleteit, „[...] a 15-ös a dunai kapitányságon teljesít szolgálatot”. A kapitányságokon az egyes parancsnokok és politikai biztosok mellé egy-egy rendőri tanácsadót is beosztottak, és minden kerületbe kirendeltek egy politikai vádbiztost is.⁴⁸ A kommunista uralom 1919. augusztus 1-jén a kormányzótanács lemondásával véget ért. Helyét a Peidl-kormány vette át, amely már augusztus 3-án kiadta a magyar népköztársaság kormányának 4. számú rendeletét az Államrendőrség felállításáról.⁴⁹ Innen már egy új korszak következett a háborúban vesztes, megtépázott, majd a trianoni békediktátummal megalázott, mégis élni akaró Magyarország számára, amely újabb átalakulást eredményezett a folyamrendészet szervezeti felépítésében is.

BUDAPESTI ÁLLAMI RÉVKAPITÁNYSÁG (1919)

1919 őszén egy miniszterelnöki rendelettel a Kereskedelemügyi Minisztérium alárendeltségében működő m. kir. Vasúti és Hajózási Főfelügyelőség végrehajtott szervezeteként, annak közvetlen alárendeltségében létrehozták a Budapesti Állami Révkapitányságot, hogy ellássa a szükséges folyamrendészeti feladatokat, ellenőrizze a Főfelügyelőség határozatainak

⁴⁵ Állást foglalnak a kerületek. *Az Est*, 1918. 10. 31., 4.

⁴⁶ Átvizsgálják a dunai hajókat. 8 Órai Ujság, 1918. 11. 08., 4.

⁴⁷ Tisza Miksa: Magyarország rendőrségének története. Haladás Nyomda Rt., Pécs, 1925, 283.

⁴⁸ A Vörös Őrség megkezdte a szolgálatot. *Az Est*, 1919. 04. 09., 6.

⁴⁹ Tisza: i. m. 292.

betartását, valamint fellépjen és eljárjon a vétkesekkel szemben.⁵⁰ A Budapesti Állami Révkapitányság már egy állami folyamrendészeti végrehajtó szerv volt, kellő felhatalmazással és szakmai tudással. A révkapitányság megalakulása az állami és egyéb hatóságoknak a folyamhajózást illető addigi hatáskörét nem érintette. A többi állami révkapitányság megalakítása a leendő új vízi államhatárok ellenőrzése miatt is szükségessé vált. Ehhez a Központi Szállításvezetőség szerveiként működő hajóállomás-parancsnokságokat szervezték át révkapitánysággá és látták el rendészeti feladatokkal. A révkapitányságok állománya volt haditengerészeti és oda vezényelt államrendőrségi személyzetből állt.⁵¹ Ez az állapot nem tartott sokáig, hiszen 1921 februárjában új rendelet született a folyamrendészet gyakorlásáról.⁵² A budapesti dunai kerületi kapitányság természetesen közben tovább működött, és bár helyi szervként végrehajtott folyamrendészeti feladatokat is, de a gyakorlatban inkább a rendőri szempontok érvényesültek.

MAGYAR KIRÁLYI FOLYAMŐRSÉG (1921)

Az első világháborút lezáró trianoni békediktátum szerint Magyarország haderejének rendkívüli csökkentésére kényszerült. A hadihajózás teljes korlátozását írták elő, de lehetőség nyílt a rendvédelmi célú fegyveres hajók birtoklására és üzemeltetésére. Wulff Olaf Richárd fregattkapitány a cs. és kir. Dunaflottilla utolsó parancsnoka javasolta, hogy a hadihajózást szervezzék át folyamrendészetté, így az nem tartozna a békeszerződésben rögzített fegyveres erőkhöz. Így rendészeti szervnek álcázva „megmenthetők” a korábbi Dunaflottilla maradványai, ugyanakkor ez annak a lehetőségét is megteremtette, hogy létrehozzanak egy országos folyamrendészeti szervet. Ezért elvették a folyamrendészeti hatáskört a törvényhatóságoktól és a megalakítandó Magyar Királyi Folyamőrségre testálták, majd a belügyminiszter alá rendelték a Budapesti Állami Révkapitányságot és a folyamőrség részévé tették, az időközben felállítandó többi révkapitánysággal együtt.⁵³ A új szervezet – a Dunaflottilla maradványaiból és a révkapitányságokból – 1921. március 1-jén alakult meg,⁵⁴ legális tevékenységét a vízirendészet alkotta, rejtett tevékenységét pedig a „dunai flottilla” működtetése képezte. Ezzel létrejött egy országos hatáskörű, vízirendészeti, katonailag szervezett fegyveres őrtestület, a Magyar Királyi Folyamőrség.⁵⁵ Bár a testületnek haderőrejtési célja is volt, a Folyamőrség mégsem lett kétfestű szervezet. A feladatokat és a hatásköröket a folyamőrség szervezeti szintjei között racionálisan osztották el.⁵⁶ A Nemzetgyűlés a folyamőrséget az 1922. évi XIV. törvénycikkkel iktatta be a magyar állam közigazgatási szervezetébe.⁵⁷

⁵⁰ 4.681/1919. M. E. számú rendelet, A budapesti magyar állami révkapitányság felállítása tárgyában. Közgazdasági Értesítő, 1919. 09. 25. 87.; A nem személyszállító géperei és egyéb hajók menetrendjének bejelentése. Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja, 1920. 03. 11., 121–122.

⁵¹ Vedó: i. m. 282.

⁵² 1.053/1920. (II. 12.) M. E. rendelet a folyamrendészet gyakorlásáról. Belügyi Közlöny, 1921. 02. 20., 201.

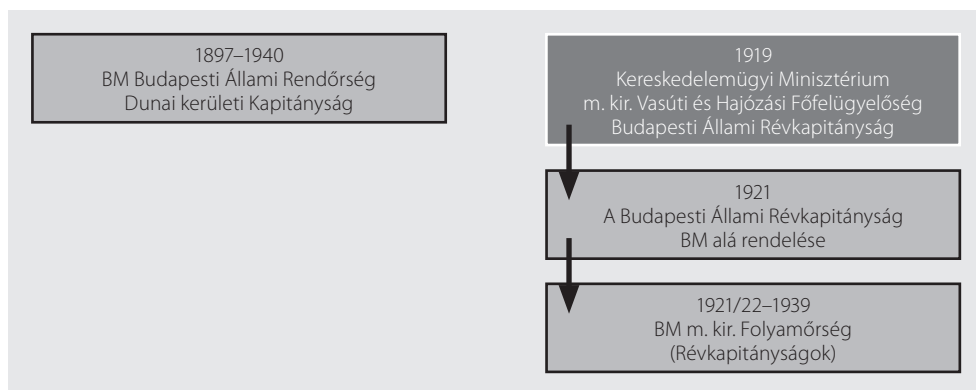
⁵³ 5.047/1919. M. E. számú rendelet. A rendőrség államosítása. Belügyi Közlöny, 1919. 10. 19., 1339–1350.; 1.053/1920. M. E. számú rendelet a folyamrendészet gyakorlásáról; 79.517/1921. BM számú rendelet. M. kir. révkapitányságok felállítása. Belügyi Közlöny, 1921. 09. 25., 1896.

⁵⁴ 1.053/1920. M. E. számú rendelet, i. m.

⁵⁵ A polgári magyar állam időszakában megkülönböztettek katonailag szervezett fegyveres őrtestületet (pl. csendőrség, folyamőrség) és polgári fegyveres őrtestületet (pl. rendőrség).

⁵⁶ Vedó: i. m. 282–283.

⁵⁷ 1922. évi XIV. törvénycikk a magyar királyi folyamőrség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról. Budapesti Közlöny, 1922. 02. 26., 483–485.

2. ábra 1921 – M. kir. Folyamőrség

A törvény végrehajtási rendelete szerint a folyamőrség hatásköre Magyarország összes hajózható vizeire és azok partjaira kiterjedt, és feladatát a folyamrendszet körében felmerülő összes közbiztonsági és egyes meghatározott igazgatási rendészeti teendők ellátása képezte. Ilyen volt különösen a közbiztonság fenntartása, a csempészet és a kémkedés megakadályozása, a hajóforgalom ellenőrzése, a part és kikötőrendszet gyakorlása, továbbá a halászat, vízivadászat és fürdés ellenőrzése. Feladata volt továbbá mindazoknak a teendőknek az ellátása, amelyek a törvényekben és a rendeletekben szabályozva a folyamőrségre hárultak.⁵⁸

A folyamőrség legfőbb igazgatását a belügyminiszter látta el, az ő vezető végrehajtó szerve a folyamőrség vezérfelügyelője (Wulff Olaf Richárd altengernagy) volt. A másodfokú hatóság a budapesti székhelyű révőfőkapitányság volt. Ennek alárendeltségében működtek a révkapitányságok mint elsőfokú hatóságok. A nagy területű révkapitányságok alárendeltségében révőrendeltségeket lehetett szervezni, melyek, ha folyamőrtiszt vezette őket, akkor szintén elsőfokú hatósági jogkört láttak el, ha tiszthelyettes vezette, akkor hatósági jogkörük nem volt. Ezen kívül még parti (rév) őrségeket is lehetett állandó vagy ideiglenes jelleggel felállítani, de ezek hatósági jogokat nem gyakoroltak.

Belügyminiszter (a nevében eljáró folyamrendészeti osztályok)			Harmadfokú hatóság
Révőfőkapitányság			Másodfokú hatóság
Rendészasszisztálj	Hajótelep	Révkapitányságok (13)	Elsőfokú hatóság
		Révőrendeltségek (9)	Elsőfokú hatóság vagy hatósági jogkör nélkül
		Révőrségek	Hatósági jogkör nélkül

3. ábra Saját szerkesztésű ábra Parádi József: A polgári magyar állam rendőrségei, 1867–1945, Rendvédelem-történeti Füzetek, XX. évf. (2011) 23. sz., IV. sz. melléklet felhasználásával

⁵⁸ 122.295/1922. VI/d. számú BM rendelet az 1922. évi XIV. (folyamőrségi) törvény végrehajtása tárgyában. Budapesti Közlöny, 1922. 07. 30., 3.

A folyamórség személyzetének kiegészítése, a törvény alapján kizárólag önkéntes jelentkezés alapján történhetett. A folyamórségi (végrehajtó, karhatalmi) személyzet 96 tisztből (tisztviselőből), illetve 1524 altisztból és folyamórból állt. Ezek közül a tisztek (tisztviselők) és 840 altiszt és folyamór volt egyenruha- és fegyverviselésre jogosult, 684 pedig csak egyenruhát viselhetett. A segédszemélyzet (a központi igazgatási, révkapitánysági, műszaki, számfejtő és kezelő személyzet, továbbá az ideiglenesen alkalmazott mesteremberek és szolgaszemélyzet) létszáma akkor 1800 fő volt.⁵⁹

A folyamórség felállításával összefüggésben 1923-ban újabb, a hajózás ellenőrzéséről szóló és a folyamrendészetet szabályozó rendeletek jelentek meg, amelyek részletesen szabályozták a folyamrendészet fogalmát, az annak gyakorlását végző szervezetet, valamint a hajóellenőrzések szabályait. A rendeleti meghatározás szerint a folyamrendészet „*magában foglalja a jövedéki szolgálat kivételével mindazon teendőket, amelyek az ország hajózható vizein a fennálló törvényes szabályok érvényesítését, a rend fenntartását, valamint a közlekedés akadálytalan lebonyolítását biztosítják*”. A folyamrendészetre vonatkozó rendeleteket a belügyminiszter hozta és hajtatta végre. Fontos szabály volt, hogy a folyamrendészeti ügyek elintézése előtt meg kellett hallgatni a m. kir. vasúti és hajózási főfelügyelőség szakvéleményét. Folyamrendészeti hatóságnak a belügyminiszter, a révfőkapitányság, illetve a révkapitányságok számítottak. E hatóságok végrehajtó szervei, a hatósági jogkörrel fel nem ruházott révkirendeltségek és a parti révőrségek voltak. A folyamrendészeti hatóságok végrehajtó karhatalmi szerve a beosztott m. kir. folyamórség volt.⁶⁰

A kiadott rendeletek értelmében a hajózási forgalom ellenőrzését közigazgatási, közbiztonsági államrendészeti, folyamrendészeti, hajózási, forgalmi és kikötőrendészeti, továbbá közegészségügyi és állategészségügyi szempontból a rendészeti szervek és a révkapitányságok gyakorolták. A m. kir. vámigazgatás közegei ún. „vámjövedéki szempontból”, míg a m. kir. vasúti és hajózási főfelügyelőség hajózási, forgalmi, műszaki és üzemi biztonsági szempontból végezték az ellenőrzést. A külföldről érkező vagy oda induló hajókat rendészeti és vámjövedéki szempontból ellenőrizték. Az ellenőrzést a hajónak a kikötőben tartózkodása alatt, illetve menet közben a megfelelő hajókísérettel hajtották végre.⁶¹ A vízi határátkelőhelyeken a határon átkelő személyforgalmat a Magyar Királyi Folyamórség felügyelte. A vízi határforgalomban az útlevél- és vízumkezelés is a testület feladatát alkotta.⁶² 1923-ban határállomás a Dunán Gönyűn, Szobon és Mohácson, a Tiszán Szegeden volt. A személyhajókon indulás előtt 4 órával volt a hajóvizsgálat, majd a hajókat indulásig őrizték a kikötőkben. Az utasok 2 órával a hajó indulása előtt szállhattak be a hajóra, ahol útlevél- és vámvizsgálaton estek át. Az áruszállító vízi járművek ellenőrzése hasonlóképpen zajlott le. A hajóforgalom ellenőrzéséről kiadott rendelet meghatározta az átmenő forgalom (tranzit) fogalmát is, és szabályozta annak ellenőrzését. Ennek értelmében: „*Vízi járművek, utasok és áruk átmeneti forgalma a Duna nemzetközinek nyilvánított egész vízhálózatán a teljes egyenlőség alapján minden lobogó részére szabad és nyitva áll [...] Átmenőnek olyan vízi járművet kell tekinteni, mely Magyarország területén kereskedelmi tevékenységet nem fejt ki...*”⁶³

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ 8.270/1923. M. E. számú rendelet. A folyamrendészet gyakorlásáról és a m. kir. folyamórség szervezéséről, létszáma kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922:XIV. t.-cikk végrehajtása.

⁶¹ 1.862/1023. M. E. számú rendelet. A hajóforgalom ellenőrzése.

⁶² Som Krisztián: A Magyar Királyi Folyamórség (határ)átléptető-bélyegzői. Rendvédelem-történeti Füzetek, 16. évf. 2009/19., 100–104.

⁶³ 1.862/1023. M.E. számú rendelet, i. m.

E szabályok megalkotásával a m. kir. Folyamórség mint általános folyamrendészeti szerv elfoglalta helyét a magyar közigazgatásban.

Budapesten 1921-től párhuzamosan működött a rendőrség dunai kerületi kapitánysága és a Folyamórség budapesti révkapitánysága. Dr. Marinovich Jenő főkapitány 1923-ban még azt nyilatkozta egy fővárosi bizottsági ülésen, hogy a vízen a folyamórség, a parton a dunai kapitányság végzi a felügyeletet.⁶⁴ Ez a helyzet csak 1926-ban, a mentőőrség felállításával változott meg.

A DUNAI MENTŐŐRSÉG FELÁLLÍTÁSA (1926)

A dunai öngyilkosságok már a 19. század utolsó harmadától komoly gondot jelentettek. A közegészségügy rendezéséről szóló 1876. évi XIV. törvénycikk pontosan szabályozta a segítségnyújtás kötelezettségét.⁶⁵ Így már 1877-ben felmerült, hogy az államnak intézményesített módon kellene fellépnie a Dunába ugró öngyilkosjelöltek miatt: „*őrcsónakokat kellene éjjel-nappal ott tartani [a Lánchídnál és a Margit hídnál] a kétségbeesettek megmentésére.*”⁶⁶ A helyzet azonban 1890-re sem javult, volt olyan hét, amikor Budapesten tizenegyen fulladtak a Dunába öngyilkosság miatt.⁶⁷

4. ábra 1926–1939 – A Budapesten párhuzamosan működő Dunai kerületi Kapitányság és Folyamórség

A törvényi kötelezettség ellenére 1926-ig a mentés szervezetlenül történt, ad hoc jelleggel. Ennek ellenére a dunai ker. kapitányság felállítása óta, szinte minden nap kimentett egy embert a Dunából.⁶⁸ Azonban a kapitányságnak még az 1920-as évek elején is csak két hiányosan felszerelt ladik állt a rendelkezésére, ráadásul a rendőrök több mint a fele úszni sem tudott. A fővárosi öngyilkossági ráta 1921-től 1926-ig tartó növekedésével a Dunába ugrók problémája egyre súlyosabbá vált, miközben csak tizenöt–huszonöt százalékukat sikerült kimenteni.⁶⁹ „*A szabályozás előtt Budapesten évenként 200–300 dunai öngyilkosjelölt közül*

⁶⁴ A közigazgatás bizottsági ülése. Fővárosi Közlöny, 1923. 07. 13., 1725.

⁶⁵ 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről, V. fej. 39–42. §. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87600014.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 03.)

⁶⁶ Fővárosi hírek. Fővárosi Lapok, 1877. 07. 08., 750.

⁶⁷ Szomorú statisztika. Pesti Hírlap, 1890. 07. 24., 6.

⁶⁸ Életmentés a Dunán. Budapesti Hírlap, 1902. 06. 10., 7.

⁶⁹ Gáspár Balázs: „Veszendő lelkek halásza” – A dunai mentőállomások rövid története (1926–1944). Napi Történelmi Forrás, 2018. 03. 28. https://ntf.hu/index.php/2018/03/28/veszendo_lelkek_halasza_a_dunai_mentoallomasok_rovid_tortenete_1926_1944/ (Letöltés időpontja: 2023. 04. 03.)

csak 20 százalék volt megmenthető és egy évvel a szervezés megkezdése után a 137-re leapadt öngyilkos közül 126 egyént, vagyis mintegy 92 százalékot sikerült az életnek megmenteni.”⁷⁰

1926-ban „[a] Mentők, a Balatoni Szövetség, a Dunai Kapitányság és a Folyamörség leiratot kaptak a belügyminisztertől, melyben a miniszter értesíti az érdekelteket, hogy [...] arra az elhatározásra juttatták, hogy a vízbőlmentést személyesen, országosan megszervezze. Karátsonyi Jenő és dr. Körmöczy Emil igazgató járt a miniszternél a memorandummal, amit Gegus Dániel főtanácsos dunai kerületi kapitánnyal együtt szerkesztettek.”⁷¹

A memorandum eredménnyel járt, mert ezt követően jelent meg a belügyminiszteri körrendelet a vízből mentés szervezéséről. A sajtó különösen pozitívan méltatta a rendelet megjelenését, amely „helyes érzékkel oldotta meg az évtizedek óta húzódó problémát”.⁷²

A rendelet mai szemmel nézve is modern felfogásban, a megelőzés fontosságát szem előtt tartva határozta meg a vízből mentés fogalmát, és kellően széles hatósági körhöz szólt, megalapozva ezzel a végrehajtás teljességét: „A vízi mentőszolgálat, amely a tulajdonképpeni vízből mentésen és segélynyújtáson kívül a baleseteket megelőző tevékenységet is magában foglalja, a rendőrhatalóságok felügyelete alatt a közbiztonsági szervek (m. kir. folyamörség, m. kir. csendörség és m. kir. állami rendörség) feladatkörébe tartozik [...]”.⁷³

Rakovszky Iván belügyminiszter támogatásával a dunai kapitányság felügyelője, Bosnyákovits Károly tervezetet készített a dunai mentőörség felállításáról és megszervezéséről. Eleinte kérdés volt, hogy a folyamörség vagy a dunai kapitányság működtesse a megalakítandó mentőörséget,⁷⁴ végül, feltehetően a főváros anyagi közreműködésének⁷⁵ nyomos ténye miatt is, működtetését az utóbbi szervezetre bízták.⁷⁶ Így az állam és a főváros közös költségviselésével, a Budapesti Önkéntes Mentőegyesület (BÖME), a dunai ker. kapitányság és a Vöröskereszt együttműködésével, Bosnyákovits parancsnoksága alatt, 1926. augusztus 31-én a dunai mentőörség megkezdte működését, elsősorban az öngyilkosok, de bármely okból a Dunába kerülő személyek kimentésére. Tagjai a dunai kapitányság rendőrei voltak, kellően felkészítve elsősegélynyújtásból és újraélesztésből.⁷⁷ A személyzetet az állam, a csónakokat, az állomást és a hozzájuk tartozó felszerelést a főváros biztosította, az orvosi ellátást dr. Körmöczy Emil egészségügyi főtanácsos, a BÖME igazgató-főorvosa szervezte meg. Egy-egy állomáson három rendőr posztolt, és nemcsak az öngyilkosjelölteket figyelték, hanem a dunai csónakázást és az úszókat is felügyelték. 1926-ban harminchat vízbe ugrottból harminckettőt mentettek meg.

1927 augusztusában már három csónakház és nyolc csónak volt a Dunán. A hajók állomáshelyei elsősorban a hidak voltak, és volt egy folyamatosan „cirkáló hajó”, a *Rakovszky Iván*. 1929-ben négy motorcsónak és öt segédmotoros ladik állt az örség rendelkezésére,

⁷⁰ Hogy lehet megmenteni az öngyilkosjelölteket. Friss Ujság, 1928. 04. 24., 2.

⁷¹ Rakovszky Iván személyesen szervezi meg országszerte a vízbőlmentést. Az Est, 1926. 05. 28., 13.

⁷² Életmentő állomásokat szervez a belügyminisztérium a Balatonon, viharálló motorcsónakokkal. Új Nemzedék, 1926. 08. 01., 3.

⁷³ 155.600/1926. B. M. számú körrendelet. A vízbőlmentés szervezése. Belügyi Közlöny, 1926. 06. 27., 451–453.

⁷⁴ A fürdő- és csónakbalesetek megakadályozására új tervezetet dolgoz ki a rendörség és folyamörség. 8 Órai Ujság, 1925. 06. 07., 7.; Mentőakció a Duna partjain az öngyilkosságok megakadályozására. 8 Órai Ujság, 1926. 06. 19., 2.; Újból rendezik a vízből való kimentés ügyét. A Rend, 1926. 04. 24., 5.; Megreformálják a dunai életmentést. Magyarország, 1926. 04. 24., 9.

⁷⁵ A székesfőváros közigazgatása az 1934. évben. Statisztikai Közlemények, 78. kötet, 2. szám. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1937, 517–518.

⁷⁶ A budapesti rendörség dunai motoros mentőörsége. A Rend, 1926. 09. 25., 7.

⁷⁷ Végre megszervezik a dunai életmentést. Friss Ujság, 1926. 07. 14., 6.

de ezek egy része használhatatlanná vált, így 1930 áprilisában négy új mentőmotorcsónakot kaptak az örök, augusztusban pedig egy új mentőállomás is létesült a csepeli hídfőnél.⁷⁸ 1931-től már megjelentek azok a „cirkáló” hajók is, amelyek nem csak kifejezetten mentési feladatokat végeztek a területen. „A dunai mentőcsónakokat a rendészeti eljárásoknál is használhatja a rendőrség.”⁷⁹ 1935-ben a legénység huszonnyolc rendőrből, két altisztből és három tisztből állt, és négy beépített, illetve kilenc farmotoros hajóval végezte a mentést. A főváros 1934-től csökkentette az őrség támogatását, ami a sikeres mentések számának csökkenéséhez vezetett. A dunai rendőrség ezért sürgős segínyt kért a csónakok egy részének megviselt állapota miatt.⁸⁰ 1936-ra rendeződtek a csónakproblémák,⁸¹ a beszámolók szerint ekkor tizennégy korszerűen felszerelt motorcsónak segítette a rendőrség munkáját, és természetesen az 1937-ben átadott Horthy Miklós-hídhöz is került egy állomás.⁸² 1936-ban telefonokkal látták el a mentőállomásokat.⁸³ 1936 nyarán egy „riasztó központot” is létrehozta.⁸⁴ A sikeres mentések aránya minden évben 95% felett volt. Egy 1942-es összesítés szerint az alapítás évétől kezdve 2948 öngyilkosjelöltből 2804-et (95,1%) mentettek meg, ez jól mutatja az intézmény eredményességét. A legtöbb öngyilkosjelöltet (186 fő) Horváth József főtörzsőrmester mentette ki.⁸⁵

A rendőrség 1931-ben történt átszervezésével és racionalizálásával összefüggésben 1932-ben fontolóra vették a dunai kerületi kapitányság megszüntetését.⁸⁶ Megmentésére összefogtak az evezős klubok, egyesületek, mivel a kapitányság szerepe a mentőőrség alapítása (1926) és a motorcsónakos járőrök megjelenése (1931) óta jelentősen megnövekedett, ezért a gyorsan fejlődő vízi élet megkívánta, sőt egyre fontosabbá tette jelenlétét a Dunán.⁸⁷ A fellépésnek köszönhetően a kapitányságot akkor nem szüntették meg, sőt 1937–1938-ban megünnepezhette fennállásának 40. és az 1908-ban dr. Boda Dezső budapesti főkapitány által a kapitányságon felállított „gyermekbírószág” működésének 30. évfordulóját.⁸⁸

A folyamrendészeti feladatok ellátását 1897 óta az első ilyen jellegű, bár nem kifejezetten folyamrendészeti szerv, a budapesti rendőrség dunai kerületi kapitánysága végezte a Duna

⁷⁸ Gáspár: i. m.

⁷⁹ A dunai mentőcsónakokat a rendészeti eljárásoknál is használhatja a rendőrség. Népszava, 1931. 07. 23., 11.

⁸⁰ Tönkrementek a dunai mentőőrség motorosai. Friss Ujság, 1935. 11. 21., 5.

⁸¹ Új motorcsónakokat kapott a dunai mentőőrség. Magyarország, 1936. 01. 12., 17.

⁸² Gáspár: i. m.

⁸³ Végre telefont kaptak a dunai mentőőrségek. Pesti Napló, 1936. 08. 07., 2.

⁸⁴ Vízbőlmentési „riasztó” központot állítanak fel. Budapesti Hírlap, 1936. 06. 24., 10.; A „riasztó központ” premierje. Nemzeti Ujság, 1936. 10. 18., 2.

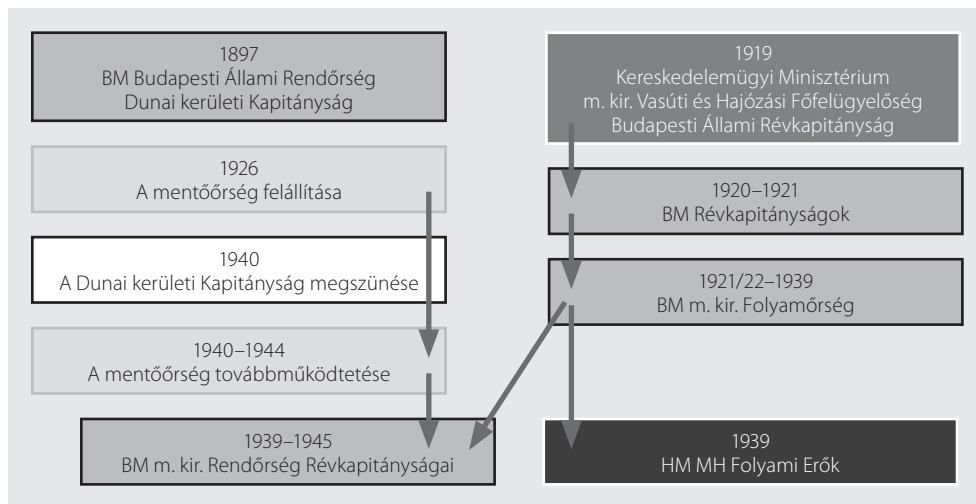
⁸⁵ Munkában a „vizek rendőrei”. Pesti Hírlap, 1942. 08. 19. 4.; 1926-ban a dunai kerületi kapitányság vezetőjének nyilatkozata szerint „ma egy hulláért 125.000 koronát, élve kifogottért 375.000 koronát fizetünk”. Később is jutalmazták a mentéseket, illetve a holttestek kiemelését: „1927-ben egy megmentett ember húsz, egy halott tíz pengőt ért”. A bravúros mentéseknél esetenként 24-40 pengő közötti összeget lehetett kapni. Az élet ára. Az Est, 1926. 04. 01., 9.; Gáspár: i. m.

⁸⁶ Meg akarják szüntetni a dunai kapitányságot? Az Est, 1932. 07. 03., 13.; Áthelyeztek egész sereg rendőrtisztet és tisztviselőt. Magyarország, 1932. 10. 16., 1.; Megszüntetik a dunai rendőrkapitányságot. Magyarország, 1932. 03. 11., 2.; Megszüntetik a dunai kapitányságot. Ujság, 1932. 03. 22., 2.

⁸⁷ Meg akarják szüntetni a dunai kapitányságot. Pesti Hírlap: i. m. 16.; Vándorevezősök a dunai mentésért. Ujság, 1934. 05. 13., 16.

⁸⁸ Harmincéves a gyermekrendőrbírószág. A dunai rendőrkapitányság kettős ünnepi évfordulója. Nemzeti Ujság, 1937. 02. 20., 7.

budapesti szakaszán, majd később folyamatosan bővülve, a Duna fővárosi szakaszához közvetlenül kapcsolódó vízterületeken. 1921-ben megszületett az első országos hatáskörű folyamrendészeti szerv, a m. kir Folyamőrség, az 1919-ben felállított révkapitányságok és a volt cs. és kir. Dunaflozilla maradványainak egybeolvasztásával. 1939-ben jelentős változás állt be az addig, legalábbis Budapesten, párhuzamosan működő két szervezet életében és további sorsában. A tanulmány következő része ezt a korszakot fogja bemutatni napjainkig.

5. ábra 1897–1939 – A Dunai vízi (folyam) rendészet

FELHASZNÁLT IRODALOM

Jogszabályok

- 122.295/1922. VI/d. számú BM rendelet az 1922. évi XIV. (folyamőrségi) törvény végrehajtása tárgyában. Budapesti Közlöny, 1922. 07. 30.
- 155.600/1926. BM számú körrendelet. A vízbőlmentés szervezése. Belügyi Közlöny, 1926. 06. 27.
- 1.053/1920. M. E. számú rendelet a folyamrendészet gyakorlásáról. Belügyi Közlöny, 1921. 02. 20.
- 1.862/1923. M. E. számú rendelet. A hajóforgalom ellenőrzése.
- 1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.
- 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87600014.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>
- 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről.
- 1885. évi XXIII. törvénycikk a vízjogról.
- 1895. évi IV. törvénycikk az 1895. évi állami költségvetésről.
- 1896. évi 75/844 sz. B. M. r. a dunai kerületi kapitányság megalakításáról. A Budapest Fő- és Székesvárosi Állami Rendőrség 1897. évi működése. Rózsa Kálmán És Neje Könyvnyomdája, Budapest, 1898.
- 1922. évi XIV. törvénycikk a magyar királyi folyamőrség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról. Budapesti Közlöny, 1922. 02. 26.

- 29.839/fk.I. 97. sz. rendelet. In: Rédey Miklós – Laky Imre (szerk.): Rendőrségi lexicon. Stephaneum, Budapest, 1903.
- 2362/1869. (IV. 21.) K. K. M. körrendelet. Ideiglenes utasítás a hajózási jog gyakorlásáról. Magyarországi Rendeletek Tára, 1869. Ráth Mór, 1870.
- 3291/fk.I. 97. sz. rendelet. A Budapest Fő- és Székesvárosi Állami Rendőrség 1897. évi működése. Rózsa Kálmán És Neje Könyvnyomdája, Budapest, 1898.
- 39.507/1885. (XII. 31.) K. K. M. rendelet a vontató utak és a szabad kikötés tárgyában. Magyarországi Rendeletek Tára, 1885. Nágel Ottó Bizománya, 1886, 2295–2303.
- 4.681/1919. M. E. számú rendelet, A budapesti magyar állami révkapitányság felállítása tárgyában. Közgazdasági Értesítő, 1919. 09. 25.
- 5.047/1919. M. E. számú rendelet. A rendőrség államosítása. Belügyi Közlöny, 1919. 10. 19., 1339–1350.
- 79.517/1921. B. M. számú rendelet. M. kir. révkapitányságok felállítása. Belügyi Közlöny, 1921. 09. 25., 1896.
- 8.270/1923. M. E. számú rendelet. A folyamrendészet gyakorlásáról és a m. kir. folyamőrség szervezéséről, létszáma kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922:XIV. t.-cikk végrehajtása.
- Ideiglenes utasítás az 1868. évi szeptember 1-én életbeléptetett magy. kir. vasuti és hajózási főfelügyelőség hatáskörét illetően. Budapesti Közlöny, 1868. 11. 24.
- Kereskedelemügyi m. kir. minister. 40.812 szám. Utasítás a m. kir. államvasutak révkapitánysága számára. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1890. 08. 31., 1037–1039.
- Kereskedelemügyi m. kir. minister 40.812/1890 szám. Utasítás a m. kir. államvasutak külső hajózási szolgálatának vezetésére. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1890. 08. 20., 994–995.

Egyéb források

- A Budapest Fő- és Székesvárosi Állami Rendőrség 1897. évi működése. *Rózsa Kálmán És Neje Könyvnyomdája*, Budapest, 1898.
- A budapesti kikötő-rendőrség. Budapesti Hírlap, 1897. 01. 09.
- A budapesti rendőrség dunai motoros mentőőrsége. *A Rend*, 1926. 09. 25.
- A dunai mentőcsónakokat a rendészeti eljárásoknál is használhatja a rendőrség. *Népszava*, 1931. 07. 23.
- A fürdő- és csónakbalesetek megakadályozására új tervezetet dolgoz ki a rendőrség és folyamőrség. *8 Órai Ujság*, 1925. 06. 07.
- A kereskedelemügyi m. kir. ministerium 1896. évi költségvetése. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1895. 11. 10.
- A közigazgatás bizottsági ülése. Fővárosi Közlöny, 1923. 07. 13.
- *Állást foglalnak a kerületek*. Az Est, 1918. 10. 31.
- A magyar királyi államvasutak hajózási üzemének átadása. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1895. 05. 29.
- A nem személyszállító géperező és egyéb hajók menetrendjének bejelentése. Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja, 1920. 03. 11.
- A nemzet gyásza. Pesti Napló, 1876. 02. 09.
- A rendőrségi kvóta fölemelése. Pesti Napló, 1897. 01. 06.
- A „riasztó központ” premierje. Nemzeti Ujság, 1936. 10. 18.
- A székesfőváros közigazgatása az 1934. évben. Statisztikai Közlemények, 78. kötet, 2. szám. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1937.

- *Áthelyeztek egész sereg rendőrtisztet és tisztviselőt.* Magyarország, 1932. 10. 16.
- *Átvizsgálják a dunai hajókat.* 8 Órai Ujság, 1918. 11. 08.
- A Vörös Őrség megkezdte a szolgálatot. Az Est, 1919. 04. 09.
- Az élet ára. Az Est, 1926. 04. 01.
- Budapest áruforgalma 1893-ban. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1894. 06. 24.
- Bús Fekete László: *Katona forradalmárok.* Szerzői kiadás, Budapest, 1918.
- Christján László: *Rendészeti szervek.* In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat). Bevezetés. <http://ijoten.hu/szocikk/rendeszeti-szervek>
- Czaga Viktória – Horváth J. András – Jancsó Éva – Kollár Nóra – Rácz Lajos – Steiner Endre – Répásiné Trabach Katalin – Tóth Éva: *A fővárosi rendőrség története (1914-ig).* Budapesti Rendőrfőkapitányság, Budapest, 1995.
- Csonkaréti Károly – Benczúr László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán, 1870–1945.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1991.
- „Duna” címszó. A Pallas nagy lexikona. V. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1893.
- *Életmentés a Dunán.* Budapesti Hírlap, 1902. 06. 10.
- *Életmentő állomásokat szervez a belügyminisztérium a Balatonon, viharálló motorcsónakokkal.* Uj Nemzedék, 1926. 08. 01.
- Folyamrendőrség. Budapesti Hírlap, 1905. 10. 29.
- Fővárosi hírek. Fővárosi Lapok, 1877. 07. 08.
- Gáspár Balázs: „*Veszendő lelkek halászhajói*” – *A dunai mentőállomások rövid története (1926–1944).* Napi Történelmi Forrás, 2018. 03. 28. https://ntf.hu/index.php/2018/03/28/veszendo_lelkek_halaszhajoi_a_dunai_mentoallomasok_rovid_tortenete_1926_1944/
- Hajózási szakosztály szervezése a m. kir. államvasutak igazgatóságánál. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1890. 04. 02.
- Harmincéves a gyermekrendőrbíró. A dunai rendőrfőkapitányság kettős ünnepi évfordulója. Nemzeti Ujság, 1937. 02. 20.
- Hogy lehet megmenteni az öngyilkosjelölteket. Friss Ujság, 1928. 04. 24.
- Ki vigyáz a csónakokra? Pesti Napló, 1906. 03. 15.
- Kmety Károly: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve.* Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1907.
- Különfélék. A Hon, 1875. 04. 13.
- Különfélék. Pesti Napló, 1868. 05. 27.
- Különfélék. Pesti Napló, 1868. 08. 28.
- Különfélék. Pesti Napló, 1868. 11. 22.
- Meg akarják szüntetni a dunai kapitányságot? Az Est, 1932. 07. 03.
- Meg akarják szüntetni a dunai kapitányságot. Pesti Hírlap, 1932. 07. 29.
- Megreformálják a dunai életmentést. Magyarország, 1926. 04. 24.
- Megszüntetik a dunai kapitányságot. Ujság, 1932. 03. 22.
- Megszüntetik a dunai rendőrfőkapitányságot. Magyarország, 1932. 03. 11.
- Mentőakció a Duna partjain az öngyilkosságok megakadályozására. 8 Órai Ujság, 1926. 06. 19.
- Munkában a „vizek rendőrei”. Pesti Hírlap, 1942. 08. 19.
- Országgyűlés. Budapesti Hírlap, 1901. 01. 17.
- Országgyűlés. Hazánk, 1899. 03. 21.
- Parádi József: *A polgári magyar állam rendőrségei, 1867–1945.* Rendvédelem-történeti Füzetek, XX. évf. 2011/23., IV. sz. melléklet.

- Partkapitányi hivatal Budapesten. Pesti Hírlap, 1894. 10. 13.
- Pest város partkapitánysága. Herédi Attila (BFL) előadása. Rendőrmúzeum, 2022. 05. 19.
- Rakovszky Iván személyesen szervezi meg országszerte a vízbőlmentést. Az Est, 1926. 05. 28.
- Rövid hírek. Fővárosi Lapok, 1893. 10. 27.
- Som Krisztián: *A Magyar Királyi Folyamőrség (határ)átléptető-bélyegzői*. Rendvédelem-történeti Füzetek, 16. évf. 2009/19., 100–104.
- Szabályrendelet a fővárosi dunafürdők és uszodák számára. Fővárosi Közlöny, 1892. 03. 01.
- Szentkláray Jenő: *A dunai hajóhadak története*. M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest, 1885.
- Szomoru statisztika. Pesti Hírlap, 1890. 07. 24.
- Tisza Miksa: *Magyarország rendőrségének története*. Haladás Nyomda Rt., Pécs, 1925.
- Tönkrementek a dunai mentőőrség motorosai. Friss Ujság, 1935. 11. 21.
- Tusnádi Élthes Gyula: *A kihágások és felsőbírószági határozatok. II. kötet*. Stádium Sajtóvállalat Rt., Budapest, 1931.
- Ujból rendezik a vízből való kimentés ügyét. A Rend, 1926. 04. 24.
- Új kerületi rendőrkapitány. Pesti Hírlap, 1895. 10. 23.
- Új motorcsónakokat kapott a dunai mentőőrség. Magyarság, 1936. 01. 12.
- Vándorevezősök a dunai mentésért. Ujság, 1934. 05. 13.
- Vécsey Leó: *Pest város rendőrsége a 70-es években*. Magyar Rendőr, 1936. 03. 01.
- Vedő Attila: *A magyar vízirendészet szervezetrendszerének fejlődéstörténete 1945 előtt*. In: Csaba Zágón – Szabó Andrea (szerk.): *Közös kihívások – egykor és most*. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőr Tagozata, 2020, 275–291. DOI: 10.37372/mrttvpt.2020.1.15
- Végre megszervezik a dunai életmentést. Friss Ujság, 1926. 07. 14.
- Végre telefont kaptak a dunai mentőőrségek. Pesti Napló, 1936. 08. 07.
- Visszapillantás Pestváros 1870-ben végzett közigazgatási műveleteire. Bolond Miska, 1871. 03. 19.
- Vízbőlmentési „riasztó” központot állítanak fel. Budapesti Hírlap, 1936. 06. 24.

Tomori Pál hadnagy:

SODRÓ LÁSZLÓ EZREDES ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

ÖSSZEFOGLALÓ: Sodró László a magyar vegyivédelem atyja. A Ludovika Akadémia elvégzése után vitézül helytállt az első világháborús harcokban, majd oktató lett a Ludovikán. Pár évvel később Németországba vezényelték, ahol vegyivédelmi tudását a kor legmagasabb szintjére emelte, és ezt a képességet Magyarországra sikeresen hozta be a Gázvédelmi Iskola, majd később a m. kir. 101. honvéd gépkocsizó vegyiharc zászlóalj parancsnokaként. A második világháborúban Budapest ostromakor az erősítési munkákat, majd a Nagykörút védelmét vezette, ahol végül szovjet fogságba esett. Többéves fogsága után megjárta a kazincbarcikai kényszermunkatábor is. A honvédség kötelékébe többet nem került vissza, nyugdíjasként halt meg 1973-ban. 2023. január 1-jétől az MH Sodró László 102. Vegyiharc Ezred viseli büszkén a nevét.

KULCSSZAVAK: vegyivédelem, Sodró László, MH Sodró László 102. Vegyiharc Ezred, ABV-védelem, mesterséges ködösítés, első világháború, második világháború

A SZERZŐRŐL:

Tomori Pál hadnagy, MH Sodró László 102. Vegyiharc Ezred, ABV Védelmi Zászlóalj, ABV Támogatószázad, szakasziparancsnok (ORCID: 0009-0002-2982-5199; MTMT: 10088597)

Sodró László 1892. november 8-án született katonacsaládban, és Ladislaus Joannes Sodró néven anyakönyvezték Besztercebányán. Apja, Sodró Géza és anyai nagyapja, Palkovics Pál császári és királyi őrmester volt, apai nagyapja, Sodró József gazdatiszt az Esterházy hercegi birtokon. Egy bátyja volt, Sodró Sándor, akit szintén katonának neveltek, később ő is elérte az ezredesi rendfokozatot.

László a kassai Premontrei Katolikus Főgimnáziumba járt. Már iskolásként újságcikk született róla, ugyanis leleteket (két vaskulcsot) adományozott a Kassai Múzeumnak. Érettségi után, 1912-től a Ludovika Akadémián tanult. Bár a tanulmányi rangsor alapján 48. volt a végzett 50 gyalogos tisztből, 3 hónappal később, az első világháború alatt Ferenc József császár a „*legfelsőbb dicsérő elismerésben*” részesítette az ellenséggel szemben tanúsított vitéz magatartásért, miután a galíciai Zagörze (Lengyelország) közelében gyalogos támadás és heves tűzérési tűz közepette is sikerült rendet és fegyelmet tartania alegységében.¹

Első beosztását és hadnagyi kinevezését a Magyar Királyi Honvédségben a munkácsi 11. gyalogezred 3. zászlóaljánál kapta meg 1914. augusztus 1-jén. 1916-ban gyalogezredén belül már a VI/20. népfőlkelő gyalogzászlóaljánál volt főhadnagy. Ekkor újabb kitüntetésben részesült, mert Bedrikowcénél (Ukrajna) alegységével véres harcok árán visszaverte az ellenséges támadást, és mert Józsefwánánál (Lengyelország) céltudatos tűzvezetéssel megállította a túlerőben lévő orosz katonák előretörését.² Gyalogezredével harcoltak Galíciában és az orosz–román fronton, az Úz folyó völgyében. Hadifogságba esett, de 1918-ban kiszabadult.³

¹ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes Ügyek, 1914/74., 678.

² Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes Ügyek, 1916/111., 2238.

³ Levelezés Barta Krisztinával, HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, főelőadó.

1920. június 1-jétől oktató lett a Ludovika Akadémián, viszont hamarosan, 1921. november 1-jével nyugállományba helyezték a trianoni békediktátumból következő leszerelések miatt. Arra eddig nem derült fény, hogy hogyan került vissza az Akadémiára, de 1926-ból több cikk is származik, melyben ő is szerepel. Az Akadémia szokásos ellenforradalmi ünnepségére a honvédtisztjelöltek ugyanis „*puffancsokat*” készítettek, de az utasításokkal ellentétben Gunda akadémikus rakétát szerelt egy tűzérségi repeszgránát hüvelyébe, amely a kanóc meggyújtásakor fölrobbant, és a szétrepülő repeszek halálos áldozatot is okoztak. A robbanáskor a felkészítő tanár a betegsége miatt nem volt jelen, őt Sodró László százados helyettesítette. Az ellene indított vádakat a későbbiekben ejtették, ugyanis az összeszerelésnél ő nem volt jelen, így nem is tudhatott a rakétáról.⁴

1. kép *Ludovikás tabló*

Pályája elválaszthatatlanul összefügg a magyar gázvédelem történetével. 1927. szeptember 1-jével helyezték át a m. kir. 2. honvéd gyalogezredhez. Személyi adatlapja szerint 1929-ben gáztanfolyamon vett részt Örkenytáborban, így 1930-ban már oktató a gázvédelmi tiszti tanfolyamon. Láthatóan tudatosan készítették fel a magyar gázvédelem vezetői feladataira, mivel még ugyanebben az évben Németországba vezényelték, hogy ködösítő⁵ gyakorlato-

⁴ Budapesti Hírlap, 1926. 02. 16., 203.

⁵ „A harc egyes fázisaiban alkalmazott mesterséges ködösítést az igen fejlett tűzgépek hatása alóli védekezés tette szükségessé. A mesterséges ködösítés sohasem rejtőzést pótló, csak rejtőzést kiegészítő, ezen formájában támadásban és védelemben egyaránt használható. A kellő időben és helyen alkalmazott mesterséges köddel nagy és súlyos veszteségektől óvhatjuk meg csapatainkat és viszont aránylag csekély veszteséggel nagy eredményeket érhetünk el.” Sodró László: Mesterséges ködösítés alkalmazása. Magyar Katonai Szemle, VII. évf. 1937/4., 141.

kon vegyen részt Königsbrückben, tanulmányozza a ködösítő eszközöket és állomásokat Drezdában, csapatszolgálatot teljesítsen Potsdamban, elvégezze a gáziskolát Berlinben és megismerje a vegyi harcanyagokat Hamburgban.

Szabó Sándor így ír róla: „Sodró László százados tanulmányútja befejeztével összefoglaló jelentést készített és azt a honvédség akkori főparancsnokának, Kárpáti Kamillo altábornagynak, valamint a vezérkar akkori főnökének, Röder Vilmos altábornagynak terjesztette elő. A főparancsnok a jelentés áttanulmányozása után Sodró László századosot kötelezte, hogy tanulmányútja alapján dolgozza ki a megindulási szervezetet oly módon, hogy az a vegyi harc-alakulatok magja legyen, biztosítva annak fokozatos és időszerű fejlődését, országbejárása során tegyen javaslatot a vegyi harc-alakulatok gyakorlóterének elhelyezésére, dolgozza ki a gyakorlóter berendezésére szükséges terveket a fokozatos fejlődés figyelembevételével, a sürgősségi sorrend feltüntetésével, és tegyen javaslatot a honvédség egyéb fegyvernemeinek gázvédelmi kiképzésére. A feladat elvégzésére két hónap került engedélyezésre, mely idő alatt a szolgálat alól Sodró századosot felmentette és az ország bejárásához szükséges időre egy gépkocsit biztosított. Két hónap leteltével Sodró százados javaslatot tett a gázvédelmi iskola és egy tanszázad felállítására, a gyakorlóter kijelölésére és kiépítésére, illetve létesítenek a gyakorlóteren: vegyi-harcanyagraktárt, fürdőállomást, minden útfajtából egy-egy 50 m-es aszfalt-, beton-, makadám-, földút útszakaszt, állandó őrepház, meteorológiai állomást. A tanfolyamok levezetésére tanmenetet dolgozott ki. Gáz szakelőadói tanfolyam levezetését látta szükségesnek a vegyesdandárok műszaki parancsnokai és szakelőadói részére – feladatuk az alárendelt alakulatok gázvédelmi kiképzéseinek irányítása volt. Ezredek, önálló zászlóaljok állományából vezényelt 1-1 fő tiszt részére 2 hetes tanfolyamot javasolt, ahol a felkészítés az alakulatok gázvédelmi kiképzésének tervezését, szervezését célozta meg. Polgári szervek részére levezetendő speciális tanfolyamokat hajtottak végre, szakterületüknek megfelelően orvosoknak elsősegélynyújtást a gáztámadások esetén, gáz-sérültek gyógyítására, ipartelepek vezető mérnökeinek az ipartelepek gázvédelmének megszervezésére, gázvédelmi szolgálat ellátására, tűzoltóknak a beosztott állomány gázvédelmi kiképzésének megszervezésére, valamint a tűzoltóság közreműködésére gáztámadás során fertőződző területek fertőtlenítésében.”⁶

1932 októberében kinevezték az újonnan létrehozott Gázvédelmi Iskola parancsnokának. A terület annyira új volt, hogy a rendelkezésre álló kiképzőszemélyzet is kiképzésre szorult. Első körben őket oktatta Sodró László százados, majd ezek a tisztek és altisztek adták tovább a tudást a bevonuló legénységnek a megismert felszerelésekről és eljárásokról.⁷ 1932 és 1937 között több publikációja jelent meg a Magyar Katonai Szemlében a gázharckiképzés és a mesterséges köd alkalmazásának témaköreiben.

1937. október 1-jétől a gázvédelmi zászlóalj parancsnoka Piliscsabán. 1938 októberében nagyszabású gyakorlatot tartottak a budapesti Szabadság téren. A vegyi szennyeződést olaj-permettel szimulálták, aminek észleléséről jelentést kaptak. Hangos szirénázással vonultak ki a helyszínre.

„Az első kocsikról gumiruhákba öltözött, gázálcas felderítők ugrottak le, kezükben vegyianyagszóróval. [...] Minden hangtalanul folyik. Egy szó sem hallatszik a téren, az utasítások jelek útján történnek. A fertőző területeket feldöntő osztagok teleszórják feltűnő színű vegyszerrel. Nyomukban ecsettel a kezükben újabb osztagok jönnek: körülhatárolják a fertőző területet. [...] A gyakorlat alatt Sodró László alezredes, a gázvédelmi alakulatok

⁶ Szabó Sándor: A gázvédelmi- és vegyi harc-szolgálat megszervezése, felállítása a Magyar Királyi Honvédségben. Hadmérnök, 2010/1., 143. http://hadmernok.hu/2010_1_szabos2.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 05. 25.)

⁷ Uo. 144.

*parancsnoka magyarázta a védőeljárás egyes részleteit. [...] A gyakorlat minden mozzanata nagyon jól sikerült.”*⁸

1938. november 1-jétől az egységet m. kir. 101. honvéd gépkocsizó vegyiharc zászlóaljnak nevezték át, melynek továbbra is Sodró László alezredes a parancsnoka egészen 1943. szeptember végéig.

A zászlóalj 1940-ben Horthy Miklós kormányzó parancsára vonult be Bihardiőszegre, és „felszabadulást vitt 22 év óta rabbilincsből élő erdélyi magyar testvéreinek”.⁹ Ott országzászlót avattak és emlékoszlopot állítottak, ami a mai napig is áll. A Carol-vonal robbantásos bontásával alakulata segítette a „magyar földet bitorló vasbeton szörnyeket méltó végükhöz”.¹⁰

1942-ben Újvidéken és környékén razziát, azaz tömeges igazoltatást rendeltek el a helyi szerb partizánok kiszűrésére. A razzia – állítólagos fegyveres ellenállás következtében – vérengzésbe torkollott. Sodró László alezredes a razzia idején épp Újvidéken tartózkodott. Amint tudomást szerzett a tömeges vérengzésről, kérdőre vonta a razzia főparancsnokát, aki ennek hatására rendelte vissza a razziában részt vevő személyeket.¹¹

Sodrót 1943. október 1-jével nevezik ki műszaki felügyelőnek és vegyiharc műszaki parancsnoknak ezredesi rendfokozatban. Ezzel a budapesti védelmi erődítések vezető alakjává vált. 1944 nyarán ködösítő századokat állított fel. Budapest ostroma alatt részt vett a város védelmében műszaki csoportjával, mely több zászlóaljat foglalt magában. Erődítést végeztek Pest külvárosában, a Csepel-szigeten és a budai Duna-part teljes hosszában. Zömük a Nagykörút védelménél esett el vagy került fogságba.¹²

November elején alakulata a Margit híd robbantásra való szerelését kapta feladatul. November 3-án egy német főhadnagy „kihívó módon” Sodró László ezredestől a híd átadását követelte. Sodró ezen a magatartáson olyannyira felháborodott, hogy azonnal bevonta a híd magyar robbantó különítményét, és elfelejtette átadni a robbantási vázlatot, illetve az átadott robbanóanyagról és gyújtóvezetékéről sem kért elismervényt. Nem sokkal később rájött tetteinek horderejére, és felkereste a főhadnagyot, akitől sikerült megszereznie a német átadási parancsot és az elismervényt, majd átadta a robbantási vázlatot. Addigra azonban a német különítmény már elkezdte átvizsgálni az érzékeny robbanóberendezéseket és -tölteteket, valószínűleg túl erős áramú vezetékvizsgáló műszerrel. November 4-én délután két órakor a híd csúcsidőben felrobbant, sok civil és 40 német utász életét követelve. A német parancsnok öngyilkos lett az esemény után, Sodró Lászlót pedig november 1-jével visszamenőleg – rangfenntartás nélkül – felmentették a szolgálat alól.¹³

2. kép Portré 1940-ből

⁸ „Gáztámadás” a Szabadság téren. Az Est, 1938. 10. 09., 4.

⁹ Bártfai Szabó László: Kelet-felé. A m. kir. 101. honvéd gépkocsizó vegyiharc zászlóalj emlékalbuma. 1940, 2.

¹⁰ Uo. 6–7.

¹¹ Magyar Szó, 1946. 10. 26., 3.

¹² Szabó Péter: Magyar honvéd alakulatok. Magyar Honvéd, 1995. 01. 06., 42.

¹³ Görgényi Dániel: Egy híd halála. Honvédségi Szemle, 1967. február, 88–89.

A védekezés során szovjet fogságba esett, és a 7265-ös számú táborban¹⁴ tartották fogva, ahonnan 1949-ben sikerült hazatérnie. 1951 és 1953 között Kazincbarcikán volt kényszer-munkatáborban, és 1200 sorstársával együtt a Borsodi Vegyi Kombinátor építették.¹⁵ 1953-ban megnősült, felesége Kontz Erzsébet lett, gyermekük nem született.

A honvédség kötelékébe többet nem került vissza, de még a hatvanas években is tartotta a kapcsolatot az első világháborús ezredtársaival, akik később is szeretettel emlékeztek rá mint emberséges vezetőre, katonáit és az épített értékeket kímélni törekvő személyre. 1973. december 10-én halt meg. Sírja a Farkasréti temető 25-ös parcellájában található. 2023. január 1-jétől az MH Sodró László 102. Vegyiharc Ezred büszkén viseli nevét.

Sodró László kitüntetései:

- Magyar Érdemrend tisztikeresztje;
- Magyar Érdemrend lovagkeresztje;
- Ezüst Katonai Érdemérem kardokkal;
- Bronz Katonai Érdemérem kardokkal;
- Magyar Vöröskereszt Érdemkeresztje;
- Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérem;
- Károly-csapatkereszt;
- Nemzetvédelmi Kereszt;
- Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal díszítve;
- Tiszti Szolgálati Jel;
- Felvidéki Emlékérem;
- Erdélyi Emlékérem;
- Délvidéki Emlékérem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bártfai Szabó László: *Kelet-felé. A m. kir. 101. honvéd gépkocsizó vegyiharc zászlóalj emlékalbuma*. 1940.
- Budapesti Hírlap, 1926. 02. 16.
- „Gáztámadás” a Szabadság téren. Az Est, 1938. 10. 09.
- Görgényi Dániel: *Egy híd halála*. Honvédségi Szemle, 1967. február.
- Hazaérkezett a huszonötezredik hadifogoly is! Kis Ujság, 1948. 07. 07.
- Levelezés Barta Krisztinával, HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, főelőadó.
- Levelezés Illyésfalvi Péterrel, HM KÖF főosztályvezetővel.
- Magyar Szó, 1946. 10. 26.
- Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes Ügyek, 1914/74.
- Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes Ügyek, 1916/111.
- Sodró László: *Mesterséges ködösítés alkalmazása*. Magyar Katonai Szemle, 1937/4., VII. évf.
- Szabó Péter: *Magyar honvéd alakulatok*. Magyar Honvéd, 1995. 01. 06.
- Szabó Sándor: *A gázvédelmi- és vegyiharc-szolgálat megszervezése, felállítása a Magyar Királyi Honvédségben*. Hadmérnök, 2010/1. http://hadmernok.hu/2010_1_szabos2.pdf

¹⁴ Hazaérkezett a huszonötezredik hadifogoly is! Kis Ujság, 1948. 07. 07., 1.

¹⁵ Levelezés Illyésfalvi Péterrel, HM KÖF főosztályvezetővel.

Szakály Sándor:

„KIRÁLYLÁTOGATÁS” 1921 OKTÓBERÉBEN

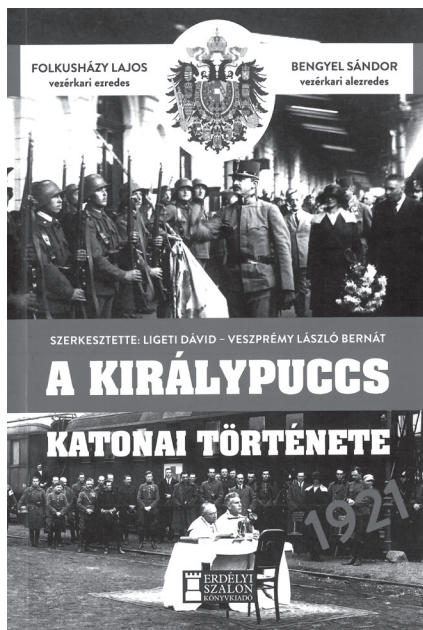
1921-ben a magyar belpolitikai életről véletlenül sem lehetett azt állítani, hogy békés és csendes hetek váltogatták egymást. A trianoni sokkból még fel nem ocsúdott országnak szembe kellett néznie azzal, hogy miként és hogyan tovább. 1920-ban megkezdődött ugyan az önálló magyar állam megszervezése, a szuverenitás azonban még korlátozottnak tűnt, hiszen a versailles-i Nagy Trianon Palotában aláírt békeszerződés – a magyar társadalom szinte minden tagja számára diktátum – számos területen korlátozta a Magyar Királyság mozgásterét, lehetőségeit.

Fontos – és a politikai elit tagjai körében meghatározó – vitakérdésnek számított az ország „első emberének” a személye. Az 1920. március 1-jén a Nemzetgyűlés által hatalmas többséggel államfőnek megválasztott nagybányai Horthy Miklós (volt) altengernagyot nem kevesen csak „amolyan ideiglenes államfőnek” gondolták. Utóbbiak abban bíztak, hogy az 1916 decemberében megkoronázott magyar uralkodó, IV. Károly király – aki 1918. november 13-án uralkodói jogainak „felfüggesztéséről” adott ki nyilatkozatot az ausztriai Eckartsauban – előbb-utóbb visszatér a trónra. 1921 márciusában erre az uralkodó kísérletet is tett, azonban elfogadva az őt fogadó Horthy Miklós kormányzó érvelését, „elnapolta” a trón vissza-, illetve elfoglalását, ugyanakkor arról nem tett le.

Amikor a Svájcban élő (volt) uralkodó úgy vélte, hogy a nemzetközi helyzet számára kedvezően alakulhat, ismét kísérletet tett a hatalom megszerzésére. Azonban második visszatérési kísérlete is kudarccal végződött. A magyar politikai és katonai elit erősen megosztott volt a személyével kapcsolatban, és a világháború győztes hatalmai sem pártolták IV. Károly törekvését, ahogy a Magyarországgal szomszédos csehszlovák, román és délszláv állam sem.

A második visszatérési kísérlet – számosan még ma is „királypuccsról” beszélnek – katonai történetét dolgozta fel Folkusházy Lajos vezérkari testületbeli ezredes és Bengyel Sándor vezérkari testületbeli alezredes. Az ő összeállításukban készült munkát jelentette meg 1922-ben a Magyar Királyi Állami Nyomda *Az 1921. évi királylátogatás katonai műveleteinek leírása* címmel, mindösszesen 20 példányban!

Az Erdélyi Szalon Kiadó – amely többnyire évtizedekkel korábban közreadott munkákat jelentet meg némi bevezetővel és jegyzetekkel ellátva – 2023-ban adta közre a szinte hozzáférhetetlen könyvet, *A királypuccs katonai története* címmel. A szöveg, a Hadtörténelmi Levéltárban (a kiadó köszönetet a Hadtörténelmi Levéltárnak [sic!] mondott) fellelhető 3. számú példány alapján készült, két történész, Ligeti Dávid és Veszprémy László Bernát szerkesztésében.

Az 1922-ben közreadott munka ismételt megjelentetése komoly elvárások elé állította a szerkesztőket, amely elvárásoknak, sajnos, csak részben tudtak eleget tenni.

Az olvasó – így e sorok írója is – kíváncsi lett volna arra, hogy ki is volt az a két vezérkari testületbeli tiszt, aki az összeállítást elkészítette. Mi volt az adott időben – 1921 októberében – a beosztásuk? Volt-e személyes rálátásuk a történésekre, vagy csak „papírból” dolgoztak?

A másik nagy feladat lett volna a kötetben szereplő nem kevés katonai és politikai személyről rövid jegyzetet közreadni. Ki volt az adott személy, milyen beosztást töltött be stb. Néhány esetben ezt a szerkesztők megtették, de nem biztos, hogy éppen Károlyi Mihály, Bethlen István, Gömbös Gyula, Klebelsberg Kunó, Apponyi Albert esetében volt ez fontos. (Többnyire a születési és a halálozási éveik mellett egy-egy korábbi vagy akkori tisztségüket nevezték meg.)

Az eseményekben jelentős szerepet játszó személyekről a nevük szövegben történt említésén kívül az érdeklődő nem talál semmiféle adatot. Tábornokokról, törzs- és főtisztokról van szó, akikről jó lett volna megtudni valamit. Igaz, ez komoly kutatómunkát (is) igényelt volna, és nem tudható, hogy vajon mennyire sürgetett az idő, mármint a nyomdábaadási határidő.

A jegyzetek egy része sajnos nem sikeredett pontosra. Keverték a szerkesztők például Sárkány Jenő esetében az apát és a fiút. Folkusházy Lajos portréja helyett valaki másnak a képét közölték 1911-ből. A helyesen írt Krusina nevet Kruchinára igazították. Arra utaltak, hogy az uralkodó általi 1921. októberi kinevezéseket a későbbiek során nem ismerték el. Elismerték! Néhány esetben pedig a fotón szereplő személy rendfokozatát adták meg helytelenül.

Mindezeket azért is emlitem, mert két tehetséges – és tehetségét már számos publikációval igazoló – történésztől valamivel alaposabb munkát vártam volna el. Nagyobb odafigyelés, némi kutatómunka szükségeltetett volna ahhoz, hogy például a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportját ne osztálynak nevezzék. Örömmel vettem volna, ha megtudható lett volna, hogy ki is volt Sebesta ezredes, Artner tábornok, Panos ezredes...

A kötetben szereplő személyek döntő többsége az 1920-as, 1930-as és 1940-es évekre a magyar katonai felső vezetés tagjai közé sorolt. Életútjukra, katonai pályafutásukra hatással volt az uralkodó 1921. októberi visszatérési kísérlete. Voltak olyanok, akiknek a katonai pályafutásuk nem folytatódott tovább és nyugállományba kerültek, míg másoknak a kormányzó melletti kiállásuk – esetleg – segíthetett későbbi katonai karrierjük alakulásában.

A kritikai észrevételek mellett ugyanakkor elmondható: örömteli, hogy megjelent a kötet, mert aki a (volt) uralkodó, IV. Károly király 1921. évi második visszatérési kísérletéről szeretne katonai vonatkozásokban többet megtudni, az bátran a kezébe veheti. A korabeli forrásokat sajnos már nem, mivel azok jelentős része 1945 tavaszán megsemmisült.

A kötet jól kiegészíti a korabeli történéseket különböző nézőpontokból bemutató emlékiratokat, úgymint Horthy Miklósét (Horthy Miklós: Emlékirataim. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.) és Boroviczeny Aladárét (Boroviczeny Aladár: A király és kormányzója. Szakmailag ellenőrizte, a jegyzeteket és az utószót írta Pritz Pál. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1993.).

A királypuccs katonai története

Szerkesztette: Ligeti Dávid, Veszprémy László Bernát
Erdélyi Szalon Kiadó, Budapest, 2023, 363 oldal

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

A SZERZŐRŐL:

Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD), a Magyar Honvédség korábbi parancsnoka, vezérkari főnöke, nyugalmazott nagykövet (ORCID: 0000-0003-1688-6574; MTMT: 10087268)

PROBLÉMÁK AZ OROSZ HADSEREGBEN: LEHETSÉGES-E A VÁLTOZTATÁS ÚGY, AHOGYAN AZT POPOV TÁBORNOK AKARTA?

A CIKK SZERZŐJE: Pavel Vorobjev

FORRÁS: <http://milportal.ru/problemy-v-armii-cto-hotel-izmenit-general-popov-vozmozhno-li-eto/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 15.)

A szerző cikkében szakértői vélemények alapján arról ír, hogyan lehet megszervezni az ukrán fegyveres erők „vándor-alegységei” utáni vadászatot, és hogyan kell kijavítani a fronton fellelhető egyéb hiányosságokat, melyeket Ivan Popov vezérőrnagy vetett fel. Popov tábornok, miután elhagyta az 58. hadsereg parancsnoki beosztását, hangot adott a szerinte az orosz frontot érintő problémáknak. A tábornok úgy véli, hogy az orosz fegyveres erők lemaradásban vannak az ellenség tűzérüteei elleni harcban, ezért szenvednek veszteségeket az ellenséges tűzérségi tüzekről.

Miért olyan fontos a tűzérség elleni harc a fronton? Amint azt Ivan Popov tábornok a katonatársaihoz intézett beszédében megjegyezte, az egységei számára az ukrán fegyveres erők offenzívájának visszaverése során tapasztalt fő nehézséget a tűzérütegek elleni harc és a szükséges technikai felszerelés hiánya jelenti. „Felhívtam a figyelmet a modern hadviselés legnagyobb problémájára, ami a tűzérségi ütegek elleni harc gyengesége, a tűzérségi felderítőeszközök hiánya” – mondta a hadsereg egykori parancsnoka. Hozzátette: emiatt gyakran szenvednek veszteségeket az orosz erők.

Önmagában az ellenség tűzérsége elleni harc fogalma egyszerű: a felderítésnek gyorsan fel kell derítenie az ellenséges lövegeket, át kell adnia azok koordinátáit a saját tűzérségnek, azoknak, akik a tüzet vezetik, nekik pedig a lehető leggyorsabban le kell fogniuk az ellenséges tűzérséget. A modern hadseregekben erre a célra speciális tűzérségi felderítőállomásokat és az ellenség tűzérüteei elleni eszközöket használnak. Radar segítségével detektálják az ellenséges lövedékek röppályáját, majd kiszámítják azt a pontot, ahonnan kilőtték őket.

A speciális műveletek kezdete előtt a katonai elemzők körében az az elképzelés uralkodott, hogy a hagyományos fegyverek – mint amilyenek a harckocsik és az ágyús tűzérség – háttérbe szorulnak a modern hadműveletekben. Azt hitték, hogy többé nem szükséges megerősített védelmet kiépíteni, így minden védelem mobillá válik. Az orosz Északi Katonai Körzet példája azonban megmutatta, hogy a nagy kiterjedésű frontok megmaradnak, nagy kaliberű tűzérség nélkül pedig továbbra sem lehet a katonai műveleteket sikerre vinni. A fegyverek jellemzői megváltoztak ugyan, de a harc lényege megmaradt.

Milyen eszközöket alkalmaz az ukrán hadsereg az orosz fegyveres erők ellen? A zaporozsjei térségben a rohamot vezető ukrán egységeknél nincs hiány tűzérési felderítőállomásokból. Ott az orosz 58. hadsereg ellen az ukrán fegyveres erők 9. hadserege tevékenykedik, amely amerikai AN/TPQ–36 és AN/TPQ–37 típusú tűzérési felderítőradarokat használ.

Az AN/TPQ–36 típusú eszköz hatótávolsága legfeljebb 20 kilométer, de az AN/TPQ–37 már 50 kilométeres célfelderítési hatótávolsággal rendelkezik. Ezek az állomások fázisvezérelt antennarácsokkal vannak ellátva, aminek révén egyszerre több célpontot is nyomon tudnak követni. Az ellentámadás júniusi megkezdésekor az ukrán fegyveres erők körülbelül 130 ilyen radarállomással rendelkeztek, de azóta az orosz csapatok már megsemmisítettek néhány eszközt, így az ukránoknak valószínűleg 100–112 radarállomásuk maradt.

Az ukrán fegyveres erők speciális harcmódot alkalmaznak az orosz tűzérés lefogására: 10 úgynevezett „vándorlöveget”, azaz önjáró tűzérőlöveget használnak, 3-4 löveges csoportokra bontva. A „vándorok” egy 10×10 kilométeres térségben működnek, ez az ő felelősségi körzetük. Ennek a négyzetnek a közepén található a parancsnoki harcálláspont az amerikai AN/TPQ ellentűz-képességet biztosító, célfelderítő radarállomással. Ezzel jó lefedettséget ér el az állomás lokátora, aminek köszönhetően az ukrán önjáró lövegek bármelyik csoportja másfél percen belül tüzet nyithat az orosz tűzerek állásaira, miután az amerikai radar egy orosz állásból kilőtt lövedéket észlel.

Hogyan reagálhatnak az Orosz Föderáció fegyveres erői az ukrán fegyveres erők felderítőtevékenységére? Az orosz csapatoknak már régóta vannak saját tűzérési felderítő- és célravezető állomásaik. Mégis úgy tűnik, hogy az ilyen állomások szükségességének korábbi alábecslése azok hiányához vezetett. Az oroszok rendelkeznek ARSOM-állomásokkal (tűzérési állomás az aknavetők észlelésére), illetve „Panther”, „Zoopark” tűzérési célfelderítő radarokkal. A csapatoknak átadott eszközök darabszáma azonban még mindig elmarad a szükségletektől. Az ellátásért felelős osztályok láthatóan nem rendelték meg őket kellő mennyiségben a csapatok számára. Általánosságban elmondható, hogy az ellenség tűzérése elleni rendszert nem fejlesztették kellőképpen.

Természetesen foglalkozni kell ezekkel a kérdésekkel, ugyanakkor nem kell újat kitalálni, hiszen már régen kifejlesztettek mindent. El kell indítani a szükséges eszközök gyártását, majd közvetlenül a csapatokhoz kell küldeni azokat, illetve kellő számban ki kell képezni hozzájuk a szakembereket, ugyanúgy, mint a drónoknál. Mindenki tudja, hogy a pilóta nélküli repülőeszközök nélkül nehéz korrigálni a tüzet és meghatározni a célokat. Így tehát elmondható, hogy már régóta fejlesztenek rendszereket a felderítő- és csapásmérő rendszerekhez drónok alkalmazásával – de hol található mindez a csapatoknál?

Az oroszoknak vannak egyedi „Penicillin” márkájú hang-termikus tűzérési felderítő-állomásaik: ezek a leghatékonyabbak a modern körülmények között, de nagyon kevés van belőlük. Mint ismeretes, az 1B75 „Penicillin” akusztikus-termikus tűzérési felderítőrendszerben négy hang-hőradart használnak. Ellentétben az amerikai AN/TPQ állomásokkal ez az eszköz nem használ rádióhullámokat, így az ellenség rádióberendezésekkel nem képes észlelni a „Penicillint” és lefogni tevékenységét az elektronikus hadviselési rendszerekkel.

Az orosz csapatoknál leginkább a „Zoopark” áll használatban az ellenség tűzérési eszközei elleni állomásként. Kiváló lokátorállomás 12–22 kilométeres célérzékelési hatótávolsággal, vagyis jól összehasonlítható az amerikai AN/TPQ-36 tűzészak-felderítő típussal. Ez a radar egyidejűleg akár 70 lövedék röppályáját is képes észlelni és kiszámítani.

A felderítőrendszerek hiánya mellett további nehézséget jelent, hogy az orosz tűzérés lemaradásban van a lőtávolság terén is, holott ez a paraméter kulcsfontosságú. El kell ismerni, hogy a NATO tűzérési rendszerei, mint az amerikai M777-es vontatott

tarack, nagyobb lőtávolsággal bírnak. A fronton ezt a tarackot „háromtengelyesként” ismerik. Popov tábornok nem hangoztatta ezt a problémát, de a szakemberek már tudnak róla. Az orosz csapatoknál a „Penicillin” és a „Zoopark” radarrendszereket a 2SZ35 Koalicija–SZV típusú, 152 mm-es önjáró tarackokkal lehetne a legjobban összekapcsolni. Amennyire tudható, az orosz erőknek nagyon kevés „Koalicija–SV” önjáró lövegük van, körülbelül 10 egység. A „Koalicija–SV” működése teljesen automatizált – mind a töltés folyamatában, mind a célravezetés során. Az eszköz kedvezőtlen időjárási körülmények között, porban és sárban is alkalmazható. Továbbra is külön problémát jelent a fronton a „Starlink” műholdrendszer működése. Az Elon Musk amerikai milliárdos tulajdonában lévő cégnek köszönhető, hogy az ukrán hadsereg képes fenntartani a kommunikációt az AN/TPQ állomások és a tüzéség között. Az oroszok előnyhöz jutnának, ha a Starlinket ukrán területen elhallgattatnák. Kérdés tehát, hogy miért nem zavarják az oroszok az ellenség kommunikációját?

Ivan Popov vezérőrnagy elmozdításáról annyit lehet tudni, hogy egy július 12-én este a közösségi oldalakra kikerült hangfelvételen a zaporozsjei fronton elért sikereiről ismert tábornok (hívójele Szpartak) beszél. A felvételt Andrej Gurulev, az Állami Duma Védelmi Bizottságának helyettes vezetője, az Állami Duma helyettese tette közzé Telegram-csatornáján, egyúttal jelezve, hogy Ivan Popovot eltávolították az orosz fegyveres erők Déli Katonai Körzete 58. összefegyvernemi hadseregének parancsnoki beosztásából. Az orosz védelmi minisztérium nem kommentálta ezt az információt.

2023-AS UKRÁN VÁLSÁG: ELKEZDŐDÖTT MÁR A „NAGY JÁTSZMA” NYUGAT ÉS KÍNA KÖZÖTT?

FORRÁS: <https://www.ifimes.org/en/researches/2023-ukraine-crisis-has-the-great-game-between-the-west-and-china-already-begun/5190#> The International Institute for Middle East and Balkan Studies, 2023. 07. 11.

Ebben a tanulmányban a Közel-Kelet és Balkán Tanulmányok Nemzetközi Intézetének szakértői részletes elemzést kínálnak az olvasó számára az ukrán válságról, illetve a Nyugat és Kína kapcsolatairól. A történészek és a geopolitikai szakértők általában nagy változásokat keresnek, hogy megértsék és megmagyarázzák a világ fejleményeit, hisznek abban, hogy minden jelentős katonai-politikai eseményben megtalálják a választ. Az elmúlt évszázadban számos jelentős változás történt, eseményeik mindegyike „mérőöldkönek” számított a nemzetközi kapcsolatok új szakasza felé vezető úton.

Közülük talán a legjelentősebb az Amerikai Egyesült Államok elleni, 2001. szeptember 11-i terrortámadás, amely az első külföldiek által elkövetett merénylet volt az Egyesült Államok területén a Pearl Harbor elleni japán támadás óta. Ezt követték az afganisztáni és iraki háborúk, jelentős embervesztéssel. Oroszország a Szovjetunió felbomlása óta a 1990-es évek elejére jellemző döntéshozatali folyamatokat illetően ugyanolyan maradt, mint amilyenek ismertük. Úgy tűnik, hogy az orosz–ukrán háború vagy az „ukrán válság” az a fejlemény, amely a szó legmélyebb értelmében „mérőöldkövet” jelent a politikai, gazdasági, diplomáciai és katonai következményei miatt. A háború kitörése óta eltelt közel 17 hónap után kezd már kirajzolódni néhány olyan paraméter, amely jelentős hatással lehet a nemzetközi kapcsolatok jövőbeli fő áramára. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

- Talán a legfigyelemreméltóbb tény, ami ennek a háborúnak az eredménye, az, hogy a Nyugat nem tudta megállítani Oroszországot diplomáciai és katonai nyomásgyakorlással. Ez most először fordul elő, ugyanis a két szemben álló fél nem került olyannyira közvetlen konfliktusba a hidegháború alatt, mint most Ukrajnában.
- A háború megnyitotta az utat az eurázsiai pólus létrehozása, az intenzív orosz–kínai koordináció és India szövetséghez történő csatlakozása előtt. Ez a szövetség néhány éven belül „a világ közepe” lesz, köszönhetően gazdasági, emberi és katonai potenciáljának. A szövetséget vezető Kína pedig nem talál jobb történelmi lehetőséget az orosz–ukrán háborúnál arra, hogy a világ előtt demonstrálja valódi erejét a nemzetközi szinten.
- A világ kezdi felfedezni, hogy az amerikai dollár valutaként való használata nélkül is van lehetőség globális gazdasági tevékenységekre. Oroszország az ázsiai nagyhatalmakkal, Indiával és Kínával közösen lényegében elindította a nemzeti valutákon alapuló kereskedelmi cserét, és a dollárral ellentétben a kínai jüant támogatja arannyal.
- Felismerhetővé vált, milyen mértékben hanyatlak a Nyugat befolyása világszerte. A nyugati országok arra számítottak, hogy a befolyásuk alatt lévő, illetve a történelmi befolyási övezetükbe tartozó országok nyilvánosan elítélik Oroszország Ukrajna elleni támadását. Az ENSZ Közgyűlésén az afrikai, ázsiai és latin-amerikai államok többségükben azonban az Oroszország elítéléséről szóló szavazásra korlátozva juttatták kifejezésre álláspontjukat (amely nem volt kötelező érvényű szavazás), miközben tartózkodtak Oroszország egyértelmű elítélésétől; ehelyett a párbeszédre, tárgyalásokra, valamint Ukrajna területi integritásának megőrzésére szólították fel.

Az orosz–ukrán háború: mérföldkő a világrend egypólusúból többpólusúvá való átalakulásában

1947-ben Harry S. Truman amerikai elnök doktrínájában meghatározta a bipoláris világ fogalmát, amelyet két részre bontott, az egyik oldalon a kommunista, a másikon a liberális világra. A Szovjetunió felbomlása és a hidegháború vége a kétpólusú világ összeomlásához vezetett, egy új, változékony és instabil helyzet javára, amelyet „poszt-bipoláris” világnak nevezhetünk. Bertrand Badie francia szociológus szerint az Egyesült Államok nem tudta érvényesíteni hegemoniáját Kína és a világ más országai, köztük Oroszország mint szovjet utódállam felgyorsult gazdasági és katonai fejlődése miatt.

A többpólusú világ elvben az Egyesült Államok, Kína és Oroszország dominanciáját jelenti. A valóság azonban azt mutatja, hogy ezek az országok nem tudták befolyásuk alá vonni a világ más országait. Az Egyesült Államok először az iraki háborúban vallott kudarcot, nem érte el kitűzött céljait, majd következett a hasonló kimenetelű afganisztáni háború és a megalázó kivonulás, ami egyes szakértők szerint az „egypólusú világ” végének előhírnöke volt. Ez a fejlemény arra készítette Kínát, hogy növelje globális befolyását, különösen az Afrikával és Közép-Ázsiával kötött új gazdasági szövetségek révén.

Az Egyesült Államok, amely korábban a Nyugat-Európa, sőt a NATO feletti irányítás elvesztésének irányába haladt (amikor Emmanuel Macron francia elnök klinikai halottnak nevezte), most arra törekszik, hogy rákényszerítse a gazdaság- és katonai politikáját Európára. Az USA-nak sikerült gyorsan helyreállítani a NATO gyengülő erejét: a transzatlanti szövetség az orosz gazdasági (földgáz) és katonai fenyegetés, valamint a nukleáris fegyverek esetleges alkalmazásának veszélye miatt erősödött meg újból.

Amit most, a háború hosszú hónapjai után látunk, az a hegemonia minden eszközét felhasználó Amerika visszatérése, amelyet a világ leggazdagabb és legerősebb országai támogatnak, mint például az EU tagországai, Japán, Dél-Korea és Ausztrália.

A Washington és Peking közötti konfrontáció

Peking nem elégedhet meg azzal, hogy Washington után második legyen, ahogy Washington sem tudja elfogadni, hogy ne legyen az első. Pierre Grosser francia történész, a nemzetközi kapcsolatok szakértője idén megjelent könyvében így fogalmaz: „A második hidegháború? Az USA–Kína konfrontáció.” Ezzel valójában azt hangsúlyozta, hogy az ukrajnai háború egy váratlan lehetőség, amelyet Tajvan megragadott azért, hogy megemelje harcászultságát Kína hasonló támadásaival szemben. Ahogyan a koreai háború megmentette Csang Kaj-sek rezsimjét Tajvanon, mivel a Truman-kormány annak idején úgy döntött, hogy megvédi a szigetországot a kínai támadástól, az ukrajnai háború ismét megmentette Tajvant, mivel ennek következtében csökken a kínai agresszió veszélye.

Az Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság közötti kapcsolatok fejlődése három történelmi szakaszra osztható: az ellenségeskedés szakaszát (1949 és 1972 között) a szorosabb kapcsolatok kialakulásának szakasza követte Richard Nixon elnök történelmi pekingi látogatásától egészen Kína szerepéig a 2008-as válság után, a Nyugatnak nyújtott pénzügyi támogatásáig. A harmadik szakasz, amelybe beléptünk, Hszi Csin-ping 2012-es hatalomra kerülésével kezdődik. Ebben a fázisban Kína versenybe száll Amerikával a globális hegemoniáért. Az amerikai kormányzat újra odafigyel Kína hatalmának erősödésére, amely lényegében már nem ipari vagy kereskedelmi jellegű, hanem kiterjed a katonai és technológiai vonatkozásokra is. Joe Biden amerikai elnök hatalomra kerülésével 2021-ben az Egyesült Államok kormánya új szövetségek létrehozásába kezdett a Kínát körülvevő országokkal közösen, azzal a céllal, hogy elnyomja Kína növekvő szerepét és hatalmát az Indiai- és a Csendes-óceán térségében. Ilyenek például az AUKUS szövetség Ausztráliával és Nagy-Britanniával, valamint a négyoldalú biztonsági dialógus (Quad-) elnevezésű szövetség Japánnal, Ausztráliával és Indiával.

Az elmúlt két évtizedben az Egyesült Államok nemzetbiztonsági dokumentumainak megállapításai az eszkalációra, a Kínából érkező jelentős fenyegetésekre és a sokkal kisebb mértékű orosz fenyegetésekre figyelmeztettek. A Biden-kormány által 2021 márciusában kiadott „Ideiglenes nemzetbiztonsági stratégiai iránymutatás” című dokumentum mindössze kétszer hivatkozik Oroszországra mint kihívást jelentő hatalomra, amely veszélyt jelent az Egyesült Államok számára. A dokumentum ugyanakkor 15 utalást tartalmaz Kínára, mindezt a fenyegetések kezeléséhez szükséges előkészületek keretein belül, mivel napjainkra Kína vált az egyetlen olyan országgá, amely képes összekapcsolni a gazdasági, diplomáciai, katonai és technológiai hatalmat, és emiatt kihívást jelent az USA politikájával szemben.

Az orosz–ukrán háború legsúlyosabb következményének a globális kapcsolatok szerkezetének és dinamikájának drámai változásai tekinthetők. Ezt igazolják az amerikai biztonsági és hírszerző szolgálatok figyelmeztetései is, miszerint Kína és Oroszország jelentik a legnagyobb veszélyt az Egyesült Államok érdekeire nézve – hosszú távon különösen Kína, mivel Amerika- és Nyugat-ellenes szövetségeket köt.

Csaknem 40 éven át tartó felemelkedése során Kína elkerülte a stratégiai konfrontációt azzal, hogy csökkentette globális ambícióit, és szívélyes kapcsolatokat tartott fenn az Egyesült Államokkal. Ez a szakasz azonban véget ért, mivel Peking az utóbbi időben agresszívebbé vált a Dél-kínai-tengeren és a Tajvani-szorosban. Az Egyesült Államok felhagyott a konstruktív párbeszéd keresésével, és új, visszatartó politikát folytat. Washington a közelmúltban az elmúlt 30 év legnagyobb mértékű tengeri terjeszkedését és rakétatelepítését hajtotta végre, továbbá szigorú importvámokat vezetett be a Kínából származó árukra, amire a második világháború utáni korszakban nem volt példa; ezenkívül jelentősen korlátozta a külföldi befektetéseket is. Mindezek az intézkedések Peking ellen irányulnak.

A kínai politikai válasz

A kínai diplomácia az ősi kínai bölcsességet alkalmazza, amely szerint a háborús sikereket az eredményekkel mérik. A háborúk többsége nem a harctéren, hanem a tárgyalóasztalnál dől el.

Szun-ce, a 2500 évvel ezelőtt élt híres kínai katona és stratégia *A háború művészete* című, stratégiai tanácsokat tartalmazó híres könyvében ezt írta: „Száz csatában száz győzelmet aratni nem az ügyesség csúcsa. Harc nélkül legyőzni az ellenséget a készség csúcsa.”

Szun-ce legfontosabb tanácsa és a kínai diplomácia szigorúan betartandó elve azonban a téves becsléseken alapuló cselekedetek elkerülésére vonatkozik, amelyek veszteségeket és kudarcot okoznak a háborús célok elérése helyett. „Ha ismered az ellenséget és ismered magadat, nem kell félned száz csata kimenetelétől sem. Ha ismered önmagad, de az ellenséget nem, akkor minden elnyert győzelemhez egy vereséget is el fogsz szenvedni” – jegyezte meg Szun-ce. Az ő normái azt sugallják, hogy a háború az elrettentés kudarcának eredménye.

A történelem tele van katasztrofális következményekkel járó háborúkkal, amelyek rossz helyzetfelmérésen alapultak, óriási pusztítást okoztak, és nem érték el céljaikat. A példák közé tartozik Hitler náciizmusának arroganciája és vélt „felsőbbrendűsége”, valamint Európa ellenálló képességének katasztrofálisan téves megítélése – így különösen a keleti front megnyitása, amely erői felmorzsolódásához és végső vereségéhez vezetett –, valamint Amerika vereségei Vietnámban, Afganisztánban és Irakban, ahol hosszan tartó háborúkat vívott óriási anyagi és emberi veszteségekkel.

Kína és Oroszország jelenlegi kapcsolatai

Kína és Oroszország soha nem határozta meg kölcsönös kapcsolataik természetét, és a két ország soha nem követte ugyanazt az ideológiát – sem a Szovjetunió időszakában, sem annak felbomlása és Vlagyimir Putyin oroszországi felemelkedése után. Ennek eredményeként a szövetségük nem volt sem szilárd, sem törekeny. Kína és Oroszország között valójában a világpiacra – különösen az egykor a Szovjetunió részét képező közép-ázsiai országokban – tapasztalható különböző szinteken nagy és intenzív versenyképesség.

A két fél partnerségi viszonyai kiegyensúlyozatlanok és heterogének. Míg a két ország között nincs ideológiai kapcsolat, a nemzetközi kapcsolatokról közös a jövőképük, amelynek célja a nyugati befolyás megszüntetése a világban. A másik oldalon Peking és Moszkva kapcsolata nem „érdekházasság”, hiszen „sok konvergenciapont” van köztük. Kína bizonyos mértékig hasonló nézeteket vall az Egyesült Államokkal és a NATO-val fennálló feszültségekről; nyilvánvaló azonban, hogy nem „szövetségesnek”, hanem csak „partnernek” tekinti Oroszországot.

Oroszország és Kína nincs ugyanabban a helyzetben, az elszigetelt és a Nyugat által bevezetett szankciók alatt álló Oroszország alárendelt helyzete miatt. Ennek eredményeként, ez utóbbinak – korlátozott lehetőségei következtében – Kína marad az egyedüli partnere.

Jelenleg Kína erősebb, mint Oroszország, érdekei pedig átfogóbbak és szerteágazóbbak. Peking célja, hogy stratégiai szinten fenntartsa az egyetértést Moszkvával, és szembeszálljon az amerikai hatalommal anélkül, hogy taktikai szinten támogatnia kellene. Kína ugyanis – mivel a globális piacokhoz való hozzáférésből profitál – el akarja kerülni a szankciókat, és korlátozás nélkül kapcsolatokat kíván kiépíteni a világ más országaival.

Kína Putyinnak nyújtott támogatása árthat gazdaságának, figyelembe véve az Oroszország és a Nyugat közötti ellenségeskedést, és továbbra is szüksége van a Nyugattal való gazdasági és technológiai kapcsolatra. Világossá tette Oroszország számára, hogy ha bárkivel szövetségre lépne, az korlátozná külpolitikai mozgásterét. A szövetségre lépés ugyanis kötelezettségek

vállalását és a katonai beavatkozás lehetőségét vonja maga után, ám Kína semmiképpen nem akar részt venni ilyesmitben. Amellett, hogy Kelet-Ázsiában növeli hatalmát, gazdasági és diplomáciai mechanizmusokon keresztül jelenleg is kiterjeszti érdeklődési körét a Közel-Keletre, Afrikára és Latin-Amerikára.

A deeszkaláció kínai politikája

Amire Kína legkevésbé vágyik, az az USA-val vívott háború és a Tajvan elleni támadás. Levonhatja a tanulságokat Putyin jelenlegi ukrajnai háborújából, amely a tizenhetedik hónapjába lépett anélkül, hogy stratégiai sikereket ért volna el – ilyenek lennének például Ukrajna meghódítása, az ukrán kormány megbuktatása és egy bábrendszer beiktatása Kijevben, amely Oroszország ellenőrzése alatt állna. Az orosz katonai invázió hatására Ukrajna közelebb került a Nyugathoz, miközben a NATO-n belüli kohézió nőtt. Napjainkra tulajdonképpen Putyin elnök lett az észak-atlanti szövetség legjobb támogatója, mivel a NATO Oroszországgal közös határa megduplázódik Finnország tagságával és Svédország (még függőben lévő) szövetségi integrációjával, miután a két ország felhagyott több évtizedes katonai semlegességi politikájával. Az Oroszország elleni szankciók bevezetésében még Svájc is részt vesz, amely büszke katonai semlegességére, és továbbra sem hajlandó csatlakozni olyan regionális szövetségekhez, mint az EU és a NATO.

FELTARTVA – EGY BEFAGYOTT KONFLIKTUS UKRAJNÁBAN

A CIKK SZERZŐJE: prof. dr. Masahiro Matsumura, a nemzetközi politika és a nemzetbiztonsági tanulmányok professzora a St. Andrew's egyetem jogi karán.

FORRÁS: <https://www.ifimes.org/en/researches/hindered-a-frozen-conflict-in-ukraine/5188> International Institute for Middle East and Balkan Studies (IFIMES) (Letöltés időpontja: 2023. 07. 30.)

A Nemzetközi Közel-Kelet és Balkán-tanulmányok Intézetének elemzője cikkében az ukrán–orosz konfliktus lehetséges kimeneteleit latolgatja. A Nova Kahovka-i gát június 6-i lerombolása erős gyűlöletet váltott ki Oroszországgal – a nyugati média szerint a feltételezett elkövetővel – szemben, és jelentősen csökkentette a mostanra befagyott ukrajnai konfliktus lendületét. Az incidens megrendítette a nagy nyugati országokban kialakulóban lévő közös felfogást, miszerint a konfliktus további elhúzódásának kilátásai miatt az ellenségeskedés beszüntetése előfeltétele lehet a végső politikai rendezésnek vagy legalább a formális tűzszünetnek.

A „kinek tulajdonítható” probléma felvetése

Az azonban, hogy ki követte el a pusztítást, és melyik ország felelős érte, továbbra is tisztázatlan, és az is marad, ha a helyszínről nem kerül elő megfelelő bizonyíték – ez azonban csak a háború befejezése után szerezhető meg. Addig is csak találgatni lehet, ki lehetett az elkövető úgy, hogy közvetett bizonyítékok alapján ezt már sejtik, mint ahogy azt is, hogy melyik ország profitál leginkább az incidensből. Valószínű, hogy Oroszország követte el,

már csak azért is, mert Ukrajna jelentős ellentámadást készült indítani az orosz inváziós erők ellen. Hasonló érvelés, de másféle számítások alapján azonban Ukrajna is lehetne az elkövető. Akármelyik országról is legyen szó, rosszul mérte fel vagy alábecsülhette a pusztítás lehetséges kimenetelét és hatásait.

Az incidens a pszichológiai sokk mértékét tekintve a bucsai mészárláshoz hasonlít, amit az is jelez, hogy mindkét esetet azonnal megvitatták az ENSZ Biztonsági Tanácsában. Az említett mészárlásról szóló beszámolókat is hasonló megerősítési torzítás jellemzi a nyugati nemzetközi média tudósításaiban, ami ahhoz a széles körben elfogadott nézethez vezetett, hogy azt Oroszország követte el. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa azonban Oroszország és más országok javaslatai ellenére sem küldte időben a helyszínre tényfeltáró bizottságát, amely igazságügyi orvosszakértői és más szigorú bizonyítékokat gyűjtött volna össze. Ez kizárta az elkövető objektív és megbízható azonosítását.

Amint az a Bucs- és Kahovka-ügyekben is látható, egy állítás megítélése a vádak, a médiában megjelent jelentések és a találgatások közötti kölcsönhatás eredményeként alakul ki.

Az indíték latolgatása stratégiai szinten

Stratégiai szinten Ukrajna többet profitálhatott volna egy ön-gátrombolásból, ha a nemzetközi közvélemény megegyezik abban, hogy az állítólag Oroszországnak tulajdonítható. Ez minden bizonnyal arra készítette volna a nyugati médiát, hogy az országot megalkuvást nem ismerő gonosznak állítsa be, amelyet le kell győzni a dél-ukrajnai hadszíntéren azáltal, hogy teljesen kiűzi az orosz inváziós erőket a megszállt területekről, beleértve a Krím félszigetet is. Az ilyen fejlemények viszont inkább meghosszabbítanák a fegyveres konfliktust, mintsem véget vetnének annak.

Minden egyéb tényezőt változatlanul hagyva („*ceteris paribus*”) azonban a teljes katonai erő markánsan kedvezőtlen kiegyensúlyozatlansága miatt Ukrajna aligha győzheti le Oroszországot ebben a fegyveres konfliktusban, amelynek elhúzódása Ukrajnát a munkaerő, a hadianyag és a logisztikai háttér elpusztítása következtében vakvágányra fogja juttatni. Ezt a stratégiai egyenletet csak akkor lehet megfordítani, ha az Egyesült Államok vezetésével a Nyugat az ország számára elegendő fegyvert ad át és egyéb katonai segítséget is nyújt. Valójában az ilyen nyugati támogatás jelenti Ukrajna háborús politikájának elsődleges mentőövét, amely azonban most veszélyben van, mert a Nyugat fegyvergyártó kapacitása és támogatási hajlandósága jelentősen csökkent az ukrajnai háború 2022. februári kitörése óta, és a kilátások alapján tovább fog hanyatlani.

A Nyugat Oroszország elleni kiterjedt gazdasági szankciói a fosszilis tüzelőanyagok és más nyersanyagok árának megugrását okozták, súlyosbították az inflációt és a gazdasági nehézségeket, valamint zavargásokhoz vezettek és aláásták a nyugati országok politikai rendszereinek demokratikus legitimációját. Ennek eredményeként az erősödő belpolitikai és gazdasági nyomás kölcsönhatásba lép az ukrajnai segélyek általános kimerülésével. Még a Biden-kormányzat számára is egyre nehezebbé válik a jelentős ukrajnai segélypolitikájának folytatása, mivel a közelgő elnökválasztási kampány megköveteli, hogy a politikai prioritásokat a külügyekről a belügyekre helyezze át. Ezt tetézi az erősödő politikai viszály a republikánus többségű képviselőházzal is, amelynek jogában áll beleszólni a költségvetés alakulásába.

A legfontosabb azonban az, hogy úgy tűnik, amerikai katonai körökben tudatosult, hogy jelentős igény van az elhúzódó konfliktus lezárására, ami éles ellentétben áll a Biden-kormányzat Ukrajna-politikájával. Az ellentmondást jól mutatja a RAND Corporation jelentése, amely arra a következtetésre jutott, hogy „egy hosszú háború következményei – a tartósan

megnövekedett eskalációs kockázatoktól a gazdasági károkig – messze meghaladják a lehetséges előnyöket”. A jelentés egyúttal azt is javasolja, hogy „mivel az eskalációs kockázatok minimalizálása után a hosszú háború elkerülése a legfontosabb prioritás, az Egyesült Államok tegyen olyan lépéseket, amelyek valószínűbbé teszik a konfliktus középtávú befejezését”.

A két tábor közötti ellentét nyilvánvaló tétje a konfliktus folytatása vagy megszakítása, illetve egy hosszabb befagyott konfliktus esélye. Természetes, hogy az ukrán szélsőségesek és a tengerentúli háborút szítók ideológiai és/vagy anyagi érdekeiket követve kihasználják a gátrombolást arra, hogy realista politikai ellenfeikkel szemben a saját javukra billentsék a mérleg nyelvét azáltal, hogy gyűlöleten alapuló propagandakampányt indítanak a jelenlegi politikai irányvonal megerősítésére, ami a konfliktus elhúzódását eredményezi. Ez a felfogásmód nem feltételezi, hogy összeesküvés állna a gát lerombolásának hátterében, miközben elismeri, hogy az elkövetőt ebben a szakaszban nem lehet azonosítani. Ezen túlmenően a jelenkori nemzetközi kapcsolatok tanulságai arra utalnak, hogy egy elhúzódó fegyveres konfliktusban a tömeges atrocitások vagy pusztító incidensek hirtelen bekövetkezése erős kölcsönös gyűlöletet és nacionalista/etnikai érzelmeket vált ki, és gyakran akadályozza meg a konfliktusok tárgyalásos úton történő mielőbbi rendezését is, amint azt a közelmúlt etnikai konfliktusai mutatják, mint például a focai etnikai tisztogatás (1992. április – 1994. augusztus) és a délszláv háború során, 1995-ben elkövetett szrebrenyicai mészárlás, illetve legutóbb a bucsai mészárlás is.

Alternatív megközelítésmód az ukrán politikában

Nyilvánvaló, hogy az Egyesült Államok ukrainai háborús politikája hiába törekedett egydimenziós katonai megoldásra, olyan zsákutcába került, amelyben a Nyugat egésze súlyos bumerángthatásokat szenvedett el az Oroszország elleni különféle és kiterjedt gazdasági szankciók miatt. A helyzet alakulása váratlanul felgyorsította az Egyesült Államok hegemoniájának hanyatlását, miközben megerősítette a többpólusú világrend felé fejlődő dinamikát, amely végül a hegemonia megszűnéséhez vezethet.

Emmanuel Macron francia elnök idén áprilisban Pekingben a Hszi Csin-ping kínai elnökkel tartott találkozóján megemlítette az Egyesült Államoktól független európai külpolitika szükségességét, valamint az ukrainai fegyveres konfliktus Kínával összehangolt politikai rendezésének fontosságát, és nyíltan kifejezte erős szkepticizmusát a Biden-kormányzat konfliktusrendezési ütemtervével szemben. Bár Macron lépése feltűnő, ez a fajta szkepticizmus még inkább jellemzi a nagy nyugati demokráciákat, amint azt a fent említett RAND-jelentés is jelzi.

Legutóbbi, május 31-i beszédében a GLOBSEC regionális biztonsági fórumán Pozsonyban Macron elnök kifejtette, hogy az ukrainai fegyveres konfliktus átmeneti megoldását annak diplomáciai megközelítésében látja. Ezzel burkoltan bírálta az Egyesült Államok vezette jelenlegi Ukrajna-politikát, miközben elköteleződését fejezte ki amellett, hogy Ukrajnának „minden eszközt biztosítson az orosz erőkkal szembeni hatékony ellentámadás végrehajtásához.” Mint mondta, arra számít, hogy Ukrajnának az orosz inváziós erők elleni támadása korlátozott hadművelleti és harcászati eredményeket hozhat, amelyek révén lehetőség nyílik majd a „tartós békére” tárgyalásokon keresztül.

Valójában az Egyesült Államok és a NATO vezetői közötti megbeszélések alapján Macron elnök azt javasolta, hogy nyújtsanak Ukrajnának „kézzelfogható és hiteles biztonsági garanciát” mindaddig, amíg az ország hivatalosan teljes jogú tagállamként nem csatlakozik a NATO-hoz a szervezet alapító szerződésének megfelelően. A NATO jelenleg nem veheti

fel tagként Ukrajnát, mert annak csatlakozásával az országban zajló fegyveres konfliktus miatt a kollektív védelem elvén alapuló észak-atlanti szövetségnek is be kellene lépnie a konfliktusba, ami elkerülhetetlenül háborúba sodorná a NATO-t, legrosszabb esetben pedig egy Oroszországgal szembeni termonukleáris háborúhoz vezetne.

A francia elnök szerint szükség volna egy olyan státuszra, amely valahol félúton van az Izraelnek nyújtott biztonsági garancia és a teljes jogú tagság között. Az Egyesült Államok különleges kapcsolatokat ápol Izraellel és egyedülként garantálja annak biztonságát, de ez a kapcsolat nem szerződéshez kötött, hanem olyan, a biztonságról és a katonai segítségnyújtásról szóló egyetértési megállapodásokon alapul, amelyeket tízévente meg kell újítani. Az előbbi konkrét rendelkezéseket ír elő „a folyamatos konzultáció és együttműködés átfogó keretére” vonatkozóan a biztonság területén, különösen a biztonsági és gazdasági segítségnyújtás terén, míg az utóbbi konkrét és jelentős katonai segítséget garantál Izraelnek. Nyilvánvaló, hogy a két ország között nincsenek kölcsönös biztonsági kötelezettségek, csupán egy államközi adminisztratív megállapodás, amely magában foglalja az Egyesült Államok kétértelmű, de lényegesnek tűnő elkötelezettségét Izrael biztonsága mellett.

Az ilyen megállapodásról folytatott megbeszélés részletei azonban továbbra sem ismertek, legalábbis a nyílt forráskódú információk tekintetében, miközben biztos, hogy Ukrajna esetében a jelenleg vizsgált biztonsági garancia nagyobb mértékű lenne, mint Izraelé, és kisebb, mint a teljes jogú NATO-tagországoké.

Záró megjegyzések

Az Ukrajna-politika alternatív megközelítésének fenti bemutatása a július 11–12-én a litván fővárosban, Vilniusban tartott NATO-csúcstalálkozó előkészületei közé tartozott. A fő NATO-szövetségesek ambivalensek azzal kapcsolatban, hogy Ukrajnának adják-e „biztonsági garanciájukat”, és bizonytalanok a kötelezettségvállalásaikat illetően. Tovább rontja a kilátásokat a gátrombolás, amely erős gyűlöletet váltott ki Nyugaton Oroszországgal mint feltételezett elkövetővel szemben. A világ választút elé kerül, mert ha Ukrajnában befagy vagy elhúzódik a konfliktus, az súlyos következményekkel jár majd az amúgy is meggyengült világrend dinamikájára nézve – fejezi be elemzését a szerző.

Gál Csaba ny. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

A SZERZŐRŐL:

Gál Csaba ny. ezredes, katonai szakíró (ORCID: 0000-0003-3881-8054; MTMT: 10087274)

MEGJELENT AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK 2023-AS NEMZETI HÍRSZERZŐ STRATÉGIÁJA

Augusztus 10-én megjelent a 18 amerikai hírszerző szervezetet tömörítő Hírszerző Közösség (IC¹) igazgatója (DNI²), Avril D. Haines által jóváhagyott Nemzeti Hírszerző Stratégia (NIS), amely az elkövetkező négy évre meghatározza a tagszervezetek tevékenységének fő stratégiai céljait, illetve irányait.³ A dokumentum előszavában Haines kiemeli, hogy „a NIS-ben felvázolt hat cél azáltal alakult ki, hogy egyre jobban megértjük, milyen típusú információkra, technológiára és kapcsolatokra van szükség ahhoz, hogy a jövőben hatékonyak legyünk. Az, hogy sikerül-e elérni ezeket a célokat, attól függ, hogy képesek vagyunk-e megtartani a tehetséges és sokszínű munkaerőt, képesek vagyunk-e alkalmazkodni, növelni az ellenálló képességet, valamint fenntartani a figyelmet a gyorsan változó környezet kihívásainak leküzdésére. Hiszem, hogy megvan hozzá a kapacitásunk, az akaratunk és a tehetségünk.” A NIS-ben az amerikai Hírszerző Közösség számára meghatározott hat cél az alábbi: az IC-nek kiemelt figyelmet kell fordítania a Kínai Népköztársasággal folytatott stratégiai versenyre, valamint az Oroszországi Föderációra, amely közvetlen veszélyt jelent Európa és Eurázsia biztonságára; az IC számára egységes közösségként működő tehetséges és sokszínű munkaerő toborzása, fejlesztése és megtartása; az IC tagszervezeteinek folyamatosan törekedniük kell a technológiai innovációra, valamint javítaniuk kell az egymás közötti interoperabilitást; az IC-nek erősítenie kell az együttműködés a külföldi partnereivel, és lehetőség szerint ki kell szélesítenie a partnerek körét; az IC-nek növelnie kell a transznacionális kihívásokkal szembeni képességeit és szakértelmét; az IC-nek erősítenie kell az Amerikai Egyesült Államok, valamint szövetségesei és partnerei ellenálló képességét a különböző kihívásokkal szemben.

KÉSZÜL AZ AMERIKAI HADERŐ ÚJ TÜZÉRSÉGI STRATÉGIÁJA

James Rainey tábornok, az amerikai szárazföldi csapatok haditechnikai fejlesztésével foglalkozó parancsnokságának (Army Future Command) parancsnoka a Defense News portálnak július 27-én adott interjújában főképpen a tűzérségi fejlesztésekről, illetve új

¹ Intelligence Community.

² Director of National Intelligence.

³ National Intelligence Strategy – 17. 08. 2023. DNI. https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/National_Intelligence_Strategy_2023.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 09. 10.)

tüzérségi stratégia kialakításáról beszélt.⁴ A szervezete jelenleg az ukrainai tapasztalatok alapján azt vizsgálja, hogy a tüzérség hagyományos alkalmazása mellett milyen jelentősége és hatékonysága van a precíziós tűzvezetésnek, illetve a levont tanulságokat hogyan lehetne felhasználni szükség esetén a csendes-óceáni térségben. Az Amerikai Egyesült Államok nagy mennyiségű tüzérségi eszközt küldött Ukrajna megsegítésére az orosz invázió elleni harcban, köztük legalább 198 db 155 mm-es tarackot, 72 db 105 mm-es tarackot, több millió tüzérségi lőszer és 38 db nagy mobilitású rakétatüzérségi rendszert. Az új stratégia meghatározza majd a képességeket, a meglévő kapacitást, és hogy mire lenne még szükség. Figyelembe kell venni új technológiák alkalmazását a hagyományos tüzerő növelése érdekében, ennek egyik eleme lehet a hajtótöltet erejének növelése újfajta lőporok alkalmazásával, ami lehetővé teszi, hogy a közepes hatótávolságú lövegekkel nagyobb hatótávolságot érjenek el. A robotika egy másik olyan terület, amely befolyásolni fogja a stratégiát a korszerű automata töltőberendezések alkalmazásával, amelyekkel jelentősen növelhető a tűzgyorsaság. Rainey tábornok szerint minden, ami Ukrajnában történik, az a precíziós tűzcsapások fontosságáról és az összes feltörekvő technológiáról szól, viszont a harctéren a legnagyobb pusztító erőt a hagyományos tüzérség képviseli.

AZ UKRAJNÁBAN SZOLGÁLÓ AMERIKAI KATONÁK SZÁMÁRA VESZÉLYESSÉGI PÓTLÉKOT ÁLLAPÍTOTTAK MEG

Július végén az amerikai Védelmi Minisztérium kiegészítő veszélyességi pótlékot hagyott jóvá az Ukrajnában szolgáló amerikai katonák számára.⁵ Ilyen illetménykiegészítés azoknak az amerikai katonáknak jár, akik olyan területen szolgálnak, ahol ellenséges tűz, aknák, felkelés, polgárháború vagy terrorizmus miatt kerülhetnek veszélybe. A megállapított veszélyességi pótlék mértéke napi 7,50 dollár, vagyis 225 dollár havonta. Ezt a bónuszt azok kapják, akik megfelelnek az előírt kritériumoknak, a kifizetést visszamenőlegesen, 2022. április 24-től érvényesítik. Az Ukrajnában szolgáló amerikai katonák eddig havi 150 dolláros különjuttatást kaphatnak ún. nehéz szolgálati pótlékként, ez azonban 100 dollárra csökken, így a két bónusz összesen havi 325 dolláros illetménykiegészítést jelent. Az amerikai Külügyminisztérium Ukrajnában dolgozó munkatársai, alkalmazottai már 2022 áprilisától kaptak veszélyességi pótlékot, a Pentagon lépése ehhez történő felzárkózás. A Pentagon illetékesei hangsúlyozzák, hogy az amerikai erők nem folytatnak harci műveleteket az országban, feladatuk a nagykövettség védelme, egyes magas rangú személyek személyi biztosítása, felelnek az országba érkező több milliárd dolláros amerikai fegyverzetért és felszerelésért, valamint egy kisebb műveleti csoport segítséget nyújt az ukrán haderőnek hírszerzési műveletekben.

⁴ Jen Judson: US Army readies new artillery strategy spurred by war in Ukraine. 01. 08. 2023. Defens News. <https://www.defensenews.com/land/2023/08/01/us-army-readies-new-artillery-strategy-spurred-by-war-in-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 02.)

⁵ Rachel S. Cohen – Jonathan Lehrfeld: US troops in Ukraine can now earn hazard pay. 27. 07. 2023. Army Times. <https://www.armytimes.com/news/your-military/2023/07/27/us-troops-in-ukraine-can-now-earn-hazard-pay/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 30.)

MEGKEZDŐDÖTT AZ AMERIKAI HARCÍ HELIKOPTEREK LESZÁLLÍTÁSA CSEHORSZÁGNAK

Július 26-án egy C-17 Globemaster III repülőgép fedélzetén megérkezett az Amerikai Egyesült Államokból a cseh légierő számára az első két AH-1Z Viper típusú harci helikopter, melyeket szeptember közepéig két hasonló, valamint két UH-1Y Venom többcélú helikopter követett.⁶ 2019-ben összesen 12 db új H-1 helikopter (4 db Viper és 8 db Venom) vásárlásáról született megállapodás, de emellett az Amerikai Egyesült Államok – az Ukrajnának nyújtott cseh támogatás elismeréseként – további nyolc felújított helikoptert ad a cseh haderőnek, amelyben így mindkét változatból 10-10 darab fog szolgálni. A helikopter harci változatának beépített fegyverzete egy 3×20 mm-es gépágyú 650 db löszerezrel, emellett hat külső függesztési pontján hordozhat AGM-114 Hellfire páncéltörő rakétákat, Hydra 70 mm-es nem irányított rakétákat, AGR-20⁷ lézervezérlésű rakétákat és AIM-9 Sidewinder levegő-levegő osztályú rakétákat. Az UH-1Y Venom a sorozat legújabb, a korábbiaktól eltérően kettő helyett négy rotorlapáttal rendelkező változata. Fegyverzete egy M240 7,62 mm-es géppuska, egy GAU-17A 6×7,62 mm-es géppuska és Hydra 70 mm-es nem irányított rakéták. A négyfős személyzet mellett nyolc katonát szállíthat teljes felszereléssel.⁸ A cseh helikoptertervezetők és műszakiak egy csoportja korábban egy hét hónapos átképzésen vett részt az amerikai tengerészgyalogság egyik kaliforniai bázisán. Prága 2023 őszén tervezi a szovjet eredetű Mi-24V és Mi-35 típusú harci helikoptereinek kivonását a rendszerből.⁹

SZLOVÉNIA NÉMET LÉGVÉDELMI RENDSZERT VÁSÁROLHAT

Július közepén Marjan Šarec szlovén védelmi miniszter bejelentette, hogy kormány szintű tárgyalások folynak a német IRIS-T SLM¹⁰ közepes hatósugarú légvédelmi rendszer megvásárlásáról.¹¹ „Szlovénia jelenleg nem rendelkezik nagyon hatékony légvédelmi rendszerrel” – mondta Šarec egy interjúbán. „Egyesek úgy gondolják, hogy az ország a NATO kollektív védelme alatt áll, de kell valamennyi idő, míg a szövetséges repülőgépek elérik Szlovéniát, egy légvédelmi rendszer pedig nem alapozhat csak repülőgépekre.” A Védelmi Minisztérium nem közölt adatokat a várható költségekről, de sajtóinformáció szerint a német Diehl Defence cég által gyártott közepes hatótávolságú légvédelmi rendszer várható beszerzési költsége 200 millió euró körül lesz. Májusban Észtország és Lettország is bejelentette, hogy tárgyalásokat kezd a 40 km hatótávolságú rendszer megvásárlásáról. Egy IRIS-T SLM légvédelmi

⁶ Czech Republic receives first AH-1Z Viper attack helicopters. 26. 07. 2023. Air Recognition. <https://airrecognition.com/index.php/news/defense-aviation-news/2023-news-aviation-aerospace/july/9100-czech-republic-welcomes-first-ah-1z-viper-helicopters.html> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 02.)

⁷ Az AGR-20 a Hydra kormányzerveket és vezérlőegységet tartalmazó egységgel kiegészített irányítható változata. Advanced Precision Kill Weapon System (APKWS). Naval Air Systems. <https://www.navair.navy.mil/product/APKWS> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 04.)

⁸ UH-1Y Venom. Military.com. <https://www.military.com/equipment/uh-1y-venom> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 04.)

⁹ Craig Hoyle: Czech Republic welcomes arrival of first two AH-1Z attack helicopters. 31. 07. 2023. Flight Global. <https://www.flightglobal.com/defence/czech-republic-welcomes-arrival-of-first-two-ah-1z-attack-helicopters/154360.article> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 02.)

¹⁰ Surface Launched Missile: felszíni indítású rakéta.

¹¹ Jaroslav Adamowski: Slovenia eyes purchase of German IRIS-T air defense system. 13. 07. 2023. Defense News. <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/07/13/slovenia-eyes-purchase-of-german-iris-t-air-defense-system/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 25.)

üteg az alábbi alapvető eszközökből áll: egy 250 km hatótávolságú többfunkciós radarból, három rakétaindító járműből (egyenként 2×4 indításra kész rakétával) és egy parancsnoki/tűzvezető járműből.¹² Az SLM-változatú rakétát a levegő-levegő osztályú alapváltozatból fejlesztették ki: erősebb hajtóművet kapott, a röppálya első szakaszában rádiós adatközlés és a GPS iránymutatásai alapján halad a számított találkozás pont felé, majd a végfázisban az infravörös keresőfeje által szerzett adatok alapján közelít a célhoz, robbanófejét radaralapú közelségi gyújtó aktiválja. Ukrajna 2022 novemberében kapott a rendszerből egy üteget, majd 2023 áprilisában egy újabbat, a közeljövőben pedig további két üteg leszállítása várható.

FINNORSZÁG KORSZERŰSÍTETI RAKÉTA-SOROZATVETŐIT

Az Amerikai Egyesült Államok kormánya augusztus elején jóváhagyta a finn haderő M270 típusú rakéta-sorozatvető rendszereinek (MLRS¹³) korszerűsítését.¹⁴ A mintegy 395 millió dollár értékű szerződés keretében az 1980-as évek óta gyártott eszközöket a Lockheed Martin vállalat a legújabb, M270A2 jelű változatra korszerűsíti. Ennek során az eszközbe korszerűbb kommunikációs rendszert, géppuskaállványt, integrált harcvezetési és tűzvezetési rendszereket építenek be, valamint a jármű új, 600 lóerős motort és megerősített páncélzatú kabint kap. A változtatások lehetővé teszik az új generációs, a korábbiaknál nagyobb hatótávolságú és pontosságú, a HIMARS¹⁵ eszköznél jól bevált rakéták alkalmazását. Finnország 2007-ben Hollandiától 22, 2014-ben az Amerikai Egyesült Államoktól hat és Dániától 12 rendszert vásárolt. A finn kormány szerint egy eszköz percenként akár 12 rakétát is ki tud majd lőni a 400 km távolságra lévő célpontokra.

ERŐSÖDŐ TÖRÖK–SAÚDI HADITECHNIKA EGYÜTTMŰKÖDÉS

Recep Tayyip Erdoğan elnök jelenlétében július 18-án a szaúd-arábiai Jeddahban a Baykar török vállalat és a szaúdi Védelmi Minisztérium képviselői drónok eladásával, illetve vásárlásával kapcsolatos megállapodást írtak alá.¹⁶ Haluk Bayraktar, a Baykar vállalat vezetője a megállapodást Törökország történelmének „legjelentősebb” hadiipari szerződéseként jellemezte. A Breaking Defense portál kérdésére később Bayraktar megerősítette, hogy az Akıncı típusú drónokkal kapcsolatos szerződés a vállalata eddigi legnagyobb volumenű exportját teszi lehetővé, emellett reményei szerint „jégtörőként” működhet, vagyis más török hadiipari vállalatok számára megkönnyíti a bejutást a szaúdi piacra.¹⁷ Ennek meg-

¹² IRIS-T SLM Diehl Defence – Medium-Range Air Defense Missile System – Germany. 01. 08. 2023. Army Recognition. https://www.armyrecognition.com/germany_missile_systems_vehicles_uk/iris-t_slm_medium-range_air_defense_missile_system_technical_data.html (Letöltés időpontja: 2023. 08. 12.)

¹³ Multiple-Launch Rocket System.

¹⁴ Linus Höller: US approves \$395 million upgrade of Finland's M270 rocket launchers. 04. 08. 2023. Defense News. <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/08/04/us-approves-395-million-upgrade-of-finlands-m270-rocket-launchers/> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 09.)

¹⁵ High Mobility Artillery Rocket System – nagy mobilitású rakétatűzési rendszer.

¹⁶ Saudi Arabia Buys Turkish Drones In 'Biggest' Military Contract In Turkey's History. 18. 07. 2023. Kashmir Observer. <https://kashmirobsobserver.net/2023/07/18/saudi-arabia-buys-turkish-drones-in-biggest-military-contract-in-turkeys-history/> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 25.)

¹⁷ Agnes Helou: Baykar CEO hopes massive Saudi deal paves path for Turkish defense firms in KSA. 10. 08. 2023. Breaking Defense. <https://breakingdefense.com/2023/08/baykar-ceo-hopes-massive-saudi-deal-paves-path-for-turkish-defense-firms-in-ksa/> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 12.)

felelően augusztus 6-án a Baykar megállapodást kötött két szaúdi hadiipari vállalattal, melynek folyományaként a török Roketsan és Aselsan cégek megállapodtak az Akıncı által hordozott fegyverek és optikai érzékelők eladásáról az arab ország számára. Ezáltal jelentős számú török alvállalkozó jut új munkához. Az alapmegállapodás természetesen több szaúdi cég számára is lehetővé teszi, hogy részt vegyenek az Akıncı egyes részegységeinek a gyártásában. Bayraktar álhírnek nevezte azt a pletykát, miszerint eladta volna a vállalatát a szaúdiaknak. Egy másik megállapodás keretében a török ESEN vállalat is gyártani fogja a szaúdi Intra Partners Technologies vállalat által fejlesztett és gyártott ASEF-I drónt,¹⁸ melynek fesztávolsága 5,76 m, maximális felszállótömege 110 kg, hasznos terhelése 26 kg, függőleges fel- és leszállását négy, elektromotorral hajtott vízszintes elhelyezésű légesavar, a vízszintes haladását pedig egy kéthengeres, 15 LE-s motorral hajtott tolólégsavar biztosítja. A drón alapvetően felderítésre használható, hatósugara 150 km, maximális repülési időtartama 16 óra – 100 km/h utazósebességgel haladva.¹⁹

IRÁN ÚJ HADITENGERÉSZETI TÁMADÓ ROBOTREPÜLŐGÉPET RENDSZERESÍT

Július 25-én Teheránban bemutatták az új, iráni fejlesztésű és gyártású haditengerészeti támadó robotrepülőgép makettjét.²⁰ Az Abu Mahdi elnevezésű eszközt az iráni haditengerészet és az Iszlám Forradalmi Gárda tengeri erői is rendszeresítik. A hivatalos tájékoztatás szerint az eszközt mesterséges intelligencia irányítja, amely segíti a természetes és a mesterséges akadályok kikerülését, az ellenséges radarzónák és védelmi rendszerek elkerülését, valamint a kijelölt cél támadását tetszőleges irányból. A nagy robbanóerejű harci fej alkalmassá teszi különböző hadihajók, köztük fregattok, rombolók megsemmisítésére, valamint repülőgép-hordozók elleni hatékony támadások végrehajtására is. Az Abu Mahdi sorozatgyártását és rendszeresítését követően az 1000 km-t meghaladó hatótávolsága lehetővé teszi telepítését távol a Perzsa-öböl partjaitól, jól védett objektumokban, ahonnan rövid reakcióidővel hatékonyan és nagy pontossággal támadhatja az öbölben tartózkodó ellenséges hajókat. A robotrepülőgép aktív és passzív keresőfejjel is rendelkezik, ez utóbbit alkalmazva a cél megközelítésekor csökken a felderíthetőségének az esélye, ezzel nő a cél megsemmisítésének a valószínűsége. Repülés közben a navigációs rendszere információt kap a célobjektum mozgásáról is.

IZRAEL NAGY MENNYISÉGŰ TŰZÉRSÉGI LŐSZER BESZERZÉSÉT TERVEZI

Az izraeli Védelmi Minisztérium mintegy 60 millió USD értékben tervezi 155 mm-es tüzérségi lőszer beszerzését, miután az Amerikai Egyesült Államok mintegy 300 ezer ilyen, az izraeli haderő részére is vészhelyzet esetére tartalékolts lőszerét kivonta az országból

¹⁸ Agnes Helou: In a first, Saudi drone to be produced in Turkey. 11. 08. 2023. Breaking Defense. <https://breakingdefense.com/2023/08/in-a-first-saudi-drone-to-be-produced-in-turkey/> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 12.)

¹⁹ Paolo Valpolini: ASEF-I and ASEF-II: two VTOL conventional flight UAS from Intra. 14. 03. 2022. European Defence Review. <https://www.edrmagazine.eu/asef-i-and-asef-ii-two-vtol-conventional-flight-uas-from-intra> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 12.)

²⁰ Iranian naval forces take delivery of homegrown 'Abu Mahdi' cruise missile. 25. 07. 2023. Press TV. <https://www.presstv.ir/Detail/2023/07/25/707703/Iran%E2%80%99s-Army,-IRGC-naval-forces-take-delivery-of-homegrown-Abu-Mahdi-cruise-missile-> (Letöltés időpontja: 2023. 07. 27.)

és átadta Ukrajnának.²¹ Július 31-én került nyilvánosságra, hogy az Elbit Systems vállalat kapta a megrendelést a több tízezer lőszer legyártására, melyek leszállítására 2024-ben kerül sor. Az ukrán haderő naponta több ezer ilyen löszert használ fel, és az elhúzódó háború következtében a világon jelentősen nőtt a kereslet a 155 mm-es tüzérségi löszerek iránt. Izrael – az Amerikai Egyesült Államokhoz hasonlóan, amely már mintegy 1,5 millió ilyen löszert szállított le Ukrajnának – az utóbbi időben fejlesztette a 155 mm-es löszereket gyártó kapacitását. Washington 2023 elején döntött az Izrael területén tárolt, a térségben alapvetően amerikai felhasználásra tervezett löszerek kivonásáról, melyek egyidejűleg Izrael számára is biztosították a stratégiai tartalékot. Az izraeli haderő 1989 óta – amerikai engedéllyel – két alkalommal használt fel az ott tárolt amerikai löszerkészletből.

ÁTSZERVEZÉS KÍNA REPÜLŐ- ÉS LÉGVÉDELMI EGYSÉGEINÉL

2023 elején elkezdődött a kínai haditengerészet repülő- és légvédelmi egységei többségének átadása a légierő alárendeltségébe.²² Az amerikai légierőnek a kínai légi és űrbeli fejlesztéseket nyomon követő intézete (CASI²³) tanulmánya szerint ez a lépés lehetővé teszi a haditengerészet számára, hogy nagyobb figyelmet fordíthasson a repülőgép-hordozóira. Az átadott eszközök között vadászrepülőgépek, bombázó-repülőgépek, radarok, légvédelmi rakétarendszerek és repülőterek vannak. A haditengerészet állományából 2023 közepéig legalább három vadászrepülő-dandár, két bombázórepülő-ezred, három radardandár, három légvédelmi dandár és repülőtér került át a légierő állományába. A CASI szerint az áthelyezések a légi bázisú tengeri csapásmérő képességek közös parancsnokságának modernizálására irányuló erőfeszítések részét képezik, és az összes légi hadművelet irányítása egy hadszíntér-parancsnoksághoz kerül az eddigi kettő helyett. Peking célja a kínai repülőgéphordozó-erők megerősítése, különösen azóta, hogy az utóbbi időszakban erősödik a feszültség Washingtonnal és szövetségeseivel szemben. Az átrendeződéssel a haditengerészet vezetése nagyobb figyelmet fordíthat a repülőgép-hordozó hajókon települt repülőeszközök tevékenységének az irányítására. A haditengerészettől érkező H–6 típusú bombázó-repülőgépekkel a légierő megnöveli a nukleáris robbanófejjel szerelhető rakéták hordozására képes repülőeszközeinek a számát. Kínának jelenleg két repülőgép-hordozója van hadrendben: a Liaoning egy módosított szovjet Kuznyecov-osztályú hajó, amely 2012-ben kezdte meg szolgálatát, a Shandong pedig az első hazai gyártású repülőgép-hordozó, és 2019-ben állt szolgálatba. 2022-ben bocsátották vízre legfejlettebb repülőgép-hordozójukat, a Fujiant, amely jelenleg próbautakon és egyéb teszteléseken vesz részt.

LENGYEL DRÓNFEJLESZTÉS

2023. szeptember 5–9. között a lengyelországi Kielcében 31. alkalommal rendezték meg a nemzetközi védelemi ipari kiállítást, melynek a fővendége Dél-Korea volt, ahonnan a lengyel

²¹ Seth J. Frantzman: Israel buys tens of thousands of 155mm shells as global demand jumps. 01. 08. 2023. Breaking Defense. <https://breakingdefense.com/2023/08/israel-buys-tens-of-thousands-of-155mm-shells-as-global-demand-jumps/> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 02.)

²² Seong Hyeon Choi: China's aircraft carrier forces strengthened as navy shifts assets, US report says. 02. 08. 2023. South China Morning Post. <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3229703/chinas-aircraft-carrier-forces-strengthened-navy-shifts-assets-us-report-says> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 10.)

²³ China Aerospace Studies Institute.

haderő az utóbbi időszakban nagy mennyiségű haditechnikai eszközt vásárolt.²⁴ A kiállításon 35 ország 711 vállalata mutatta be termékeit. Közülük viszonylag jelentős nemzetközi visszhangot váltott ki a Łukasiewicz Kutatási Hálózat Repülési Intézete által bemutatott HAASTA elnevezésű dróncsalád egyik tagja, melynek törzse alá egy 5,45 mm-es gépkarabélyt erősítettek, a drónt pedig az Ukrajnában oroszok által tömegesen bevetett iráni Sahed drón potenciális levadászójaként emlegették.²⁵ A HAASTA platformot az olasz Eurotech vállalat már 2016-ban bemutatta egy mobil vezérlőállomással és egy pneumatikus indítókatapulttal együtt, vagyis az kész terméknek tekinthető. A Łukasiewicz az olasz partner együttműködésével fejlesztette ki és mutatta be a kiállításon a HAASTA harci változatának koncepcióját, hogy tesztelje a potenciális ügyfelek érdeklődését és igényeit, csak ezt követően lehetséges a végső konfiguráció kidolgozása és a prototípus elkészítése/tesztelése. A HAASTA drón hossza 2,93 m, fesztávolsága 3,89 m. Érdekessége a 20 LE teljesítményű, sorba kapcsolt hibrid benzin-elektromos hajtás – a belsőégésű motor termeli az energiát a villanymotor számára. A megoldás igen magas, 280 km/h maximális sebességet (a minimum 120 km/h) és akár ötórás repülési időtartamot biztosít a gépnek, melynek maximális repülési magassága 7000 m. Az eszköz 25 kg hasznos terhet hordozhat. Hatótávolsága alaphelyzetben 30 km, de nagyobb teljesítményű rádióberendezéssel és műholdas kapcsolattal elérheti a 150 km-t.²⁶

EGY KIS LENGYEL REPÜLŐTÉR ÁTALAKULÁSA

Nem sokkal az után, hogy Oroszország megtámadta Ukrajnát, az ukrán határhoz legközelebbi lengyel repülőtér, a Rzeszów-Jasionka repülőtér élete megváltozott, mivel az egykor fapados járatok kis forgalmú repülőtere az Ukrajna számára nyújtott nyugati katonai támogatás kulcsfontosságú létesítményévé vált.²⁷ A repülőtéren 2021-ben mindössze 730 ezer utas fordult meg, ugyanakkor Lengyelország viszonylag korszerű repülőterei közé tartozik: a 3200 m hosszú és 45 m széles beton kifutópályája és korszerű navigációs eszközei lehetővé teszi széles törzsű, (pl. Boeing 747 Jumbo Jet) repülőgépek fogadását is,²⁸ bár teherszállító repülőgépek korábban ritkán használták. A repülőtér azonban csak mintegy 90 km-re van az ukrán határtól, ami kiemelkedően alkalmassá tette, hogy kiválasszák az oda irányuló különböző szállítmányok kirakására. Az amerikai tisztviselők ismerték a repülőteret, mivel közvetlenül az orosz invázió előtt már bevetéseket hajtottak végre onnan felszállva. Nem sokkal a háború kitörése után a repülőteret kibertámadás érte, ami megkövetelte a hálózati biztonság javítását. A repülőteret egy esetleges orosz légicsapás is fenyegette, ezért a háború első napjaiban a határt védő repülőgépek folyamatosan járőröztek a környékén, majd az amerikaiak Patriot légvédelmi ütegeket telepítettek a térségbe. Az Ukrajnába

²⁴ The biggest expo ever! MSPO 2023. Targi Kielce. <https://www.targikielce.pl/en/mspo> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 17.)

²⁵ Jan Grohmann: Lovce iránských dronů Šahed: Polský dron HAASTA s karabinou ráže 5,45 mm. Armádní noviny. 06. 09. 2023. <https://www.armadinoviny.cz/polsky-bojovy-dron-haasta-s-karabinou-raze-5-45-mm.html> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 18.)

²⁶ HAASTA – Multiplatform UAV System. Eurotech. <https://eurotech.com.pl/wp-content/uploads/2023/01/HAASTA-folder.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 18.)

²⁷ Sam Skove: How a tiny Polish airport became a key node for Western aid to Ukraine. 11. 09. 2023. Defense One. <https://www.defenseone.com/threats/2023/09/how-tiny-polish-airport-became-key-node-western-aid-ukraine/390165/> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 16.)

²⁸ Rzeszów International Airport. <https://www.rzeszowairport.pl/en/airport/for-air-carriers/information-about-the-airport> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 18.)

irányuló szövetséges katonai segélyek 80%-a Lengyelországon, ennek pedig jelentős része Rzeszów-Jasionkán áramlik keresztül. A repülőtérén 2022 februárja óta már 3500 széles törzsű repülőgép szállt le, és haditechnikai eszközök mellett humanitárius áruk is érkeznek. A repülőgépek üzemanyaga közúton érkezik, esetenként naponta 20 tartálykocsival, összesen mintegy 660 m³ üzemanyaggal. A repülőtérén évente 250 kormánydelegáció, számos egyéb, Ukrajnába tartó személy fordul meg. Tervezik az üzemanyag-tárolás kapacitásának 50%-os növelését és a kifutópálya korszerűsítését. A repülőtérén emellett normál ütemben folytatódik a charterjáratok indítása és fogadása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adamowski, Jaroslaw: Slovenia eyes purchase of German IRIS-T air defense system. 13. 07. 2023. Defense News. <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/07/13/slovenia-eyes-purchase-of-german-iris-t-air-defense-system/>
- Advanced Precision Kill Weapon System (APKWS). Naval Air Systems. <https://www.navair.navy.mil/product/APKWS>
- Choi, Seong Hyeon: China's aircraft carrier forces strengthened as navy shifts assets, US report says. 02. 08. 2023. South China Morning Post. <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3229703/chinas-aircraft-carrier-forces-strengthened-navy-shifts-assets-us-report-says>
- Cohen, Rachel S. – Lehrfeld, Jonathan: US troops in Ukraine can now earn hazard pay. 27. 07. 2023. Army Times. <https://www.armytimes.com/news/your-military/2023/07/27/us-troops-in-ukraine-can-now-earn-hazard-pay/>
- Czech Republic receives first AH-1Z Viper attack helicopters. 26. 07. 2023. Air Recognition. <https://airrecognition.com/index.php/news/defense-aviation-news/2023-news-aviation-aerospace/july/9100-czech-republic-welcomes-first-ah-1z-viper-helicopters.html>
- Frantzman, Seth J.: Israel buys tens of thousands of 155mm shells as global demand jumps. 01. 08. 2023. Breaking Defense. <https://breakingdefense.com/2023/08/israel-buys-tens-of-thousands-of-155mm-shells-as-global-demand-jumps/>
- Grohmann, Jan: Lovce íránských dronů Šahed: Polský dron HAASTA s karabinou ráže 5,45 mm. Armádní noviny. 06. 09. 2023. <https://www.armadinoviny.cz/polsky-bojovy-dron-haasta-s-karabinou-raze-5-45-mm.html>
- HAASTA – Multiplatform UAV System. Eurotech. <https://eurotech.com.pl/wp-content/uploads/2023/01/HAASTA-folder.pdf>
- Helou, Agnes: Baykar CEO hopes massive Saudi deal paves path for Turkish defense firms in KSA. 10. 08. 2023. Breakin Defense. <https://breakingdefense.com/2023/08/baykar-ceo-hopes-massive-saudi-deal-paves-path-for-turkish-defense-firms-in-ksa/>
- Helou, Agnes: In a first, Saudi drone to be produced in Turkey. 11. 08. 2023. Breaking Defense. <https://breakingdefense.com/2023/08/in-a-first-saudi-drone-to-be-produced-in-turkey/>
- Hoyle, Craig: Czech Republic welcomes arrival of first two AH-1Z attack helicopters. 31. 07. 2023. Flight Global. <https://www.flightglobal.com/defence/czech-republic-welcomes-arrival-of-first-two-ah-1z-attack-helicopters/154360.article>
- Höller, Linus: US approves \$395 million upgrade of Finland's M270 rocket launchers. 04. 08. 2023. Defense News. <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/08/04/us-approves-395-million-upgrade-of-finlands-m270-rocket-launchers/>
- Iranian naval forces take delivery of homegrown 'Abu Mahdi' cruise missile. 25. 07. 2023. Press TV. <https://www.presstv.ir/Detail/2023/07/25/707703/Iran%E2%80%99s-Army,-IRGC-naval-forces-take-delivery-of-homegrown-Abu-Mahdi-cruise-missile->

- IRIS-T SLM Diehl Defence – Medium-Range Air Defense Missile System – Germany. 01. 08. 2023. Army Recognition. https://www.armyrecognition.com/germany_missile_systems_vehicles_uk/iris-t_slm_medium-range_air_defense_missile_system_technical_data.html
- Judson, Jen: US Army readies new artillery strategy spurred by war in Ukraine. 01. 08. 2023. Defens News. <https://www.defensenews.com/land/2023/08/01/us-army-readies-new-artillery-strategy-spurred-by-war-in-ukraine/>
- Rzeszów International Airport. <https://www.rzeszowairport.pl/en/airport/for-air-carriers/information-about-the-airport>
- Saudi Arabia Buys Turkish Drones In ‘Biggest’ Military Contract In Turkey’s History. 18. 07. 2023. Kashmir Observer. <https://kashmirobserver.net/2023/07/18/saudi-arabia-buys-turkish-drones-in-biggest-military-contract-in-turkeys-history/>
- Skove, Sam: How a tiny Polish airport became a key node for Western aid to Ukraine. 11. 09. 2023. Defense One. <https://www.defenseone.com/threats/2023/09/how-tiny-polish-airport-became-key-node-western-aid-ukraine/390165/>
- The biggest expo ever! MSPO 2023. Targi Kielce. <https://www.targikielce.pl/en/mspo>
- UH-1Y Venom. Military.com. <https://www.military.com/equipment/uh-1y-venom>
- Valpolini, Paolo: ASEF-I and ASEF-II: two VTOL conventional flight UAS from Intra. 14. 03. 2022. European Defence Review. <https://www.edrmagazine.eu/asef-i-and-asef-ii-two-vtol-conventional-flight-uas-from-intra>

ABSTRACT

FOCUS

Lt. Col. Géza Gémesi: *Some elements of information warfare in the Russo-Ukrainian conflict* 3

The armed forces of the Russian Federation invaded Ukraine on 24th February 2022. Russia's war waged against its neighbour reached the threshold of war, raising the confrontation to the level of an open armed conflict. Ukraine's defence against an attack by conventional military means and methods is, as a matter of course, primarily conventional. Nevertheless, the activities of both sides directly involved in the conflict continue to include hybrid elements, i.e. information warfare. The purpose of this paper is to present the definition of information warfare (including reflexive control and so-called maskirovka, or camouflage) used by the former Soviet/Russian side and to highlight the fact that, in addition to conventional, linear military activities, the warring parties also favour to operate in the information space in order to achieve tactical and strategic objectives on the battlefield.

Keywords: hybrid warfare, information warfare, disinformation, maskirovka, reflexive control

About the author: Lt. Col. Géza Gémesi, PhD student, Doctoral School of Military Science of the University of Public Service (ORCID: 0009-0006-6903-3937; MTMT: 10089255)

INTERNATIONAL

Zsolt Csepregi: *The impacts of the Russo-Ukrainian war on the Middle East rivalry and reconciliation processes* 15

This study presents the three main effects of the Russo-Ukrainian war on the Middle Eastern regional power dynamics, including the conflicts, the normalization and cooperation processes as well. Firstly, the use of armed forces by Russia and the reduced attention of the Western states have shaped the Middle Eastern balance of power, contributing to a regional détente. Secondly, it demonstrates that all Middle Eastern states follow a balancing strategy between Russia and the West. Finally, the paper notes that the Middle Eastern détente also leads to tensions between the balancing states, paradoxically threatening with potential escalation during the transitional period. In conclusion the study argues that the Middle Eastern states follow a policy based on self-interest, maximising benefits, and minimising damage, until the new global system will is not evident based on the conclusion of the war.

Keywords: Middle East, Russo-Ukrainian War, Iran, balance of power, Saudi-Arabia, Israel

About the author: Zsolt Csepregi, security analyst, PhD student at the Doctoral School of Military Sciences of the University of Public Service

Mihály Boda: *Proxy war: its philosophy and ethics* 27

Proxy war has become the most widespread type of warfare since the Second World War. One example of it, the war of Ukraine and its supporters against Russia, is being waged currently. The theoretical features of proxy wars were researched in the past decades; however, the character of proxy wars has changed since then, which makes necessary to study those features again. This essay examines the concept of proxy war and the ethical, and particularly justice-related implications of that concept with the help of the tools of military philosophy and military ethics.

Keywords: proxy war, just war theory, Russo-Ukraine war

About the author: Mihály Boda, Associate Professor, Head of Department NUPS FOMSOT, Department of Military History, Philosophy, and Cultural History (ORCID: 0000-0003-3037-3644; MTMT: 10027457)

MSgt. Imre Nagy: *Members of Al Qaeda and Islamic State in Africa – the strategy of survival and expansion* 40

2022 saw the Hungarian Defence Forces drastically reduce its presence in the „European Union Training Mission – Mali” and the end of Operation Barkhane. The question marks regarding the planned multinational Special Forces-based Operation Takuba made Africa even less important in strategic planning, particularly when a large conventional inter-state war broke out in Europe, in our direct neighbourhood. However, our national and Euro-Atlantic interests and values need to be protected even in distant regions – considering available resources, thus the Sub-Saharan areas should not disappear from the focus of academic researchers, intelligence analysts, political and military practitioners as well.

Keywords: JNIM-ISGS/ISSP, al-Shabaab (Somalia)-ISS, ISWAP-Boko Haram, ADF/IS-CAP, „al-Shabaab” (Mozambik)/ISIS-M

About the author: MSgt. Imre Nagy, HDF NCO Academy, International Training Division, Counter-IED training non-commissioned officer, graduate student at the UPS Doctoral School of Military Science (ORCID: 0000-0002-1420-4296; MTMT: 10087681)

Bence Pulai: *Influencing as a tool of hybrid warfare in the Polish-Belarusian migration and border crisis of 2021* 56

In the third decade of the 21st century, it is safe to state that our security environment has undergone fundamental changes since the foundations of the international system have been reshaped. The changing nature of security challenges makes it difficult to predict the processes affecting our security, their development and their impact, and the growing uncertainty are exacerbated by new threats and challenges, such as mass migration, wars, and seemingly paradigmatic changes in the nature of conflicts, which may even be interlinked or more complex than before. New theories have emerged to respond to the challenges of the changing security environment and to analyse and explain new wars, such as the subject of this paper – hybrid warfare. A complex, multidisciplinary study of these phenomena is essential to understand the phenomena involved. For comprehending hybrid warfare, it is crucial to incorporate knowledge from diverse fields, alongside understanding conflicts through different and previous concepts. This involves applying the analytical and research methods of various disciplines, such as content and narrative analysis commonly employed during this research.

Keywords: hybrid warfare, migration and border crisis, Belarus, Poland

About the author: Bence Pulai is an MSc student in International Security and Defence Policy at the University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, and a BSc student in Sociology at the Eötvös Loránd University, Faculty of Social Sciences. (ORCID: 0009-0005-6534-1257; MTMT: 10089484)

Imre Porkoláb – Ferenc Dávid: *Innovation power: disruptive technological solutions’ novel application in the Russo-Ukrainian war*. 68

The article examines the impact of technology and innovation on the Russo-Ukrainian conflict based on the lessons drawn from the Russian attack. Initially, Ukraine appeared to be at a disadvantage due to Russia’s overwhelming military strength. However, the application and integration of Western technological innovations unexpectedly provided an advantage to the defenders. The Ukrainian armed forces surprised not only their adversaries but also their supporters through the effective application and adaptation of disruptive technological solutions. Concurrently, the Ukrainian military leadership employed a decentralized and empowered leadership model, enabling rapid adaptation and autonomous decision-making on the battlefield. The study underscores that while innovation and technological developments are crucial, they alone are insufficient to achieve strategic victory. Traditional weapon systems continue to play a dominant role in armed conflicts, but the utilization of new technological solutions contributes to successful military operations. Based on Ukrainian experience, it becomes evident that future armed conflicts will increasingly rely on human-machine cooperation, revolutionary technological innovation, and data utilization as key factors in military success.

Keywords: Russo-Ukrainian war, defence innovation, dual-use goods and technologies

About the authors:

Bg. Gen. Imre Porkoláb, Ministerial Commissioner for Defence Innovation, Ministry of Defence, Deputy Chairman of the Board of Directors of the NATO DIANA Innovation Network (ORCID: 0000-0003-1407-0678; MTMT: 10047876)

Ferenc Dávid, Senior Advisor and Research Fellow at the Institute for Technology Transfer and Research Associate at the National Laboratory for Cooperative Technologies (ORCID: 0000-0003-0570-2899; MTMT: 10021299)

COMMAND AND TRAINING

Ferenc Mező – Katalin Mező: *Some opportunities for enhancing cognitive ability and performance* . . . 83

Cognitive capability and cognitive performance refer to related yet distinct characteristics, with the common feature that their high level can provide strategic and tactical advantages both for individual soldiers and the armed forces as a whole. The development of cognitive skills and the enhancement of cognitive performance are also of great importance for force development. In their paper, the authors

describe the similarities and differences between the two concepts, and then separately discuss their relevance to military recruitment, selection, training, development, and service delivery. They also point out that, although cognitive superiority in absolute or relative terms, such as relative superiority over an opponent, can be supported by genetic, psychological, pedagogical, chemical, electronic means, interventions involving the human factor also raise ethical, legal and health concerns.

Keywords: cognitive, ability, performance, military forces, training, service delivery

About the authors:

Ferenc Mező (PhD), Associate Professor, Eszterházy Károly Catholic University (ORCID: 0000-0001-6261-8744; MTMT: 10002779)

Katalin Mező (PhD), Associate Professor, University of Debrecen (ORCID 0000-0002-1157-4478; MTMT: 10046555)

Dóra Ripszám: *Some thoughts on the right to life of a soldier* 102

The right to life is an absolute and unrestrictable fundamental right and a prerequisite for many other rights. In spite of this, the question arises: can the right to life, as one of the most valuable constitutional fundamental rights, be restricted or is it unrestricted? And if it can be limited, then in what cases and under what conditions can this right be limited? The issue is further complicated by placing a special group of subjects in the focus of the study. What is the extent to which the right to life of military personnel can be endangered? The methodology of this research is a broad legal and literature review, processing, and examination of relevant decisions of the Constitutional Court. The study is mainly based on constitutional law and defence law, and the usefulness of its results also appears primarily in these two areas of law. By taking the oath of allegiance, soldiers ultimately assume the risk of sacrificing their life, they are obliged to carry out certain tasks specified in the Hvt. with courage up to self-sacrifice, and in other cases are obliged to fulfill it even if it directly or seriously endangers their life or physical integrity. In addition to the execution of tasks specified by the law, the issuance of orders directly or seriously endangering the life, health or physical integrity of the military personnel is prohibited, but nevertheless its execution may not be refused pursuant to Section 79 of the Hvt. In the author's view, the legislation in force does not pay sufficient attention to the protection of a soldier's life when a prohibited order is issued.

Keywords: right to life, fundamental right, a member of the Hungarian Defence Forces, military oath

About the author: Dóra Ripszám, PhD student, Faculty of Law and Political Sciences, University of Pécs, young criminal lawyer, representative in Hungarian National Group of the International Association of Penal Law (ORCID: 0009-0002-9948-4852; MTMT: 10076032)

Gilles Clément: *Psychological and sociological issues of the selection of astronauts (3)* 114

Zoltán Bay's famous moon radar experiment marks the beginning of Hungarian space research and space activities, which have had a 75-year-long history by now. The capabilities of domestic research workshops, scientific institutes, and now even economic actors stand out internationally. It is in Hungary's strategic interest to preserve and develop the competences of its activities in outer space and to strengthen the country's positions. The government adopted Hungary's first space strategy in 2021. In line with the statements and objectives of this strategic document, the creation of an interdisciplinary knowledge platform has become crucial. Within the framework of the Hunor Program, currently eight candidates are being tested by the Hungarian Air Force at the Kecskemét Airbase. They were selected from among thousands of applicants, and one of them – following Bertalan Farkas – will be the second Hungarian to travel into space. In his three-part study, the author analyses the psychological and sociological aspects of the selection of astronauts.

Keywords: astronauts, selection, requirements, psychological profile

About the author: Gilles Clément, Professor Emeritus of Space Life Sciences at the International Space University (ISU), Strasbourg (ORCID: 0000-0001-9899-2738)

MILITARY HISTORY

Lt. Col. Tamás Fekete (Nat. Police) – Lt. Benedek Balázs (Nat. Police): *The organisational history of the modern Danube water police and river police, 1897–2022 (1)* 126

In 2022, the Danube Water and River Police commemorated the 125th anniversary of its establishment. In 1897, the Danube District Police Station was established within the Budapest Police Department, which, in addition to its basic police tasks, also performed most of the water policing tasks that still exist today in Budapest and its agglomeration. In 1921, parallel to the operation of the Police Station, the

Royal Hungarian River Guard was established, and although its purpose was to disguise military forces after the Trianon Peace Treaty, it was the first water police body with national jurisdiction to operate its water police stations. 1939 saw the split of the River Guard: its military component was integrated into the Royal Hungarian Defence Forces while the Water Police continued its activities in the framework of the National Police. At that time, the Budapest Water Police Station absorbed the water police functions of the then defunct Danube District Police Station. After the Second World War, the water police stations were repeatedly placed under different supervisory bodies, sometimes with different missions, until the Danube Water Police Station was established in 1966, which still operates under this name today.

Keywords: Danube, river police, water police, river police, water police station, river police station, rescue from water, rescue service, navigation, coastguard, river engineer, river watch

About the authors:

Lt. Col. Tamás Fekete, Budapest Police Headquarters, Danube Water Police Department, Commander of Budapest Water Police Station (ORCID: 0009-0001-6107-5984; MTMT: 10089200)

Lt. Benedek Balázs, National Media and Info-communications Authority, Directorate for Defence and Law Enforcement Frequency Management, Legal Officer (ORCID: 0009-0004-9563-5056; MTMT: 10089203)

FORUM

Lt. Pál Tomori: *The life and oeuvre of Colonel László Sodró* 145

László Sodró is the father of the Hungarian CBRN defence. After graduating from the Ludovica Academy, he fought in Galicia and Romania during World War I. After the war, he was an instructor at the Ludovica Academy. In 1930 he was sent to Germany to study and improve his professional skills. Afterwards, Sodró proposed to establish a gas protection school and training ground in Hungary. In 1937 he became the commander of the Gas Protection Battalion, later the Royal Hungarian 101st Honvéd Mechanized Chemical Warfare Battalion, which was commanded by Lt. Col. László Sodró until the end of September 1943. During World War II, he participated in the defence of Budapest with his engineer unit. They built fortifications on the outskirts of Pest. He was captured by the Soviets and after 5 years spent in the Gulag he returned home in 1949. He never again joined the Hungarian military. From January 1st 2023, the HDF László Sodró 102. CBRN Regiment proudly bears his name.

Keywords: CBRN defence, László Sodró, artificial fogging, chemical warfare, WWI, WWII, HDF László Sodró 102nd CBRN Regiment

About the author: Lieutenant Pál Tomori, HDF Sodró László 102nd Chemical Warfare Regiment, CBRN Defence Battalion, CBRN Support Company, Platoon Commander (ORCID: 0009-0002-2982-5199; MTMT: 10088597)

REVIEW

Sándor Szakály: *A „royal visit” in October 1921* 150

A recension about the book “The Military History of the Royal Coup” edited by Dávid Ligeti and László Bernát Veszprémy.

About the author: Sándor Szakály, DSc, historian, university professor, director general of the VERITAS Historical Research Institute and Library.

Gen. (Ret.) Ferenc Végh: *Review of international scientific and special literature* 152

The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.

About the author: Gen. (Ret.) Ferenc Végh, PhD, former commander of the Hungarian Defence Forces, former Chief of Staff, retired ambassador (ORCID: 0000-0003-1688-6574; MTMT: 10087268)

Col. (Ret.) Csaba Gál: *International military and military technology review* 162

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

About the author: Col. (Ret.) Csaba Gál, military writer (ORCID: 0000-0003-3881-8054; MTMT: 10087274)

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beleszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglalt állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Non-profit Kft. a szerzővel *szerződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*havasi.mate@hmrinyi.hu*).
- A szöveg elején szerepeljen az egy bekezdéses (kb. 800–1110 leütéses) összefoglaló (absztrakt) magyar és angol nyelven, illetve a kulcsszavak (ideálisan 5, maximum 10), szintén magyarul és angolul. Az összefoglaló E/3 személyben íródjon, vagyis személyes hangvételű részek ne szerepeljenek benne, illetve ne egyezzen meg a főszövegben olvasható bevezetővel.
- Az összefoglaló után tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), intézményüket, tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail cím, telefonszám), illetve ORCID- és MTMT-kódjukat. Ez utóbbiak ma már mindenképpen szükségesek ahhoz, hogy a művek az MTMT-ben és a Real Repozitóriumban elektronikus formában szerepelhessenek.
- A címeket lássák el szintjüknek megfelelő, zárójeles jelzéssel (K1, K2, K3), hogy az egyes szövegblokok alárendeltségét egyértelműsítsék a szerkesztők és a tördelők számára. Legfeljebb három címfokozat legyen.
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrezletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Ha ez nem lehetséges, akkor a lefordított ábraszöveget mellékeljék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban, 300 dpi-s felbontásban, min. 1600 pixeles szélességgel. Az íráshoz csatoljanak számozott képaláírást, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel

annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.

- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben is ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi) és méretre (min. 1600 pixel szélesség), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovatainak kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. Tudományos jellegű cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk, s ezeket a lap megjelenése után feltöltjük az MTMT-be. Kérjük, hogy senki ne töltsön fel ide cikket magánúton, ez ugyanis fennakadáshoz vezethet. Amennyiben valamilyen okból a feltöltés halaszthatatlanul sürgős, kérjük, jelezzék a szerkesztőségnek.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések (például kurziválás) nélkül, lábjegyzetként (és ne végjegyzetként) történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével. Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk.

Ha a szöveg egy adott pontján több forrásmunkára kell hivatkozni, akkor a bokrosítás elkerülése végett csak egy felsőindexes szám szerepeljen ott, és a hozzá kapcsolódó lábjegyzeten belül szerepeltessük a műveket, pontosvesszővel ellátva.

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző vezetékneve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után kérjük feltüntetni.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy csak olyan forrás szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző a törzsszövegben hivatkozik, és amely szerepel a lábjegyzetben is.

Egyéb megjegyzések

- A négy számjegynél hosszabb számoknál a CTRL-SHIFT-SPACE (nem törő) szóközt alkalmazzuk, ne pedig a sima szóközt vagy a pontot; pl. 430 000. (A négyszámjegyű számoknál erre nincs szükség.) Ugyanígy érdemes eljárni a rövidített összetételeknél (pl. „m. kir.” v. „D. C.”).
- Az idézőjelek esetében a magyar változatot használjuk („...”), ne pedig az angol (“...”; ‘...’; ‘...’) verziókat. Belső idézőjelet (>...<) használunk az idézett szövegben belüli idézőjeles részhez.
- Ha zárójeles részen (...) belül is szükségünk van zárójelre, akkor a szögletes zárójelet [...] alkalmazzuk ott.

A HIVATKOZÁS FORMAI KÖVETELMÉNYEI			
Leírás		Példa	
Hivatkozott mű típusa	A hivatkozás tartalmi elemei*	Irodalomjegyzékbeli hivatkozás	Lábjegyzeti (rövid) hivatkozás
		Oldalmegjelölést ebben a részben csak tanulmánykötet és folyóirat (tehát fejezet v. cikk) esetében használunk, ahol a teljes oldaltartományt adjuk meg. Formázás tekintetében csak a cím kurzívulására van szükség: ne használjunk aláhúzást, kövérítést vagy kiskapitális betűket. A pontos dátumokat számokkal, magyaros sorrendben írjuk ki (pl. 2014. 03. 01.).	Oldalszám nélkül, amennyiben a teljes műre utalunk; oldal- számmal ill. oldaltartománnyal, amennyiben egy adott idézetre. Ne használjunk semmiféle formázást (dőlt betű, aláhúzás, kövérítés, kiskapitális betű).
Egyszerzős mű	Vezetéknév Keresztnév: Cím. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve.	Csorba László: <i>Akit a sors jókedvében teremtet</i> – Tüköry Lajos életútja. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2023. Bellavia, David: <i>House to House: An Epic Memoir of War</i> . Pocket Star, New York, 2008.	Csorba 2023. Bellavia 2008, 34–36.
Kétszerzős mű	Vezetéknév Keresztnév 1 – Vezetéknév Keresztnév 2: Cím. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve.	Szenes Zoltán – Siposné Kecskeméthy Klára: <i>NATO 4.0 és Magyarország</i> . Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019. Detraz, Nicole – Betsill, Michele M.: <i>Climate Change and Environment Security: For Whom the Discourse Shifts</i> . International Studies Perspectives. International Studies Association, 2009.	Szenes–Kecskeméthy 2019. Detraz–Betsill 2009, 303–320.
Három v. több szerző/ szerkesztő	Vezetéknév Keresztnév 1 et al.: Cím. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve.	Jóna András et al.: <i>A ceglédi hradózáslóalj története</i> . Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019. Rollnick, Stephen et al.: <i>Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior</i> . The Guilford Press, New York, 2008.	Jóna et al. 2019, 15. Rollnick et al. 2008, 42.
Tanulmánykötet (teljes mű)	Vezetéknév Keresztnév (szerk.): Cím. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve.	Hermann Róbert (szerk.): <i>A magyar hadigvi igazgatás története, 1526–1990</i> . Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021. Ryan Shaffer (szerk.): <i>The Handbook of African Intelligence Cultures</i> . Rowman and Littlefield, 2023.	Hermann 2021, 55. Shaffer 2023, 731–746.
Tanulmány, könyvfejezet	Vezetéknév Keresztnév: Tanulmánycím. In: Szerkesztő Neve (szerk.): Könyvcím. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve, oldal- szám–oldalszám.	Kiss István: <i>Bevándorlás az Egyesült Királyságban</i> . In: Besenyő János et al. (szerk.): <i>Európa és a migráció</i> . Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019, 21–38. Santy, Patricia A.: <i>Behavior and performance in the space environment</i> . In: Churchill, S. (szerk.): <i>Fundamentals of Space Life Sciences</i> . Krieger Publishing Company, Malabar, Florida, 1997, 45–81.	Kiss 2019, 21–38. Santy 1997, 45–81.
Folyóiratcikk (nyomtatott)	Vezetéknév Keresztnév: Cikkcím. Folyóiratcím, évfolyam év/szám, oldalszám–oldalszám.	Gazdag Erika: <i>Koncepciófejlesztés a NATO-ban</i> . Honvédségi Szemle, 150. évf. 2022/3., 3–19. <i>Az évfolyamot az eredetivel megegyező írásmóddal jelöljük (tehát az impresszumban/borítón szereplő arab v. római számmal).</i>	Gazdag 2022, 18.

A HIVATKOZÁS FORMAI KÖVETELMÉNYEI			
Leírás		Példa	
Hivatkozott mű típusa	A hivatkozás tartalmi elemei*	Irodalomjegyzékbeli hivatkozás	Lábjegyzeti (rövid) hivatkozás
Folyóiratcikk (elektronikus)	Vezetéknév Keresztnév: <i>Cikk cím.</i> Folyóirat címe, évfolyam év/szám, oldalszám– oldalszám. URL vagy DOI (Letöltés időpontja)	Gál Csaba: <i>Milyen biztonsági problémák várhatók 2022-ben?</i> Honvédségi Szemle, 150. évf. 2022/3., 140–149. kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/708/698 (Letöltés időpontja: 2023. 01. 04.) Kundnani, Hans: <i>Germany as a Geo-economic Power.</i> The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. researchgate.net/publication/233448698_Germany_as_a_Geo-economic_Power (Letöltés időpontja: 2018. 09. 04.)	Gál 2022, 142. Kundnani 2011, 40–42.
Disszertáció, szakdolgozat, kézirat stb.	Vezetéknév Keresztnév: <i>Cím.</i> Munka jellege. Intézmény, évszám.	Lehoczki Zóra Zsófia: <i>A köztulajdonban álló gazdasági társaságok szervezeti és vagyoni sajátosságai.</i> PhD-disszertáció. Nemzeti Közszozlógati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, 2022.	Lehoczki 2022, 15.
Elektronikus könyv	Vezetéknév Keresztnév: <i>A könyv címe</i> [formátum]. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve, oldal. URL (ha van) (Letöltés időpontja)	Háda Béla: <i>Dél-Ázsia a poszthidegháborús korban</i> [PDF]. Ludovika, Budapest, 2022. ludovika.lnkty.in/Hada_2022 (Letöltés időpontja: 2023. 01. 03.) <i>Amennyiben az e-könyv nem érhető el ingyenesen vagy publikus címen, úgy lehetőség szerint kérjük a tágabb beszerzési forrást (pl. amazon.com) jelölni.</i>	Háda 2022, 44. <i>Ha a formátum miatt az anyag nem tartalmaz oldalszámozást, a fejezet és a közcímzés, illetve a bekezdés alapján azonosítsuk a helyet, pl. 1. fejezet, 3. bekezdés. Ezi a kiadási év után tüntessük fel, ugyanotti, ahol az oldal-tartományt szoktuk.</i> <i>Ha az anyag nem tartalmaz fejezeteket, közcímeket vagy a hely azonosítására alkalmas jelöléseket, akkor a kérdéses rész első pár szavát idézzük idézőjelben, pl. „The question of profitability...”</i>
Elektronikus cikk, tartalom, blogbejegyzés (névvel vagy anélkül)	Vezetéknév Keresztnév (ha van): <i>Cím.</i> Weboldal címe/neve, publikálási dátum (ha van). URL (Letöltés időpontja)	Kovács Péter Géza: <i>Bolgar javítóközpont a Stryker számára.</i> vedelmiiparblog.hu, 2023. 10. 05. vedelmiiparblog.hu/blog/bolgar-javitokozpont-a-stryker-szamara (Letöltés időpontja: 2023. 10. 09.) First German IRIS-T air defence system in Ukraine, three more to come. Reuters, 2022. 10. 12. https://www.reuters.com/world/europe/first-german-iris-t-air-defence-system-ukraine-three-more-come-minister-2022-10-12/ (Letöltés időpontja: 2023. 01. 22.)	Kovács 2023. First German IRIS-T... 2022.

A HIVATKOZÁS FORMAI KÖVETELMÉNYEI

Leírás		Példa	Lábjegyzeti (rövid) hivatkozás
Hivatkozott mű típusa	A hivatkozás tartalmi elemei*	Irodalomjegyzékbeli hivatkozás	
Egy szerző több művel, különböző évekből, egy lábjegyzeten belül	Rövid hivatkozásoknál a vezetőkérv nem ismétlődik, csak a kiadások évszámai kerülnek egymás mellé, pontos vesszővel elválasztva.	Csonka Tihamér: <i>Katonasors</i> . Magánkiadás, Budapest, 1983. Csonka Tihamér: <i>Amikor visszajöttök...</i> Magánkiadás, Budapest, 1988.	Csonka 1983, 19; 1988, 76.
Egy szerző több művel, azonos évből	Vezetéknév Keresztnév: <i>A könyv címe</i> . Kiadó, kiadás helye, kiadás éve[a, b, c...].	Ruzsonyi Péter: <i>A caritástól a fogvatartottai reintegrációig</i> . Dialóg Campus, Budapest, 2018a. Ruzsonyi Péter: <i>Criminal Pedagogy and the Reintegration of Prisoners</i> . Dialóg Campus, Budapest, 2018b.	Ruzsonyi 2018a, 15. Ruzsonyi 2018b, 20.
Azonos vezetőkérvű szerzők, azonos kiadási év	Rövid hivatkozások esetén a keresztnév rövidítésének, ennek további azonossága esetén a teljes keresztnévnek a kiírásával.	Szabó Endre Győző: <i>A védelmi lépéscső elmélete</i> . Ludovika, Budapest, 2022. Szabó Márton: <i>Társadalompoétika</i> . Ludovika, Budapest, 2022.	Szabó E. Gy. 2022, 15. Szabó M. 2022, 15.
Azonos vezetőkérvű szerzők, különböző kiadási év	Rövid hivatkozásoknál az évszám önmagában megkülönbözteti a szerzőket, a keresztnevet nem szükséges rövidíteni.	Molnár Attila Károly: <i>A protestáns etika Magyarországon</i> . Ludovika, Budapest, 2021. Molnár Tamás: <i>Az értelmiség bukása</i> . Ludovika, Budapest, 2021.	Molnár 2021, 15. Molnár 2022, 20.
Eredeti megjelenés jelölése (fakszimile v. reprint kiadásnál)	Vezetéknév Keresztnév: <i>Cím</i> . Kiadó, kiadás helye, kiadás éve [eredeti megjelenés éve].	Tarczali Dell'adami Géza – Saáry Jenő: <i>Megváltás Szibériából</i> . Zrínyi, Budapest, 2022 [1925].	Tarczali – Saáry 2022 [1925], 65.
Magyar szerző, külföldi kiadási mű	A magyar vezetőkérv után vesszöt teszünk az irodalomjegyzékben.	Somlyai, Gábor et al.: <i>Deuterium Content of the Organic Compounds in Food Has an Impact on Tumor Growth in Mice</i> . Molecular Biology, 45. évf. 2023/1., 66–77. DOI: 10.3390/cimb45010005	Somlyai 2023.
Külföldi, nem latin betűs nyelven íródott mű	Ha egy hivatkozott forrás nem latin betűs nyelven (pl. orosz) jelent meg, a szerzőnek a hivatkozásban minden könyvészeti adatot át kell írnia latin betűre.	Ценность науки в развитии. „Доктрина Гегасимова”. Жизнь-Отечество, 12-02-2019. http://www.usprus.ru/category/item/2542-tsennost-nauki-v-predvidenii-doktrina-gerasimova Zsizny Otcsecsztvu: Doktrina Geraszimova. Cennoszt nauki v predvidenii. 2019. 02. 12. http://www.usprus.ru/category/item/2542-tsennost-nauki-v-predvidenii-doktrina-gerasimova	Otcsecsztvu 2019.
Ismeretlen/nem azonosítható szerzőjú mű	<i>Cím</i> . Kiadó, kiadás helye, kiadás éve.	<i>Haza, hűség, becsület – Az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendel- tetését Dandár</i> . Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017.	Haza, hűség, becsület... 2017. <i>A hosszú címetek rövidítők.</i>

A HIVATKOZÁS FORMAI KÖVETELMÉNYEI			
Leírás		Példa	
Hivatkozott mű típusa	A hivatkozás tartalmi elemei*	Irodalomjegyzékbeli hivatkozás	Lábjegyzeti (rövid) hivatkozás
Kiadó/Kiadás helye/Kiadás éve nélkül megjelent mű	Használjuk az alábbi rövidítéseket, szögletes zárójellel jelezve a hiányzó adatot: Év nélkül: [é. n.] Hely nélkül: [h. n.] Kiadó nélkül: [k. n.]	Mangold Lajos – Horváth Cyril (szerk.): <i>Tolnai világtörténelme</i> . Tolnai, Budapest [é. n.]. <i>Staats-Lexikon oder Enzyklopädie der Staatswissenschaften (1834–1848)</i> . Hammerich [h. n.]. Teleki Pál: <i>Magyar politikai gondolatok</i> . [k. n.] Budapest, 1941.	Mangold–Horváth [é. n.], 15. Staats-Lexikon 1834–1848, 15. Teleki 1941, 15.
Ismétlődő forrás	A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. (idézett munkák) jelölést használjuk, szükség szerint oldalszám-jelzéssel; közvetlen ismétlődés esetén az Uo. (ugyanott) jelölésre van szükség.	Ryan, Cornelius: <i>A leghosszabb nap</i> . Európa, Budapest, 1985.	Ryan 1985: i. m. 45. Uo. 47.
Rádióműsor/Podcast	Házigazda/Előadó: <i>Műsorcím</i> . Rádió/Weboldal, publikálási dátum. URL (Letöltés időpontja)	Jamriskó Tamás: <i>Újra jó reggelt Vietnám! 1. epizód – Apokalipszis újrátöltve</i> . EPER Rádió, 2020. 05. 11. eper-elte.hu/index.php/2020/05/19/ujra-jo-reggelt-vietnam-1-epizod-apokalipszis-ujratoltva (Letöltés időpontja: 2021. 07. 01.)	Jamriskó: Újra jó reggelt... 2022. <i>A hosszú címeket rövidítsük.</i>
Televízióműsor	<i>Műsor: Cím</i> . Csatorna Neve, publikálási dátum URL (Letöltés időpontja)	<i>Egyetemes Tudomány: A háború hatása a közösségi médiára</i> . Ludovika TV, 2022. 09. 29. ludovika.hu/ludovika-tv/egyetemes-tudomany/2022/09/19/a-haboru-hatasa-a-kozosségi-mediara-2 (Letöltés időpontja: 2022. 12. 03.)	Egyetemes Tudomány: A háború hatása... 2022. <i>A hosszú címeket rövidítsük.</i>
YouTube	Felhasználó [@nickname] (évszám): <i>A videó címe</i> . YouTube, publikálási dátum. URL (Letöltés időpontja)	NKE [@NkeUni] (2022): <i>Vallás és politika az Egyesült Államokban</i> . YouTube, 2022. 11. 21. y2u.be/2FZA5aV0Cf8 (Letöltés időpontja: 2022. 12. 18.)	NKE: Vallás és politika... 2022. <i>A hosszú címeket rövidítsük.</i>
Twitter	Felhasználó [@nickname]: <i>Cím</i> . Twitter, publikálási dátum. URL (Letöltés időpontja)	EUstrat [@EUStrat_uni_nke]: <i>November 1-jén hatályba lépett a digitális piacokról szóló uniós szabályozás</i> . Twitter, 2022. 11. 24. twitter.com/EUSTRAT_uni_nke/status/1595680623770931205?ext=HHwWisC4rdbE_6QsAAAA (Letöltés időpontja: 2022. 12. 08.)	Eustrat: November 1-jén... 2022. <i>A hosszú címeket rövidítsük.</i>
Facebook/Instagram	Felhasználó [@nickname]: <i>A poszt rövid címként</i> . Forrás neve, Dátum. URL (Letöltés időpontja)	NKE [@uni.nke]: <i>NKE Gólyabál</i> . Facebook, 2022. 11. 24. fb.com/uni.nke/posts/pfbid0SaTQStpHgEUWLAaAoAnMeYd85U7YXTbbpjzV5HPqcXhPXQTAsy8B711v13hqCX8B4l (Letöltés időpontja: 2022. 12. 18.)	NKE: NKE Gólyabál 2022.
Film	<i>Filmcím</i> . (Műfaj) Rend. Rendező Neve. Gyártó, Megjelenés éve.	<i>Szabadság, szerelem</i> . (Játékfilm) Rend. Goda Krisztina. Cinergi, 2006. <i>A békét őrizték – Az MN 1480 5. Órálló Rakétaezred története</i> . (Dokumentumfilm) Rend. Tanka Balázs. Katonai Filmstúdió, 2016.	Szabadság, szerelem 2006. A békét őrizték... 2016.

A HIVATKOZÁS FORMAI KÖVETELMÉNYEI

Leírás		Példa	
Hivatkozott mű típusa	A hivatkozás tartalmi elemei*	Irodalomjegyzékbeli hivatkozás	Lábjegyzeti (rövid) hivatkozás
Törvény	A kihirdetés éve, „évi” a törvény sorszáma római számmal, „törvény” a törvény címe Rövidítés: a jogszabályban meghatározott rövidítés vagy a gyakorlatban elterjedt rövidítés	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről	Ptk. 183. § Ptk. 183. § (1) bekezdés Ptk. 183. § (1)–(3) bekezdés Ptk. 183. § (1), (4) bekezdés Ptk. 183. § (1) bekezdés c) pont
Törvénycikk	A kihirdetés éve, „évi” törvénycikk sorszáma római számmal, „törvénycikk” a törvénycikk címe	1921. évi LIV. törvények a szerzői jogról	1921. évi LIV. tc.
Törvényerejű rendelet	A kihirdetés éve, „évi” a törvény rendelet sorszáma arab számmal, „törvényerejű rendelet” a törvény erejű rendelet címe	1975. évi 19. törvényerejű rendelet a hangfelvételek előállítóinak védelméről	1975. évi 19. tvr.
Rendelet	A jogszabály sorszáma/a kihirdetés éve, (a kihirdetés dátuma) a jogszabály megalkotója megjelölésének rövidítése, „rendelet” a rendelet címe	100/2009. (V. 8.) Korm. rendelet az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról	100/2009. (V. 8.) Korm. rendelet
Kormányhatározat	A jogszabály sorszáma/a kihirdetés éve, (a kihirdetés dátuma) a jogszabály megalkotója megjelölésének rövidítése, „határozat” a határozat címe	1100/1997. (IX. 30.) Korm. határozat szerzői jogi jogszabályaink felülvizsgálatáról	1100/1997. (IX. 30.) Korm. határozat
EU-s rendelet	A jogszabály kibocsátója, a jogszabály megalkotásának napja, a jogszabály kibocsátásának sorszáma/éve/rövidítés, a jogszabály típusa és elnevezése (Rövidítés: EG, EKG, EU)	A Tanács 2000. május 29-i 1346/2000/EK rendelete a fizetéseképtelenségi eljárásról	1346/2000/EK tanácsi rendelet
Egyéb EU-s (pl. irányelv)	A jogszabály kibocsátója, a jogszabály megalkotásának napja, a jogszabály kibocsátásának éve/sorszáma/ rövidítés, a jogszabály típusa és elnevezése (Rövidítés: EG, EKG, EU)	Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/116/EK irányelve a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről (kodifikált változat)	2006/116/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv

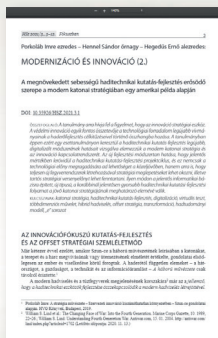
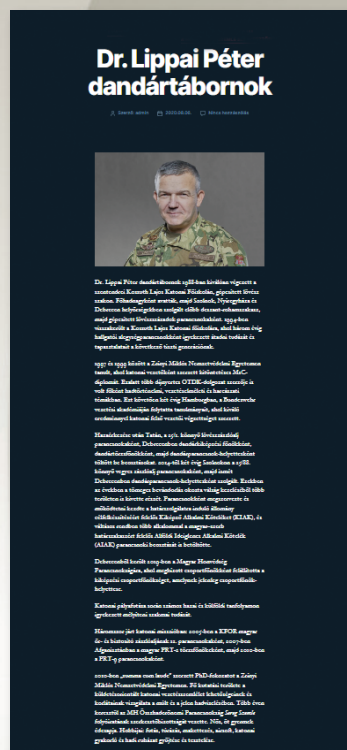
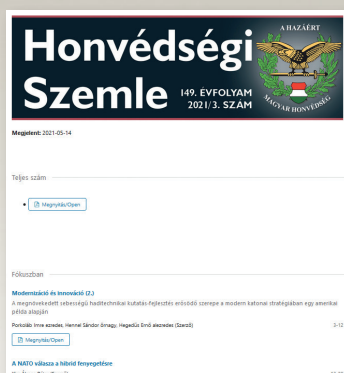
Cikkeink elérhetők honlapunkon is!

kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai honlapunkon is olvashatók: kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/

Csak kattintson a linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdekli, a Hírek menüpont alatt ízelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónkat, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egyszerűen mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

Kellemes olvasást kívánunk!
A szerkesztőség

ZRÍNYI KIADÓ